
31
9 C
4

CLEMENS XI·ALBANUS URBINAS PONT·MAX·CREATUS DIE XXIII NOVEMB·1700·

P. Giffart filius sculp.

THEOLOGIA MORALIS,

SEU RESOLUTIO CASUUM CONSCIENTIÆ, JUXTA SACRÆ SCRIPTURÆ, CANONUM, ET SANCTORUM PATRUM MENTEM.

Jussu Eminentissimi ac Reverendissimi Stephani Cardinalis LE CAMUS, Episcopi & Principis Gratianopolitani, Gallicâ primò linguâ, & deinde latinâ exarata.

Authore FRANCISCO GENETTO, *Avenionensi, Episcopo Vasionensi.*

Summo Pontifici Clementi XI. consecrata.

TOMUS PRIMUS.

De Principiis generalibus Theologiæ Moralis, & de Actibus in genere, & in specie.

PARISIIS,
Apud ANDRÆAM PRALARD, via Jacobæa, sub Occasionis signo.

M. DCCII.

Cum Approbatione, & Privilegio Regis.

CLEMENTI XI. PONTIFICI MAXIMO.

EATISSIME PATER,

Lucubrationes meas, seu veriùs collectiones, Sanctitatis Tuæ pedibus humiliter obvolutus confidenter sisto; cùm enim hæc Theologia Moralis Scripturæ sacræ effata contineat, sacrorum

Canonum Decretis, & ſanctorum Patrum dictis expoſita, in iis præſertim quæ ad mores componendos pertinent, nihilque ferè ex me ipſo locutus ſim, quidni ſperem ſapientiſſimo & ſupremo Judici non ingratam fore?

Tam arduum opus, imbecillitatis propriæ conſcius, nunquam certè ſuſcepiſſem, niſi Galliæ Præſulum decus & gemma, Epiſcopus Gratianopolitanus, modò inter Purpuratos emicans, tum Hieronymus Cardinalis Grimaldus, cujus memoria in benedictione eſt, me ad id reluctantem, ſeu diffidentem incitaſſent.

Juſſus igitur duos Priores Tomos de Probabilitate, Contractibus & Beneficiis potiſſimùm differentes, Gallicâ linguâ, prælo commiſi Lutetiæ Pariſiorum anno 1676. *experiri cupiens, quo tandem modo hæc à ſapientibus acciperentur, & novâ methodo, intendendo digitum ad puros fontes, viam hactenus ferè inacceſſam eruditioribus aperire deſiderans, quâ ulteriùs & utiliùs progre-*

derentur; quod & cum magna veritatis luce, factum jam videmus à non paucis.

Crevit animus, fateor, ex pluribus Præsulum, & Doctorum approbationibus, & ultra spem honorificâ doctrinali censurâ ipsius etiam Reverendissimi Patris Raymundi Capisucchi, tunc sacri Palatii Apostolici Magistri, postea Eminentissimi Cardinalis: tum etiam ex Decreto à sacra Congregatione sancti Officii emanato, quo Notæ, seu animadversiones, contra hoc meum opus duobus Tomis editæ, damnatæ statim sunt, & inter libros prohibitos circa annum 1678. *relatæ. Tum certè consilium mihi à sacræ Congregationis Indicis tunc Secretario datum secutus, obtrectatori respondere parum curans, Tractatus de Sacramentis, majori quâ potui diligentiâ absolvi: & demùm Decalogum explicui.*

Hæc omnia pluries in Gallia prodierunt, & non paucis doctrinæ sacrorum

Canonum studiosis, etiam in Aventino monte, occasionem dederunt, desiderandi, ut aliis linguis, & præsertim latinâ, ederetur hæc Theologia Moralis. Ipse Eminentissimus Marcus Antonius Cardinalis Barbadicus, cujus indefessa Pastoralis sollicitudo sanctum Carolum vivis coloribus exprimit, jussit, ut in suo verè mirabili Seminario ad Montem Faliscum excitato, prælegeretur illud opus latinâ linguâ, primùm à Doctore Gallo, modo Viterbiensis Ecclesiæ Canonico Theologo, & postmodum ab eruditissimo fidei confessore Hiberno hujusce Seminarii Præfecto.

Horum hortatu, auxilio, & exemplo, succisivis horis, stylo facili & aperto, Moralem hanc latinitate donavi, & Sanctitati Tuæ consecrare institui: sperans non injucundam fore, eo saltem nomine, quod de rebus sæpiùs magnâ animi contentione inter Doctores agitatis, pacificè loquor, neminem lacessens, neminem vellicans, nemi-

nem citans sine laude ; quodque proprio ingenio judicioque meritò diffisus , Nihil de spiritu meo propheto, sed micas tantùm colligo, quæ ceciderunt de mensa Dominorum meorum. *Summorum scilicet Pontificum , & sanctorum Patrum.* Petrus Blesens.

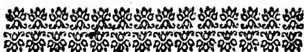
Patere igitur, Beatissime Pater ; pro tua singulari humanitate , comitateque, quâ unumquemque in supremo illo dignitatum fastigio blandè excipis , ut hic liber sub tui nominis summo splendore prodeat ; & ita omnibus veræ pietatis studiosis gratior , & securior evadat. Dum interim tanto Christiani orbis Pastori , qui verbo & exemplo mores fidelium ad Evangelicæ Canonicæque perfectionis normam reducere satagit ; quique in suis homiliis, sacris & Apostolicis functionibus diù intermissis , frustrà reclamante negotiorum mole personaliter obeundis, aliisque non minùs privatis quàm publicis operibus , magnos Leones , Gre-

gorios, Innocentiosque, exultanti Romæ exhibet, fausta omnia precabitur,

BEATISSIME PATER,

SANCTITATIS TUÆ,

Humillimus, obsequentissimus, & fidelissimus Cliens & subditus,
FRANCISCUS GENETTUS,
Episcopus Vasionensis.

EPISTOLA PASTORALIS.

STEPHANUS S. R. E. Presbyter Cardinalis le Camus, Episcopus & Princeps Gratianopolitanus.

OMNIBUS ET SINGULIS Curatis, Vicariis, & Confessariis nostræ Diœcesis, Salutem & benedictionem.

CUM Episcopi teneantur in primis depositum sibi creditum custodire, & puritatem doctrinæ, quæ secundùm pietatem est, in suis Diœcesibus contra omnis generis novitates illibatam servare: ab eo tempore quo Divina providentia curam hujus Ecclesiæ nobis commisit, diligenter elaboravimus, ut contagionem corruptelæ in Moralem Christianam his temporibus invectæ sisteremus,

& ab hac nostra Diœcesi laxitatis principia expelleremus, atque opiniones flexibiles & adulatrices, quas spiritus mendacii & erroris adinvenit ad obscurandum Evangelii lumen, & puritatem Moralis Christianæ exquisitis cavillationibus depravandam procul abigeremus.

Putabamus primâ fronte, plerasque rationes quæ ad stabiliendas hujusmodi portentosas opiniones adhibentur, ita ex seipsis corruere, ut illas simpliciter referre sufficeret, ad demonstrandum iisdem opinionibus Religionis fundamenta everti, easque planè contrarias esse Philosophiæ Christianæ, & sapientiæ Crucis. Satis igitur habuimus publicè contra hæc stupenda opinionum figmenta concionari, populumque nobis à Deo commissum monere, ut sibi caveret à fallaci fuco depravatæ doctrinæ, quæ eò periculosior est, quò sensibus, & naturæ corruptæ cupiditati adulatur.

Sine ingrati animi notâ dissimulare non possumus benedictionem, quam indulsit Deus curis nostris, & vigilantiæ, quâ restitimus torrenti illius tam periculosæ corruptionis, nihil omittentes, ut procul ab hac nostra Diœcesi hujuscemodi doctrinas veneno infectas amandaremus, quæ in id tendunt, ut præcepta & regulas à Christo

positas cupiditati, ambitioni, & voluptatibus carnalium hominum accommodent, non autem ut fidelium vitam ex Jesu-Christi præceptis dirigant.

Sed quacumque tandem curâ id egerimus, ut novitates adeo periculosas reprimeremus, & ut ex Ecclesiæ agro pravum evelleremus granum ab inimico dum dormirent homines seminatum; fateri debemus neque nostras Conciones, neque promulgationem Instructionum à sancto Carolo pro Confessariis editarum, potuisse plenum & efficax remedium huic deplorandæ corruptioni apponere; & quotidie intra nos gemimus ob jacturam multarum animarum, quæ à cæcis ductoribus falluntur, qui non alia Moralis principia adhibentes, quàm vanas, & commentitias proprii ingenii adinventiones, alios secum in præcipitium miserè pertrahunt.

Expectabamus igitur, ut suscitaret Deus hominem verè doctum & pium, qui in id sedulò incumberet, ut sigillatim indicaret tutiora, &, adhibitâ authoritate, firmiora principia Moralis Christianæ; quique nihil assereret quod in sacra Scriptura, Canonibus, aut sanctorum Patrum traditione fundatum non esset.

Cùm verò, Divinâ favente providentiâ, ad hoc consilium implendum fœli-

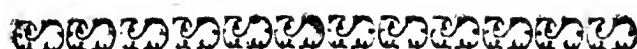
cem præclaramque occasionem nacti sumus : in animum induximus, magni ponderis obsequium, quo vix aliud utilius reperiri possit, Ecclesiæ nos impensuros, si curaremus ut componeretur opus præcipuas Theologiæ Moralis quæstiones explicans. Neque nos fefellit eventus ; & primi Tractatus de Morali in genere & de Contractibus, & subinde alii de Beneficiis, de Sacramentis, & demùm de Præceptis Decalogi, ita solidi nobis visi sunt, & authoritate sacrorum Canonum, & sanctorum Patrum muniti : variæque circa praxim quæstiones tam dilucida methodo & ponderosâ discussæ, ut vix aliud in hac parte nobis desiderandum superfuerit, quàm ut opus illud Gallicâ primùm linguâ scriptum, in latinam verteretur, quod & modò, magno Ecclesiæ bono, factum est.

Neque verò satis habuimus plurium, & quidem Doctiorum Sorbonæ Magistrorum examini hanc Theologiam Moralem submittere : illam præterea diligenter admodum & studiosè ipsimet perlegimus, & valdè idoneam judicavimus ad instruendos Clericos de principiis sanctæ Divinæque Moralis Evangelicæ, & ad faciliorem reddendam resolutionem casuum conscientiæ, qui vestris in Paro-

chiis occurrere possunt. Idcirco ut in hac Diœcesi in publicam prodiret lucem permisimus, jubentes ut in Seminariis nostris Ecclesiasticæ juventuti prælegeretur.

Cùm autem in Ecclesia constituti sitis, ut divinæ legis notitiam populis communicetis, & ut eos puriora Christianæ vitæ principia doceatis: vos, quantum possumus, hortamur, ut assiduè legatis librum Ministerio vestro adeo conveniens, & ex quo uberes fructus colligere in promptu est; cùm egregiâ methodo scientiam Sanctorum contineat, iis qui ad dirigendas animas vocati sunt apprimè necessariam. Datum in nostra Gratianopolitana civitate die 15. Februarii, Anno Domini 1702.

Stephanus Cardinalis LE CAMUS,
Episcopus & Princeps Gratianopolitanus.

REVERENDISSIMI PATRIS Raymundi Capisucchi, Ordinis Prædicatorum, ſacri Palatii Apoſtolici Magiſtri, poſtea Cardinalis Eminentiſſimi,

CENSURA.

HÆC Theologia Moralis ab eximio Doctore *Franciſco de Genet* exarata, ſanam, ſolidam, ac tutam doctrinam continet, atque ad componendos mores neceſſariam, quam proinde callere debent, qui Chriſtianâ Profeſſione cenſentur, & propriæ ſaluti proſpicere ſtudent. Prodeat igitur in lucem ſalubris hic liber, qui lucem ad errorum tenebras fugiendas, & fugandas eſt allaturus. Dat. Romæ in Palatio Apoſtolico Quirinali die 20. Auguſti 1677.

Fr. Raymundus Capiſuccus
Ord. Præd. ſacri Apoſtolici
Palatii Magiſter.

Imprimatur. Avenion. 18. *Novemb.* 1680.

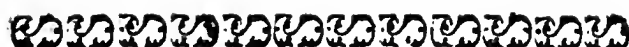
FRater JOANNES-HENRICUS DE PERUSSIS, Inquiſitor Generalis Avenionenſis, & totius Comitatus Venaiſſini.

Imprimatur. Avenion. 15. *April.* 1681.

FRater HIERONYMUS DE GRASSE, Inquiſitor generalis Avenionenſis.

Imprimatur. Avenion. 10. *Febru.* 1702.

FRater PETRUS LACRAMPE, Ord. Præd. Inquiſitor generalis Avenionenſis.

Summa Privilegii.

CONCESSUM est Litteris Regiis datis Parisiis primâ die Octobris anni 1681. debitè signatis & sigillatis, STEPHANO LE CAMUS Episcopo & Principi Gratianopolitano, ut typis mandari faciat à quocumque Typographo voluerit, *Constitutiones Synodales*, aliaque Opera ad usum Seminarii sui & Diœceseos: iisdemque prohibitum quibuscumque qualiscumque conditionis existant, ne eadem typis mandent aut mandari faciant, vendant aut distrahant per viginti annos inchoandos à die quo unumquodque opus è prælo exibit, sub pœnis subhastationis exemplarium & mulctæ trium millium libellarum, ut latiùs in hisce Litteris expositum est.

NOS CARDINALIS LE CAMUS Episcopus & Princeps Gratianopolitanus damus facultatem ANDREÆ PRALARD Parisiensi Bibliopolæ, uti Privilegio quod nobis à Rege concessum est, ad mandandam typis THEOLOGIAM MORALEM, cujus Author est Episcopus Vasionensis, in Latinum translatam, octo Tomis minoris formæ comprehensam, ad usum nostræ Diœceseos. Datum Gratianopoli die 18. Octobris anni 1701. signatum CARDINALIS LE CAMUS: & de mandato Eminentissimi Cardinalis P. *Coutavoz.*

Cartulari Bibliopolarum Parisiensium insertum die 20. Decembris 1701.

Hic Tomus sub prælo sudare desiit die 15. Julii anni 1702.

INDEX

RERUM.

TRACTATUS PRIMUS de Theologia Morali in genere.

TRACTATUS SECUNDUS.
De Contractibus in generali.

TRACTATUS TERTIUS.
De Contractibus in particulari, & primò de emptione & venditione.

TRACTATUS QUARTUS.
De Mutuo & Usura.

TRACTATUS QUINTUS.
De Cambio, locatione, dote, deposito, & precario.

TRACTATUS SEXTUS.
De Fidejussoribus; promissione, & ludo.

RACTATUS SEPTIMUS.
De Donatione & Testamento.

Errata in Primo Tomo Theologiæ Moralis.

PAginâ 5. lineâ 5. repetandem : *lege* : repetendam. Pag. 7. lin. 19. eligerunt : *l.* elegerunt. Pag. 13. lin. 14. præsideret timens : *l.* præsideret consuluisse, timens. Pag. 22. lin. 14. invincibilis : *l.* vincibilis. Pag. 27. lin. 7. in securi : *l.* securi in. Pag. 33. lin. 13. mortali : *l.* morali. Pag. 36. lin. 32. probabilitatum : *l.* probabilistarum. Pag. 40. lin. 28. probalismo : *l.* probabilismo. Pag. 44. lin. penult. obtruenda : *l.* obtundenda. Pag. 45. lin. 25. de nova : *l.* de novo. Pag. 55. lin. 16. agere debemus : *l.* agere debeamus. Pag. 89. lin. penult. ubi agitur : *l.* ubi igitur. Pag. 105. lin. ult. interruptis : *l.* interruptorum. Pag. 130. lin. 17. lata : *l.* sita. Pag. 132. lin. 26. novo sæculo : *l.* nono sæculo. Pag. 137. lin. ult. laudabilis ; & : *l.* laudabilis est. Pag. 158. lin. 18. tale : *l.* tali. Pag. 142. lin. 15. ultra eos : *l.* ultra eas. Pag. 243. lin. 13. expositi sunt : *l.* exposita sunt. Pag. 278. lin. 8. huic quæstioni : *l.* huic Constitutioni. Pag. 292. lin. 28. perusurarum : *l.* per usuram. Pag. 312. lin. 6. expollit : *l.* expelli. Pag. 331. lin. 17. & his : *l.* & is. Pag. 351. lin. 21. ludum : *l.* lucrum. Pag. 365. lin. penult. qui donat : *l.* cui donat. Pag. 367. lin. 11. Tertio : *l.* Secundò.

THEOLOGIA

NON ALIOS PIETAS VELLET SIBI SUMERE VULTUS,

IPSAQUE RELLIGIO NON ALIO ORE LOQUI

Santolius Victorinus

TRACTATUS PRIMUS DE THEOLOGIA MORALI IN GENERE.

Caput primum.

De Principiis generalibus Theologiæ Moralis.

Quæstio 1. QUID est Theologia Moralis ?

Respons. Est scientia quæ hominum mores dirigit.

Quæst. 2. Quid est hominum mores dirigere ?

Resp. Nihil aliud est quam rectè vivendi regulas docere, quarum auxilio possint homines præcepta, & ea omnia ad quæ quisque pro suâ conditione obligatur, adimplere, actusque suos ad Deum, & æternam gloriam tanquam ad finem dirigere, ut loquuntur Instituta Juris Canonici.

Instit. Jur. Canonic. lib. 1. tit. 1. §. *Si igitur*.

Quæst. 3. Quænam sunt illæ regulæ generales quas sequi & observare tenemur, ut in quæstionibus moralibus resolvendis in errores non incidamus?

Can. *omnes Psallentes*, dist. 38. *Resp.* Duæ sunt omnino regulæ, Scriptura scilicet Sacra, unde, ut dicitur in Canone, *Substantia Sacerdotii nostri sunt eloquia divina:* & Traditio, quæ potissimùm in Sanctorum Patrum Scriptis continetur, ut egregiè docet Gelasius Papa, dum ait: *Ubi est quod scriptum est:* TERMINOS PATRUM TUORUM NON TRANSGREDIERIS, ET INTERROGA PATRES TUOS, ET ANNUNTIABUNT TIBI, SENIORES TUOS ET DICENT TIBI. *Quid ergo tendimus ultrà definita majorum, aut cur nobis non sufficit, si quid ignorantes discere cupiamus, qualiter ab orthodoxis Patribus singula quæque vel vitanda, vel præcepta sunt, vel aptata Catholicæ veritati, cur non his probantur esse decreta? Nunquid aut Sapientiores illis sumus, aut poterimus firmâ stabilitate constare, si ea quæ ab illis constituta sunt subruamus?* Ex quibus tanti Pontificis verbis facilè concluditur, quod in disciplinâ morali, illi errandi periculo se committunt, qui suas omnes conclusiones, decisionesve authoritate Sacræ Scripturæ, aut Traditionis, quæ in Sanctis Patribus reperitur, non firmant. *Numquid enim Patribus doctiores aut devotiores sumus?* inquit Sanctus Bernardus: *periculosè præsumimus quidquid ipsorum in talibus prudentia præterivit; nec verò id tale est, quod nisi prætereundum fuerit, Patrum quiverit omninò diligentiam præteriisse.*

Gelasius. Ep. 5. ad Honorium Dalmatiæ Episc.

S. Bernard. Epist. 174.

S. Antonin. part. 2. Tit. 4. cap. 5. ante §. Et quod pejus est, Sæpius, ut ait Sanctus Antoninus, *Vadunt ad inferos per vitium præsumptionis novitatum rectores, adinveniendo novas vias ultrà consuetas ad regendum populum, sive ut extorqueant à subditis substantias,*

od pertinet ad cupiditatem: sive ut lauden-
ab hominibus de modo regiminis tamquam
ientiores antiquis, recedendo sine causâ à
nitis eorum, contrà illud Proverb. 22. NON
ANSGREDIERIS TERMINOS ANTIQUOS, QUOS
SUERUNT PATRES TUI. *Vadunt doctores in ad-*
ventionibus suis, qui non sequuntur dicta
nctorum: sed opiniones novas, subtiles &
riosas, non utiles, ad pruriendum aures.

Quæst. 4. Possuntne inveniri authoritates in
criptura Sacrâ, Conciliis, aut Sanctis Patri-
is, ad omnes qui possunt occurrere casus de-
dendos?

Resp. Nullus est casus, ut in hujusce operis
rosecutione facilè videbitur, qui non sit ex-
ressè decisus, aut saltem cujus decisio per le-
itimas, & nullo modo violentas consequen-
ias, non possit erui & haberi ex principiis à
Conciliis, aut Sanctis Patribus in materiâ mo-
um constitutis.

Quæst. 5. Quomodo igitur quidam Scripto-
es novi varias opiniones laxas secuti sunt, ut
onqueritur Alexander Papa VII. ita ut plus-
uam centum à Sanctâ Sede in variis decretis
am damnatæ reperiantur?

Resp. Dubitandum non est, multas tantæ cæ-
citatis fuisse causas. Attamen certum est, eam
ræcipuè processisse ex ea temeritate cum quâ
multi difficiliores quæstiones ex semetipsis &
x proprio sensu & ingenio decidere ausi sunt,
licta Sanctorum Patrum & Canonum require-
re, & ponderare non curantes: non satis consi-
derarunt, ingenii humani cæcitatem eò in quæs-
tionibus moralibus majorem esse, quò voluntas
nostra in malum post peccatum Adami inclina-
ta, tenebras intellectus in his materiis pluri-
mum auget; & ita vix, ac ne vix quidem erro-
res vitari posse ab eo qui solâ ratione humanâ

nititur, aut qui verba Scripturæ Sacræ aut Canonum explicare præsumit, non cum eodem Spiritu cum quo prolata & scripta fuerunt, neque eo modo quo à Sanctis fuerunt exposita, sed potius cum specie quadam humani luminis & discursu temerario multumque alieno ab eâ humili reverentiâ, cum quâ Christiani Sacris illis morum nostrorum regulis submittere se debent. Demùm prophetaverunt plures novi doctores de corde suo, contrà illud Ezechielis: *Dices prophetantibus de corde suo: Audite verbum Domini: Hæc dicit Dominus Deus: Va prophetis insipientibus qui sequuntur Spiritum suum.*

Ezechiel. cap. 13.

In hanc insipientiam cadunt, ut ait Sanctus Leo, *qui ad cognoscendum veritatem, cùm aliquo impediuntur obscuro, non ad propheticas voces, non ad Apostolicas Litteras, non ad Evangelicas authoritates, sed ad se recurrunt, & ideo magistri erroris existunt, quia veritatis discipuli non fuere.* Idem Sanctus Pontifex se contrariam planè viam secutum esse luculenter ostendit, dum inquit: *Frequenter quidem in diversarum quæstionum ambiguo, fratrum corda titubantia, Spiritu Dei instruente, solidavimus, responsionum formas, vel ex Sanctarum Scripturarum disciplinâ, vel ex Patrum regulis colligentes.*

S. Leo, Papa, Epist. 10. ad Flavian. Constantinop. Episc. cap. 1.

S. Leo. Epist. 37. ad Leonem Ravennæ Episcop.

Demum Sanctus Gregorius Papa VII. *Videntes*, inquit, *ordinem Christianæ Religionis multis jam labefactatum temporibus, & principales, ac proprias lucrandarum animarum causas diu prolapsas, & suadente diabolo conculcatas: concussi periculo, & manifestâ perditione Dominici gregis, ad sanctorum Patrum decreta doctrinamque recurrimus, nihil novi, nihil adinventione nostrâ statuentes; sed primam & unicam Ecclesiasticæ disciplinæ regu-*

S. Greg. 7. lib. 3. Epist. 10. ad Henricum Regem.

um, & tritam Sanctorum viam relicto errore petandam, & sectandam esse censuimus. Neque enim alium nostræ salutis & æternæ vitæ introïtum Christi ovibus eorumque pastoribus patere cognoscimus, nisi quem ab ipso monstratum, qui dixit: EGO SUM OSTIUM, PER ME SI QUIS INTROÏERIT SALVABITUR ET PASCUA INVENIET: *Et ab Apostolis prædicatum, & à Sanctis Patribus observatum, in Evangelicâ & in omni Divinarum Scripturarum paginâ didicimus.*

Quidam hujusce Sæculi Doctores, Sacris Moralis Christianæ regulis non æquè ac supradicti Sancti Pontifices detulerunt, & parum felici successu, confisi sunt propriæ rationi & sensui, contrà sacræ Scripturæ sententiam: NE INNITARIS PRUDENTIÆ TUÆ; *nam ille prudentia sua innititur,* ut ait Sanctus Hieronymus relatus in Canone, *qui ea quæ sibi agenda vel dicenda videntur, Patrum decretis præponit.* Licet enim ratio in se considerata, sit veluti quædam effusio & emanatio divini luminis; attamen fallax admodum est, & quibuslibet erroribus exposita, si consideretur in particulari, & ut est in Petro, aut Jacobo, quia unusquisque ratiocinatur in praxi prout affectus est, & facilè in quoslibet absurdos errores prolabitur dum rectam rationem sequi putat; ut videre est in tam multis non solum religionibus, sed etiam legibus & consuetudinibus, quæ ab hominibus, propriæ rationis lumini confidentibus tanquam bonæ & rationabiles introductæ sunt. Hinc tam variæ de rebus omnibus opiniones. Sed nihil meliùs fallaciam rationis particularis probat, quàm tanti, iique gravissimi errores, in quos varii hujusce ævi doctores in moralibus prolapsi sunt, dum se maximè rationem sequi profitebantur; ita ut de illis quodammodo dici posse

S. Hieronym. in Parabol. refertur in cap. *Ne innitaris.* De Constitutionibus.

Rom. c. 1. videatur, *quod evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.*

S. Aug. lib. 2. de Bapt. cap. 6. refertur in Can. *Non afferamus.* 24 q. 1.

Ne igitur in rebus ad nostram & aliorum salutem pertinentibus à veritate aberremus. *Non afferamus*, inquit Sanctus Augustinus, *stateras dolosas ubi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes: Hoc grave, hoc leve est, sed afferamus divinam stateram de Scripturis Sanctis tamquam de thesauris Dominicis, & in illâ quid sit gravius appendamus; imò non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus.*

Quæst. 6. Sancti Doctores & Patres quos Deus Ecclesiæ suæ in variis Sæculis dedit, significarunt ne, se novas opiniones proferre nolle aut quidquam dicere ex solo proprio sensu, sed aliorum potiùs vestigiis fideliter inhærere velle?

Resp. Is agendi modus in totâ multorum sæculorum traditione valdè perspicuus & constans est, sanctique Patres ad unum omnes professi sunt, se doctrinam & sensum antiquiorum sequi velle, neque quidquam ex proprio judicio proferre. Hanc regulam didicerant Apostoli ab ipsomet Jesu-Christo, qui ut exemplo suo doceret, neminem præsumere debere ex semetipso, & ex proprio sensu opiniones in rebus sacris expromere, in variis Evangelii locis ait: *Mea*

Joan. 7. v. 16. *doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. Ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit*

Joan. 12. v. 44. *me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar. Et scio quod mandatum ejus vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.* Dumque Spiritus Sancti Missionem iisdem Apostolis pollicetur:

Joan. 16. v. 13. *Cùm venerit, (inquit) ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; non enim loque-*

ur à semetipso, sed quæcumque audiet loquetur. Humilem illam, fidelemque subjectionem & reverentiam erga sanctorum Patrum opiniones, & Canonum decreta nobis necessariam esse declarare quodammodo videtur Sanctus Paulus, dum dicit: Quod *Deus dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi...... Ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitiâ hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris.* Et alio in loco: *Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci*, ait idem Apostolus.

ad Ephes. c. 4. v. 11.

ad Hebr. c. 13. v. 9.

Et cum Tertulliano dicere possumus: *Apostolos Domini habemus authores, qui nec ipsi quidquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter nationibus assignaverunt.*

Tertull. de præscription.

Hinc est quod Sanctus Clemens Sancti Petri discipulus & successor, in Canone qui illi tribuitur, sic disserit: *Relatum est nobis quod quidam in vestris partibus commorantes adversantur sanis doctrinis, & prout eis videtur non secundùm traditionem Patrum, sed juxta sensum suum docere videntur: multas enim quidam, ut audivimus, vestrarum partium ingeniosi homines ex iis quæ legunt, verisimilitudines capiunt. Et ideo diligenter observandum est, ut lex Dei cùm legitur, non secundùm propriam ingenii intelligentiam legatur, vel doceatur. Sunt enim multa verba in Scripturis divinis, quæ possunt trahi ad eum sensum, quem sibi unusquisque sponte præsumpsit: sed fieri non oportet. Non enim sensum, quem extrinsecus adulteretis, alienum & extraneum*

Can. *Relatum.* dist. 37.

debetis quærere, aut quoquo modo ipsum Scripturarum authoritate confirmare: sed ex ipsis Scripturis sensum capere veritatis; & ideo oportet ab eo intelligentiam discere Scripturarum, qui eam à majoribus secundùm veritatem sibi traditam servavit, ut ipse possit ea quæ rectè suscepit competenter asserere.

Conc. Constant. 3. in Trullo. Can. 19.

Sancti Patres in Concilio Constantinopolitano congregati, maximi momenti ponderisque monitum iis dant qui de moribus tractant, & ea ad quæ Christiani obligantur, ostendere profitentur: *Si* (inquit Concilium) *ad Scripturam pertinens controversia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quam quomodo Ecclesiæ luminaria, & Doctores suis scriptis exposuerunt: & majorem ex iis laudem assequentur, quàm si quæ à se dicuntur componant, ne dum quandoque ad id hæsitant, ab eo quod convenit excidant.*

Videmus præterea, id perpetuò professos esse Sanctos Patres & Ecclesiæ Doctores, se nolle à traditione vel minimùm declinare, nihilque novi, & ex proprio sensu statuere, sed antiquiorum opiniones sequi velle; ut eo modo sumendo ab antiquis, quod illi ab aliis sumpserant, doctrinæ ab Apostolis, & ipsomet Jesu-Christo, per continuæ, fidelisque traditionis concatenationem propagatæ securiùs adhærerent. Id jam satis dilucidè probatum fuit, ex iis quæ in præcedenti quæstione de Sanctis Leone, Hieronymo, & Gregorio dicta sunt: Constat præterea ex verbis Gelasii Papæ, sancti Bernardi, & sancti Antonini supra relatis. Attamen non inutile erit, illud ex abundanti attexere quod sanctus Augustinus docet non minus exemplo quàm verbo. Summus ille Ecclesiæ Doctor decisiones sanctorum Patrum, qui illum præcesserant, fideliter in suis variis, & multiplici-

s operibus sequitur; sed id præcipuè appa-
: in libris quos contra Julianum edidit, in
ibus authoritate Cypriani, Ambrosii, Hie-
nymi, Joannis Chrysostomi, Gregorii Na-
anzeni, Basilii, Hilarii, & aliorum constan-
r nititur: *Illorum*, inquit, *secutus sum vesti-
a, quod sentiunt sentio, quod tenent teneo,
uod prædicant prædico: quis te non videat in
e apertum jactare convitium, de illis occul-
m quidem, sed simile habere judicium.* Ibi-
m in fine, *Facturum me promisi ut Catholi-
rum qui fuerunt ante nos Episcoporum sen-
ntiis, quascumque rebus de quibus agitur
ngruentes potero reperire, vitreas argutias
as, & fragilia, quibus tibi multum videris
utus & nitidus, argumenta confringam.*

S.Aug. lib. 1. contra Julianum.

Alii Ecclesiæ Doctores eamdem planè viam
cuti sunt. *Dignum est*, inquit sanctus Ful-
entius, *ut in singulis quibusque Sententiis, in
ibus nubilo cujusdam obscuritatis ambigi-
us, sanctorum Patrum definitionibus hærea-
us, quos præveniens misericordia Dei gratis
luminavit ut crederent, & sequens instruxit
iritaliter ut docerent. Non quærimus pugnas
erborum*, inquit sanctus Bernardus, *novita-
s quoque vocum, juxta Apostolicam doctri-
am evitamus: Patrum tantum opponimus
ntentias ac verba proferimus, & non nostra;
ec enim sapientiores sumus quàm Patres nostri.*

S Fulgentius, lib. de veritate prædest. & gratiæ. cap. 15.

S. Bern. Epist. 77. ad Hugonem.

Hic de rebus sacris tractandi modus à variis
onciliis & commendatur, & jubetur. Legi-
us siquidem in Concilio generali Constantino-
olitano quarto, quod *ut rectam regiamque
ivinæ justitiæ viam sine erroris offensa te-
eamus, sanctorum Patrum decreta velut inex-
incta quædam semperque lucentes faces sequen-
la sunt. Et observandum nobis magnopere est
nte omnia & super omnia*, ut aiunt Patres in

Conc. Const. 4. Action. 10. Can. 1.

Concil. Lemov. 2, an. 1034. Concilio Lemovicensi congregati, *uti mandatum Dei & non nostras traditiones populo observandas tradamus, & nihil nisi Scripturarum divinarum auctoritate fultum statuamus agendum. Nihilque de cordibus, nihil extra præceptum Domini, & sanctorum Patrum, quod absit, constituere, docere, vel jubere præsumamus.* Et ita cum sancto Hormisda Pontifice

Can. *Prima Salus*, 25. q. 1. concludendum est quod: *Prima Salus est recta fidei regulam custodire, & à constitutis Patrum nullatenùs deviare.*

Quæst. 7. Quonam modo casus dubii & quæstiones circà mores, difficiles & intricatæ, retroactis sæculis apud Catholicos decidebantur?

Resp. In hujusmodi casibus, tota controversia deferebatur ad Episcopum, cui peculiarem gratiam & majus lumen, ad eas difficultates, quæ ad regimen animarum pertinent decidendas, largitur Deus. Quod si quæstio nimis ardua, & extraordinaria videbatur, eam Episcopus terminabat in Synodo Diœcesanâ, in quâ omnes Sacerdotes conveniebant, ut videre est

Concil Roman. sub Leone 4. Can. 40. in Concilio à sancto Leone Papa quarto Romæ congregato, in quo sic legitur: *Presbyteri, qui in diversis locis, baptisteriis, vel quibuscumque sacris oratoriis ordinantur, instanter, ac inexcusabiliter ad Concilium Diœcesis Episcopi occurrere, secundùm statuta sanctorum Patrum decernimus.*

Concil. Arelat. 6. an. 813. Can. 4. In his Synodis Presbyteri de administratione baptismi, & aliorum Sacramentorum rationem reddere debebant, quandoquidem, ut dicitur in Concilio Arelatensi, *à sanctis Patribus institutum est, ut quando ad Concilium venerint, rationem Episcopo suo reddant, qualiter susceptum officium vel baptismum celebrent.* Et ibidem resolutionem requirebant illorum casuum

qui in eorum Parochiis accidebant : quod si quæstio ita ardua & tanti ponderis erat, ut illius decisionem in Synodo Diœcesana fieri non conveniret, Concilio provinciali reservabatur ; & ideo unus ex Canonibus Apostolis adscriptis, vult ut *bis in anno Synodus Episcoporum fiat, & inter se dogmata religionis inquirant, & incidentes Ecclesiasticas controversias disponant.* Idem planè decernere videtur Concilium Nicænum his verbis : *Habeatur semel consilium ante dies quadragesima, ut omnibus, si qua sunt, simultatibus amputatis, mundum jejunium & solemne Deo possit offerri : secundum verò agatur circa tempora autumni. Censuimus*, inquiunt *Patres* in Concilio Antiocheno congregati, *propter Ecclesiasticas causas, & quæ existunt controversias dissolvendas, sufficere bis in anno per singulas provincias Episcoporum Concilium fieri.* Et ne talia Concilia finirentur antequam omnes ad animarum salutem spectantes controversiæ & difficultates decisæ fuissent, Arvernense ita decernit : *Quoties secundùm statuta Patrum, sancta Synodus congregatur, nullus Episcoporum aliquam prius causam suggerere audeat, quam ea quæ ad emendationem vitæ, ad severitatem regulæ, ad animæ remedia pertinent, finiantur.* Demum Concilium Trosleïanum omnem talium decidendarum quæstionum modum declarat his verbis. *Sanctum & Deo autore celebratum, generaliter & sine ulla exceptione Nicanum præcepit Concilium, ut omnibus simul Episcopis Provinciæ congregatis discutiantur quæstiones necessariæ, & quod regulariter omnibus placuerit in commune, hoc omnes tam Metropolitani quam cæteri sequantur Episcopi, ita tamen ut in omnibus quid antiqua habeat autoritas requiratur.*

Can. 37. Apost. Concil. Nicæ. 1. cap. 5. refertur in Can. *Habeatur*, dist. 18.

Concil Antioch. cap 10. refertur, ibidem.

Concil Arvernen 1. an. 535. Can. 1.

Concil Trosleïanum an. 909. in princip.

In Casibus verò difficilioribus & majoris momenti, summus Pontifex consulebatur; isque tales casus, aut per semetipsum definiebat, aut in Concilio à se convocato. Illius salubris disciplinæ observantiam videmus in Decreto à Pelagio Papa promulgato his verbis: *Majores & difficiles quæstiones, ut sancta Synodus statuit & beata Consuetudo exigit, ad sedem Apostolicam semper referantur.* Et sanctus Innocentius primus respondens Episcopo qui eum super variis casibus consuluerat, *Mirari non possumus,* inquit, *dilectionem tuam sequi instituta majorum, omniaque quæ possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos, quasi ad caput atque ad apicem Episcopatus referre, ut consulta videlicet sedes Apostolica, ex ipsis rebus dubiis certum aliquid faciendum pronuntiet: Quod & nos libenter accipimus & dilectionem tuam memorem Canonum approbamus.*

Pelagius 1. Epist. 8. refert. in Can. *Multis.* dist. 17.

Innocentius 1. Epist. 4.

Idem præterea sanctus Pontifex, dum difficultates sibi ab Exuperio Tolosano antistite propositas, solvit: *Consulenti tibi, frater carissime,* inquit, *quid de proposita specie unaquaque sentirem; pro captu intelligentiæ meæ quæ sunt visa respondi, quod sequendum vel docilis ratio persuaderet, vel autoritas lectionis ostenderet, vel custodita series temporum demonstraret: & quidem dilectio tua, institutum secuta prudentium, ad sedem Apostolicam referre maluit, quid de rebus dubiis custodire deberet, potiùs quàm usurpatione præsumptâ quæ sibi viderentur de singulis obtinere.*

Innocentius 1. ad Exuperium. Epist. 3. cap. 1.

Eodem planè modo respondens Alexander tertius Archiepiscopo Senonensi: *Sicut,* inquit, *Romana Ecclesia omnium Ecclesiarum, disponente Domino, mater est & Magistra, ita & nos, qui eidem Ecclesiæ, licet immeriti, supernæ dispositionis providentiâ præsidemus, prout*

Can. *Sicut.* de Rescriptis.

ominus nobis ministraverit, consultationibus spondere cogimur singulorum, & quæ videnr dubia, Apostolicæ circumspectionis proviientiâ declarare.

Major Juris Canonici pars ex his responsioniius, seu rescriptis, constat, quibus summi Ronani Pontifices varias sibi quæstiones & difficultates à totius orbis Episcopis, & super pluibus materiis propositas, solvebant. Videmus nsuper, Cardinalem Borbonium Archiepiscoum Rotomagensem & Legatum Avenionensem, summum Pontificem Gregorium XIII. dum idem Cardinalis Archiepiscopus Concilio in sua Provincia convocato præsideret, timens scilicet ne proprium aut certè suffraganeorum sensum in decidendis variis difficultatibus sequens, veritatem fortasse non assequeretur, Pontificem enixè precatus est ut quid in his casibus agendum esset aperiret.

Concil. Rotomagense an. 1581. in fine.

Sed dum hanc disciplinam & agendi normam fideliter in Ecclesiâ per multos sæculos observatam intuemur, quis non ingemiscat, videns multos privatos Scriptores, qui nullam in Ecclesia autoritatem, aut jurisdictionem habebant, audacter & sine ullo vel minimo scrupulo, his nostris temporibus, variarum quæstionum decisiones ex proprio sensu dedisse, & insuper publicasse, non curantes opiniones sanctorum Patrum & decreta sacrorum Canonum inquirere, illisque fideliter adhærere, quod in causa fuit ut evanescerent in cogitationibus suis, & se aliosque multos in varia conscientiæ pericula incautè projicerent.

Quæst. 8. Quo pacto dispositum & animatum esse convenit Christianum, dum Doctorem super aliqua conscientiæ difficultate consulit?

Resp. In animo habere debet, discere ab illo viam salutis, quæ in sacra Scriptura & tra-

ditione designata est, & Deum enixè rogare, ut non patiatur se duci per latam illam viam, quæ, ut in Evangelio dicitur, *ducit ad perditionem*, cujusque cavendæ gratiâ, multæ propositiones laxæ à summis Pontificibus reprobatæ sunt, ut videre est in præambulo Decreti ab Alexandro septimo editi: *Ne*, inquit, *ullo umquam tempore viam salutis, quam suprema veritas Deus, cujus verba in æternum manent, arctam esse definivit, in animarum perniciem dilatari, seu veriùs perverti contingeret, idem sanctissimus D. N. ut oves sibi creditas ab ejusmodi spatiosa, lataque per quam itur ad perditionem via, pro Pastorali solicitudine in rectam semitam evocaret.*

Alexan. 7. in Decreto dato an. 1661. die 24. Septembris.

Hinc est quod Apostolici zeli egregius imitator sanctus Carolus, oves suæ curæ commissas sic affatur: *Longè absint à nobis voces illorum qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas. Na isti suis adulationum vocibus, vocumque blanditiis cùm nos fallere student, tum istis etiam illecebris populos nostros decipiunt; dicunt enim bonum malum, & malum bonum. O Popule meus, quis poterit omnia mala quæ te undique premunt, enumerando recensere? audent tamen isti à salutis viâ te adulationibus longiùs abducere: Popule meus, qui te in tanta malorum colluvione beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.*

D. Carol. in Orat. hab. in Conc. provinc. 6.

Demum Beatus Joannes à Cruce asserit quod *si quis tibi persuadere conetur doctrinam laxam, tametsi miraculis eam confirmet, ei credendum non est.*

B. Joan. à Cruce in senjent. sent. 72.

Itaque qui volunt revera præferre cuicumque rei salutem animæ, debent in primis vitare Confessarios aut directores palpantes, & adu-

latores. *Cor sapientis*, inquit sanctus Hieronymus, *vadat ad domum talis viri, qui se corripiat delinquentem, ut adducat ad lacrymas: qui provocet propria lugere peccata, & non eat ad domum lætitiæ, ubi doctor adulatur & decipit: ubi non conversionem audientium, sed plausus quærit & laudem.* S. Hieron. homil. 11.

Demùm verum Christianum decet, ut animæ suæ misereatur, hæc Jeremiæ verba meditari. *Hæc dicit Dominus: state super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & invenietis requiem animabus vestris.* In hac unica viâ in Evangelio designatâ, plenam securitatem consequi possumus, & si ab ea declinemus, non multum proderit in judicio supremo excusationem captare, quod scilicet putaverimus nos in via recta ambulare; quod invenerimus confessarios, qui cupiditati nostræ obsecundantes, securitatem nobis falsò adulantes, aut etiam errantes promiserint. *Ecce dat tibi securitatem procurator*, inquit sanctus Augustinus, *quid tibi prodest, si pater familias non acceptet? Procurator sum, servus sum; vis dicam tibi: Vive quomodo vis, Dominus te non perdet. Securitatem tibi procurator dedit, nihil valet securitas procuratoris. Utinam tibi Dominus securitatem daret, & ego te sollicitum facerem! Domini enim securitas valet etiam si nolim: mea verò nihil valet, si ille noluerit. Quæ est autem securitas, Fratres, vel mea vel vestra, nisi ut Domini jussa intentè diligenterque audiamus, & promissa fideliter expectemus?* Docente præsertim Domino in Evangelio, quod *cæcus, si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.* Videri potest, Tom. 4. Tract. 6. cap. 6. num. 10. in fine, & cap. 10. num. 2. Jerem. cap. 6. S. Aug. Homil. 12. Matth. cap. 15.

Quæst. 9. Quomodo potest discerni bonus

Director à malo qui dat occasionem multiplicandi peccata, qui veram & utilem peccatorum conversionem potiùs impedit quàm procurat?

Resp. Falsi pravique Directores semper in Ecclesia multum nocuerunt; hinc est quod Paulus Apostolus ita de eis loquitur: *Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis.* Tum indicans quo pacto dignosci possint: *Hujusecmodi enim*, inquit, *Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri: & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium.* Et alio in loco dixit, quod *Ex his sunt qui penetrant domos & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis.*

ad Rom. cap. 16. v. 17.

ad Timoth. 2. cap. 3. v. 6.

Solent enim Directores propriæ utilitati servientes, ubique sese ingerere, secreta familiarum perscrutari, variis artibus authoritatem captare, mulierum animos etiam religiosarum sibi devincire, dum illarum secretis cupiditatibus non resistunt: demùm de numero pœnitentium sibi inaniter & periculosè gratulari, solemne habent.

E contra veri probique animarum Rectores gloriam Dei tantummodò quærunt in ministerio, & illorum salutem qui spontè ad eos accedunt: cùm propria non quærant nec lucro inhient, nullam veritatem pœnitentibus necessariam aut utilem occultant; imò illos in eam introducunt arctam viam quæ expressè tanquam necessaria prædicatur in Evangelio: cum magna mansuetudine patientiaque cum pœnitentibus agunt, sed adulationem fugiunt, nec unquam eos in peccatis palpant, aut obdormire sinunt sub umbra falsæ & irritæ pacis, aut Sacramenta perperam sumere dum non verè conantur pravis

habitibus obsistere & eorum periculosam vim contrariis actibus obtundere repellereque. Videri potest Tom. 4. Tract. 6. cap. 10. num. 2.

Quæst. 10. Est ne quædam diversitas inter obligationes conscientiæ, & obligationes quæ ex præceptis oriuntur?

Resp. Est certè, cùm possit quis peccare contra conscientiam, non peccando contra præcepta, ut videtur in Canone, qui exponens illa Apostoli verba: *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, dicit quod, *omne quod contra conscientiam fit, ædificat ad gehennam*; & author Commentariorum in Paulum, quæ Ambrosio tribuuntur, docet in hæc verba, quod *omne quod fit, etsi in se & de se sit bonum, si tamen non fit ex fide, id est, contra conscientiam, ut scilicet credamus esse malum, peccatum est*. Idem habetur in cap. *Per tuas litteras*, de *simonia*. Posset etiam quis præcepta violare & tamen contra conscientiam non peccare: nam, ut ait sanctus Thomas, *Si sit talis ignorantia quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod scire non tenetur, talis ignorantia omninò excusat à peccato.* Hîc tamen sanctus Doctor de ignorantia circa præcepta naturalia & divina non loquitur, ut inferiùs videbimus.

Can. *Omnes*, 28. q. 1.

D. Th. 1. 2. q. 76. a. 3. in corp.

CAPUT II.

De regulis generalibus ad cognoscendum quando contra conscientiam, aut contra præcepta peccetur.

Quæst. 1. QUID est Conscientia?

D. Ant. 1. p. tr. 3. cap. 10. §. 1. *Resp.* Cum conscientia sit *Cordis scientia*, ut ait sanctus Antoninus, *unde dicitur quasi cum alio scientia*; rectè definiri potest: Quod dictat & ostendit id quod agere debemus aut fugere, ut rectè vivamus. Hæc definitio

D. Th. 1. p. q. 75. a. 13. in corp. sumitur à sancto Thoma: *dicitur namque conscientia testificari*, ait sanctus Doctor, *secundùm quod per nostram conscientiam judicamus aliquid esse faciendum, vel non faciendum.*

Quæst. 2. Quomodo dividi potest conscientia?

Resp. Duæ sunt tantum conscientiæ species, ad quas cæteræ reducuntur: prima vera est, & ea ad quæ obligamur rectè ostendit: altera falsa aut erronea appellari potest, quia nos in errorem inducit, & falsum pro vero proponit.

Quæst. 3. Qualis est vera conscientia?

Resp. Illa est quæ præceptis conformis est, & id facere suadet ad quod præcepta nos obligant.

Quæst. 4. Qualis est conscientia erronea & falsa?

Resp. Est quædam interior apparens lux, quæ nos ad agendum ea quæ prohibita sunt inducit, ostendens & persuadens non esse prohibita.

Quæst. 5. Possumus ne sequi conscientiam erroneam?

Resp. Primò illud certum est, nos non posse

agere contra dictamen conscientiæ, etiamsi erronea sit, & dicat illud malum esse quod in se bonum est; quia, ut ait sanctus Thomas, *Error quo creditur esse mortale quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale*; quia ex eodem Angelico Doctore, *Ex quo aliquid proponitur à ratione ut malum, voluntas dum in illud fertur accipit rationem mali: Si ergo proponatur ut malum à ratione errante, fertur in hoc sub ratione mali, unde voluntas erit mala, quia vult malum, non quidem id quod est malum per se, sed id quod est malum per accidens propter apprehensionem rationis: sicut credere in Christum est per se bonum & necessarium ad salutem; sed voluntas non fertur in hoc nisi secundùm quod à ratione proponitur: unde si à ratione proponatur ut malum, voluntas feretur in hoc ut malum, non quia illud sit malum secundùm se; sed quia est malum per accidens ex apprehensione rationis.* Et hoc modo peccat quis contra conscientiam, etsi contra præcepta expresse non peccet.

D.Th.Quodl. 9. q. 7. a. 2. in corp.

D. Th. 1. 2. q. 19. a. 5. in corp.

Quæst. 6. Nunquam ne peccat quis sequendo dictamen conscientiæ erroneæ?

Resp. Cùm, ut supra exposuimus, possit quis duobus modis peccare, aut contra conscientiam aut contra præcepta, sæpè accidit, licèt quis contra conscientiam non peccet; attamen, quia ea conscientia erronea est & hic error est quodam modo voluntarius, ut explicabitur inferiùs, peccat contra præcepta. Sanctus Bernardus acriter invehitur in Epistola aut potius tractatu ad Hugonem à sancto Victore misso, in nescio quem doctorem, qui temerè asseruerat non posse peccari per ignorantiam: *Veritatis testimoniis paucis & manifestis, manifestum mendacium confutetur*, inquit idem sanctus Doctor: *Is forsitan qui asserit non posse pec-*

S. Bern. Epist. 77. ad Hugonem à sancto Victore.

cari per ignorantiam, nunquam pro suis ignorantiis deprecatur, sed potius Prophetam irridet deprecantem & dicentem: DELICTA JUVENTUTIS MEÆ ET IGNORANTIAS MEAS NE MEMINERIS. *Forsitan & reprehendet Deum exigentem pro peccato ignorantiæ satisfactionem. Si ignorantia nunquam peccatum est, cur dictum est in Epistola ad Hebræos quia in secundo tabernaculo semel Pontifex in anno solus intraret, non sine sanguine quem offerret, pro sui & populi ignorantia? Si peccatum ignorantia nullum est, non ergo peccavit Saulus, quod persecutus est Ecclesiam Dei, quoniam quidem ignorans hoc fecit, manens in incredulitate. Bene itaque faciebat quod erat blasphemus & persecutor & contumeliosus; quod erat spirans minarum & cædis in discipulos Domini, in hoc ipso quippe abundantius æmulator existens paternarum suarum traditionum. Non ergo debuit dicere: misericordiam consecutus sum, sed mercedem recepi; quippe quem ignorantia à peccato reddebat immunem, insuper & æmulatio remunerabilem judicabat. Si inquam ignorantiâ nunquam peccatur, quid ergo causamur adversus occisores Apostolorum, quoniam quidem non solum malum esse nescierunt interficere illos, sed insuper quoque, id faciendo arbitrati sunt obsequium se præstare Deo; sed & frustra in Cruce Salvator orabat pro suis Crucifixoribus, quippe nescientibus, ipso teste, quid facerent, & ita nequaquam peccantibus. Nunquid non ex his satis apparet, in quantis jaceat ignorantiæ tenebris, qui ignorat peccari posse interdum per ignorantiam?*

Quæst. 7. Quandonam peccati reus fit is qui conscientiam erroneam sequitur?

D. Th. 1. 2. q. 6. a. 8. in corp. *Resp.* Responderi potest ex sancto Thoma peccari sequendo conscientiam erroneam, quan-

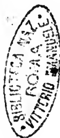
talis error est aliquo modo voluntarius; & *orantia*, ut docet Angelicus Doctor, *est votaria dupliciter; uno modo, quia actus volunis fertur in ignorantiam. Sicut cùm aliquis orare vult, vel ut excusationem peccati hait, vel ut non retrahatur à peccando. Alio do dicitur ignorantia voluntaria ejus quod is potest scire & debet.* Unde dicitur in Cane, quod *Non omnis qui ignorat immunis est pœna (id est ut ait Glossa, à peccato) ille im potest excusari à pœna qui quod disceret n invenit.*

Can. *Non omnis*, dist. 37.

Quæst. 8. Quo pacto error conscientiæ à ansgressione præceptorum potest excusare?

D. Th. ibidem.

Resp. Quando provenit ex ignorantia penis involuntaria; & involuntaria est, ut ait nctus Thomas, *cùm aliquis homo ignorat aliiam circumstantiam actus, quam non teneatur scire, & ex hoc aliquid agit, quod non iceret si sciret: putà cùm aliquis diligentiâ dhibitâ, nesciens aliquem transire per viam, oijcit sagittam quâ interficit transeuntem: r talis ignorantia causat involuntarium simliciter.* Et ita propriè loquendo ignorantia à eccato excusat, si invincibilis sit, id est, cùm uis non potuit scire ea ad quæ obligabatur; & converso ignorantia non excusat quando vinci otuit, id est quando quis poterat eam superae aliquo modo, & deceptus est, quia negligens fuit.

Quæst. 9. Quo tandem modo ignorantia poest esse invincibilis?

Resp. Duæ sunt species ignorantiæ, nam alia st ignorantia juris, alia facti: per ignoraniam juris ignorantur ea quæ præcepta sunt, & ta ignorantia juris est, nescire prohibitum esse diebus veneris carnem manducare. Ignorantia verò facti ea est, quâ quis sciens præcepta,

ignorat tamen illud quod agit, esse contra præcepta; ut si quis sciens prohibitam esse comestionem carnis diebus veneris, carnem tamen comedit, putans non esse carnem sed piscem; talis ignorantia facti est, non juris. His positis respondeo, ignorantiam juris ferè nunquam excusare omnino, quia tenemur scire ea quæ sunt juris; ignorantia verò facti potest esse invincibilis, & ita potest quis errare in facto sine peccato, ut si illud ignoret sine ulla sua culpa. Unde concludere possumus cum Bonifacio 8. in regula *Ignorantia*, quod generaliter loquendo *ignorantia facti, non juris excusat.*

Regula: *Ignorantia.* de regulis juris in 6.

Quæst. 10. Quandonam invincibilis est ignorantia juris, & non excusat à peccato: & quandonam invincibilis est & excusat?

Resp. Antequam illius quæstionis solutionem demus, supponendum est, duas esse species juris; aliud namque est jus naturale, aliud positivum, quod potest subdividi in jus positivum divinum,& jus positivum humanum. *Lex naturalis*, inquit sanctus Thomas, *nihil aliud est quam participatio legis æternæ in rationali creatura, quasi lumen rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum & quid malum*; & ut ait sanctus Ambrosius, *Ignorantia juris naturalis omnibus adultis damnabilis est*: quod clariùs explicans sanctus Augustinus: *Ignorantia*, inquit, *neminem sic excusat ut sempiterno igne non ardeat, sed fortassis ut mitiùs ardeat.* Et licet objici possit sanctum Augustinum ibi tantùm agere de ignorantia circa ea quæ fidem respiciunt; attamen principia & rationes ejusdem sancti Doctoris, eamdem vim habent circa ea quæ ad mores spectant; cùm præsertim alibi dicat, quod *necesse est ut peccet à quo ignoratur justitia*, id est qui ignorat id quod agit esse contra legem naturalem; & peccatum

D. Th. 1. 2. q. 91. a. 2. in corp.

Can. *Turbatur.* 1. q. 4.

S. Aug. de gratia & lib. arbit. ad Valentinum cap. 3.

Lib. 1. operis imperfect. c. 106.

orantiæ esse *voluntarium voluntate facti,* *ı voluntate peccati. . . . . quod tamen factum* *:atum fuit.* Et alio in loco ita disserit: *Si quis* *um putaverit quod malum est, hoc putando* *que peccat: & ea sunt omnia peccata igno-* *tia, quando quisque benè fieri putat, quod* *lè fit.* Unde *concors est sententia*, ut ait Ger- *, nullam in his quæ legis divinæ sunt, ca-* *e ignorantiam invincibilem.* Quod videtur :lligi debere de lege divina quæ in Decalogo ıtinetur, cujus præcepta ad jus naturale spe- nt; ratio autem cur talis ignorantia non ex- ět, ea est, ex sancto Thoma; quia habe- s semper in nobis lumen necessarium ad co- ›scenda præcepta naturalia, & illa tantum oramus, quia non satis curavimus iis uti diis quibus ad eorum cognitionem devenire eramus: *Signatum est*, inquit, *super nos ıen vultûs tui Domine; quod pertinet ad* *uralem legem, quæ nihil aliud est, quam im-* *sio divini luminis in rationali creatura.* æ doctrina saltem debet intelligi de primis nagis obviis principiis legis naturalis & con- sionibus ab his principiis non multum remo- , ut colligitur ex his quæ dicit idem sanctus ctor 2. part. quæst. 94. art. 6. in corp. qui llis juris naturalis præceptis loqui putatur n asserit, quod *diversæ opiniones Doctorum* *'æ Scripturæ, si quidem non pertineant ad* *m & bonos mores, absque periculo audito-* *utramque opinionem sequi possunt: tunc* *n habet locum quod Apostolus dicit ad Ro-* *ı. 14. Unusquisque in suo sensu abundet. In* *verò quæ pertinent ad fidem & bonos mores,* *lus excusatur, si sequatur erroneam opinio-* *ı alicujus magistri; in talibus enim igno-* *tia non excusat.* Et eodem modo intelligi ẹ videtur quod alio in loco dicit: *Illud*

Lib. 1. Retract. cap. 15.

Epist. 154.

Joan. Gerson, lib. de vita Spirituali lect. 4. Coroll. 3.

D. Th. 1. 2. q. 91. a. 2. in corp.

D. Th. Quodlib. 3. art. 10.

Quodlib. 8. art. 13.

quod agitur contra legem, semper est malum; nec excusatur per hoc quod est secundùm conscientiam.

Et etiam si contingere posset in aliquo extraordinario casu, ut nullam haberemus culpam in tali ignorantia; attamen quia illud rarissimum est & difficilè admodum discerni potest, deberemus in praxi judicare, quod à culpa liberi non sumus, dum re vera aliquid egimus quod contra jus naturale erat.

Ignorantia verò juris positivi divini aut humani, reperitur in eo qui nescit leges & præcepta ad quæ servanda obligatur, sive sint à Deo, sive ab Ecclesia aut alio superiori legitimo justè præcipiente.

Quæst. 11. In quibusnam casibus ignorantia juris positivi divini & humani excusat, aut non excusat?

S. Th. 1. 2. q. 19. a. 6. in corp. *Resp.* Dicendum est cum sancto Thoma, quod *si ratio vel conscientia erret errore voluntario, vel directè, vel propter negligentiam, quia est error circa id, quod quis scire tenetur; tunc talis error rationis vel conscientiæ non excusat, quin voluntas concordans rationi vel conscientiæ sic erranti sit mala. Si autem sit error qui causet involuntarium, proveniens ex ignorantia alicujus circumstantiæ absque omni negligentia, tunc talis error rationis vel conscientiæ excusat, ut voluntas concordans rationi erranti non sit mala.*

Quæst. 12. Quam quæso securitatem habere debemus antequam agamus, quod lumen conscientiæ nostræ veritati conforme sit, ut illud sequendo non peccemus?

D. Ant. 1. p. tit. 3. v. 3. c. 10. §. 10. *Resp.* Cum sancto Antonino, quod certitudo quæ requiritur in materia morali, non est certitudo evidentiæ, sed probabilis conjecturæ.

Quæst. 13.

Quæst. 13. Quæ est, & in quo consistit illa certitudo moralis?

Resp. Idem sanctus Antoninus ibidem dicit, quod *non consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figurabilibus magis ad unam partem quàm ad aliam se habentibus.* Notandum est quod sanctus Antoninus loco supra citato, loquens, ut ipsemet dicit in eo loco pro conscientiis scrupulosis, voluit omnino uti modo loquendi proprio, & apto ad dispellendos vanos terrores, quibus tales sæpiùs concutiuntur: & expendens quod numquam ferè putant se habere certitudinem moralem de bonitate suorum actuum, conatus est talem certitudinem illis faciliorem reddere quantum poterat, ut illorum infirmitati mederetur: quod utile admodum est observare, ut verus dicti sancti Doctoris sensus in hac materia intelligatur discernaturque. Sed ut illa difficultas magis dilucidè explicetur & solvatur, possumus considerare hominis conscientiam in triplici statu: aut enim sufficienter convincitur ex his quæ sibi apparent, se posse agere sine errore & peccato, & hæc dicitur conscientia probabilis: aut non ita clarè videt quid sibi agendum sit, sed hæret dubius inter duas opiniones contrarias, non valens discernere quænam ex his verior sit, & hæc vocatur conscientia dubiosa: aut denique habet quidem ex una parte rationes fortes quibus convincitur se posse licitè quid facere; sed tamen restat aliquis timor vanus & nullâ solidâ ratione nixus; & hæc est conscientia scrupulosa. De variis illis conscientiæ nostræ statibus sigillatim tractabimus inferiùs.

Caput III.

De Conscientia probabili.

Quæst. I. QUID est conscientia probabilis?

D. Th. opus. de fallaciis. cap. 2.

Resp. Conscientia probabilis nihil aliud est, ut modo diximus ex sancto Antonino, quam convictio quædam interior proveniens ex certitudine morali, quam de bonitate, & rectitudine nostræ actionis habemus, ex probabilibus conjecturis magis ad unam partem quam ad aliam se habentibus, quibus suadentibus putamus nos non errare. Hæc definitio vel descriptio convenit cùm illa quæ ex sancto Thoma habetur, qui asserit, quod *Probabilia dicuntur quæ videntur omnibus, vel pluribus vel sapientibus, aut omnibus vel præcipuis & maximè notis.*

Hæc certè definitio multùm differt ab ea quam varii neoterici authores passim tradunt; imò dispungere quodammodo videtur multas illorum opiniones, dum reijcit opinionem minus probabilem, & eam, quæ cùm non magis appareat probabilis quàm opposita, dici & considerari in praxi debet potiùs tanquam dubia, quam tanquam probabilis. Sed existimavi, illam definitionem quam sanctus Thomas ex Aristotele sumpsit, attendendo maximè praxim, esse accuratiorem, & statim ante oculos ponere & indicare, quæ sit vera probabilitas, & conscientia probabilis; & ideo præferendam esse definitioni, juxta quam illa opinio dicitur probabilis quæ nititur fundamento solido & idoneo ad persuadendum hominem prudentem; nam in praxi, fundamentum illud

Aristoteles lib. 8. Topicor. cap. 10.

lidum non est, nec dignum cui homo prudens adhæreat, dum concurrit cum alio contrario fundamento, æquè vel magis solido & efficaci, quòd scilicet suadet contrariam opinionem: maximè dum in tali electione opinionum de salute æterna agitur.

Quæst. 2. Sumus ne semper in securi conscientia, quando juxta probabilitatem operamur?

Resp. Ut huic quæstioni, quæ maximi momenti est, & quæ majores totius Theologiæ moralis difficultates involvit, dilucidè & solidè responderi possit, supponendum est, conscientiam aut opinionem probabilem, in tribus statibus diversis considerari posse. Primò dum opinio probabilis nititur rationibus & fundamentis supra dictis, nec ulla apparet ratio aut autoritas, quæ nos possit movere ad dubitandum de rectitudine & veritate opinionis quam sequi intendimus. Secundò dum quædam opinio in se probabilis, impugnatur, rationibus aut authoritatibus contrariis, & æqualis ponderis, & ita concurrit cum opinione contraria æqualiter probabili. Tertiò cùm opinio in se probabilis habet tamen contra se rationes aut authoritates solidiores & majoris ponderis, & ita concurrit cum opinione contraria magis probabili.

Caput IV.

Quid agendum, quando quis habet opinionem aut conſcientiam probabilem, quæ à nulla contraria probilitate minuitur, & impugnatur.

Quæſt. 1. POTEST ne quis eſſe ſecurus, ſe non peccare contra conſcientiam, quando ſequitur opinionem probabilem, quæ nullam habet opinionem aut rationem quæ illam impugnet?

Reſp. Conſtat ex his quæ ex ſancto Thoma, & ſancto Antonino ſupra relata ſunt, quod dum quædam opinio ita probabilis eſt, ut omnes rationes & autoritates quæ intellectui noſtro ſeſe offerunt illi opinioni faveant, nec quidquam in contrarium videamus quod poſſit tales rationes aut autoritates invalidare, in hoc caſu non peccat contra conſcientiam qui talem opinionem ſequitur; & ratio eſt, quia, ut jam diximus, cum ſancto Antonino. *Certitudo quæ requiritur in materia morali, non eſt certitudo evidentiæ, ſed probabilis conjectura*; & ita ſufficit quod habeamus certitudinem moralem, de bonitate noſtræ actionis, ut ſimus liberi à peccato; at evidens eſt, illum qui habet opinionem hoc modo probabilem de bonitate ſuæ actionis, habere etiam eam certitudinem moralem; quandoquidem neceſſe non eſt ut oriatur hæc certitudo ex demonſtratione quæ nos evidenter de veritate convincat, ſed ſufficit ut adſint rationes probabiles, quæ nos potius moveant ad illam opinionem ſequendam, quàm eam quæ illi contraria eſt. Et ita

S. Ant. p. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10.

oncludi potest, illum esse securum se non eccare contra conscientiam, qui operatur ıxta opinionem probabilem, contra cujus eritatem nullam rationem videt.

Quæst. 2. Si quis ignorans jus naturale & ivinum, putaret se obligari ad aliquid agenlum, quod est illi juri contrarium, possset ne excusari sequendo illam opinionem quam proabilem credit?

Resp. Respondetur ex sancto Thoma, talem non excusari; quia hic error provenit ex ignorantia legis naturalis, quam omnes scire tenentur. *Si ratio errans dicebat*, inquit Doctor Angelicus, *quod homo teneatur ad uxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti est mala, eo quòd error ille provenit ex ignorantia legis Dei quam scire tenetur.* Præterea non excusaretur, quia non possumus habere opinionem verè probabilem quæ præceptis naturalibus contraria sit; habemus enim semper in nobis lumen sufficiens ad illa cognoscenda, & si velimus uti tali lumine, & mediis quæ ab illo nobis suppeditantur, ad cognoscendas tales veritates, semper nos inducet ad faciendum ea, quæ præceptis conformia sunt, potius quàm ea quæ illis adversantur; & ut ex doctrina supra relata patet, necesse est, ut opinio quælibet sit verè probabilis, quod quis rationes contrarias perpendens veritatem inquirat, & omnibus pensatis illam potius quàm oppositam, veram putet; & illa *Certitudo moralis*, ut ait sanctus Antoninus, *consurgit ex probabilibus conjecturis, grossis & figurabilibus magis ad unam partem quam ad aliam se habentibus.* Et ita si in praxi quis putaret opinionem verè contrariam juri naturali, esse probabiliorem; in hoc semper esset in culpa, & talis error

D. Th. 1. 2. q. 19. a. 6. in corp.

S. Ant. 1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.

oriretur ex aliqua cæcitate & ignorantia aliquomodo voluntaria, quæ non totaliter excusat, juxta ea quæ ex sancto Augustino & ex sancto Thoma diximus supra capite secundo.

Quæst. 3. Si is, qui ignorans jus naturale & divinum, putat se obligari ad agendum aliquid quod illi juri adversatur, peccat illud agendo; sequitur quod ille tunc necessariò peccat, sive operetur, sive non operetur; nam ex una parte ille non potest agere contra dictamen conscientiæ sine peccato, & ex alio peccat etiam sequens illam erroneam conscientiam?

S. Th. 1. 2. q. 19. a. 6. ad 3.

Resp. S. Thomas illi objectioni quam sibi proposuerat, respondet: *Dicendum*, inquit, *quòd sicut in syllogisticis, uno inconvenienti dato, necesse est alia sequi: ita in moralibus uno inconvenienti posito, ex necessitate alia sequuntur. Sicut supposito quod aliquis quærat inanem gloriam, sive propter inanem gloriam, faciat quod facere tenetur, sive dimittat, semper peccabit: nec tamen est perplexus, quia potest intentionem malam dimittere: Et similiter supposito errore rationis, vel conscientiæ, qui procedit ex ignorantia non excusante, necesse est quod sequatur malum in voluntate; nec tamen est homo perplexus, quia potest ab errore recedere, cùm ignorantia sit vincibilis & voluntaria.* Et ita sequitur ex sancto Thoma, quod ratio, propter quam ignorantia juris naturalis non excusat, ea est, quia non est invincibilis, & ita aliquo modo voluntaria est. Vide quæ infrà cap. 6. q. 9. dicta sunt.

CAPUT V.

Quid agendum sit quando aliqua opinio probabilis, concurrit cum alia contraria æquè probabili.

Quæst. I. OPINIO quæ aliquandiu probabilis fuit, est ne semper probabilis?

Resp. Cùm juxta definitionem ex sanctis Thoma & Antonino supra relatam, opinio probabilis sit certitudo moralis de rectitudine nostræ actionis, proveniens ex conjecturis probabilibus, quæ ad eam sequendam potius quàm contrariam nos inducunt, perspicuum est, opinionem quæ probabilis erat, quia magis conformis præcepto videbatur, quam alia, posse tractu temporis fieri improbabilem, & à sua probabilitate cadere; cum possit facilè accidere, quod ille qui habebat rationes aut authoritates, quæ illum sufficienter convincebant, se habere certitudinem non physicam sed moralem, de rectitudine suæ actionis, inveniat deindè rationes & autoritates contrarias, quibus moveatur ad credendum cum solido fundamento, illam opinionem, quam putabat probabilem, dum nihil illi contrarium videbatur, suam probabilitatem his apparentibus rationibus perdidisse. Ipsa quotidiana experientia talem veritatem confirmat; nullus enim est, qui non sciat & experiatur aliquando, illud quod moraliter certum visum erat in quibusdam circumstantiis, videri processu temporis dubium, aut etiam falsum novo accedente lumine, & re meliùs consideratâ. Con-

cludamus igitur illum in magno errore versari, qui putet in materia morali, illud esse semper probabile quod aliquandiu probabile fuit.

Quæst. 2. Quando opinio probabilis concurrit cum opinione contraria æquè probabili, perdit-ne suam probabilitatem?

D. Th. q. 14. de veritate, art. 10.

Resp. Respondeo affirmativè, quia ex hoc dubia efficitur; quod probatur ex sancto Thoma qui sic disserit: *Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimodè: quandoque enim non magis inclinatur in unam quàm in aliam, vel propter defectum moventium, sicut in problematibus, de quibus rationes non habemus, vel propter apertam æqualitatem earum quæ movent ad utramque partem, & ista est dubitantis dispositio.* Ex quo sequitur, juxta mentem Doctoris Angelici, nos esse in dubio, quoties habemus varias rationes quæ nos æqualiter movent ad credendum unam opinionem esse veram quantùm contraria; & consequenter dicendum est, opinionem probabilem quæ fundatur super rationibus probabilibus, fieri dubiosam, dum est in concursu opinionis contrariæ quæ æquè solidis rationibus nititur.

Quæst. 3. Quid agendum est, dum sumus suspensi inter duas opiniones contrarias æquè probabiles?

Resp. In hoc casu, aut adest quædam necessitas operandi, aut non: si nulla sit necessitas, operandum non est; quod probatur ex sancto Antonino, qui dicit, quod *dubium probabile est, cùm scilicet rationes sunt ad utramque partem quasi æquales, & peccatum grave est se exponere tali dubio, ubi est mortale.*

S. Ant. 1. part. tit. 20. de regulis Juris.

Quod si quis teneatur operari, tunc non debet ampliùs probabilitati unius ex his opinionibus

confidere, quia hujusmodi probabilitas evanuit ut supra diximus, sed adhærere debet opinioni tutiori; quia quoties sumus in dubio, tenemur omnino sequi opinionem magis tutam, juxta axioma sæpiùs in jure Canonico repetitum: *In dubiis tutior via est eligenda*; quod etiam probat sanctus Antoninus exponens illud Ecclesiastici: *Qui amat periculum peribit in illo.* HINC *est*, inquit, *quod Beatus Thomas & alii dicunt quòd ille qui agit id de quo est dubium utrum sit mortale, vel non, peccat mortaliter, quia periculo se exponit mortalis. Cum ergo in aliqua materia mortali, sunt varia & contraria opiniones ille qui adhæret opinioni latioris via, videtur se exponere periculo mortalis, quia est in dubio, cum possit illa opinio esse falsa, & contraria vera: sed ad hoc respondetur, quod utique ille qui agit scienter id de quo dubitat esse mortale, permanente dubitatione mortaliter peccat, etiam si illud in se non esset mortale, sumendo propriè & strictè dubitationem, prout rationes sunt æque ponderantes ad utramque partem, nec magis quis declinat ad unam, quam ad aliam.* Unde sequitur, quod, juxta mentem sancti Antonini, ille peccat mortaliter, qui in concursu duarum opinionum contrariarum æque probabilium, sequitur latiorem. Quia ut decernit Eugenius Papa in Canone, *in his quæ dubia sunt quod certius existimamus tenere debemus.* Ideo Innocentius tertius consultus super quæstione magni momenti, in qua pro affirmativa, ut & pro negativa variæ inveniri poterant rationes probabiles, omnibus pensatis: *Nos*, inquit, *in hoc dubitabili casu, quod tutius est sequentes, mandamus, &c.* quod idem planè est, ac si dixisset Pontifex, quod in tali casu amplecti omnino

Cap. *ad audientiam.* De homic. voluntario.

D. Ant. 1. part. tit. 1. cap. 10. §. 10.

Cap. *Juvenis.* de Sponsalib.

Cap. *Veniens.* de Presbyt. non baptizato.

debemus illam opinionem quæ tutior est.

D.Th.quodl. 8. art. 13.

Nec minus evidens est ex sancto Thoma, quod inter duas opiniones æque probabiles, debemus sequi tutiorem: *Ille*, inquit, *qui in quamdam dubitationem inducitur contrarietate opinionum, si manente dubitatione plures præbendas habet, periculo se committit, & sic procul dubio peccat: utpote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem.* Quod certè dici potest de his omnibus, qui ex duabus opinionibus æque probabilibus, tutiorem non eligunt; quia hæc cæcitas provenit ex eo quod magis eligunt propriæ cupiditati inservire, quàm salutem in tuto ponere.

B. Anto. 2. part. t. 9. c. 1. §. 3.

Unde sanctus Antoninus exponens regulam illam Juris, in qua dicitur, quod is qui se exponit periculo peccandi mortaliter, reverà mortaliter peccat: *Exponere*, inquit, *se periculo mortalis peccati, est peccatum mortale: vel sic agere incertum, & dimittere certum quod sit mortale: sed intelligitur dum tale est vehementer & probabiliter incertum, estque sicut oppositum, vel magis; tunc enim illud quod agit, non carebit mortali culpâ, aliter non.*

Epist. 2. Patris Mutii Vitelleschi Romæ 4. Jan. 1617. ad Superiores Societatis Jesu.

Possumus adjungere his authoritatibus illud quod habetur in Epistola R. P. Mutii Vitelleschi Generalis præpositi Soc. Jesu ad Superiores ejusdem Societatis. *Quartò*, inquit, *nonnullorum ex Societate sententiæ in rebus præsertim ad mores spectantibus plus nimio liberæ, non modò periculum est ne ipsam evertant, sed ne Ecclesiæ etiam Dei universæ insignia afferant detrimenta. Omni itaque studio perficiant, ut qui docent, scribuntve minimè hâc regula & norma in delectu sententiarum utantur: tueri quis potest, probabilis est, autore non caret: verùm ad eas sententias*

*ccedant, quæ tutiores, quæ graviorum, ma-
rifque nominis Doctorum suffragiis sunt fre-
uentata, quæ bonis moribus conducunt ma-
is; quæ denique pietatem alere & prodesse
queant, non vastare, non perdere.* Vide quæ
liximus Tom. 4. tract. 9. de matrim. cap. 10.
]. 27.

Quæst. 4. Nonne accidere potest quod opi-
nio dubiosa in theoria, seu speculativè, fiat
tamen probabilis in praxi, & ita quod in casu
proposito, licèt concursus probabilitatum con-
trariarum, dubias efficiat speculativè duas opi-
niones æquè probabiles, ut probatum est; at-
tamen in praxi una ex his duabus, aut etiam
duæ sint æquè probabiles, ita ut possimus
quamlibet earum sequi tuta conscientiâ?

Resp. Verum quidem est, opinionem specu-
lativè dubiam, posse fieri probabilem in pra-
xi, si occurrat aliqua circonstantia, quæ du-
bitationem amputet, & efficiat quod auxilio
alicujus novæ rationis eadem opinio quæ ex
probabili facta fuerat dubiosa, fiat ex dubiosa
probabilis: sed si nullæ adsunt novæ circun-
stantiæ, aut rationes quæ dubium tollant, opi-
nio semper remanet dubia, & consequenter
tenemur sequi tutiorem, ut supra dictum est.
Nam nullo modò dici potest, quod etiam si
simus dubii de rectitudine alicujus actus, verbi
gratia utrum liceat pingere diebus festivis,
possumus tamen in praxi id agere de quo spe-
culativè dubitavimus, quamvis nulla adsit in
praxi circunstantia diversa ab his quas in
Theoria perpendimus, quod est manifestè
contrarium autoritatibus sancti Thomæ & san-
cti Antonini modo relatis: dicit enim expressis
verbis sanctus Antoninus, quod *cùm in aliqua* D. Ant. 1.
materia morali sunt varia & contraria opi- par. tit. 3. c.
niones, ille qui adhæret opinioni latioris via, 10. §. 10.

videtur se exponere periculo mortalis, quia in dubio. Et ita vult dubium practicum oriri ex dubio speculativo de veritate opinionis; & ita illud quod est dubium in speculatione, esse semper dubium in praxi, nisi occurrat in praxi aliqua circumstantia quæ efficiat, ut nullum sit ampliùs dubium, etiam speculativum: exempli gratiâ, si velimus supponere dubium esse speculativè loquendo utrum licitum sit pingere diebus festivis, verè dicetur, quod is qui pingit in die festivo, est in dubio, nisi superveniat in praxi aliqua circumstantia, ut necessitas extrema, quæ efficiat ut id quod dubium erat, dubium ampliùs non sit ratione illius novæ circumstantiæ.

Quæst. 5. Nonne grandis illa turba scriptorum, qui asserunt, nos ex duabus opinionibus probabilibus posse sequi eam quæ magis arridet, potest esse loco circumstantiæ sufficientis, ad reddendum probabile in praxi illud quod erat dubium speculativè?

Resp. Nequit prorsùs ille numerus conscientiam nostram in tuto ponere, dum ex duabus opinionibus probabilibus, sequimur eam quæ minus tuta est; quia, ut jam probavimus, certum est nos tunc esse in dubio, quia habemus æquales rationes pro una opinione, quam pro opposita: & indubitatum est, & definitum in multis Canonibus, & à sanctis Patribus non paucis, nos in dubio sequi debere id quod tutius est: & ita cum ex consensu unanimi omnium etiam probabilitatum, opinio quorumdam doctorum, non possit facere opinionem probabilem contra determinationem expressam Ecclesiæ, concludendum est opinionem omnium illorum Doctorum & scriptorum, qui asserunt licere sequi quamlibet ex æquè probabilibus, non posse conscientiam nostram in tuto ponere.

Præterea opinio illorum Doctorum, qui probabilistæ dici possunt, à multis aliis rejicitur & impugnatur, quorum potius pondus & authoritas considerari debet, quàm numerus. Et cùm non possimus dubitare quin probabilistæ in multis opinionibus moralibus erraverint, quæ opiniones à sancta Sede damnatæ sunt, meritò ab illis discedere debemus, & illorum sententiam non sequi in hacce de probabilitate quæstione; quæ certè haberi debet tanquam maximum principium totius doctrinæ moralis, & illud ex quo tales autores falsa & perniciosa admodùm consectaria hauserunt: quod re verà mirum quantum minuit autoritatem, quam dicti probabilistæ aliundè sibi conciliare possent.

Sed si non solùm ponderentur, verùm etiam numerentur hodie Doctores qui probabilismum rejiciunt, postquam hæc quæstio fuit maturè discussa, dubitari vix potest quin multùm prævaleant, doctrina & pietate celeberrimus Cardinalis de Aguirre, cujus recens memoria in benedictione est, non in Urbe tantùm, ubi præsertim luxit, sed etiam in toto orbe Christiano: in Synopsi iterùm Romæ excusa, postquam Bellarminum, Palaviçinum, Caïetanum, Toletum in prima editione Romana, Paleotum Lauream, & alios Cardinales enumeravit laxæ probabilitatis impugnatores. *Nimirùm*, inquit, *hic fuisse* videtur semper spiritus Ecclesiæ, tam in Pontificibus Romanis, Cardinalibus & Episcopis, quotquot Canones Conciliorum ediderunt, quam in iis qui pietatis & doctrinæ laude illos usque modò imitati sunt. Unde ante & post Pontificatum laudati Alexandri VII. mirum est quo zelo, quâ eruditione & constantia, quam plurimi Episcopi præstantissimi nominis, partim vitâ functi, partim superstites, probabilis-

« Cardinalis « Joseph Saens de « Aguirre. In « *Synopsi Collectionis* « *Conciliorum* « *Hispaniæ*. Num. 25. & « sequ.

mum luxuriantem represserint. Quot Concilia ab eo tempore in Gallia contra illum usque modo celebrata sunt, unanimi Patrum congregatorum suffragio à Merbesio & aliis exscripta ? quot conventus Episcoporum, Doctorum clarissimæ Sorbonæ, ac Parochorum Parisiensium, Rhotomagensium, aliorumque, ad illum exterminandum, & ad proscribendam famosam illam Apologiam Casuistarum, conspirarunt.

Quin & antea, tempore Urbani VIII. quatuor Galliarum Archiepiscopi & duodecim Episcopi, die quinta Aprilis anno millesimo, sexcentesimo, quadragesimo-quarto; scripsere doctissimam illam Epistolam ad eundem Pontificem quæ omnium ferè manibus teritur: in qua ita lamentantur, laxitatem morum suo tempore grassantem ex licentia opinionum: *Divinorum Sacramentorum usus, qui sacer omnino ac salutaris esse debet, in perniciosum ac piis omnibus deplorandum abusum sæpissimè convertitur. Depravatis denique ac corruptis moribus, blandimenta potius, atque operimenta, quam salubria remedia comparantur: Ut ex sententiis ex libris illorum fideliter excerptis nemini non apertum atque exploratum esse potest.* Deinde suum vehemens desiderium significant; *ad corruptelas morum expurgandas, effrænatamque illam quorumlibet flagitiorum, quæ nunquam tanta fuit, licentiam, augentibus eam in dies novitiis quibusdam casuum conscientiæ Architectis.*

Similiter Octavius Archiepiscopus Senonensis in litteris eodem anno ac die datis ad Eminentissimum Cardinalem Franciscum Barberinum, inquit: *Eò mollities animorum, ac disciplinæ elanguescentis dissolutio processit, ut jam de vera pœnitentia, ac sincero amore Dei loqui,*

benè sit nefas. Hoc videlicet artificium humani generis hostis excogitavit, quo fatiscentis religionis degenerem illam laxitatem pro ipsa religione obtruderet, quasi à diverticulis ad viam regredi à via aberrare sit. . . . . Ita alitur quorumlibet licentia flagitiorum, ita Crux Christi evacuatur : jam enim crimen ludus est, & pœnitentia crimini datur. Hæc ille & plura similia alii Episcopi in Epistola alia ad Innocent. X. data anno sequenti millesimo sexcentesimo, quadragesimo quinto, die vigesima prima Julii adversus prædictam laxitatem.

Quibus verbis zelo & severitate plenis, illam damnaverint inter plurimos alios præsules, Eminentissimus Cardinalis de Janson, tunc Diniensis Episcopus, & illustrissimus Archiepiscopus Parisiensis de Harlai, tunc Rhotomagensis, satis notum est, & ego possem hoc loco utriusque verba ac judicia κατὰ πόδας exprimere, si necessum esset. Quot laudes audiuntur *Summa illius Moralis*, sex brevibus tomis comprehensæ, & toties recusæ, hortatu aut jussu Eminentissim. DD. Cardinalium Grimaldi Archiepiscopi Aquensis & de Camus Episcopi Gratianopolitani, quamvis mihi hactenus non fuerit otium pervolutandi illam, sed solum partem libandi. In ea verò passim ferè ex putis Sacrorum Canonum ac SS. Patrum fontibus theses morum adversus probabilistarum commenta proferuntur : id ipsum cernere est in *summa Christiana* citati Merbesii, duobus magnis voluminibus comprehensâ, & edita sub auspiciis Illustrissimi D. Tellier Archiepiscopi ac Ducis Rhemensis : quæ (solum obiter à me lecta) videtur catena ferè continua Moralis Christianæ, ex Canonibus Conciliorum, & locis sanctorum Patrum contexta, adversus laxiores quoslibet. Neminem

„ prodo, neminem nomino: generatim loquor „ de iis, quicumque demum sint, sive communi „ aura fruantur adhuc, sive jam diem obierint.

„ Sed & laudandus est maximè inter regulares clarissimus Ordo sancti Dominici, qui hortatu laudati Alexandri VII. vexillum extulit adversus moralem laxam, per doctissimos alumnos suos, Joannem Martinez de Prado, Julium Mercorum, Vincentium Baronium, Vincentium Contensonum, Pichinardum, Gonetum, aliosque similes. Inter quos nuperrimè Natalis Alexander, idipsum promovit decem voluminibus editis *Theologia Dogmatica & Moralis*, præsertim haustæ ex SS. Patribus. Et meritò quidem ita se gessit prædictus Ordo; cùm nihil aliud discere potuerit ab incomparabili magistro suo Doctore Angelico, immò & ab Augustino, ac cæteris SS. Patribus, quorum germanam mentem circa fidem ac mores, ille divino ingenio & admiranda claritate explanavit, atque in methodum redegit.

„ Idem ferè dixerim de multis Religionibus, præsertim militantibus sub regula ejusdem S. Augustini, S. Francisci & Carmelitarum, aliisque. Multi enim viri doctissimi ex iis intra, & extra urbem, in lucubrationibus suis, partim scriptis, partim editis, student, ac studuerunt probalismo frænum imponere, abjecta regula illa lesbia, & male fida, quâ plerique à fine ferè sæculi præcedentis abducebantur, & feruntur adhuc, *Non quò eundum est, sed quò itur*, ut Senecæ verbis utar. Ex solo ordine sancti Augustini, nunc Romæ habemus Illustrissimos duos Episcopos, Ignatium de la Zerda Aquilanum, & Lambertum le Drou Porphyriensem, ac Reverendissimum M. Henricum de Noris Bibliothecæ Vaticanæ præfectum: ut mittam Magistrum Franciscum Ferra-

:s, celebrem olim professorem Lovanien- «
ı, & Joannem Schvveizerts Doctorem Co- «
iensem: qui verbo ac scriptis refellunt eam- «
n licentiam opinandi. Idipsum accidit ple- «
ıue Patribus, ne dicam omnibus, Præmons- «
tensibus, & Congregationis Oratorii in Gal- «
ac Belgio, sicut & Patribus Missionis. «
Id etiam curarunt hoc tempore nonnulli «
ebres scriptores, aut Doctores Benedictini: «
uti in doctissima & observantissima Con- «
gatione sancti Mauri Galliarum Joannes «
ıbillon, Tractatu *de Studiis Monasticis*; «
te secunda, cap. 7. Gabriël Gerberon toto «
è libro *De vero Pœnitenti*. In Congrega- «
ne Helvetica Illustriss. D. Cælestinus Sfon- «
tus, abbas sancti Galli, & S. R. I. Prin- «
s, in disputatione Juridica *De lege in præ-* «
ptione fundata, quam edidit Salisburgi «
o 1681. dum esset publicus sacrorum Cano- «
n in ea Benedictina Academia Professor «
iæ plurium Doctorum consensu Probabi- «
ıum refellit) pariter illum impugnavit pag. «
& seqq. Sunt & alii plures ejusdem senten- «
in diversis Congregationibus Benedictinis «
iæ, Galliæ, ac Germaniæ. Quantum verò «
ii collocaverit laudatus Princeps Sfondra- «
, non modo in Theologia, sed in sacris «
onibus, unde doctrina morum solida erui- «
, satis ostendunt celeberrimi ipsius libri qui «
manibus eruditorum omnium summa cum «
le versantur.

:rùm longe antea in Congregatione Bene- «
na Hispaniæ non defuit qui Doctrinis Ca- «
arum laxis antidotum pararet: ac primus «
lem (quantum capio) Reverendissimus D. «
ındus de Torres ejus Generalis, & postea «
ıiepiscopus Insulæ S. Dominici ac Primas. «
æ Hispaniæ, in sua Philosophia morali «

edita circa annum 1629. atque in alio libro mſ. adverſus laxas Recentiorum opiniones, extante nunc in inſigni Bibliotheca Regis ac celeberrimi Monaſterii ſancti Facundi, ubi Abbas fuit. Anno 1653. fuit electus Epiſcopus Eccleſiæ Calagurritanæ, eodem tempore quo præerant Oxmenſi D. Joannes de Palafox, & Placentinæ D. Ludovicus Creſpi Treſii præſules doctiſſimi pariter & vitæ exemplariſſimæ, fama ac ſcriptis inſignes, hortatu Eminentiſſimi Cardinalis D. Balthaſaris de Moſcoſo & Sandoval, Archiepiſcopi Toletani (cujus memoria pariter in benedictione eſt.) Cæperunt communi conſilio exagitare probabiliſmum tunc longè ac latè graſſantem. Hontiveros ſpeciatim ſcriptis ſuis ea de re titulum dederat: *Lacrymæ militantis Eccleſiæ*. Verùm anno 1662. initio Novembris fractus mortificationibus, ſtudiis ac laboribus, circumſtante, ac flente toto Clero illius Eccleſiæ, & pauperibus ejulantibus tam pii Patris obitum, immortuus fuit opere nondum perfecto, quod proinde in lucem edi non potuit. Idem ferè acciderat Palafoxio, qui triennio antè ſanctiſſimè obierat; id eſt anno 1659. die triceſima Septembris. Unde licet tot libris antea editis, ſparſim pernicioſas ac laxas quorumdam recentiorum opiniones impugnaſſet, non potuit perficere volumen aliquod ex inſtituto in eundem ſcopum. Denique Epiſcopus Creſpius diſtentus occupationibus variis, & legatione Majeſtatis Catholicæ in Urbem pro cauſa Conceptionis, ſolùm potuit edere diſputationes Morales ſelectas adverſus Caſuiſtas & laxos, prurientes auribus, & nominatim præcipuè adversùs D. Caramuelem. Obiit verò magna ſanctitatis opinione relictâ eodem circiter an. 1662.

Unde inferrè licet, magnum certè eſſe nu-

erum Authorum maximi ponderis qui pro- "
litatem explodunt, ut etiam videri potest "
p. 6. nu. 8.

Quæst. 6. Nonne potest huic regulæ supra "
latæ: *In dubiis tutior via est eligenda,* De regulis
›poni alia regula juris Canonici & civilis, in Juris in 6.
ıa habetur, quod *in pari delicto vel causa,* Regula 65.
tior est conditio possidentis. Et ita videtur
ıod cùm homo sit in possessione suæ liberta-
:, potest eligere pro libito unam ex duabus
ɔinionibus; dum non videt majores rationes
o una, quam pro opposita?

Resp. Hæc juris regula locum non habet,
si quando judicandum est ad quem pertine-
debeat aliquis fundus, aut alia res tempora-
:, & possessio æquilibrium in favorem possi-
:ntis tollit, dum rationes sunt æqualis pon-
:ris pro una parte quam pro alia, sicque du-
um removet, & inducit ad adjudicandam
am rem litigiosam ei qui possidet; quia ex
. oritur justa præsumptio, quod possessor rei,
: etiam illius dominus, ex eo quod ut plu-
mum non habetur possessio alicujus rei sine
oprietate, & vix quis proprietati & dominio
ndi renuntiat, quin etiam possessione illius
spoliet. Sed illa regula nullo modo potest
:tendi ad alias quæstiones & materias nec eâ
i possumus, dum sumus in dubio utrum talis
tio sit contra legem Dei, aut non; primò
ıia falsum est hominem posse esse in posses-
ɔne suæ. libertatis, in præjudicium legis quæ
blicata erat antequam viveret, & ad quam
ıservandam necessariò omnes homines obli-
ıntur, eo ipso quod usum rationis attigerunt;
ita hæc species possessionis potius legi quàm
ɔertati faveret. Præterea illa quæ prætendi-
r possessio in favorem libertatis, nullam pro-
cit præsumptionem adversus legem & obli-

gationem illi obtemperandi, quod aliter se habet in alicujus rei verâ, reali, & corporali possessione, ex qua oritur præsumptio veri dominii, quæ justè meliorem possidentis conditionem facit. Concludamus igitur, regulam illam in quæstione supra relatam, non posse locum habere in dubio utrum possimus tutâ conscientia quid facere, an non; cum etiam lex jam diu promulgata in Decretali Clementis Papæ tertii nos obliget, & decernat, quod *in dubiis semitam debemus eligere tutiorem*, & ita sequi opinionem tutiorem, quando duæ æquè probabiles & contrariæ occurrunt; quod eo certius est, quod constat ex Conciliis, sanctis Patribus, & communi sensu Theologorum, non licere id facere de quo dubium est, an sit contra legem; quia ut docet sanctus Thomas, *Qui aliquid committit vel admittit, in quo dubitat esse mortale peccatum, peccat mortaliter discrimini se committens*. Unde præclarè Guillelmus Episcopus Parisiensis: *Si dubium est*, inquit, *an liceat, an non; ipsa dubietas certitudo est, & determinatio, quia procul dubio non licet.* Videatur quod dictum est fusiùs, ad varia aliter sentientium subterfugia obtruenda tom. 4. tract. 9. de matrim. cap. 10. q. 27.

S. Th. in 4. dist. 21. q. 2. art. 3. ad 3.

Guilhelmus Parisiensis. lib. contra plural. benef.

CAPUT VI.

Quid agendum, dum ex duabus quæ se offerunt opinionibus, una est probabilior altera.

Quæst. I. QUANDO opinio probabilis concurrit cum alia contraria probabiliori, possumus ne sequi minus probabilem ?

Resp. Nisi minus probabilis esset tutior, quia magis nos removet à peccato, aut ad majorem perfectionem ducit, (in quo casu possumus sine dubio eam sequi, licet videatur nos ad id non obligari) debemus necessariò adhærere in praxi opinioni probabiliori. Quæ assertio probatur ex his quæ diximus ad ostendendum, quod in concursu duarum opinionum, quæ videntur æque probabiles, tenemur sequi tutiorem; cum ex eo evidenter sequatur, nos strictiùs etiam obligari ad rejiciendam opinionem minus probabilem, & minus tutam, ut amplectamur illam, quæ & probabilior, & tutior est. Sed præter ea quæ ibi dicta sunt possunt etiam adduci variæ autoritates sanctorum Patrum & Canonum ad illam veritatem magis ac magis confirmandam; licet, cum illa promiscuæ probabilitatis doctrina de nova adinventa sit, & in Ecclesiam introducta, videretur sufficere ad illam evertendam quod re verà non sit fundata in aliqua autoritate Scripturæ sacræ, aut traditionis, & ita veniat rejicienda; eò magis quod ex illa probabilitatis novitate nobis deberet esse difficillimum invenire sanctos Patres aut Canones qui illam dam-

nent, cùm sint omnes tali doctrinâ antiquiores.

Attamen probabilitatem, ex speciali quadam Dei providentiâ aliquo modo rejecerunt Patres; & inter alios sanctus Joannes Chrysostomus, qui satis dilucidè ostendit, nos in concursu duarum opinionum, teneri sequi illam quæ eodem tempore & probabilior & securior est, dum sic loquitur: *Si vestimenta empturus gyras unum negotiatorem & alterum, & ubi meliores vestes inveneris, & pretio viliori, ab illo comparas: an non oportet populum circuire omnes doctores, & inquirere ubi sincera veritas Christi venundatur, & ubi corrupta, & veriorem eligere plusquàm vestimentum?* Et ne posset huic autoritati responderi, Chrysostomum loqui tantum de consilio, & non de præcepto, superiùs dixerat, illos qui talem vivendi modum non sequuntur, inexcusabiles esse in eorum erroribus; & ratio est, quia ignorantia non excusat, nisi cùm quis fecit id omne quod potuit, ut inveniret, & amplecteretur veritatem: At non potest dici illum qui sequitur opinionem, quæ illi videtur minus probabilis, conari & omnem industriam adhibere, ut rectè & secundùm veritatem operetur, cùm minus probabilis opinio illa sit, quæ veritati minus conformis apparet. Nec etiam huic sancti Chrysostomi autoritati responderi potest, illum locutum fuisse de his qui in fide errabant; cùm ut in capite secundo diximus, ignorantia non excuset nisi quando invincibilis est, id est cùm quis fecit id omne quod potuit, ut veritatem cognosceret, sive veritas ad mores, sive ad fidem spectet; quod idem planè est in hac parte.

D. Chrysost. Homil. 44. in Matth.

Adde quod Clemens Papa quintus loquens in

una sua Decretali de duabus opinionibus controversis, quia tam ex una quàm ex alia parte multi Doctores stabant: *Opinionem secundam,* inquit, *tanquam probabiliorem & dictis sanctorum, ac Doctorum Theologiæ magis consonam & concordem, sacro approbante Concilio, duximus eligendam.* Ex quibus verbis possumus concludere quod, cùm summus Pontifex dixerit in Concilio generali Viennensi, in concursu duarum opinionum, sequendam esse illam, quæ probabilior est, ille qui non ita se gerit in praxi, salutem suam æternam in grandi periculo ponit.

Clementina *fides.* de summa Trinit.& fide Catholica. §. finali.

Quod etiam ex sancto Thoma probatur, qui docet, necessarium esse, ut ille qui aliquam opinionem amplectitur, excusetur à peccato; quod nihil inveniat, quod possit illum inducere ad credendum, id quod agit, esse præceptis contrarium; sed ille qui sequitur opinionem probabilem in concursu probabilioris, non solum habet aliquid quod illum inducit ad credendum, illud quod agit esse contrarium præceptis, sed etiam habet rationes suadentes id esse prohibitum, quæ fortiores sunt illis, quæ illum movent ad putandum, se non agere contra veritatem præceptorum. Hæc sunt ipsissima sancti Thomæ verba. *Qui non habet conscientiam de contrario, sed certitudinem; sed tamen in quamdam dubitationem inducitur contrarietate opinionum: & sic si manente dubitatione plures præbendas habet, periculo se committit: Et sic procul dubio peccat, utpote magis amans beneficium temporale quàm propriam salutem: Aut ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur; & sic, non committit se discrimini, nec peccat.* Ex quibus verbis sequitur, nos non esse securos in conscientia

D. Th. quodl. lib. 8. art. 13.

dum sequimur opinionem minus probabilem in concursu probabilioris.

D. Ant. 1. part. tit 3. cap. 10. §. 10.

Hæc eadem veritas ex sancto Antonino probatur, qui ita dilucidè docuit pluribus in locis eam opinionem quam sequimur, ut valdè mirum sit inveniri aliquos hujus sæculi scriptores, qui cùm doceant, quemque posse amplecti opinionem minus probabilem relictâ contraria probabiliori, eandem assertionem fulcire ausi sunt autoritate prædicti sancti Doctoris, prætextu quorumdam consiliorum quibus scrupulosis succurrere conatur; licet in prima suæ Summæ parte, in qua de præsenti difficultate ex professo tractat, sæpius dicat, quod *Cum bona conscientia potest quis tenere unam partem alicujus opinionis & secundùm eam operari excluso saltem scandalo; quæ scilicet pars habeat pro se notabiles Doctores, dummodo talis opinio non sit contra autoritatem expressam Scripturæ sacræ, nec contra determinationem Ecclesiæ Catholicæ, & quòd etiam ex contrarietate talium opinionum non inducatur ad dubitandum, sed bonam sibi conscientiam & credulitatem formet de eo quod credit tanquam de probabiliori parte.*

Et cùm idem sanctus petiisset paulo superiùs, in eodem tamen loco, utrum is qui dubitat ob contrarietatem opinionum, possit unam ex his tutâ conscientiâ sequi, respondet quod, *Si quis dubitet leviter, & per modum scrupuli, sic agendo contra tale dubium non peccat, dum adhæret opinioni alicujus Doctoris, & habet rationes probabiles pro ipsa, magis quàm pro opposita.* Et ratio est quia ut post sanctum Thomam & sanctum Antoninum diximus; ut opinio sit verè probabilis, necesse est illam habere rationes & fundamenta, quæ nos moraliter convincant eandem opinionem esse

esse magis conformem præcepto, quàm aliam contrariam, & quod omnibus pensatis rationabiliter putemus, rationes, quæ in contrarium adduci possunt esse valde leves, & meritò haberi posse tanquam scrupulos solido fundamento destitutos.

Quæst. 2. Nonne videtur, quod si semper teneremur sequi opinionem probabiliorem, vix possemus esse securi in conscientia, cùm semper dubium esse possit, utrum pro viribus conati simus cognoscere, quæ esset opinio magis probabilis. Et ita videtur dicendum, ad vitandos conscientiæ terrores, & remorsus, licitum esse, quando concurrunt duæ opiniones contrariæ propugnatæ à gravibus autoribus, sequi quamlibet ex illis, etiam si minus probabilis appareat?

Resp. Certum est quod tantum abest ut hæc assertio, quod tenemur sequi probabiliorem, fideles in perpetuis scrupulis constituat, quod è contrario hic verus modus est tollendi conscientiæ scrupulos; nam, ut ait Clemens Papa quintus, *In his quæ salutem animæ respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda.* Et quantum ad id quod in quæstione habetur, quod scilicet scrupulus oriretur ex dubio utrum quis sufficientem diligentiam adhibuerit ad investigandum quæ esset probabilior opinio; respondeo quod cùm nullus dubitet, teneri nos, cùm aliqua difficultas ad conscientiam spectans occurrit, eandem diligentiam ponere ad ejus resolutionem habendam, quam poneret homo prudens in negotio quopiam temporali magni momenti: eodem planè modo cùm inter duas opiniones probabiles versamur, similem diligentiam adhibere debemus ad cognoscendum quænam pro-

Clem. *Exivi.* de verb. significatione.

babilior sit, quod sufficit pro securitate conscientiæ.

Eandem regulam docent omnes Doctores, quando de examinanda conscientia ante Confessionem agitur, cùm in hoc concordes sint, idem tempus & eandem diligentiam apponendam esse ab eo qui confiteri cupit, ad conscientiam examinandam, quæ apponeretur ab homine prudente in magni ponderis negotio: & tamen nemo unquam dixit, illam regulam quæ ab omnibus admittitur, perpetuos scrupulos in animis fidelium parere, quia possunt semper dubitare utrũ ante Confessionem sufficienti cum diligentia conscientiam examinaverint. Itaque verum est, illum, qui dubitat quam debeat opinionem eligere in conscientia, teneri eandem adhibere diligentiam ad discernendum quæ sit probabilior, quam homo sensatus in negotio alicujus momenti adhiberet: quo facto securus est in conscientia, dum eam quæ verè probabilior apparet sequitur. Quin etiam dici potest illum non peccaturum, dum agitur tantum de præcepto positivo, etiamsi errans, contra tale præceptum ageret sequendo opinionem quæ sibi probabilior apparuit.

Quæst. 3. Nonne sumus securi in conscientia dum prudenter agimus? Quare igitur non poterimus sequi opinionem probabilem, etiam si concurrat cum alia contraria probabiliore, dum ita sentiunt multi Doctores prudentes?

Resp. Ille qui opinionem probabilem sequitur in concursu probabilioris, non agit prudenter; certum quippe est quod ad prudenter operandum, debemus ad minus habere certitudinem moralem de rectitudine, & bonitate actionis nostræ: at hanc certitudinem ille non potest habere, qui opinionem probabilem se-

quitur, sciens contrariam esse probabiliorem, ut satis superque probatum est superiùs. Hinc est quod, dum dicitur, illum prudenter agere qui hominis prudentis consilium sequitur, distinguendum est; nam aut nulla est opinio contraria fundata in rationibus majoris ponderis: & in hoc casu verè prudenter agit cùm habeat certitudinem moralem de bonitate suæ actionis: sed è contra si appareant rationes aut autoritates majoris ponderis, quæ ostendant opinionem contrariam esse probabiliorem; tunc nullo modo prudenter ageret, sequendo minùs probabilem, cùm non habeat ampliùs illam certitudinem moralem, sed potiùs credere debeat, opinionem illam quam veram putaverat, esse potiùs falsam quàm veram.

Sed nihil meliùs & evidentiùs ostendit, falsum esse illud principium, quod scilicet prudenter agat ille qui sequitur quamlibet opinionem probabilem, etiam in concursu probabilioris, quàm consideratio pessimarum consequentiarum, quæ ex illo solo principio orirentur: Videmus hoc tempore multas opiniones verè ridiculas, & ratione rationabili planè destitutas, visas fuisse probabiles Scriptorum turbæ, & consequenter his omnibus, qui illos secuti & imitati sunt, putando doctos, pios, & graves esse.

Sancta Sedes plusquam centum ex istis laxis opinionibus damnavit, quarum major pars juri naturali contraria erat; declaratæ sunt ad minimum scandalosæ, & in praxi perniciosæ; attamen si supradictum probabilistarum principium verum esset, necessariò concedendum esset, quod illæ opiniones non solùm non erant in praxi perniciosæ, sed etiam quod apprimè utiles & securæ erant; quia si ille qui opinionem quæ illi videtur probabilis sequitur, pru-

denter agit: Et si qui agit prudenter, securè agit, & ita non peccat juxta principia Probabilistarum, concludendum esset, quod illi qui sequebantur tales opiniones, quas probabiles putabant, utpote quæ fundatæ erant super autoritate multorum autorum, qui graves passim dicebantur, non peccabant, & ita jus naturale & divinum, quod alios obligat, illos qui tales opiniones illis juribus contrarias amplectebantur, non obligabat: & quod summi Pontifices Alexander VII & Innocentius XI. qui illas opiniones damnarunt, multis hominibus novum imposuerunt onus observandi præcepta, à quibus, medio alicujus opinionis existimatæ probabilis, dispensati & immunes erant; quod certè absurdum omnino est: nam rebus sic stantibus permisisset probabilismus violare impunè & sine peccato leges naturales, divinas, & humanas; usuras & simonias sine ullo scelere exercere, injustitias, perjuria, calumnias, homicidia, furta & alia hujusmodi perpetrare sine ulla conscientiæ labe, quia hæc omnia probabilia credebantur.

Viderat sanctus Augustinus, dum contra Academicos, magnos sui temporis probabilistas, scriberet, ex probabilismo has omnes consequentias non minùs perniciosas quàm absurdas necessariò sequi. Asserebant illi Philosophi, eum qui juxta opinionem, quam probabilem putabat, operabatur, non peccare: idem sentiunt probabilistæ. Sed audiamus quid de illis sanctus Augustinus dicat. *Cùm agit quisque quod probabile videtur, non peccat nec errat:* Hæc Academicorum propositio erat; cui sic respondet sanctus Doctor. *Id igitur audiens adolescens insidiabitur pudicitiæ uxoris alienæ. Quid aliud dicturus es, quam non tibi esse probabile, ut id faciat adolescens? At illi*

D. Aug. lib. 3. contra Academicos. cap. 16.

probabile est. Nam si ex alieno probabili vivimus, nec tu debuisti administrare rempublicam, quia Epicuro *visum est non esse faciendum. Adulterabit ergo ille juvenis conjugem alienam. Sed vos me jocari arbitramini: Libet dejerare per omne divinum, nescire me prorsus quomodo ille peccaverit; si quisquis id egerit quod probabile videtur, non peccat. . . . Taceo de homicidiis, parricidiis, sacrilegiis, omnibusque omnino, quæ fieri aut cogitari possunt flagitiis aut facinoribus, quæ paucis verbis, & quod est gravius apud sapientissimos judices defenduntur: quomodo enim non facerent quod probabile visum est? Qui autem non putant ista probabiliter persuaderi posse, legant orationem Catilinæ, quâ patriæ parricidium, quo unò continentur omnia scelera, persuasit. . . . . illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod nefas omne, si hac ratio probabilis erit, cùm probabile cuiquam visum sit esse faciendum, non solùm sine sceleris, sed etiam sine erroris vituperatione committatur.*

Hæc sancti Augustini conclusio nimiùm vera apparuit in stupendis propositionibus, quas varii hujus sæculi Casuistæ probabiles putarunt, & securas in conscientia, sub umbra probabilitatis Doctrinæ, quam eximius ille Doctor damnaverat initio quinti sæculi, & quam tamen multi in hoc sæculo renovare, magno Ecclesiæ scandalo, conati sunt.

Sed salutare remedium huic malo sancta Sedes adhibuit, dum reprobavit principale probabilistarum fundamentum, quod in sequenti propositione continetur.

3. Propositio damnata ab Innocentio XI.

Generatim dum probabilitate sive intrinse-

ca sive extrinseca, quantumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

Non igitur ampliùs dicetur, illum, qui opinionem probabilem sequitur, etiam in concursu probabilioris & tutioris, semper prudenter agere, & consequenter sine peccato: omnes opiniones probabiles esse æque tutas, & quod, modò putemus aliquam opinionem esse verè probabilem, eam sine ullo periculo amplectimur; nam qui non vult penitùs oculos claudere, facilè videt summum Pontificem decidisse, dum illam opinionem damnavit, illum non semper prudenter agere, qui opinionem probabilem, quæ probabilitatis fines non egreditur, amplectitur. Et re verà ille valdè imprudens est, qui sequitur opinionem quam putat probabilem & minus tutam, in concursu contrariæ existimatæ æque probabilis, sed magis tutæ: sed multò major & crassior imprudentia reperitur in illo, qui vult sequi opinionem, quam credit minùs probabilem, & minùs tutam, in concursu probabilioris & tutioris: & ita possumus sperare nullum propriæ salutis amantem ampliùs produciturum confidere in imaginaria planè certitudine actus, quem probabilistæ vocabant reflexum, cujus auxilio ita discurrebant: Quandocumque quis prudenter agit, habet certitudinem de bonitate suæ actionis: At ille qui operatur juxta opinionem quam probabilem existimat, semper prudenter agit: ergo ille qui sequitur opinionem probabilem operatur cum certitudine de bonitate suæ actionis. Ille etenim actus reflexus nullam potest certitudinem producere, cùm sancta Sedes probabilistas docuerit, illum non semper prudenter agere, qui opinionem pro-

babilem sequitur. Vide quæ dixi tom. 4. trac. 9. de Matrimon. cap. 10. q. 27.

Quæst. 4. Agit-ne prudentiùs & probabiliùs, qui numerum authorum, quam qui illorum merita, doctrinam scilicet & probitatem in primis ponderat?

Resp. Debemus semper præferre paucos Doctores magni ponderis & autoritatis, multis aliis inferioris notæ, præsertim si priores illi, opiniones quas proferunt confirment authoritate Patrum aut Conciliorum; quod facilè probatur ex præfatione Concilii generalis Constantiensis, in qua Episcopi in Spiritu sancto legitimè congregati voluerunt assignare regulam aliquam generalem, quæ nos docere posset quid agere debemus dum variæ se offerunt rationes & autoritates, quæ duas contrarias opiniones probare videntur. *Cùm plerumque*, aiunt Patres, *in rebus dubiis ad utramque partem rationes plurimæ adducantur: ad tollendas lites & contentiones, opportuna cernitur veterum autoritas, & quæ ab antiquo facta legitur sanctorum definitio Patrum: sic enim scriptum est: Interroga generationem pristinam, & diligenter investiga Patrum memoriam. Job. 8. Et iterùm, interroga Patres tuos & annuntiabunt tibi: majores tuos, & dicent tibi. Deuter. 32.*

Præterea ipsa rerum experientia & diversa planè variarum personarum existimatio, nos de hac veritate convincere potest; nullus enim ignorat, magis credi viro cuipiam eximio ingenio prædito, quàm multis aliis communis, ut ita dicam, farinæ hominibus, majoremque adhiberi fidem iis quæ à primariæ autoritatis viro dicuntur, quàm iis quæ in contrarium afferre possunt alii multi de plebe homines: sed eò prudentiùs agunt illi qui numero Auto-

rum hujus sæculi non multùm deferunt, quod ii qui Casuistas recentes aliquoties legerunt, sciunt illos ut plurimum, quæ ab aliis dicta sunt tantum repetere transcribereque, neque multùm perpendere utrum aliorum, quas sequi volunt, sententiæ & opiniones fundatæ sint super veris Theologiæ Moralis regulis, scilicet super Scriptura sacra & traditione; sed satis illis esse rationum loco asserere, alium novum Casuistam hanc opinionem probabilem putasse. Et consequenter illorum numerus non multùm movere debet illos qui veritatem inquirunt, neque unquam præferri potest, vel unius sancti Patris autoritati: & re verâ videmus, summum Pontificem Innocentium XI. verè optimum, verè maximum, multas opiniones morales damnasse, licèt eas turba novorum Casuistarum teneret, & magnum talium Autorum numerum id solùm effecisse, ut sancta Sedes videret necessariò publicè damnandas esse opiniones adeo perniciosas, quæ à tam multis scriptoribus magno cum animarum periculo asserebantur.

Quæst. 5. Si inter duas contrarias opiniones, tenemur sequi probabiliorem, quare non etiam tenebimur tutiorem amplecti?

Resp. Ratio cur non teneamur sequi opinionem tutiorem, & cur sufficiat ad rectitudinem actionis nostræ, quod probabiliorem sequamur, ea est; quia ut ex sancto Antonino probavimus, ad non peccandum sufficit ut antequam agamus, habeamus certitudinem moralem de bonitate actionis nostræ, quæ certitudo non requirit cognitionem evidentem, sed tantùm cognitionem probabilem, quæ nos ad talem potiùs opinionem, quàm contrariam sequendam inducat: at quando probabiliorem amplectimur, habemus moralem illam cer-

Can. *Non omnis* dist. 37.

titudinem, cùm opinio probabilis illa sit, quæ majores, & fortiores rationes habet quàm opposita. Sumus igitur securi in Conscientiâ dum probabiliorem sequimur, neque necesse est amplecti tutiorem. Secundò, quia, ut dicitur in supra relato Canone *Non omnis*, & ut docet sanctus Thomas pluribus in locis, ignorantia illum excusat à peccato, qui fecit quod potuit ut veritatem assequeretur; sed certum est, illum qui probabiliorem sequitur, id fecisse quod potuit, ut cognosceret veritatem, & juxta præceptum ageret, cùm omnibus prudenter perpensis, id egerit quod probabiliùs veritati conforme esse putavit: igitur à peccato excusatur sequens probabiliorem, licèt non sequatur tutiorem, quæ illi probabilis non videtur.

His etiam rationibus addi potest, id quod à sancto Antonino dicitur, quod dum quis dubitat de veritate præcepti, non peccat, modò habeat validiores rationes quæ illum moveant ad eligendam unam opinionem quæ tunc verè probabilior est, etsi opinio quam sequitur non esset vera: Hæc sunt sancti Doctoris verba. *Sic agendo contra tale dubium, non peccat, dum adhæret opinioni alicujus Doctoris, & habet rationes probabiles pro ipsa magis quàm pro opposita opinione, etsi ipsa opinio quàm tenet non esset vera.* D. Ant. 1. p. tit. 3. cap. 10. §. 10.

Quod semper intelligi debet, juxta id quod diximus cap. 2. dum agitur de jure positivo: cùm actiones quæ per ignorantiam fiunt contra jus naturale, non debeant excusari omninò & in totum; quia hæc ignorantia est aliquo modo voluntaria.

Quæst. 6. Si licitum sit sequi opinionem minùs tutam, relictâ tutiori, quare non etiam licebit sequi minus probabilem relictâ probabiliori?

Resp. Ratio disparitatis est, quia minùs tuta, in concursu tutioris, est semper tuta, quia minùs tuta in probabiliori fundatur; & ita dum illam amplectimur id agimus quod veritati præcepti magis conforme esse putamus, sicque à peccato immunes sumus, etsi erraremus, quia fecimus quod potuimus, ad cognoscendum veritatem, ut probatum fuit in quæstione præcedenti. Sed è contra dum opinio minùs probabilis concurrit cum probabiliori, non solùm non habet illam certitudinem moralem, sed etiam à sua probabilitate decidit, ut probavimus supra; quia cùm contraria sit alteri opinioni quæ verior apparet, fit verisimiliter falsa; & ratio est quod cùm veritas indivisibilis sit, dum videtur in uno loco, mendacium & falsitas apparet in alio, & illud quod contrarium est opinioni, quæ videtur vera, necessariò verisimiliter falsum est. Et consequenter ille qui adhæret opinioni probabili in concursu probabilioris, non est immunis à peccato, cùm non fecerit quod potuit ad cognoscendam veritatem præcepti & habendam certitudinem moralem de bonitate & rectitudine suæ actionis. Volens uti medio quem putabat minùs conformem veritati præcepti, sequendo opinionem minùs probabilem, eo tempore quo poterat alium medium adhibere, qui veritati præcepti magis congruus apparebat sequendo probabiliorem.

Quæst. 7. Quænam est differentia inter opinionem probabiliorem, & eam quæ securior est?

Resp. Differunt in hoc solùm, quod opinio probabilior ea est quæ nobis videtur magis conformis veritati præcepti, & opinio tutior ea est, quæ magis nos removet à peccato, & ad majorem perfectionem ducit. Ex quo se-

quitur, posse in praxi facilè contingere, quod opinio probabilior sit minùs tuta; quod accidit quoties ea quæ minus probabilis est, ad majorem perfectionem tendit, & consequenter tutior est. Exempli gratiâ, in omnibus casibus in quibus quæritur utrum quis ad restitutioné teneatur, aut ad dandam eleemosynam, semper tutior est illa opinio quæ restitui debere aut erogandam eleemosynam dicit; quia magis nos removet à peccato, etsi contraria opinio possit esse, & sit sæpè probabilior, quia adsunt fortiores rationes & autoritates quæ nobis suadent & probant non esse obligationem restituendi, aut dandi eleemosynam in casu proposito.

Quæst. 8. Quo modo gerere quis se debet in praxi, dum de eligenda & sequenda una ex duabus contrariis opinionibus agitur?

Resp. Sæpius difficilè cognoscitur & discernitur, quæ ex duabus opinionibus verè sit probabilior & consequenter magis conformis veritati præcepti, multúmque nobis timendum est ne infelix illa in malum propensio, quam à primo parente hausimus, & quam propriis peccatis nimiùm auximus, rationes opinionis quæ concupiscentiæ magis arridet fortiores & validiores nobis repræsentet quàm reverà sint, & ne aliqua culpa nostra in cæcitatem & peccatum prolabamur. Itaque dum sumus inter duas opiniones contrarias quarum una dicit, talem actionem esse licitam & aliam esse illicitam: in hoc casu, nisi enixiùs exorato divino numine ut intellectum nostrum illuminet, & postquam etiam opinionibus & affectibus veteris hominis nos spoliare curavimus, clarè videamus per nosmetipsos, aut per directorem aliquem spiritualem verè doctum, pium & omni interesse humano vacuum, opinio-

nem illam quæ actionem licitam esse asserit, esse valdè probabiliorem, debemus omnino amplecti contrariam quæ tutior est, quia nos magis à peccato removet. Et consequenter si rationes opinionis quæ talem actum licitum esse dicit, non sunt ita potentes ut fundamenta & rationes opinionis contrariæ destruere valeant, & ita restet justa occasio dubitandi de rectitudine illius actus; cùm de salute æterna agatur, & ex altera parte nosmetipsos facilè adulemur; cùm etiam ipsi animæ Directores faciliùs propensi sint ad iis qui illos consulunt juxta id quod optant respondendum, quàm ad dicendum ea quæ filiorum spiritualium desideriis contraria sunt: sequi debemus opinionem tutiorem; quod eo verius est quod videmus, illos qui Directores consulunt, eis sæpè sæpiùs majori cum claritate, emphasi, & robore eas circumstantias & rationes explicare quæ sibi favere possunt, aut saltem majorem eis attentionem conciliare, quàm iis fundamentis quæ contraria sunt.

Videtur præterea doctissimum Cardinalem Bellarminum certò credidisse, debere quemlibet in praxi necessariò ita se gerere, dum ad Episcopum Theanensem nepotem suum scribens, dilucidè damnat doctrinam novorum probabilistarum qui se putant securos esse in conscientia, dummodo opinionem quamlibet probabilem sequantur etiam in concursu probabilioris: *Si quis*, inquit Bellarminus, *velit in tuto salutem suam collocare, is omnino debet certam veritatem inquirere, & non respicere, quod multi hoc tempore dicant, aut faciant; & si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem sequi, & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali propositâ, ad*

Bellarminus in admonitione ad Episc. Thean.

minùs tutam partem declinare. Agitur enim de summa rei cùm de salute æterna tractatur; & facillimum est conscientiam erroneam exemplo aliorum induere, & eo modo, conscientiâ non remordente ad eum locum descendere, ubi vermis non moritur & ignis non extinguitur.

Idem planè sentire videtur Cardinalis Paleotus Archiepiscopus Bononiensis sancti Caroli amicissimus ejusque imitator fidelis in cura sua Pastorali, in præclaro quem scripsit libro de sacri Consistorii consultationibus. *Cùm*, inquit, *non de rebus, sed de hominibus, nimirùm de actionibus, sive de factis ipsorum hominum agitur: ita in his versari debemus, ut si re verâ dubitationem habent, & animus in his dijudicandis in contrarias partes distrahitur, semper in tutiorem partem, si ex alterius electione periculum peccati imminet, juxta sanctorum Patrum sententiam judicemus.* Ibidem. *Non loquimur de judicandis actionibus alienis, sed de judicio quod quisque de rebus suis facere debet in foro interiori, quas, ubi dubium est de peccato, in tutiorem partem interpretari debemus, ut à pœna spiritualis periculo longiùs arceamur; sapientis enim est cum beato Job dicere*, Verebar omnia opera mea. Parte 5. q. 13.

Sancta Sedes nos in hoc prudenti & verè Christiano agendi modo potenter confirmavit, dum sequentes propositiones damnavit.

Prima propositio condemnata ab Innocentio undecimo in Decreto contra 65. propositiones 22. Martii 1679.

Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incur-

rendi. Hinc sententiâ probabili tantum utendum non est in Collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis.

Secunda propositio damnata.

Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem etiam minùs probabilem.

Tertia propositio damnata.

Generatim dum probabilitate, sive intrinsecâ sive extrinsecâ quamtumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confisi, aliquid agimus, semper prudenter agimus.

Quarta propositio damnata.

Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.

Damnatio istarum propositionum à sanctâ Sede magno Religionis Christianæ bono emanata, varias quorumlibet probabilistarum tenebras dispellere debet, eorum maximè, qui bona fide & sine pertinacia lucem quærunt. Adsunt hujusce rei illustria exempla, ex quibus adjuvante Dei gratiâ, maximi sperantur fructus, ut vera sanctorum Patrum doctrina super principiis moralis Christianæ magis ac magis elucescat.

Thyrsus Gonzales, in *Fundamento Theologiæ moralis, seu Tractatu de recto usu opinionum probabilium.* In introductione, num. 35.

Nullus ignorat, Reverendissimum Patrem Thyrsum Gonzales Societatis Jesu Præpositum generalem, opinionem probabilistarum generoso animo rejecisse, licèt illi antea assuetus esset. *Post exactam*, inquit, *totius controversiæ discussionem, quamvis fuissem contrariæ sententiæ principiis assuetus, meo tamen firmiter insedit animo mansitque infixum, nemini licitum esse assumere pro regula secundariâ quam securè in operando sequatur, sententiam alienam faventem libertati adversus legem, nisi ex prudenti persuasione, quod illa sit vera, & legi æternæ conformis; seu quin*

illi assensum directum prabeat, judicio absoluto quo sibi applicet legem aternam, tanquam regulam primariam totius honestatis cui actiones humana conformari debent, ut honesta sint: In hoc Tractatu octavam affert rationem contra laxos probabilistas, quod scilicet: Ibidem dissert. 13. §. 13. in tit.

Pro opposita nullus citatur Cardinalis sancta Ecclesia; nostram autem tenuerunt quinque prastantissimi Theologi Cardinales, nimirum Cajetanus, Bellarminus, Palavicinus, Laurea, & Aguirre, eamque quotidie alii Eminentissimi sectantur in sacris Congregationibus.

Subinde refert verba Cardinalis Cajetani & Cardinalis Bellarmini, quæ supra numero octavo inserta sunt. Dissert. 13. §. 11. nu. 74. 76. & 77.

Quod ad Cardinalem Palavicinum attinet; dictus P. Generalis sic loquitur. *Cardinalis Sfortia Pallavicinus in tomo de actibus humanis disputatione 9. q. 4. art. 14. docuit cum sententia communi inter Doctores hujus saculi, posse hominem in operando sequi sententiam minùs tutam, sibique minùs verisimilem, dummodo sciat esse in se absolutè probabilem, relictâ tutiore, & sibi verisimiliore. . . . . . Caterùm Eminentissimus ille vir, postea re meliùs consideratâ, sententiam mutavit, ut apparet ex variis ejus epistolis. Et omninò statuerat, scriptionem aliquam facere in qua priorem suam sententiam publicè retractaret, ut testatus est P. Nicolaus Maria Pallavicinus nostra Societatis, olim in Collegio Romano primarius Theologia Scholastica Professor, subinde in eodem Collegio Prafectus generalis studiorum, postea verò ex nominatione Innocentii XI. Theologus pænitentiaria; examinator Episcoporum, sancti*

Officii qualificator, Romæ totique Italiæ libris editis notus. Is à me de hoc rogatus, quod sequitur testimonium, manu propriâ scriptum mihi tradidit 29. Martii 1692. Eminentissimus, inquit, *Cardinalis Pallavicinus anno ferè ante mortem, dixit mihi, sibi esse fixum relinquere post se scripturam, in qua retractare intendebat ea quæ scripserat in libro de actibus humanis, nempè posse quempiam practicè sequi opinionem minùs probabilem, & minùs tutam relictâ probabiliori: imò sibi fixum omnino esse unumquemque teneri sequi sententiam illam, quam putat esse veram, neque posse ullatenùs conformari sententiæ quam putat esse falsam. Hæc olim P. Nicolao Pallavicino affirmabat Cardinalis Sfortia. Hactenus P. Nicolaus Maria Pallavicinus in scripto manu suâ exarato. Obiit autem Cardinalis Pallavicinus die 4. Junii an. 1667. unde illam retractationem fecit Cardinalis ann. 1666. Ipse P. Nicolaus qui hoc testimonium dedit, piè obiit in Collegio Romano 15. Decembris anni proximè præteriti 1691. Hinc validum conficitur argumentum pro majori probabilitate & veritate sententiæ moderatæ, quam defendimus. Si enim tantus vir, tam subtili & profundo ingenio præditus, qui doctrinam benignam semper secutus fuerat, & typis vulgaverat, eam deseruit, publicè retractaturus, victus pondere argumentorum, quæ contra illam militant; signum hoc est falsitatis sententiæ benignæ, quam deseruit, & veritatis sententiæ moderatæ.*

Ibidem num. 78. 79. 81. & sequentibus. Quod accidit Cardinali Pallavicino & sibi accidisse sapè mihi testatus est, Cardinalis de Aguirre. Prius enim per multos annos secutus est sententiam benignam de usu licito

opinionis minùs probabilis & minùs tutæ in occursu tutioris, & operanti probabilioris, seu verisimilioris, nihil ambigens de ejus veritate. At postquam animum applicuit hujus controversiæ studio, eam falsam esse comperuit, & oppositam doctrinam; ut sibi certam amplexus est, Tomo 1. Theol. sancti Anselmi. Disp. 2. sect. 6. Idque ipsum mihi accidit aliisque multis. Quod mihi sæpe verbis contestatus est Eminentissimus Cardinalis de Aguirre, id ipsum litteris consignavit in præfatione ad Tomos Conciliorum Hispaniæ. Postquam enim longum Catalogum contexuit Autorum, & Episcoporum, qui sententiam benignam probabilistarum in hoc sæculo impugnarunt subdit p. 6. n. 33. Ab iis præstantissimis Episcopis & Scriptoribus variis instructus, paucis post annis cœpi dubitare de securitate illa, quam nobis plurimi alii pollicebantur in usu opinionum quarumlibet probabilium. Eo usque enim communi ferè sensu, aut præjudicio abductus in probabilismo, veluti in pulvino molliter quiescebam, & plerumque studium meum (ita ingenuè fateor) situm erat in examinando potius, an aliquid esset probabile, quam investigando, an esset verum. Detectâ enim probabilitate, nullatenus dubitabam, me posse illud in praxi, sequi, aut aliis consulere. . . . . Cœpi itaque rem maturiùs examinare ab anno circiter 1671. usque modo lectis ac relectis, ultra prædictos, plurimis authoribus recentibus, qui hinc & inde controversiam hanc gravissimam profligaverunt ex instituto. Deprehendi vero ingens periculum salutis in sectando aut consulendo aliis probabilismo, sive usu cujuslibet opinionis minùs probabilis, faventis libertati, in concursu alterius probabilioris, adhærentis

præcepto. Idem mihi altè insedit, ubi utraque apparet probabilis æque, aut circiter. Manet enim adhuc res verè dubia & incertum omnino, an actio, vel omissio sit contraria legi æternæ, necne, quidquid plerique recentiorum distinguant, inter dubium speculativum & practicum. Hanc enim distinctionem quoad controversiam præsentem, plurimi alii à triginta circiter annis usque modo doctissimè rejecerunt. In dubiis autem & spectantibus ad æternam salutem, eligendam esse tutiorem partem, jura clamant, & prudentia ac lex charitatis divina de propriâ & aliorum salute palam dictat.

Certe nemo prudens vitam corporis ita negligit, ut audeat uti cibo aut pharmaco solum probabiliter sano, quod tamen æquè aut magis probabiliter censeatur noxium, & exitiale futurum. Quare ne exponat se probabili aut probabiliori periculo mortis, eligit aliud certò innoxium, aut salutiferum. Idem ferè accidit circa rem familiarem servandam, & honores assequendos. Cur ergo vita animæ & salus æterna, longe pretiosior, passim exponatur probabili periculo opinionum liberiorum? Nec reflexiones aliquæ, seu judicia reflexa ad autoritatem alienam, videntur prodesse aut sufficere, ad formandum judicium moraliter certum, & necessarium de usu licito opinionis benignæ, quoad bona animi, potiùs quàm corporis aut fortunæ, ubi opinio severior æque aut magis urget. Non enim voluntas habet vim imperandi intellectui, ut judicio reflexo sentiat verum, aut certum moraliter id quod directo judicio æstimat falsum, aut dubium, aut minùs probabile.

Quare reflexiones illæ ad summum possunt habere locum, & prodesse, ubi vir doctus, &

prudens, recta intentione placendi Deo, aut ipsum non offendendi, & nullo præjudicio, passione aut utilitate abductus, diligenter inquirit veritatem pro qualitate materiæ, debitis circumstantiis, quando occurrunt invicem contrariæ opiniones inter Scriptores Catholicos, doctos & pios. Si post rem examinatam inveniat sententiam benignam longè ac palam prævalere opinioni austeriori, tum autoritate & numero patronorum, tum rationibus, & plenè respondere argumentis contrariis; videtur posse formare judicium moraliter certum de illius veritate, & licito usu, aut nihil curare rigidiorem aliorum opinionem, vel eam reputare ortam ex inani scrupulo. Dato enim aut permisso, quod sententia illa benignior esset falsa in re, agens excusaretur à peccato, saltem gravi, ob rectam intentionem, bonam fidem, & ignorantiam venialem ex infirmitate humana. Si autem post diligentem inquisitionem inveniat, opinionem austeriorem æquale pondus habere, aut etiam majus, ac proinde veritatem rei esse speculativè dubiam, non poterit ulla reflexione formare sibi judicium moraliter certum de illius veritate aut usu licito. Quare abstinendum erit ab opinione benigniore, & adhærendum tutiori sive stanti pro præcepto. Hæc videtur fuisse praxis assidua sanctorum Patrum, Pontificum, & Theologorum, doctrina & pietate insignium à tempore nascentis Ecclesiæ, usque ad finem ferè sæculi præcedentis, quo cœpit reputari securus usus opinionis benignæ probabilis in concursu opinionis austerioris æque probabilis, aut probabilioris, per reflexiones antiquis ignotas; sequebantur enim veteres illi quod intra sinum Ecclesiæ Catholicæ, post rem maturè examinatam,

oratione, ac studio competenti, videbatur verum, aut moraliter certum. Et licèt ipsi sancti Patres aut Doctores celebres aliter atque aliter circa varias quaestiones morum censerent, unusquisque tamen pius, ac prudens id agebat, vel consulebat aliis quod post debitum examen judicabat verum, aut saltem longè conformius Canonibus sacris, rationi & aequitati. Neque enim amplius exigi putabat ab homine mortali, infirmo, & ignorantiis obnoxio; alioquin sequebatur tutiorem partem.

Hactenus Eminentissimus Aguirre, nobis exponens motiva quibus inductus est ad retractandam opinionem benignam, quam priùs secutus fuerat. Hoc sanè est magnum argumentum veritatis nostrae sententiae, quod nullus eam deseruit, postquam semel illam amplexus est, & in oppositam abiit. Ex adverso quotidie videmus sententiam benignam deserentes, qui priùs eam tenuerant; & nostram amplectentes. Et idcirco, quia post Decreta Alexandri VII. & Innocentii XI. contra opiniones laxas, Theologi profundiùs hanc controversiam examinarunt, quotidie crescit numerus eorum qui ad usum licitum opinionis minus tutae, requirunt, quod illa sit probabilior, seu verisimilior operanti; & decrescit numerus eorum qui cùm Caramuele docent, satis esse, quod opinio favens libertati sit in se probabilis, ut omnes possint illâ licitè uti, quamvis ipsis appareat minus verisimilis, quàm opposita favens praecepto.

Ibidem, §. 13. num. 100. quid sentiat Eminentissimus Cardinalis de Laurea, Ordinis sancti Francisci, id constabit legenti eruditissimum Tractatum de recto usu opinionum probabilium, quem anno 1668. edidit in lucem. Vbi Tomo 2. in 3. sentent. Disp. XI.

agens de muneribus prudentiæ art. 4. *controversiam hanc copiosè & doctissimè tractat.* Et *num.* 242. *Hanc statuit conclusionem. Quando aliquid agibile non est à lege determinatum, sed est sub opinione, tunc in concursu opinionis probabilis pro una parte, & probabilioris pro alia, prudentia dictat, solam probabiliorem esse eligendam; nunquam verò minùs probabilem. Est Scoti ut supra, & D. Thomæ quodlib.* 8. *art.* 13. *Colligitur etiam ex D. Bonaventura, & aliis adducendis in probationibus. Hæc conclusio probatur plurimis modis, à priori, ab absurdis, ab exemplo, ab autoritate. Hæc ibi. Et statim omnibus his mediis conclusionem probat. Et in* 4. *probatione sic arguit. Quando opinio est dubia, nempè cum est æqualis ponderis cum alia, prudentia dictat vel neutram eligendam, vel tutiorem, si oportet operari. Ergo multò minus quando concurrit probabilis cum probabiliori, poterit eam dictare, sed debet dictare probabiliorem, quando est tutior.*

Ibidem num. 103. *Cardinalis de Aguirre in prologo ad Tomos Conciliorum Hispaniæ, num.* 24. *subjungit. Verùm prolixus essem si omnes Dominos Cardinales probabilismi illius laxi inimicos, & tutiorum, aut saltem palam probabiliorum sententiarum tenaces tam factis, quam scriptis, jam vitâ functos nominare vellem. Inter tam multos eorumdem, qui usque modo sanctitate, aut doctrinâ insigni floruerunt, vix credo invenietur aliquis qui aliter senserit, aut docuerit. Imò & ex iis qui modò superstites sunt, tam intra, quam extra urbem præstanti pietate, & eruditione conspicuis, ac toti orbi Christiano notis, quorum judicia, ac sententiæ mihi frequenter colloquio, ac variis congressibus innotescunt, nemo*

est (quantum capio) qui tam in Theorica, quam in praxi non censeat, sequendam omnino esse sententiam tutiorem, vel saltem longè veriorem ac probabiliorem. Atque in sacris hisce Congregationibus quotidie occurrunt innumera causæ quarum decisio ex sacris Conciliorum Canonibus pendet: ubi autem variæ autorum occurrunt sententiæ, illa omnino præfertur quæ omnibus hinc inde consideratis, tutior videtur aut juri & æquitati conformior. Nimirùm hic fuit semper Spiritus Ecclesiæ, tam in Pontificibus Romanis, Cardinalibus, Episcopis, quotquot Canones Conciliorum ediderunt, quam in iis, qui pietatis & doctrinæ laude illos usque modo imitati sunt. Unde ab initio ferè Pontificatus laudati Alexandri 7. mirum est quo zelo, quâ eruditione, & constantiâ quamplurimi Episcopi præstantissimi nominis, partim vitâ functi, partim superstites, probabilismum luxuriantem repræsserint.

Specimen Theol. moral. lib. 1. q. 7. nu. 407. Ibid. q. 8. nu. 610.

Præposito Generali adstipulatur. R. P. Joannes Franciscus Malatra Societatis Jesu, dum asserit, quod *è duabus opinionibus inter se contrariis, licitum non est sequi minùs probabilem minusque tutam, seu, quod eodem redit, non licet sequi opinionem minùs probabilem pro libertate, relictâ probabiliore pro lege; ei videlicet, qui agnoscit magis tutam esse magis probabilem.* Et paulò inferiùs: *E duabus opinionibus contrariis & æque probabilibus, non licet sequi minus tutam; sed est obligatio sequendi tutiorem.*

Theol. Dogmatica, & moralis.

R. P. Natalis Alexander Ordinis Præd. probabilitatem promiscuam pleno calamo eruditissimè excludit & evertit. Tom. 7. de peccatis. part. 1. lib. 3. Regula 13. & sequentibus.

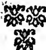
Demùm perlegatur Disputatio Theologica, de opinionum delectu in quæstionibus moralibus, authore Antonio Charlas S. Theol. Doctore, Romæ edita an. 1695. in qua celeberrima de probabilitate disceptatio dilucidè explicatur & argumentis tractatur solidis atque ad omnium captum accomodatis.

Quæst. 9. Quid agere debet ille qui, ut ita dicam, inter duo peccata fluctuat, ita ut necesse habeat unum ex duobus perpetrare; quod non potest accidere nisi ex conscientia erronea, quia nunquam absolutè possumus esse in necessitate peccandi. Exempli gratiâ, si quis juraverit se hominem occisurum, & ei deinde conscientia suadeat se perjurii reum fore si non occidat; & ex alia parte homicidii reum, si occidat?

Resp. In his angustiis deberet quis id agere quod habetur in Concilio Toletano relato in Canone: *Duo mala*, inquit Concilium, *licèt omninò cautissimè sint præcavenda, tamen si periculi necessitas, unum ex his perpetrare compulerit, id debemus resolvere quod minori nexu noscitur obligare.* Quod à sancto Gregorio, appositâ similitudine adhibitâ confirmatur, dum sic loquitur. *Si omnino nullus sine peccato evadendi aditus patet, minora semper eligantur: quia & qui murorum undique ambitu ne fugiat clauditur, ibi se in fugam præcipitat, ubi brevior murus invenitur.* Videantur quæ diximus supra cap. 4. num. 3. 4.

Can. *Duo mala.* dist. 13.

D. Greg. relatus in Can. Nervi. dist. 13.

CAPUT VII.

De Conscientia dubia.

Quæst. I. QUANDONAM dubiosa est Conscientia?

Resp. Conscientia dubiosa est, juxta doctrinam sancti Thomæ, cùm animus inter duas propositiones contrarias constitutus, non magis ad unam quàm ad aliam propendit, & inclinatur; quod provenit ex æqualitate motivorum & rationum quæ pro una aut alia parte militant, quæ non magis ad adhærendum primæ quàm secundæ movent. *Intellectus noster,* inquit, Doctor Angelicus, *respectu partium contradictionis se habet diversimode: quandoque enim non magis inclinatur in unam quàm in aliam, propter apertam æqualitatem eorum quæ movent ad utramque partem: & ista est dubitantis dispositio.*

D. Tho. q. 14. de veritate, art. 1.

Quæst. 2. Quid agendum quando conscientia nostra in tali dubio versatur?

Resp. Si, ut superiùs diximus, sumus liberi ad operandum aut non operandum, debemus ab actione abstinere; quia agendo, periculo peccandi nos committimus: quod si necessariò operandum sit, tenemur amplecti opinionem tutiorem, ut probatum fuit ex regula sæpius in variis canonibus stabilita, quod *in dubiis, tutior via est eligenda.*

Illud etiam expressè docuit sanctus Augustinus contra Donatistas scribens. Supponit sanctus Doctor, aliquem ex his hæreticis de reconciliatione sua cum Ecclesia Catholica cogitare, jamque fateri, posse omnes sine peccato

cato in eadem Ecclesia Baptismum recipere, & ex alia parte dubitare, utrum liceat Baptismum apud Donatistas recipere: in quo casu asserit sanctus Augustinus quod, *Si dubium haberet non illic* (scilicet apud Donatistas) *rectè accipi, quod in Catholica rectè accipi certum haberet: graviter peccaret in rebus ad salutem pertinentibus, vel eo solo quòd certis incerta præponeret. Accipere itaque*, subdit idem sanctus Doctor, *in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitet certum esse peccatum, non ibi potiùs accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Videmus igitur sanctum Augustinum hoc in loco eos damnare qui dicunt, illum qui est inter duas opiniones æque probabiles, quarum una asserit talem actionem esse prohibitam, & alia dicit licitam esse, posse sequi in praxi illam ex his duabus opinionibus, quæ minùs tuta est; nam in casu supra relato, Donatista erat inter duas opiniones æque probabiles, quarum una Baptismum apud Donatistas recipere licitum esse dicebat, cùm ipsi etiam Catholici faterentur Baptismum ab his hæreticis administratum validum esse; ait enim sanctus Augustinus ibidem cap. 3. *Dicimus esse apud Donatistas Baptismum, non autem illic rectè accipi*: Alia vero opinio asserebat, quod quamvis Baptismus ille esset validus, tamen recipi non poterat sine peccato, quia in hoc quis schismatis Donatistarum particeps fiebat, & ita, juxta probabilistarum sensum & doctrinam, poterat ille homo, auxilio actûs reflexi, ita differere: Ille qui sequitur opinionem, quam probabilem putat, etiam in concursu alterius opinionis æque probabilis & magis tutæ, prudenter & sine peccato operatur; sed ego puto probabiliter licere recipere Baptismum apud

S. Aug. lib. 1. de Baptis. cont. Donat. cap. 3. Ibid. cap. 5.

Donatistas, licèt æque probabile sit, id fieri non posse sine peccato: Ergo operabor prudenter, & sine peccato dum recipiam Baptismum apud Donatistas.

Illud argumentum demonstrativum erat, juxta probabilistarum principia; sed cùm illa principia falsa sint, his rejectis & non obstantibus, sanctus Augustinus illum condemnat, qui hoc modo dispositus reciperet Baptismum apud Donatistas, ob eam solam rationem, quod in rebus ad salutem pertinentibus, certis incerta præponeret. Nec ad eludendam illam sancti Doctoris authoritatem, dici potest, quod in hoc casu de Sacramento agebatur, & quod probabilistæ communiter asserunt, teneri quemlibet in illorum administratione incertis certa præponere, & opinionem tutiorem amplecti in concursu alterius existimatæ probabilis; nam illa limitatio probabilitatis locum non habet, nisi dum de materia, aut forma Sacramentorum agitur, quia illarum defectus Sacramenta invalida reddit & nulla: Et nunquam dixere probabilistæ, nos non posse sequi opinionem probabilem, dum quæritur, utrum liceat, aut non liceat recipere aliquod Sacramentum à ministro, qui absque ullo dubio potest illud validè conferre; & re verâ si id assererent, nullo modo juxta propria principia ratiocinarentur: nam dum quæritur, utrum liceat, an non, recipere Sacramentum ab aliquo, qui potest illud validè administrare, illa quæstio ad materiam præceptorum, non ad materiam Sacramentorum pertinet: atqui in casu à sancto Augustino proposito non dubitabat Donatista de validitate Baptismi, sive apud Donatistas sive apud Catholicos reciperetur, cùm ipsi Catholici dicerent Baptismum Donatistarum validum esse, sed apud

illos non posse recipi sine peccato. Et ita dubitabatur tantum in hoc casu, utrum liceret an non, recipere Baptismum apud Donatistas, id est, utrum adesset aliquod præceptum prohibens recipere Baptismum alibi, quàm in Ecclesia Catholica; & evidens est, tale dubium ad præcepta, non ad Sacramenta pertinere, cùm neque de eorum materia, neque de forma, neque de validitate agatur. Igitur dum loquens sanctus Augustinus de illo præcepto recipiendi Sacramenta in Ecclesia Catholica, asserit neminem posse sine peccato certis incerta præponere, ostendit idem planè in materia aliorum præceptorum dicendum esse: quod eò magis constat, quod ratio quâ utitur generaliter, & sine ulla exceptione ad omnia præcepta pertinet, cùm dicat quod ille *In rebus ad salutem animæ pertinentibus, graviter peccat, qui certis incerta præponit.* Igitur, juxta doctrinam sancti Augustini, quando sumus inter duas opiniones æque probabiles, tenemur sequi in praxi illam quæ tutior est, id est quæ nos magis à peccato removet.

S. Aug. ibid. cap. 3.

Potest in hac materia videri quod diximus infra Tomo 4. tract. de Sacramento matrim. cap. 10. nu. 27. Ibi lector invenire poterit argumentum quod demonstrativum videtur contra probabilistas. Conficitur autem ex autoritate summorum Pontificum Lucii 3. Innocentii 3. & Clementis 3. Et ex doctrina sancti Thomæ & sancti Bonaventuræ in resolutione casus, qui expressus omninò videtur super hac materia. Videatur etiam quod dictum est in materia voti Tom. 6. Tract. 2. cap. 4. nu. 18. ex sancta Thoma, & sancto Antonino.

Quæst. 3. Quid agendum esset illi, qui non discerneret, inter duas opiniones dubias, quænam sit tutior?

Resp. In his angustiis, qui verè vult peccatum vitare, nullo modo attendere debet ad quodlibet interesse temporale, aut ad id ad quod voluntas sua propendet & inclinat, sed illud sequendum est, quod regulis constitutis ab Ecclesia aut aliis nostris superioribus magis conforme apparet, & insuper statuere amplecti consilium, quod nobis à Directore spirituali pio, docto, & ab omni humano interesse libero dabitur.

CAPUT VIII.

De Conscientia scrupulosa.

Quæst. 1. IN quo consistit conscientiæ scrupulus?

Resp. Sanctus Antoninus docet, nihil aliud esse quàm timorem provenientem à levibus & minus solidis conjecturis, qui animum incertum & vacillantem reddit: *Scrupulus*, inquit, *est vacillatio quadam consurgens cum formidine ex aliquibus conjecturis debilibus & incertis:* In quo scrupulus à dubio multùm differt; scrupulus namque consistit in metu, qui verum fundamentum, aut bonam rationem non habet, quique non impedit quominus satis supersit luminis ad discernendum & judicandum, opinionem quæ scrupulo contraria est probabiliorem esse; è contra dubium in justo & bene fundato timore consistit, qui ita animum & intellectum nostrum dividit & fluctuantem reddit, ut non magis probabilis appareat una opinio, quàm alia contraria, aut saltem adeo levis differentia videatur, ut supersit semper justa timendi causa.

D. Ant. 1. p. tit. 3. cap. 10. §. 9.

Quæst. 2 Quid agendum quando occurrunt scrupuli?

Resp. Potest quis, spretis omnibus scrupulis, amplecti eam opinionem quæ notabiliter probabilior apparet; quia, ut ait idem sanctus Antoninus, *In humanis agibilibus, quæ tantam habent varietatem, teste Aristotele & experientiâ, sufficit talis certitudo, quæ non semper scrupulos omnes abjiciat, sed sufficit ut contemnat, & superet eos.* Et juxta Decretum Innocentii tertii; *Si quis habet conscientiam ex credulitate levi & temerariâ, conscientiâ levis, & temerariæ credulitatis explosâ, ad sui Pastoris consilium licitè agere potest.* Ex qua tanti Pontificis sententia sequitur, illum qui aliquo scrupulo qui ex levi conjectura oritur, turbatur, debere solummodo illud bono directori aperire, & illius consilium fideliter & humiliter sequi.

D. Ant. 1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.

Can. *Inquisitioni* de sent. excom.

Non ingratam neque inutilem, tum ad instructionem tum ad ædificationem Lectoris, operam me præstiturum credidi, si huic de Probabilitate Tractatui adjicerem, eique insererem mandatum seu edictum solida eruditione plenum contra Casuistarum Apologiam, & probabilitatis errores ab Illustrissimo Galliæ Episcopo confectum, multis iisque egregiis libris pietate & doctrina conspicuis totâ Galliâ celebratissimo.

Mandatum Illustrissimi & Reverendissimi Venciensis Episcopi.

Antonius Godeau, Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ, Episcopus Venciensis, omnibus Prioribus, Vicariis, Curatis, & Confessariis nostræ Diœcesis, salutem & benedictionem in Domino.

Quoniam non sine summo nostro dolore, morum corruptelam inter Christianos ita quotidie crescere videmus, ut non solum peccatores de criminibus vix cogitent in quibus vi-

tam suam continuò transigunt; verùm etiam deplorandâ quadam cæcitate ita perculsi sunt ut eorum deformitatem non agnoscant, ac sæpe se credant innocentes, cùm tamen coram Deo multum sint criminosi. Summa igitur cura & ardenti desiderio huic tanto malo censuimus occurrendum, ut languidis illis Christianis suumque morbum amantibus, quique se credunt sanos, licèt ab omni sanitate maximè sint alieni, opem aliquam præstaremus eisque pro posse mederemur.

Hanc autem tantam calamitatem Christianis accidere perspeximus, & hauriri non modo ex prava concupiscentia quam nascendo contrahunt homines, aut opera seductoris hujus sæculi principis cui famulantur opes, voluptates, & honores, ad corrumpendos fideles, eosque à Deo avertendos: verùm etiam hoc malum ab ipsis conscientiarum medicis id est Confessariis proficisci animadvertimus, qui vel sufficienti lumine ad animas regendas præditi non sunt, aut lumen illud suum ex Casuistis modernis potiùs haurire volunt, quàm ex divinis Scripturis, sacris Conciliis, sanctis Patribus & antiquis Ecclesiæ Doctoribus; novi enim illi autores, zelo quodam, qui certè non est secundùm scientiam, volentes facilem exhibere Christianis mandatorum Dei observationem, & expeditam ad cælum viam tradere, ita infirmarunt, & infelici successu Evangelii præcepta corruperunt, sanctamque Ecclesiæ traditionem & praxim, ut vix ulla sit Christianæ moralis pars, in quam bene multas corruptiones non invexerint.

Dubium non est quin Christus Dominus, sicut definiit quæ credenda sunt, ita etiam definierit quæ sunt agenda: ipse vocatur via per quam incedere debemus, quemadmodum vo-

catur veritas, quam debemus credere; & in Evangelio patet, eum non minorem adhibuisse curam in moribus formandis, quàm in fidei doctrina tradenda; nec tantùm dixit: *Qui non crediderit condemnabitur*; verùm etiam, *si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* In judicio suo declarat præcipuam damnationis Christianorum rationem fore quod misericordiæ opera non exercuerint. Denique priùs incepit facere, deinde verò docere: Primò autem docuit ut homines pœnitentiam agerent. Gentium Apostolus in Epistolis suis mysteria quidem religionis exposuit, verùm non minorem adhibuit curam, ut mores eorum ad quos scribit informaret, ac vivendi rationem traderet, ut actiones fidelium fidei sanctitati responderent, ne nomen Domini ab infidelibus blasphemaretur. Sancti Patres eamdem secuti sunt methodum, tamque clarè & apertè de præcipuis verorum Christianorum officiis loquuntur, ut quisquis voluerit eos legere, eorumdem sententiam atque doctrinam facilè percipiat: illam autem semper hauserunt ex sacris Scripturis & Ecclesiæ traditione, tanquam ex limpidissimo fonte qui eodem modo ac tenore semper fluit, nec ulli corruptioni est obnoxius; & licèt aliquoties de quibusdam Quæstionibus moralibus dubitaverint (neque enim generaliter loquendo negamus ullas esse opiniones probabiles licèt longè pauciores sint quàm credant Casuistæ) in eorum tamen scriptis nullum reperire licet vestigium imaginarii illius dogmatis, quod verum & falsum æquali securitate ad cælum nos ducant.

Quâ tandem igitur ratione novi Casuistæ moralem Christianam Doctrinam, quæ in præceptis suis semper eadem ac semper constans & firma esse debet, in Pyrrhonicam &

Academicam sectam commutarunt? Ubi non tantum reperitur, & asseritur Est & non est, seu affirmatio & negatio, verùm etiam æquè tutæ sunt: ubi eadem actio modò peccatum est, modò non, ex quo novus quidam Doctor eam licitam esse docuit; ubi tandem humana mens cum veritate infeliciter jocatur in ruinam salutis Animarum, adhibito pernicioso & detestabili probabilitatis dogmate.

Inventum hoc sine dubio à Patre mendacii excogitatum fuit, eoque postremis his temporibus graviter abutitur, ut Evangelii placita præceptaque prorsùs eludat, & carnalem hominem Christianæ veritatis suæque salutis arbitrum reddat. Cùm enim Evangelium asserat: *Veritas liberabit vos*, totamque nostram salutem ab ea pendere: nec judicandos nos secundùm verba hominum, verùm secundùm Verbum Dei: *Sermo*, inquit, *quem locutus sum vobis, ipse vos judicabit in novissimo die*; Et ita qui ducem sequitur cæcum, id est qui sua aut aliena ratione regitur, sine dubio in foveam cadet; cùm sanctus Thomas omnesque veri Theologi doceant, legem Dei immutabilem esse actionum nostrarum regulam, omnemque actum ei contrarium, esse necessariò malum; cùm omnes hi Theologi constanter doceant, conscientiam erroneam, seu eam quæ sequitur opinionem falsam & veritati contrariam, non omninò excusare à peccato in his quæ juris sunt naturalis; *Error enim*, inquit, sanctus Thomas, *quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat à toto, licèt fortè à tanto.*

Joan. 12, v. 48.

Quodlib. 9. art. 15.

Hi verò novi Doctores regulam planè contrariam stabiliunt, nimirùm parvi prorsùs interesse quod opiniones re verâ veræ sint aut

falsæ, sed planè sufficere quod sint probabiles: hoc est, ut ipsi suam interpretantur mentem, sufficit quod probabiles videantur iis à quibus asseruntur, aut ut aliqua fulciantur ratione seu alicujus Doctoris authoritate: alterutra enim probabilitas secundùm ipsos sufficit, ut videre licèt apud Caramuelem. Nonnunquàm quidem adjiciunt, necesse esse ut hæ rationes solidæ sint, & ut opinio quæ probabilis censetur, non sit contraria scripturæ nec traditioni; verùm laqueos tantùm tendunt ignarorum hominum simplicitati, ut eos his illusionibus & æquivocationibus decipiant; quoniam per has rationes solidas, non intelligunt rationes re ipsa veras, cùm tales reperiri minimè possint ad confirmandas opiniones falsas; quibus certè accenseri debet magna probabilium opinionum pars, quæ cùm sibi invicem adversentur, simul veræ esse non possunt. Has ergo illi solidas vocant, quæ solidæ probantibus videntur. Hoc verò omnibus sine exceptione erroribus convenit. Vix enim quisquam ullum tuetur errorem, qui non solidas in judicando rationes sequi sibi persuadeat.

Caramuel. Theol. fundam. p. 152.

Nec volunt etiam Casuistæ, suas probabilitates re ipsa scripturæ traditionisque principiis non repugnare: sic enim omnes omninò falsas opiniones rejicerent. Quid ergò? id demùm, ut qui eas tuentur, scripturæ ac traditioni contrarias esse non existiment. Quid si habeantur contrariæ? nec sic probabilitatem amittent: sufficit enim quosdam Casuistas aliter judicare; tunc enim ex Vasquesio, Sanchez, Escobario debet quis sibi persuadere, id quod sibi ineluctabile videtur, reverà non esse, & ab alio solutiones quasdam ac responsiones inventum iri. Itaque ex illis Casuistis, ut aliqua opinio plenam habeat in conscientiâ secu-

Vasques, in 1. 2. disput. 62. nu. 18.
Thom. Sanch. lib. 169.
Escob. in prolog.

ritatem, id demùm requiritur, ut qui eam suis consentaneam cupiditatibus judicat, vel propter aliquam apparentem rationem, vel etiam contra propriam rationem, propter solam nimirum aliorum authoritatem, eam esse probabilem nec evidenter falsam sibi in animum inducat.

Sic humana ratio, quamlibet cæca & peccato depravata, certa nostrorum actuum regula constituitur, cui suum judicium Deus ipse accommodare debeat, insontesque pronunciare, quos divina lex damnat & humana probabilitas absolvit. Sic nescio quibus scriptoribus nunquam ab Ecclesia probatis, genus quoddam infallibilitatis tribuitur, ab ea longè diversum quàm in Catholica Ecclesia Catholici omnes agnoscunt; propterea enim falli nos ab Ecclesia non posse confidimus, quia premissi à Christo Spiritus munita præsidio, nec in fide ipsa, nec in morum regulis falli potest. At illi contrà cùm se sæpius errare, nec ullam sibi veritatis in opinionibus probabilibus certam cognitionem adesse fateantur; imò cùm alii aliis inter se oppositi sint, adeoque plures errore teneri necesse sit: inauditâ tamen absurditate, incertos se ad veritatis viam duces, certos ad veritatis regnum profitentur; nec minùs tutò animas à se regi contendunt, cùm à via deerrànt, quàm cum rectam insistunt viam; postremò non minùs tutum in ore suo esse mendacium, quàm in ore Christi, Apostolorum, Patrum veritas fuit.

Sed possemus justè ab his Casuistis petere, quis illis talem dederit authoritatem? & quodnam habeant fundamentum hujus tam extraordinarii privilegii, quod neque summi Pontifices neque Patres unquam sibi attribuerunt? illi inquam quos Ecclesia tantùm tolerat, nul-

latenùs verò probat, & nec tolerat quidem, quoniam non rarò summi Pontifices, Episcopi, & Theologiæ Facultates summo cum rigore nonnullos censuris affecerunt condemnaruntque; quod quidem satis declarat, eorum opiniones non esse doctrinam Christi sponsæ, quæ est sine macula & ruga, tam in morum quàm in fidei doctrina.

Horum autem malorum origo & causa est, quod sibi semel persuaserint principio quodam generali, veritatem esse prorsus inutilem; unde factum est ut nullam diligentiam ad eam investigandam adhibuerint; neglectis prædictis veris fontibus unde solùm potest oriri, scriptura scilicet sacra & Ecclesiæ traditione: neglectis etiam veris modis quibus dicta veritas indagatur, oratione scilicet humilique & accurato antiquitatis studio, *Evanuerunt in cogitationibus suis*, resolutiones suas atque responsa non supra Evangelii stabilierunt Petram, quæ firma prorsus est & inconcussa, sed supra quorumdã novorum scriptorum authoritatem, supra rationes humanas, & supra nimium studium hominum infirmitati obsequendi; unde fit ut laxissimas quasque opiniones amplectantur, & conentur latam ad cælum viam sternere, novo suæ probabilitatis commento; verùm tam falsa est eorum Charitas, quam eorum scientia incerta est & obscura.

Licèt enim Charitas compassionem doceat, non tamen regularum morum eversionem docet: adjuvandi sunt homines ut salutem consequantur, verùm non sunt ducendi per viam quæ à salute recedit, etiamsi tali specie aut prætextu vestiatur ut ad illam ducere quodammodò videatur. Hæc via tam antiqua est quam ipsum Evangelium, & quisquis novam reperire velit quæ facilis sit & commoda,

seipsum primò decipit, tum fallit eos quorum dux esse desiderat; quia Jesus-Christus ore suo pronunciavit, viam quæ ducit ad vitam, esse angustam, eam verò quæ ducit ad mortem, latam esse: per primam paucos, per secundam multos incedere; unde sanctus Lucas refert

Cap. 9. v. 23. quod Christus, *Dicebat ad omnes: si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie.* Id igitur nobis quoque dicebat Christus, neque minùs nos quàm primos Christianos per viam angustam vult incedere vitamque agere crucifixam, non autem voluptuosam, delicatam & mollem, qualem novi Casuistæ permittunt, enervantes Jejunii obligationem, modumque præscribentes minimè laboriosum miniméque pœnitentem, ut Escobarius & alii apud eundem Casuistæ: non prohibentes manducare & bibere propter solam voluptatem gustus, ut Apologista, contra naturam hujus actionis & Apostoli præceptum, qui vult ut fideles sive manducent, sive bibant, sive quidquam aliud agant, omnia faciant in nomine Christi & propter gloriam Dei: relinquentes peccatores in proximis peccandi occasionibus ut Apologista & Baunius: permittentes eos occidere, qui afferunt nos mentiri, aut injuriis nos afficiunt, ut Lessius: aut qui bona nostra rapiunt & fugiunt, modò res sint alicujus momenti seu pretii: aut qui fuste volunt nos excipere, aut alapam impingere, ut Filiutius & alii: aut demùm qui honorem nostrum calumniis lacessunt: docentes etiam servos furari bona Dominorum donec larga sibi stipendia compleant: usuræ facultatem præbentes, ac simoniam licitam perhibentes ridiculis suis distinctionibus, & imaginariis intentionis directionibus.

Escob. Th. mor. tr. 1. ex. 13. c. 3. nu. 32. 40. 45. 46. 67. & alii Casuistæ apud eūdem.

Apol. pag. 136.

Apol. p. 40. Bauny de pœnit. 1. p. M. 4. q. 13.

At quoniam, si hæc decreta dumtaxat tan-

quàm probabilia proposuissent, non satis ampla fuisset hominibus eorum sequendorum libertas, si probabiliora tutioraque minùs probabilibus ac minùs tutis præponenda censuissent, cùm ferè laxis illis opinionibus contrariæ tutiores probabilioresque sint: etiam hunc humanæ cupiditati oppositum obicem perrumpere conati sunt, contrariò morum principio, quod ab omnibus antiquis Theologis oppugnatum fatentur, stabilito: licere nimirùm relictâ tutiore ac probabiliore, minùs probabilem, ac minùs tutam amplecti, tenerique Confessarios ex falsâ illa regula de pœnitentibus judicare. Postremò Confessarios posse ex aliorum, quam falsam putent, sententiâ consilium dare, si hoc pœnitentibus exoptatius esse sentiant.

Non hìc agitur, an quis privato judicio diffisus, propriam deponere opinionem non possit, alteriusque se judicio subjicere, quem ex prudentiæ Christianæ regula doctiorem se & cælesti lumine uberiùs illustratum sentit, quod licitum esse nemo dubitat, modò quis puram omninò intentionem habeat, unam veritatem inquirat; tunc enim fides illa, ac persuasio, quâ quis alium putat scientiâ veritatis instructiorem, hoc ab animo nostro judicium elicit, ejus opinionem nostrâ probabiliorem esse. Sed ibi præcisè sita quæstio; an qui omnibus tum rationibus, tum authoritatibus inter se libratis, in ea opinione tanquam probabiliore permanet, aliquid divina lege illicitum esse, id nihilominus tutâ conscientiâ facere possit, quod alliundè suppetant nonnullæ rationes, vel authoritates, quæ licitum id esse probare videantur, quamvis illas minoris esse ponderis judicet, quàm eas quibus illicitum probatur. Hoc docent illi Casuistæ, etiam

Sanchez in sum. lib. 1. c. 93. nu. 14.

Vasquez in 1. 2. disp. 61. n. 14.

Cic. 1. de officiis.

propriâ opinione tanquam probabiliori retentâ, ut aïunt Sanchez & Vasquez. Hoc verò conscientiam manifestè violari, vel ipso communis sensus lumine patet. Cùm enim animus noster variis tum rationibus tum authoritatibus distrahatur, quibus illæ aliquid legi divinæ contrarium esse, illæ non esse persuadent, dubius ille & anceps maneat necesse est, si eas æquè probabiles judicet. Quo casu, & ex Ethnicis, qui vetabant, ut ait Cicero, quidquam agere, quod dubites æquum sit an iniquum: & ex illa Juris Canonici lege, *In dubiis tutior pars eligenda*, id de quo dubitamus an sit licitum, facere non licet: aut si quæ rationes probant rem esse illicitam, eæ graviores probabilioresque videntur; fieri non potest quin illis judicium nostrum id est conscientia assentiatur; adeoque si illud ipsum nihilominus agamus, manifestè conscientiæ nostræ judicium violamus, quod omnes fatentur vitiosum ac pravum, etiamsi conscientia nostra forte erronea sit.

Quod si quis, ut solent illi Casuistæ, respondeat, eum qui facit quod probabilius putat esse peccatum, privatam sibi conscientiam fingere, quâ sic agere sibi licitum putet; idem est profectò ac si diceretur, propterea ipsum contra conscientiam non agere, quia sibi licitum putat contra conscientiam agere: aut eum non agere contra conscientiam suam, quia conscientiam habet nullam. Enim verò si quis nullam censeatur habere religionem quoties plures religiones sequitur, non video qualem habere conscientiam possit is, qui tot habet conscientias, ut eas pro nutu & arbitrio suo commutet, sine ulla sententiæ mutatione & sine ullo novo lumine: quique diversas sibi fingit conscientias secundùm varias utilitates &

affectus suos, quique in diversis Casuistarum opinionibus investigat quod cupiditati suæ favet, & qui lubens ac volens se excæcat, ac in praxi sequitur quod proprio tamen judicio legi Dei contrarium esse credit.

Recedamus, viri fratres, à prodigiosis illis erroribus, legem Dei toto corde quæramus, eam diu noctuque meditemur, nec alibi securitatem esse putemus, quàm in accurata ejus observatione. Si quod dubium nobis occurrat, consulamus nostram conscientiam, ac caveamus ab eo quod probabiliter peccatum esse judicamus. Hoc omnes sancti suo exemplo suisque scriptis nos docuere, hasque veritates sanè capitales nitidè inclusas videre licet apud divum Thomam quodlibeto octavo, ubi quærit an liceat plures habere præbendas, quæ quæstio tunc inter Doctores agitabatur, non sine diversitate opinionum. *Dicendum*, inquit divus Thomas, *quod duobus modis aliquis ad peccatum obligatur: uno modo, faciendo contra legem, ut cùm aliquis fornicatur: alio modo, faciendo contra conscientiam, etiamsi non sit contra legem; ut si conscientia dictat alicui, quod levare festucam de terra, sit peccatum mortale. Ex conscientia autem obligatur aliquis ad peccatum, sive habeat certam fidem de contrario ejus quod agit, sive etiam habeat opinionem, cum aliqua dubitatione. Illud autem quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundùm conscientiam: & similiter, quod est contra conscientiam, est malum, quamvis non sit contra legem: quod autem nec contra conscientiam, nec contra legem est, non potest esse peccatum. Dicendum est ergo, quod quando duæ sunt opiniones contrariæ de eadem, oportet esse alteram veram, & alteram* D. Th. quodlib. 8. a. 13.

falsam. Aut ergo ille qui facit contra opinionem magistrorum, utpotè habendo plures præbendas, facit contra veram opinionem, & sic cùm faciat contra legem Dei, non excusatur à peccato, quamvis non faciat contra conscientiam: sic enim contra legem Dei facit. Aut illa opinio non est vera, sed magis contraria, quam iste sequitur, ita quod verè licet habere plures præbendas: & tunc distinguendum est; quia aut talis habet conscientiam de contrario, & sic iterum peccat, contra conscientiam faciens, quamvis non contra legem: aut non habet conscientiam de contrario, sed certitudinem; sed tamen in quamdam dubitationem inducitur contrarietate opinionum: & sic, si manente dubitatione plures præbendas habet, periculose committit; & sic procul dubio peccat, utpote magis amans beneficium temporale, quàm propriam salutem: aut ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur; & sic non committit se discrimini, nec peccat.

Hæc verba ita clara sunt atque perspicua, & ita demonstrant opinionem falsam, licèt probabilis judicetur, non excusare à peccato, nec licere facere quod per se licitum est, quando dubitatur an sit licitum; ut satis mirari non possimus cæcitatem eorum, qui hunc locum afferunt ad doctrinam probabilitatis stabiliendam.

Alexander de Ales concludit, quod quando quis dubitat utrum simonia sit in aliquo contractu seu concordato quod pro beneficio intendit facere, ita ut quidam Doctores affirmativam teneant partem, alii verò negativam: nunquam tali contractui seu concordato consentire debet, ne se exponat periculo peccati mortalis.

Adrianus sextus, qui fuit inter primos sui temporis Theologos, quique propter eximiam doctrinam & pietatem, postea ad summum Pontificatum promotus fuit, idem sentit, non licere scilicet sequi opinionem minùs tutam relictâ tutiori. Eamdem sequitur doctrinam Cardinalis Cajetanus in summa; eumque imitantur melioris notæ Theologi, quorum authoritates hîc afferre tædiosum foret atque superfluum; sufficit cum sancto Augustino asserere: *Nolo plura dicere de re tanta, quia melius eam committo fidelium gemitibus, quàm sermonibus meis.* Enimverò humanæ mentis deviatio in hujus ætatis Casuistis, digna potiùs est lacrymis quàm confutatione, satiusque est preces quàm disputationes adhibere, ne pereant ipsi, neve alios etiam damnabili sua præsumptione perdant: *Quia*, inquit idem Augustinus, *cum istis non tam disputationibus quàm orationibus est agendum: plus eis sine dubitatione præstamus, si ut corrigantur oremus, ne cum tantis ingeniis vel pereant, vel alios perdant præsumptione damnabili.*

Ut id agatis vos etiam atque etiam hortor, fratres Charissimi, ut vestra Charitas erga ipsos pateat, vosque inducat ad eorum sortem deplorandam, eademque erga nosmetipsos charitas, eosdem vos faciat devitare; atque ut minùs in opinionum delectu erretis, hoc semper generale placitum animis vestris impressum habetote, quo majorem partem casuum conscientiæ qui vobis proponentur solvetis.

Christianus est homo novus, qui veterem hominem exuit in baptismo: habere debet cogitationes & actiones novi hominis. Ubi agitur actio quædam vobis proponitur, attendite

cui conformis ea sit, ad veteris Adami mentem, aut ad novi hominis sententiam. Quæ ad primum pertinent, nihil valent omninò, licèt subtilibus tegantur distinctionibus & variis intentionis directionibus, quæ nihil aliud sunt quàm excusationes in peccatis. Legite diligenter & humiliter novum Testamentum, in quo Christus Dominus exemplis suis ac verbis, ipsumque secuti Apostoli fideles docent vivendi modum quem sequi debent, clarè, distinctè simplicique planè stylo; sed cælesti prorsùs unctione pleno. Huic lectioni, sanctorum Patrum libros jungite qui de moribus agunt, si hujus lectionis capaces sitis: quales sunt eorum Homiliæ atque Epistolæ; sed eas legite cum ea mente quæ discipulos decet, non verò tanquam vani, superbi, & curiosi censores, qui in Patrum scriptis ea investigant quæ præjudicia propria, præconceptasque opiniones confirmare valeant. Ab omni præterea dominandi in humanas mentes libidine immunes estote, atque liberi ab amicitia, gloria, honore, commodis hujus sæculi; & quærite non quæ vestra sunt, sed quæ ad honorem Dei & salutem animarum quæ vobis commissæ sunt pertinent.

Nolite citiùs quàm par est in resolutionibus vestris ac responsis properare; sed diligenter singula considerate, ad orationem recurrite, & in gravioribus difficultatibus nos cum omni fiducia consulite: Episcopus est suæ Diœcesis Casuista veluti natus, quia illius est pastor; ac Dei misericordiâ speramus, ea nos ab ipso recepturos lumina quibus indigebimus, data qualibet occasione, ut vobis respondeamus.

Denique sequimini hanc regulam de qua loquitur sanctus Augustinus, *Quam nobis Deus & Prophetarum præsagio, & suscepti hominis*

Sacramento, & Apostolorum testimonio, & Martyrum sanguine, & gentium occupatione munivit; Non autem eam viam quam novi tradiderunt Authores falso lumine nitentes quo sunt ipsi decepti, qui non aliâ utuntur authoritate quàm chimerica sua & erronea imaginatione. Ab his ducibus cavete, qui multos solùm amant sectatores, magisque de turba sequaci quàm de bono regimine sunt solliciti: hæc altis mentibus Prophetæ verba semper custodite. *Hæc dicit Dominus: state super vias & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea.* Jerem. cap. 6. v. 16.
Non ad novas vias indagandas nos mittit Propheta: novitas in negotio fidei semper suspecta est: Vincentius Lirinensis eam tradit tanquam certum miniméque dubium erroris signum: *Annunciare*, inquit, *aliquid Christianis Catholicis præter id quod acceperunt, nunquàm licuit, nusquàm licet, nunquàm licebit.* Dixerat antea Tertullianus quod *principalitas veritati, novitas mendacitati deputata est.* Hæc autem antiquitatis regula non minùs convenit doctrinæ morum, quàm doctrinæ mysteriorum fidei; ambæ enim idem irrevocabilis authoritatis habent principium, quod est scriptura sacra, & Ecclesiæ traditio; fidesque vera est illa, quæ operatur per Charitatem, quæque à charitate formatur.

In ultimo Cleri Gallicani conventu Lutetiæ celebrato anno 1656. Parochi Rotomagensis civitatis, quos illustrissimus eorum Archiepiscopus eadem de causa mandaverat, simul cum Curatis Parisinis, exhibuerunt eidem Clero Catalogum multarum propositionum, quas ex modernis quibusdam Casuistis traxerant, ut à dicto Clero examinarentur: earum lectio horrorem quemdam in animum audientium

impressit, omnesque tunc aures obturare cogitavimus, ut fecere quondam Patres Concilii Nicæni, ne blasphemias in Arrii libro conscriptas audirent : omnes zelo quodam ardebant reprimendæ infideliū istorum scriptorum audaciæ, qui sanctissima quæque Evangelii præcepta tam impudenter corrumpunt, ac doctrinam introducunt moralem, cujus vel honestos puderet paganos, quæque ipsos bene moratos Turcas posset offendere, illisque scandalum exhibere. Verùm cum Conventûs finis tunc immineret, nec vacaret omninò adscriptos omnes authores legere, ut sententia, cognitâ perspectáque causâ, pronunciaretur, ac sine ullo mentis partiumque præjudicio: censuit Clerus, ex sententia clarissimi viri Abbatis Cyronii, universitatis Tholosanæ Cancellarii, viri æquè docti ac pii, imprimi debere ipsius Cleri impensis instructiones sancti Caroli Borromæi Cardinalis & Archiepiscopi Medionalensis, quas ille Confessariis suæ Diœcesis tradidit; creditumque est, dum Prælati tanto malo tamque urgenti juridicis censuris obviare possent, quod hic liber torrentem illum malarum opinionum quæ ruinam Christianæ moralis moliebantur, tanquam quidam obex posset sistere.

Hoc idem opus vobis legendum nunc porrigimus, & hortamur ut illud accuratè percurratis, ac summa cum diligentia & fide servetis. Eas ipsas instructiones statutis synodalibus nostris inseruimus, saltem quoad maximam partem; verùm cùm jam authoritate tantorum Episcoporum fulciantur, qui eas publicandas censuerunt: illas denuò vobis tradimus, quasi jam validiores, quàm cùm nostra tantum authoritate nitebantur : in his reperietis modum planè sanctum regendi peccatores,

quo pravis habitibus & consuetudinibus exspoliantur, non verò in his confirmantur: retrahuntur etiam ab occasionibus peccandi proximis in quibus peribant; omnes frivolæ & inanes excusationes ad laxos mores tuendos excinduntur: sincerè prorsus explicant illæ instructiones, quid Deo, quid sibi, & quid proximo debeant homines secundùm Evangelii regulas, non autem secundùm sua commoda, pravosque propriæ cupiditatis motus & affectus: veram tradunt agendæ pœnitentiæ normam, severitate quadam, sed ea certè prudenti temperatam. Denique vos fideles dispensatores sanguinis Jesu Christi efficiunt, vosque judices pœnitentium vestrorum constituunt, quales vos esse voluit Christus, non autem servos, quales vos vellent esse novi Casuistæ, cogendo vos absolutionem illis impendere, in quibus nulla spes emendationis apparet, eorumque erroneas sequi opiniones contra proprium vestrum judicium ac conscientiam, ut videre est apud Baunium.

Bauni Theol. moral. p. 1. tr. 4. q. 22. nu. 100.

Ad vestras fortasse manus perveniet liber quidam inscriptus: *Apologia Casuistarum contra calumnias Jansenistarum*; cujus occasione vos monere tenemur, quod cùm crederemus instructionum sancti Caroli publicatione torrentem illum pravarum & periculosarum opinionum recentiorum Casuistarum sisti debere: comparuit perniciosum hoc opus ad confirmandos omnes errores in Casuistarum libris sparsos, & ad erigendum veluti de veritate trophæum.

Vix in publicum prodierat, cùm horrorem & indignationem legentium omnium bonorum in se vehementer commovit. Enimverò auctor ejus diligenter congregasse videtur omnes sordes, extravagantes quasque opiniones & ra-

tiones, omnes judicii defectus & omnes corruptelas in recentibus Casuistis passim effusas: tantâque eas audaciâ & impudentiâ tuetur, ut tanta tamque prodigiosa cæcitas gemitus & suspiria excitet piorum hominum: de qua quidem cæcitate dici potest cum Augustino: *Spargens pœnales cæcitates super illicitas cupiditates.* Stylus illius libri repens est atque humilis, ratiocinandi modus planè puerilis, argumenta prorsus infirma: Patres quos citat, impudentissimè corrumpit, ejusque conclusiones falsæ sunt & periculosæ; totum opus furorem quemdam veneno infectum spirat contra Christianæ moralis deffensores, quos odiosos exosòsque efficere conatur, hæreticos appellando: Hi verò quos tales exhibere contendit, sunt Parochi Parisienses, Rotomagenses, & maximarum totius Regni civitatum: illi sunt sanctissimi Episcopi, piissimi Presbyteri, optimi Religiosi, qui palam publicéque damnarunt quinque propositiones à summo Pontifice proscriptas, quique Apostolicæ sedi venerationem omnem exhibent quæ à bonis & obedientibus Catholicis expectari potest.

Illustrissimus Aurelianensis Episcopus contra infelicem hunc librum primus vexillum extulit, eumque censurâ suo zelo digna, & ferventi defendendæ veritatis amore, damnavit, ad vindicandum Ecclesiæ honorem & salutem animarum procurandam. Illum sequuti sunt Illustrissimi Archiepiscopi Senonensis, Rotomagensis, Bituricensis, & Episcopi Bellovacensis, Andegavensis, Nivernensis, Electensis, Convenensis, Appamiensis, Vasatensis, Conforanensis, Tulensis, Ebroïcensis, Lexoviensis, Catalaunensis, Cadurcensis, ac Vicarii generales Eminentissimi Cardinalis de Rets Archiepiscopi Parisiensis; Facultas quoque

Theologiæ Parisiensis suis censuris animi sui horrorem ab ejusmodi opinionibus & corruptelis significarunt, quas Apologia tueri conatur.

Licèt autem post tantorum hominum judicium, nostrum non magni videatur esse momenti; nihilo tamen minùs arbitrati sumus, nos ex officio teneri eorum zelum imitari, ne muti videamur dum lupus circuit ovile ut oves devoret. Cum his igitur, in spiritu Episcopalis unitatis declaramus, postquam diligenter & accuratè examinavimus librum inscriptum, *Apologia Casuistarum, &c.* nos eum comperisse Evangelii placitis & præceptis contrarium, item exemplis Jesu Christi, doctrinæ Apostolorum, sanctorum Patrum opinionibus, definitionibus Ecclesiæ, securitati & honori Principum eorumque Ministrorum & Magistratuum, familiarum tranquillitati, bono societatis Civilis regimini prorsùs oppositum, propter innumeras propositiones falsas, temerarias, periculosas, erroneas, & scandalosas, quas tueri conatur hic liber; & tanquam talem damnamus, ac prohibemus ne legatur, retineatur, vendatur, aut distribuatur in nostra Diœcesi Christianis sollicitudini nostræ Pastorali commissis. Si quis autem Prior, Curatus, Vicarius, aut Presbyter hunc librum jam habeat, ei permittimus ut eum retineat, eâ mente ut videat placita & opiniones quæ detestari debet: prohibendo strictissimè ne illis utantur in conscientiis dirigendis.

Hoc mandatum & edictum publicatum fuit in Synodo celebrata in civitate Venciensi die sexta Maii anno 1659. & publicis tabulis insertum, ut eò recurrant qui ejus opera indigebunt. Exscriptum ex tabulis publicis spiritualibus Episcopatûs Venciensis, die decimâ

Maii 1659. per me Notarium & scribam, d'Eguigue.

Caput IX.

De peccato in generali.

Quæst. 1. QUID est peccatum generaliter sumptum?

Resp. Peccatum potest definiri, quod sit actus per quod recedimus à regula nostra, operando contra lumen naturæ, rationis, & legis æternæ. Hæc definitio sumpta est ex doctrina sancti Thomæ, qui sic ait: *Omnis actus voluntarius est malus per hoc quòd recedit ab ordine rationis, & legis æternæ.* Et quia lex divina superioribus obediendum præcipit, sequitur ex hac definitione, peccare nos dum contra leges Ecclesiasticas aut politicas operamur.

D. Thom. 1. 2. q. 21. art. 1. in corp.

Quæst. 2. Quot modis peccari potest?

Resp. *Tribus modis*, ut dicitur in Canone *admittitur peccatum; nam aut ignorantiâ, aut infirmitate, aut studio, id est malitiâ perpetratur.*

Can. *Sciendũ.* de pœnitentiâ. dist. 2.

Quæst. 3. Quomodo peccatur ex ignorantia?

Resp. Sanctus Thomas dicere videtur, ignorantiam esse causam peccati, quoties committitur, ex eo quod nescit quis illud quod scire tenebatur, & potuit illud addiscere. *Ignorantia quæ superari non potest, atque ob id invincibilis dici solet*, inquit Scholæ Angelus, *nullum est peccatum, sed tantummodò vincibilis, si sit eorum quæ quis scire tenetur.*

D. Thom. 1. 2. q. 76. art. 2. in corp.

Quæst. 4. Quo pacto peccatur ex infirmitate?

Resp.

Resp. Peccata ex infirmitate, proveniunt à nostri animi motibus & passionibus, quæ verè spirituales infirmitates sunt. *Potest autem*, ait sanctus Thomas, *dici infirmitas in anima ad similitudinem infirmitatis corporis: dicitur autem corpus hominis esse infirmum, quando debilitatur, vel impeditur in executione propria operationis, propter aliquam inordinationem partium corporis. Vnde & membrum dicitur esse infirmum, quando non potest perficere operationem membri sani: Sicut oculus, quando non potest clarè videre. Sicut autem partes corporis dicuntur esse inordinata, quando non sequuntur ordinem natura, ita & partes anima dicuntur esse inordinata, quando non subduntur ordini rationis. Sic ergo quando extra ordinem rationis vis concupiscibilis, aut irascibilis, aliquâ passione afficiuntur, & per hoc, impedimentum prastatur debita actioni hominis; dicitur peccatum esse ex infirmitate.* D. Th. 1. 2, q. 77. art. 3, in corp.

Quæst. 5. Quomodo ex malitia peccatur?

Resp. Ex malitia peccare dicitur is qui animo deliberato scelus committit, nec ad illud aut ignorantia aut violenti passione impellitur, ita ut propriè ex sola perversa voluntate hæc legis divinæ violatio proveniat, cùm scilicet videt quis peccaminosum esse talem actum, & nihilo tamen minùs vult ita operari, ut suæ perversæ voluntati morem gerat; & dici potest, juxta sancti Thomæ mentem, quod illi ex malitia peccant, qui scienter, deliberato animo, & cum voluntatis plenitudine eligunt peccatum committere. *Dicuntur homines nonnumquam*, ait sanctus Doctor, *ex certa malitia, & industria peccare, quasi scienter malum eligentes.* D. Th. 1. 2. q. 78. art. 1, in corp.

Unde hæc est differentia inter peccata infir-

mitatis, & peccata malitiæ, quod licèt in peccatis quæ ex infirmitate committi dicuntur, homo sufficientem libertatem habeat, ut fiat reus in tali actu; attamen à passione ita violenter impellitur, ut potiùs dicatur talis passio actionem producere, quàm ipsa voluntas: è contra accidit in peccatis malitiæ; in quibus licèt passio voluntatem aliquo modo moveat, tamen id cum tanta debilitate fit, ut voluntas ipsa sit primaria & principalis causa peccati, non autem hujusmodi passio; & ita homo verè ex propria voluntate & animi propensione operatur, non verò ex repentina passione

Gen. cap. 4. & violenti animi motu. Possumus exemplum peccati ex malitia provenientis in scriptura reperire in fratricidio à Cain traditoriè, & animo deliberato in persona Abel perpetrato. Videtur etiam ex malitia peccasse Saülem, dum

Reg. lib. 1. c. 18. innocuum Davidem interficere totis viribus conabatur, etsi optimè de illo sæpè sæpius

Math. c. 26. v. 14. meritus fuisset. Postremò perfidia Judæ stupendæ malitiæ scelus involvebat.

Quæst. 6. Peccata quæ ex malitia perpetrantur, sunt-ne illis graviora, quæ ex ignorantia, aut infirmitate committuntur?

Resp. Graviora sunt, ut ait sanctus Gregorius Papa, varios peccatorum gradus docens

D. Greg. Can. *Sciendum.* de pœnitentia dist. 2. his verbis: *Graviùs infirmitate quàm ignorantiâ, sed multò graviùs studio, id est malitiâ quàm infirmitate, peccatur.* Quam doctrinam sequitur Sanctus Thomas, & ratione

D. Th. 1. 2. q. 78. art. 4. in corp. confirmat, dum ait: *Peccatum quod est ex certa malitia, est gravius peccato, quod est ex passione. Primò quia cùm peccatum principaliter in voluntate consistat, quantò motus peccati est magis proprius voluntati, tantò peccatum est gravius cæteris paribus. Cùm autem ex certa malitia peccatur, motus pec-*

cati est magis proprius voluntati, quæ ex se ipsa in malum movetur, quàm quando ex passione peccatur, quasi ex quodam extrinseco impulsu ad peccandum. Unde peccatum ex hoc ipso quod est ex malitia aggravatur, & tantò magis, quantò fuerit vehementior malitia: ex eo verò quòd ex passione, diminuitur tantò magis, quantò passio fuerit magis vehemens.

Quæst. 7. Quo pacto dividuntur peccata?

Resp. Generaliter loquendo, peccata dividuntur primò in venialia, & mortalia.

Quæst. 8. Quid est peccatum mortale?

Resp. *Peccatum mortale*, ut docet sanctus Thomas, *propriè est quod repugnat charitati, per quam anima vivit Deo conjuncta.* Et idcircò vocatur mortale, quia animam à Deo, qui vera ejus vita est, separat: *cùm enim*, ut dicitur in Canone, *Deus sit vita animæ, anima verò vita corporis: sicut corpus vivere non potest absente animâ, ita non nisi Deo præsente anima vivere valet.*

D. Th. 1. 2. q. 110. art. 4. in corp.

Can. *Resuscitatus.* de pœnit. dist. 1.

Quæst. 9. Quid est peccatum veniale?

Resp. Illud est, quod licèt Deo displiceat, non tamen peccatorem à Deo separat; quia non destruit charitatem, cùm non sit propriè contrarium & oppositum amori Dei & proximi. *Quandoque*, inquit sanctus Thomas, *voluntas peccantis fertur in id, quod in se continet quamdam inordinationem, non tamen contrariatur dilectioni Dei & proximi: & talia sunt peccata venialia.*

D. Th. 1. 2. q. 88. art. 2. in corp.

Quæst. 10. Unde provenit diversitas, quæ est veniale inter & mortale, & quo pacto potest unum ab alio secerni?

Resp. Sanctus Augustinus magnum Ecclesiæ lumen, fatetur difficillimum esse expressè videre, & notare quæ sint peccata venialia, &

S. Aug. lib. 21. de civit. Dei. cap. 27.

quæ mortalia. *Sed*, inquit, *quæ sint ipsa peccata, quæ ita impediunt perventionem ad regnum Dei, ut tamen sanctorum amicorum meritis impetrent indulgentiam, difficillimum est invenire, periculosissimum definire. Ego certè usque ad hoc tempus, cùm inde satagerem, ad eorum indaginem pervenire non potui: & fortassis propterea latent, ne studium proficiendi ad omnia peccata cavenda pigrescat. Quoniam si scirentur quæ vel qualia sunt delicta, pro quibus etiam permanentibus, nec profectu vitæ melioris assumptis intercessio sit inquirenda & speranda justorum, eis secura se obvolveret humana segnities, nec evolvi talibus implicamentis ullius virtutis expeditione curaret. Nunc verò, dum venialis iniquitatis, etiamsi perseveret, ignoratur modus, profectò studium in meliora proficiendi orationi instando, vigilantius adhibetur.* Quidquid sit, certum est, ut alibi docet idem

Aug. Enchirid. cap. 78.

sanctus Doctor, quod *quæ sint levia & quæ gravia peccata, non humano, sed divino sunt pensanda judicio.* Et ut idem sanctus Doctor relatus in Canone dicit, non debemus secundùm arbitrium voluntatis judicare de gravita-

S. Aug. lib. 2. de Bapt. refertur in Can. *Non afferamus.* 24. q. 1.

te peccatorum. *Non afferamus*, inquit, *stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus & quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes: Hoc grave, hoc leve est; sed afferamus divinam stateram de scripturis sanctis tanquam de thesauris Dominicis, & in illa quid sit gravius appendamus, imò non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus.*

Et certè prima quæ debet assignari regula ad judicandum de mortali aut veniali, ex sacra scriptura sumitur; & inibi dum legimus, aliquod peccatum à regno Dei excludere, ani-

mam interimere, necem peccatori inferre, & hujusmodi, debemus statim concludere tale peccatum ex suapte natura mortale esse. Habemus præterea traditionem, quam in sacris Canonibus, & sanctorum Patrum operibus inquirere & investigare debemus; dumque invenimus in illis salubribus Doctrinæ Christianæ fontibus, tale peccatum esse veniale vel mortale, idem planè judicium de eo nobis faciendum est.

Attamen notandum est, peccatum mortale ex natura sua, posse fieri veniale, aut propter levitatem materiæ, aut propter indeliberationem voluntatis: igitur illud quod ex se peccatum mortale esset, fit veniale, primò ob parvitatem materiæ: exempli gratiâ, furtum rei alienæ, est mortale peccatum ex natura sua; attamen erit tantùm peccatum veniale, si fiat furtum alicujus rei nullius ferè momenti, ut unius assis; quia, ut docet Angelicus Doctor, *Illud quod modicum est ratio apprehendit quasi nihil; & ideo in his quæ minima sunt, homo non reputat sibi nocumentum inferri: & ille qui accipit, potest præsumere hoc non esse contra voluntatem ejus, cujus res est; & pro tanto, si quis furtivè hujusmodi res minimas accipiat, potest excusari à peccato mortali: Si autem habeat animum furandi & inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis potest esse peccatum mortale.* D. Th. 2. 2. q. 66. art. 6. ad 3.

Secundò potest transgressio alicujus præcepti, esse tantùm peccatum veniale, propter indeliberationem voluntatis. *Actus mortalis ex genere suo*, inquit sanctus Antoninus, *ex eo quòd non fit ex consensu libero & perfecto, venialis redditur.* D. Ant. 1. p. tit. 9. cap. 1. §. 3.

Quæst. II. Illud ne semper efficit levitas

materiæ, ut peccatum quod ex natura sua mortale esset, semper fiat veniale?

Resp. Sunt principaliter duæ peccatorum species, in quibus levitas materiæ non reddit veniale, illud quod ex natura sua mortale est. Et primò in materia fidei delictum contra fidem commissum, quantumvis materia levissima sit, est semper peccatum mortale dum adest liber & perfectus consensus; quia, ut docet sanctus Thomas, *Ratio formalis objecti fidei, est veritas prima, unde nihil potest cadere sub fide, nisi in quantum stat sub veritate prima, sub qua nullum falsum stare potest.* Et ita dum non credimus, quidquid à Deo credendum proponitur, concludendum est, nos non credere alias veritates, quia à Deo revelatæ sunt, cùm aliquid quod revelatum est à Deo non credamus. Secundò circa res venereas, communiter dicitur, delectationem impudicam semper esse peccatum mortale, quantumvis levis sit materia, modò sit cum perfecta deliberatione; rationem assignat sanctus Thomas, dum dicit: *Quod aliquis consentiat in delectationem carnalem hoc nihil aliud est, quàm quod ipse consentiat in hoc, quòd affectus ejus sit inclinatus in fornicationem: nullus enim delectatur, nisi in eo quod est conforme appetitui ejus: quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quòd affectus suus conformetur his quæ secundùm se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale.* Et consequenter levitas materiæ regulariter non excusat à peccato mortali in rebus venereis.

D. Th. 2. 2. q. 1. art. 3. in corp.

D. Th. 1. 2. q. 74. art. 8. in corp.

Addi posset, illud peculiare esse in peccatis carnalibus, quod dum quis in his aliquo modo delectatur, licèt in materia levi, semper adest periculum veniendi ad consummationem

actus ; & ideo non mirum est, quod omnis delectatio perfectè deliberata in hac materia, sit semper peccatum mortale.

Quod etiam potest confirmari autoritate summi Pontificis Alexandri septimi in secundo Decreto contra 45. propositiones morales anno 1666. 18. Martii, nam inter alias hæc damnata fuit :

Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem & sensibilem quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris & pollutionis. Igitur damnavit summus Pontifex illos qui dicerent osculum esse peccatum tantùm veniale, dum datur ob delectationem carnalem, licèt materia satis videatur levis, & licèt illæ omnes adsint circunstantiæ, quæ in hac propositione continentur, scilicet quod nullum sit periculum pollutionis, aut consensus ulterioris ; ex quo facilè colligi potest, quod in rebus venereis, levitas materiæ illud quod ex se mortale est, non reddit veniale. Præterea idem planè communiter dicitur de odio aut contemptu Dei, de perjurio assertorio, magia, simonia, irritatione Sacramentorum, violatione sigilli, & Jejunii naturalis.

Quæst. 12. Potest-ne indeliberatio voluntatis, peccatum ex se mortale, reddere veniale in materia impudicitiæ, fidei & similium ?

Resp. Cùm peccatum ex voluntate tantùm proveniat, (*Nam usque adeo*, inquit sanctus Augustinus, *peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo peccatum sit, si non sit voluntarium.*) Certum est, nullum esse peccatum, dum nulla adest voluntas, quod locum etiam habet in rebus sacratioribus in quibus defectus deliberationis peccatum excludit, S. Aug Can. *Quòd autem.* 15. q. 1.

quod si deliberatio sit imperfecta tantùm, peccatum erit tantùm veniale : *Ea enim*, inquit sanctus Antoninus, *quæ diminuunt liberum motum voluntatis, sicut infirmitas, vel violentia, aut metus, vel aliquid hujusmodi, diminuunt peccatum, & diminuunt voluntarium, in tantum quod si actus sit omninò involuntarius, non habet rationem peccati.*

D. Ant. 1. p. tit. 5. c. 1. §. 1.

Quod etiam docetur à sancto Thoma his verbis. *Potest id quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actus, quia non perfectè pertingit ad rationem actus mortalis, cùm non sit deliberatus, sed subitus.* Et ita concludendum est, delectationem impudicam & veneream, ut diximus, esse ex se peccatum mortale, quamtumvis materia levissima sit : sed si sit absque libertate & deliberatione, nullum tunc adest peccatum ; quod si aliqua insit deliberatio, sed imperfecta, erit peccatum veniale, non mortale.

D. Th. 1. 2. q. 88. art. 6. in corp.

CAPUT X.

De differentiis & diversitatibus peccatorum.

Quæst. 1. QUOT modis peccari potest ?
Resp. Generaliter loquendo duobus modis peccari potest, aut per actum internum, aut per actum externum.

Quæst. 2. Quomodo peccatur per actum internum ?

Resp. Potest quis internè, & cogitatione peccare duobus planè modis : primò quidem si in perversa cogitatione voluntariè, & ob delectationem quæ ex eâ provenit, immore-

tur, & vocatur morositas, & cogitatio morosa. Secundò modo peccat quis, dum verè desiderat exequi id, quod illi perversa cogitatio suggerit. *Si cui*, inquit sanctus Augustinus, *etiamsi non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, tamen planum sit eum aliquo modo cupere, & si potestas detur, esse facturum, non minùs reus est, quàm si in ipso facto deprehenderetur.* Can. *Si cui.* de pœnitentia. dist. 1.

Quæst. 3. Quomodo & quibusnam modis per cogitationem simplicem perversam, & morosam peccatur; id est per quandam complacentiam, quæ habetur in cogitatione alicujus mali, & negligentiam in illa cogitatione rejicienda, licèt ad opus perversum devenire quis nolit?

Resp. S. Thomas huic quæsito his verbis respondet. *Deficit aliquis in directione passionum dupliciter. Uno modo quando homo ex deliberatione provocat sibi motum iræ, vel concupiscentiæ. Alio modo, quando non reprimit illicitum passionis motum, sicut cùm aliquis postquàm deliberavit, quòd motus passionis insurgens, est inordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit: & secundùm hoc dicitur peccatum morosæ delectationis esse in ratione.* De eadem materia fusiùs disseruimus Tom. 6. tract. 8. de septimo Præcepto Decalogi. D. Th. 1. 2. q. 74. art. 6. in corp.

Quæst. 4. Ex quo provenit peccatorum diversitas?

Resp. Peccata inter se diversa duobus modis esse possunt; aut in numero, aut in specie.

Quæst. 5. Quo pacto peccata sunt diversa ratione numeri?

Resp. Docet S. Thomas, numerum peccatorum constitui ex multiplicatione actuum interiorum voluntatis moraliter interruptis,

D. Th. lib. 2. Sentent. dist. 42. q. 1. a. 1. *Cùm quæritur*, inquit, *utrum voluntas & actus exterior sint diversa peccata: aut intelligitur de voluntate conjuncta actui exteriori, aut de voluntate præcedente: Si de conjuncta, sic oportet quòd unum peccatum sit voluntas interior, & actus exterior, quia voluntatis non multiplicatur actus. Si autem de voluntate separata, sic est aliud peccatum, quia actus voluntatis multiplicatur: quando enim actum explet exteriorem, etiam actum voluntatis iterat; & ideo oportet quòd sint duo peccata, non propter diversitatem actûs interioris & exterioris, sed propter diversitatem duorum actuum interiorum voluntatis.*

Quæst. 6. Quonam modo peccata speciem mutant?

Resp. Peccata propriè sunt diversæ speciei ex eodem Angelico Doctore, cùm objectum transgressionis & peccati est alterius speciei: D. Th. 1. 2. q. 72. art. 1. in corp. *Quia*, inquit, *peccata propriè distinguntur specie secundùm objecta*: Et ita committitur peccatum diversæ speciei, quoties violatur diversæ speciei præceptum; ex quo sequitur omnes circumstantias, quæ ad peccata diversæ speciei spectant, efficere ut peccatum illis conjunctum sit diversæ speciei: exempli gratiâ, si peccatum luxuriæ inter personas liberas perpetretur, erit simplex fornicatio, si cùm maritatâ committatur, erit adulterium: & si cum consanguinea, erit incestus; nam, juxta S. Thomam, D. Th. 2. 2. q. 154. a. 8. in corp. *Manifestum est, quòd adulterium est determinata species luxuriæ, utpote specialem deformitatem habens circa actus venereos.*

Quæst. 7. Quot sunt circumstantiæ peccatorum?

Resp. Idem sanctus Doctor docet, quod

Peccatum natum est aggravari per circumstantias tripliciter : uno quidem modo in quantum circumstantia transfert in aliud genus peccati : Sicut peccatum fornicationis consistit in hoc quòd homo accedat ad non suam. Si autem additur hæc circumstantia, ut illa ad quam accedit sit alterius uxor, transfertur in aliud genus peccati, scilicet in adulterium, quod est gravius peccatum quàm fornicatio. Aliquando verò circumstantia non aggravat peccatum, quasi trahens in aliud genus peccati, sed solùm quia multiplicat rationem peccati : Sicut si prodigus det quando non debet, & cui non debet, multiplicius peccat eodem genere peccati, quàm si solùm det cui non debet, & ex hoc ipso peccatum fit gravius. Tertiò modo circumstantia aggravat peccatum, ex eo quòd auget deformitatem provenientem ex alia circumstantia, sicut accipere alienum constituit peccatum furti ; si autem addatur hæc circumstantia, ut multum accipiat de alieno, erit peccatum gravius : Non tamen mutabit speciem, aut numerum multiplicabit.

D. Th. 1. 2. q. 73. art. 7. in corp.

Quæst. 8. Quot modis circumstantiæ possunt peccatum aggravare ?

Resp. Possunt circumstantiæ aut leviter, aut notabiliter aggravare peccata : aggravant notabiliter cùm, licet directè non mutent peccati speciem, tamen ita malitiam peccati augent, ut crimen quasi specie diversum aliquo modo constituant ; ut apparet in eo qui maximam pecuniæ summam furatur. Circumstantiæ leviter aggravant, dum aliquo modo peccatum majus reddunt, sed non notabiliter, ut accidit in illo, qui hominem sibi vicinum, aut ejusdem civitatis interemit, aut in loco vicino Ecclesiæ, licèt non in Ecclesia.

Quæst. 9. Quænam circumstantiæ in Confessione Sacramentali necessariò aperiendæ sunt, ut integra sit?

Resp. Ut Confessio integra sit, videtur necessariò dicendas esse non solùm circumstantias, quæ speciem peccati mutant, & eas quæ numerum peccatorum augent, sed etiam illas quæ notabiliter aggravant, & peccato malitiam multò majorem, & quasi diversæ speciei tribuunt; quia cùm in Confessione adsit tribunal in quo Confessarius divinam justitiam exercet, & in quo personam etiam medici gerit, ut malo peccatoris opportunum remedium adhibeat, necesse est ut illius malitiam agnoscat, & ut ea omnia quæ ad peccatum pertinent, & magni momenti sunt illi aperiantur; quia ut dicitur in Concilio Tridentino, *Quod ignorat Medicina, non curat.* Quod si illas multum aggravantes circumstantias nesciret Confessarius, illius judicium esset valdè imperfectum, nec remedia peccato convenientia, & proportionata applicare posset; quia illæ circumstantiæ tanti sunt ponderis, ut sine illis cognitio peccati valdè æquivoca & obscura sit: Ergo necessariò aperiendæ sunt in confessione. Hinc est quod Innocentius III. Livornensi Episcopo scribens, *Consideratis*, inquit, *circumstantiis omnibus, competentem pœnitentiam delinquentibus imponatis, prout saluti eorum videritis expedire.* Et in Canone *Omnis utriusque sexus*, in quo Concilium generale Lateranense ab Innocentio III. congregatum modum administrandi pœnitentiæ Sacramentum Confessariis præscribit, sic habetur: *Sacerdos autem sit discretus, & cautus, ut more periti medici super infundat vinum & oleum vulneribus sauciati, diligenter inquirens & peccatoris circumstantias, & pec-*

Sess. 14. de pœnit. cap. 5.

Cap. *Deus qui.* de pœnitentiis & remissionibus.

Cap. *Omnis utriusque sexus.* de pœnitentiis & remissionibus.

cati : quibus prudenter intelligat quale debeat ei præbere consilium & cujusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad sanandum ægrotum.

Tandem sanctus Carolus Borromæus dicit in iis Instructionibus quas in gratiam Confessariorum suæ Diœcesis, imò totius Ecclesiæ, tanta cum maturitate & doctrina composuit, quod Confessarius scire debet quæ sint circumstantiæ quæ speciem peccati mutant, aut multùm aggravant, quia, illæ duæ circumstantiarum species necessariò debent in Confessione aperiri, Quantùm ad alias circumstantias, quæ non multùm aggravant, illas in confessione explicare, consilii est, non præcepti; quia non ita considerabiles sunt, ut possint impedire rectum judicium quod Confessarius de pœnitentis conscientia facere debet; aut efficaciam remediorum, quæ medicus spiritualis adhibere tenetur pervertere. De eadem quæstione tractatum est Tomo 4. Tract. 6. de Pœnit. cap. 6. de Confessione.

S.Carol. Act. 1. part. 4. de Instr. Confess.

CAPUT XI.

De Causis quæ à peccato excusant.

Quæst. I. NIHIL-ne est quod hominem à peccato possit excusare, ita ut verè semper peccet, quoties præceptum aliquod transgreditur?

Can. *Quod autem* 5. q. 14

Resp. Tria sunt quæ possunt excusare peccatorem: Primò quidem ignorantia. Secundò timor. Tertiò defectus deliberationis aut libertatis; quia, ut ait S. Augustinus, *Usque adeò peccatum voluntarium malum est, ut nisi sit*

voluntarium, nullo modo peccatum sit. Et consequenter illa omnia, quæ liberum voluntatis consensum impediunt, ut ignorantia, timor, & indeliberatio, peccatum excusant.

Quæst. 2. Tres illæ causæ excusant-ne semper omninò à peccato?

D. Th. 1. 2. q. 77. art. 7. in corp.

Resp. *Actus aliquis qui de genere suo est malus*, inquit S. Thomas, *totaliter à peccato excusatur, quando totaliter involuntarius redditur; unde si sit talis passio, quæ totaliter involuntarium reddat actum sequentem, totaliter à peccato excusat, alioquin non totaliter.*

Caput XII.

De Ignorantia.

Quæst. 1. QUANDO-nam ignorantia excusat à peccato, aut non excusat?

Resp. Ignorantia non excusat à peccato quando voluntaria est: ignorantia autem est voluntaria, ut docet S. Thomas, *Primò quia actus voluntatis fertur in ignorantiam, sicut cùm aliquis ignorare vult, vel ut excusationem peccati habeat, vel ut non retrahatur à peccando: alio modo dicitur ignorantia voluntaria ejus quod quis potest scire & debet: ignorantia verò non est voluntaria, cùm aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actûs, quam non tenebatur scire.* Videantur quæ satis fusè diximus supra capite 10. & præsertim num. 8. & sequentibus: & cap. 4. per totum.

D. Th. 1. 2. q. 6. art 8. in corp.

CAPUT XIII.

De Timore.

Quæst. 1. TIMOR potest-ne excusare à peccato?

Resp. Timor peccatum duobus modis excusat: aut quia tollit libertatem, *Si enim*, ut ait S. Antoninus, *timor sit multum vehemens & excessivus, in tantùm quod rationem perturbet, tunc talis timor impedit operationem ex parte mentis*; & ita non patitur hominem liberum esse & liberè decernere quid sibi agendum sit: in quo casu excusat semper à peccato in qualibet materia, quia, ut dicitur in Canone, *Non imputantur ad pœnam, quæ ex mentis deliberatione non processerunt.* Illud tamen valde rarò accidit in praxi, & illâ doctrinâ multùm abuteretur qui facilè crederet, se aliquid egisse timore præventum absque ulla deliberatione; quia sæpè potest esse deliberatio sufficiens & perfecta, licèt aliquo modo insensibilis sit.

D. Ant. 1. p. tit. 6. cap. 10. §. 3.

Can. *Illud relatum*, 15. q. 1.

Secundò, timor à peccato excusat, cùm ab observatione præcepti dispensat, quod accidit dum quis potest quidem liberè actionem suam considerare, sed tamen pœnæ & damna quæ ei ex observatione alicujus præcepti humani imminent, illum à tali observatione liberant, quia non obligatur ad faciendum opus præscriptum à lege cum tanto incommodo & damno.

Quæst. 2. Quando-nam metus gravis excusat à peccato, licèt non tollat omninò libertatem?

Resp. Ut huic quæstioni clarè respondeatur,

supponendum est, duas diversas esse obligationes circa præcepta, quarum prima indispensabilis, alia dispensabilis est: prima obligatio ad præcepta naturalia & divina spectat, & ad ea omnia quæ ex natura sua mala & prohibita sunt, id est quæ non sunt mala quia prohibita, sed sunt prohibita quia mala. Secunda obligatio potest aliquoties dispensationem pati, & spectat ad ea, quæ nullo modo ex naturâ sua mala sunt, sed indifferentia, quæque sunt tantum mala quia prohibita sunt. His positis, Respondeo timorem nunquam ab observatione naturalium & divinorum præceptorum excusare; quia ut docet sanctus Thomas, *Si aliquis propter timorem quo refugit periculum mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, sic dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel prætermittat aliquid quod est præceptum in lege divinâ, talis timor est peccatum mortale. Diminuitur tamen*, ut addit idem S. Doctor, *secundùm aliquid ejus peccatum, quia minùs voluntarium est quod ex timore agitur.* Sed quantùm ad obligationem quæ oritur ex præceptis positivis, quæ spectant ad ea quæ sunt tantùm mala quia prohibita, timor ab ea excusare potest, & consequenter à peccato; quia, ut ait idem sanctus Doctor, præcepta positiva, ut sunt *Statuta Ecclesiæ, sunt de his quæ non per se sunt de necessitate salutis, sed solùm ex institutione Ecclesiæ; & ideò possunt esse aliqua impedimenta propter quæ aliqui ad illa observanda non tenentur*; quia Ecclesia non intendit obligare cum tanto incommodo. Et ut in Evangelio dicitur, *Non homo propter Sabbatum, sed Sabbatum propter hominem*: Et ratio est, quia cùm res ex se mala non sit, neque prohibeatur ab aliquo præcepto naturali, lex super ea

D. Th. 2. 2. q. 125. art. 3. in corp.

D. Th. ibid. art. 4.

D Th. 2. 2. q. 147. a. 2. ad 1.

Marc. cap. 2.

lata, respicit utilitatem hominis, non ejus damnum & destructionem, & ita non obligatur quis ad eam observandam, cùm aliquo damno magni momenti. Hinc est quod multis de causis potest quis excusari ab observatione præcepti de audienda Missa diebus Dominicis, & festivis; quia illud præceptum est tantùm positivum humanum: prout fusiùs dictum est Tom. 5. Tract. 3. de 2. Præcepto Decalogi.

CAPUT XIV.

De Indeliberatione.

Quæst. 1. DEFECTUS deliberationis potest-ne excusare peccatum?

Resp. Talis defectus excusat in quacumque materia, ut jam diximus; & ratio est, quia, ut docet S. Thomas, *Omne peccatum dependet ex judicio rationis, quia etiam primus motus sensualitatis non habet quòd sit peccatum, nisi cùm judicio rationis reprimi potest, & ideo sublato judicio rationis, tollitur ratio peccati.* Sed eodem tempore fateri necesse est, actiones corporales vix unquam posse excusari totaliter à peccato prætextu defectus deliberationis, nisi ille qui operatur usum rationis tunc temporis non habeat, ob amentiam, phrænesim, ebrietatem, aut somnum. D. Th. 1. 2. q. 154. art. 5. in corp.

Quæst. 2. Excusat-ne totaliter à peccato ille defectus deliberationis?

Resp. Si talis defectus totalis sit, omninò & absolutè excusat à peccato, ut supra diximus; si verò supersit quædam levis deliberatio licèt imperfecta, eo tamen modo ut potuerit quis talem actum prohibitum non facere: tunc excusat tantùm in parte, redditque peccatum

minùs grave, aut etiam veniale: *Primus motus sensualitatis*, inquit sanctus Thomas, *Qui est ex dispositione corporali, non est peccatum, & hunc appellant aliqui primò primum. Secundus autem motus qui excitatur ex aliqua apprehensione, est peccatum. Primum enim ratio nullo modo vitare potest. Secundum autem vitare potest.*

D. Th. in quæst. dispu-tatis. q. 6 de malo, art. 6. ad 8.

Quæst. 3. Ostendat, quæso, in quo casu defectus deliberationis excuset à peccato in materia pravarum cogitationum, & quandonam minuat peccatum, aut veniale reddat?

Resp. Dicitur expressis verbis in Canone, quod *cùm malignus spiritus peccatum suggerit in mentem, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omninò perpetratum non est. Cùm verò delectari caro cœperit, tunc peccatum incipit nasci. Si autem etiam ad consensum ex deliberatione consentit, tunc peccatum cognoscitur perfici.*

Can. *Sed pensandum.* dist. 6.

CAPUT XV.

De Habitu.

Quæst. 1. QUID est habitus?

Resp. Est quædam propensio & inclinatio contracta ex longa continuatione actuum ejusdem speciei, quæ nos ad idem semper faciendum potenter movet. Unde docet S. Augustinus in Canone, quod *vi consuetudinis mala tanquam mole terrenâ premitur animus.* Et, ut dicit S. Antoninus, *Ex perversa assuefactione vitiosus quasi repentè præcipitatur.*

Can. *Sicut tribus.* de pœnit. dist. 2.

D. Ant. 1. p. tit. 9. cap. 1. §. 3.

Sanctus Augustinus nobis satis manifestat inconvenientia quæ sequuntur ex habitu perverso in quo ante conversionem detinebatur,

cùm dicit : *Ego suspirabam ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me: Quippe ex voluntate perversâ facta est libido: & dum servitur libidini, facta est consuetudo: & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas: quibus quasi annulis sibimet innexis (unde catenam appellavi) tenebat me obstrictum dura servitus.*

S. Aug. lib. 8. Confessionum, cap. 5.

Quæst. 2. Habitus excusat-ne à peccato?

Resp. Habitus potest contrahi aut per multiplicationem actuum perversorum, aut per actus innocentes & licitos : exempli gratiâ, potest quispiam habitum contraxisse malitiosè operando contra conscientiam, aut contra præceptum naturale ; aut illum contraxisse per actus innocentes & licitos, quia nondum præceptum editum erat. In primo casu, si habitus procedit ex actibus facinorosis, inexcusabilis est, & etiamsi tolleret aliquo modo libertatem deliberandi, attamen quia hæc deliberandi impotentia culpabilis est, & talis necessitas ex libertate antecedenti procedit, id omne quod ex tale habitu fit, culpabile & peccaminosum est in præcedenti libertate, licèt actus in se consideratus peccaminosus non sit, cùm nullo modo sit voluntarius, ut supponitur. Hæc doctrina sumitur ex S. Thoma, qui loquens de passione animi quæ omninò usum rationis tollit (& ita assimilatur habitui potenti de quo est sermo) dicit, quod *passio quandoque quidem est tanta, quòd totaliter aufert usum rationis, & tunc si talis passio à principio fuerit voluntaria, imputatur actus ad peccatum, quia est voluntarius in sua causa; si verò causa non fuerit voluntaria, sed naturalis, putà cùm aliquis ex*

D. Th. 1. 2. q. 77. art. 7. in corp.

ægritudine, vel aliqua hujusmodi causa, incidit in talem passionem, quæ totaliter aufert usum rationis, actus omninò redditur involuntarius, & per consequens totaliter à peccato excusatur. Ex qua doctrina sequitur, habitum qui provenit ex actibus licitis, & tollit omninò usum rationis & libertatis, non esse culpabilem, & actus ex eo sequentes, non esse peccaminosos, ut patet ex S. Thomæ verbis.

Quæst. 3. Habitus non-ne saltem minuit gravitatem peccati?

Resp. Non solùm habitus malitiosus & culpabilis non minuit peccatum, sed etiam auget & aggravat, quia, ut docet S. Gregorius in Canone, *Tantò sunt graviora peccata, quantò diutiùs animam infelicem detinent alligatam.* Unde sanctus Antoninus loquens de habitu qui nos fortiter ad peccatum impellit: *Nec tamen*, inquit, *talis consuetudo excusat, vel minuit peccatum, sed potiùs aggravat.* Et ratio est, quia cùm vitiosus habitus sit propensio voluntatis in malum, ille qui ex tali habitu operatur, peccat cum majori voluntatis inclinatione & affectu, quàm ille qui simpliciter ex quodam animi motu & passione peccat; unde docet S. Thomas, quod *quandocumque quis utitur habitu vitioso, necesse est quòd ex certa malitia peccet.* Potest etiam dici majoris culpæ reum esse illum, qui committit peccatum, quod producit quamdam speciem impotentiæ ad observanda in posterum præcepta, quàm illum qui aliud peccatum perpetrat, quod nullam consequentiam malam involvit, & propriam tantùm habet malitiam; quia in primo casu non solùm adest peccatum, sed etiam affectus & propensio ad illud committendum, & præcepti divini con-

Can. *Cum tanto.* de consuetud.

D. Ant. 2. p. tit. 3. c. 3. §. 15.

D. Th. 1. 2. q. 78. art. 2. in corp.

temptus, ita ut quodlibet peccatum ex habitu proveniens, ex eo quod relationem habet ad illa quæ præcesserunt, participet de illorum malitia; alia verò peccata quæ ex habitu non fiunt, habent tantùm malitiam propriam, quæ etiam transitoria est, & non pertinax & obstinata.

Quod optimè explicat Divus Bernardus, dum loquens de perverso habitu peccatorum sic habet: *Ita nescio quo pravo & miro modo, ipsa sibi voluntas, peccato quidem in deterius mutata, necessitatem facit, ut nec necessitas, cùm voluntaria sit, excusare valeat voluntatem: nec voluntas cùm sit illecta, excludere necessitatem; est enim necessitas hæc quodammodo voluntaria, est favorabilis vis quadam, premendo blandiens, & blandiendo premens. Unde sic se rea voluntas, ubi semel peccato consenserit, nec excutere jam per se nec excusare tamen ullatenùs de ratione queat. Et hac voluntaria peccandi necessitate plectitur inordinatus animus, eò meritò quo volens in eam illabitur, ait S. Augustinus.* S. Bernard. ser. 81. in Cantic.

Dicit etiam S. Hieronymus in Canone, quod *assiduè peccantium non miseretur Deus.* Quod exponit Glossa: *Id est iteratò non miseretur de facili*; quia ex *S.* Augustino, *Frequenter peccans & lugens, vix veniam meretur.* Can. *Diaconi sunt.* dist. 93. Glossa. ibid. Can. *Inanis.* de pœnit. dist. 3.

Quæst. 4. Habitus potest-ne ita peccatum aggravare ut illud quod ex sua natura esset tantùm veniale, mortale efficiat?

Resp. Antequam huic quæsito respondeatur, supponendum est, juxta Doctrinam S. Thomæ & S. Antonini, peccatum veniale non posse fieri mortale ex eo quod sæpiùs iteratur, & frequenter committitur, nisi propter aliquod accidens illi superveniens. *Veniale*, inquit sanctus Antoninus, *ex sui diuturnitate, vel* D. Th. 1. 2. q. 88. art. 5. D. Ant. 1. p. tit. 10. cap. 1. §. 3.

frequentia, vel assiduitate non potest esse mortale, nisi fortè per accidens, ex al quo superveniente; cùm scilicet in actu multiplicato supervenerit aliquid quod variat speciem, putà contemptus, vel aliud ejusmodi: sic intelligendum est quod dicitur 25. dist. ubi dici videtur quòd aliquando venialia in consuetudine ducta efficiuntur mortalia. Et Glossa super hoc Canone exponit, quod *assiduitas & contemptus vitandi veniale, fit mortale.* Id est assiduitas & frequentia peccati venialis, potest reddere peccatum mortale ob contemptum, qui in ea frequentiâ facilè reperitur: & ita concludi posse videtur, peccatum veniale posse ex assiduitate fieri mortale; quia talis assiduitas potest producere contemptum præcepti. Quod probatur ex doctrina Doctoris Angelici, qui postquam dixit, peccatum veniale posse fieri mortale ob contemptum, docet in responsione ad tertium argumentum, quod *frequentia peccati dispositive inducit ad contemptum, secundùm illud Proverbiorum 18. Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit.*

Glossa in Can. *Unum orarium*, dist. 25.

D. Th. 22 2. q. 186. art. 9. ad 3.

Quæst. 5. Verum-ne semper est, peccata ex habitu excusationem non habere?

Resp. Potest considerari peccator duobus modis in habitu hærens. Primò dum de peccatis præteritis verè dolet, & diligentiam exactam adhibet ad præveniendam, & impediendam naturæ suæ perversam inclinationem ob hujusmodi habitum, & severè in se ipso similes culpas ulciscitur. Secundò considerari potest dum nullo modo de præteritis peccatis pœnitet, aut certè non sibi sufficienter attendit, ut emendare possit perversi habitus propensionem, & ei fortiter contraire, & ita diligenter non conatur impedire, & excludere

peccata in quæ sui habitus illum sæpè præcipitat.

Si peccator in primo statu sit, potest excusari à peccato, dùm habitus ita voluntatem prævenit, ut in transgressione sequenti non concurrat, quod vix unquam in peccatis externis accidere potest, nisi fortè in peccatis linguæ, quia culpabile verbum potest aliquoties incautè, & non cogitando dici ab illo qui tale verbum solitus est proferre, etiamsi tunc verè pœniteat. Sed si peccator, sit in secundo statu, id est permaneat, & perseveret in sua malitia, aut non adhibeat diligentiam necessariam ad superandum perversum habitum: tunc talis peccator semper culpabilis est, dum præcepta ex quocumque habitu transgreditur, etiamsi tales transgressiones in semetipsis considerate non essent voluntariæ; quia sunt voluntariæ in causa, id est in perverso habitu, & verè dici potest illum velle in habitu perverso perseverare, qui non vult pro viribus conari talem habitum eradicare. Sed ut clariùs hæc resolutio percipiatur, simulque authoritate S. Thomæ confirmetur, cum illo supponendum est, quod *aliquid potest esse voluntarium, vel secundùm se, sicut quando voluntas directè in ipsum fertur, vel secundùm suam causam, quando voluntas fertur in causam, & non in effectum, ut patet in eo qui voluntariè inebriatur; ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur, quod per ebrietatem committit,* licèt in se consideratum voluntarium non sit, quia voluntarium est in causa. Hoc posito facilè videtur, illum qui totis viribus conatur aliquem malum habitum à se expellere excusari à peccato, licèt aliquando cadat ex tali habitu, modò casus omninò involuntarius sit; quia tunc neque voluntarius est in causa, cùm

D. Th. 1. 2. q. 77. art. 7. in corp.

hic homo illam pro viribus destruere nitatur, neque in effectu & actu individuali, cùm, ut supponitur, talis casus sit penitùs involuntarius; sed ut cum sancto Thoma diximus in responsione ad secundam quæstionem de habitu, quandocumque actus vitiosus & malus, involuntarius est tam in causa quàm in effectu, excusatur à peccato. E contrario verò certum pariter est, omnia peccata imputari illi, qui non conatur pro viribus malo habitui resistere, ne ex illius impulsu cadat; quia licèt tunc tales transgressiones possint esse in semetipsis involuntariæ, attamen semper sunt voluntariæ in causa. Quapropter S. Augustinus ait, quod *Lex peccati est violentia consuetudinis, quâ trahitur & tenetur etiam invitus animus, eò meritò, quò in eam volens illabitur.*

S. Aug. Confess. lib. 8. cap. 5.

Caput XVI.

De Intentione.

Quæst. 1. Quid est intentio in moralibus?

S. Th. 1. 2. q. 12. art. 1. in corp.

Resp. Est voluntatis nostræ actus, quo aliquem suæ operationis finem sibi proponit. Hæc definitio ex S. Thoma desumpta est.

Quæst. 2. Quot sunt intentionis species?

Resp. Intentio generaliter loquendo in bonam & malam dividi potest.

Quæst. 3. Quæ est intentio bona?

Resp. Est voluntatis actus, quo decernimus aliquid agere propter bonum finem, qui non potest esse nisi Deus, aut implicitè, aut explicitè; quia, ut docet S. Augustinus, *Virtutes ad quodlibet adipiscendum vel tenendum,*

D. Aug. lib. 16. de civit. cap. 25.

nisi

nisi ad Deum referantur, etiam ipsa vitia potiùs sunt quàm virtutes.

Quæst. 4. Quandonam mala est aliqua intentio?

Resp. Dum voluntas aliquid operari decernit propter finem, qui non refertur ad Deum; unde docet S. Thomas, quod *actus à ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali: Si verò ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis; unde habet rationem boni. Necesse est autem quòd vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Vnde necesse est omnem actum hominis deliberativâ ratione procedentem in individuo consideratum bonum esse vel malum.* Idem habet D. Thomas in commentario in primum librum sentent. dist. prima. quæst. 3. D. Th. 1. 2. q. 18. art. 9. in corp.

Quæst. 5. Potest-ne aliquis actus ex se bonus, fieri malus ratione intentionis?

Resp. Potest certè, quia ut dicit S. Augustinus, ***Cùm aliquid facit homo ubi peccare non videtur; si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur.*** D. Aug. lib. 3. in Julianum. cap. 4.

Quæst. 6. Actus malus, potest-ne per aliquam intentionis directionem fieri bonus?

Resp. Certum primò est, illud quod ex natura sua malum est, nunquam posse fieri bonum per quamvis intentionis rectitudinem; quia ut docet S. Thomas, ***Bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus; & ideo ad hoc quòd dicatur malum id in quod fertur voluntas, sufficit, sive quòd secundùm suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum: Sed ad hoc quod sit bonum, requiritur quod utroque modo sit bonum.*** Et rationem alibi assignat D. Th. 1. 2. q. 19. art. 6. ad 1.

D. Th. lib. 2. sent. dist. 40. q. 1. art. 2. in corp.

idem S. Doctor, dum dicit, quod *malitia voluntatis sufficit ad hoc quod actus malus esse dicatur, quia quod malo fine agitur malum est: non autem bonitas voluntatis intendentis sufficit ad bonitatem actus; quia actus potest esse de se malus, qui nullo modo bene fieri potest.* Sed illi actus qui ita mali sunt ut tamen in aliquibus circumstantiis possint esse liciti, fiunt boni dum adsunt illæ circumstantiæ quæ pravitatem talium actuum tollant, modò cum recta intentione fiant: exempli gratiâ, pluralitas beneficiorum ex se mala est, attamen potest fieri bona dum est cum illis circumstantiis quæ illius pravitatem auferunt, & adest recta intentio; & ita si quodlibet ex duobus beneficiis non potest subministrare illud omne quod sustentationi beneficiarii necessarium est, aut si sacerdotum penuria, aut paupertas Parochiarum tanta sit, ut Episcopo necesse sit duas unico sacerdoti committere; tunc ille qui duo beneficia in talibus circumstantiis, cum bona intentione possidet, non peccat: *Istis conditionibus supervenientibus*, ait S. Thomas, *cum recta intentione, non erit peccatum.* Quod fusiùs exponit sanctus Augustinus dicens, quod *Interest plurimùm quidem, quâ causâ, quo fine, quâ intentione quid fiat. Sed ea quæ constat esse peccata, nullo bonæ causæ obtentu, nullo quasi bono fine, nullâ velut bonâ intentione facienda sunt. Ea quippe opera hominum sicut causas habuerint bonas, seu malas, nunc sunt bona, nunc mala, quæ non sunt per se ipsa peccata: sicut victum præbere pauperibus bonum opus est, si fit causâ misericordiæ cum recta fide. Hæc atque hujusmodi secundùm suas causas opera sunt bona vel mala, quia eadem ipsa si habeant malas causas, in peccata vertuntur;*

D. Th. quodlib. 9. art. 15. q. 7.

D. Aug. lib. contra mendacium, c. 7.

velut si jactantiæ causâ pauper pascitur. Cùm verò jam opera ipsa peccata sunt, sicut furta, stupra vel cætera talia, quis est qui dicat causis bonis esse facienda, ut vel peccata non sint, vel quod est absurdum, justa peccata sint.

Quæst. 7. Licet-ne alicui mulieri sumptuosis, & magnificis vestibus indui, dum solùm intendit videri pulchra & benè compta & ornata, sine ulla alia mala intentione?

Resp. Principia illa quæ supra stabilita sunt, cum autoritate S. Augustini & S. Thomæ satis ostendunt id non licere. Primò quia dum intendit tantùm hominibus placere, finis illius actus bonus non est, quia ad Deum non refertur. Secundò quia hic actus est ex se malus, dum non adsunt illæ circumstantiæ, quæ possent illum cohonestare, cùm, ut docet sanctus Augustinus, *Verus ornatus maximè Christianorum, & Christianarum, non tantùm non est ullus fucus mendax, verùm nec auri quidem vestisque pompa; sed mores boni sunt.* D. Aug. in Can. *Fucare.* de consecrat. dist. 5.
Id tamen posset esse licitum, si fieret ad obediendum jubenti marito, & hæc circumstantia malitiam talis actus tolleret; quia præceptum quod obligat mulieres ad obediendum marito, arctiori vinculo ligat, quàm illud quod prohibet vestibus pomposis uti. Et ita S. Augustinus Ecditiæ scribens, quæ ægrè admodùm talibus vestibus induebatur: *Si aliqua,* inquit, *durâ conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile.* Quod tamen intelligendum est, modò ex illis vestibus proximo aliquod scandalum non oriatur; nam tunc licitæ non essent, cùm scandalum sit contra legem Dei, quod tamen sæpius accidit; unde sic loquitur S. Antoninus: *Ornatus mulierum tam vanus quid est nisi magnum scan-* D. Ant. 2. p. tit. 75. c. 4. §. 4.

dalum, & laqueus animarum? *Ecce mulier,* inquit Salomon, Proverbiorum 7. *in habitu ornata meretricio ad capiendas animas; quasi diceret, ad hoc operatur ille ornatus ad scandalisandum & capiendum animas peccato luxuriæ.* De hac materia fusiùs disseruimus Tom. 5. Tract. 5. de 4. Decalogi Præcept. cap. 2. nu. 8. 9.

Quæst. 8. Licet-ne famulo in negotiis amatoriis Domino inservire, dum intendit tantùm lucrari ea quæ sibi sunt ad victum necessaria?

Resp. Cùm hæc actio ita illicita sit, ut in nulla circumstantia fieri licita possit, nulla intentio illam excusare valet, ut patet ex doctrina S. Augustini & S. Thomæ superiùs relata. Unde sancta Sedes sequentem propositionem damnavit. 51. Propositio damnata.

Decretum Innoc. XI. contra 65. proposit. anno 1679.

Famulus qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, putà ne à Domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

Quæst. 9. Quales conditiones requiruntur ut intentio ita recta sit, ut actus nostri vitam æternam mereantur?

Resp. Quatuor conditiones enumerat sanctus Antoninus his verbis. *Primò ergo debet intentio, ad hoc ut sit recta, esse separata ab arrogantia. Debet ergo quilibet intendere & credere, quod principaliter Deus ex sua largitate dabit sibi gloriam benefacienti: juxta illud ad Romanos 6.* Gratia Dei vita æterna, *scilicet habetur; gratia autem gratis datur: Hoc autem notat Psalmista, cùm ait,* Incli-

D. Ant. p. 1. tit. 4. cap. 6. §. 1.

navi cor meum, *id est humiliavi*, expectans retributionem à Domino, *non ex operibus justitiæ per me factis, sed secundùm suam misericordiam. Debet secundò intentio esse sequestrata à deceptione: ut videlicet non faciat ea quæ de se sunt mala, propter aliquem finem apparenter bonum: hoc enim esset decipere se ipsum. Nam ut ait Apostolus ad Romanos* 3. *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona: Hinc & Greg. qui hac intentione malè accipit, ut bene dispenset, gravatur potiùs quàm juvetur.* 1. *q.* 1. *Non est putandum. Quòd si quis fœnus exerceret, ut hospitalia & Ecclesias consecraret: vel etiam aliena raperet, ut pauperibus subveniret, se ipsum deciperet cùm nihil mereretur: sed peccatum incurreret. Quod ergo dicitur, quod, quidquid agant homines, intentio judicat omnes; intelligendum est hoc, non de his quæ mala sunt secundùm se, sed de bonis seu indifferentibus. Vnde Psalmista ad hoc significandum, Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas: non mala opera, sed justificationes tuas, id est mandata tua: quæ servata faciunt hominem justum. Tertiò intentio debet esse immaculata: Id est quod ille qui facit aliquod bonum & propter Deum, non habeat in se maculam peccati mortalis. Qui ergo est in aliquo peccato mortali, ut odio, luxuria, invidia, & hujusmodi, quantacumque supplicia sustineat piâ intentione, scilicet propter Deum: non tamen inde recipit retributionem gloriæ, sed aliqua alia bona, ut prosperitatem, liberationem à multis periculis, dispositionem, seu mollificationem cordis ad pœnitentiam; & sic non remanet illud bonum irremuneratum. Quartò intentio ad hoc ut sit recta, oportet quod respiciat tanquam*

ad ultimum finem, ad retributionem Dei. Qui ergo servat mandata hac intentione principaliter propter retributionem, pœnæ infernalis scilicet evitandam, non habet intentionem debitam nec meritoriè operatur; quia regula juris dicit, Qui ex timore facit præceptum, etsi bonum est quod facit, non tamen benè facit. Sic etiam qui cavent se à peccatis, vel bona aliqua faciunt, ut non flagellentur à Deo; & non alia intentione principaliter, parùm vel nihil grati sunt Deo. Sed recta intentio est serviendo principaliter Deo, bona faciendo propter ipsum consequendum, in quo & ex quo sunt omnia bona, quoniam retribuens est Dominus, ut dicitur Ecclef. 35.

Quæst. 10. Si bona conſcientia ſit abſque operibus bonis, eſt-ne meritoria?

Resp. Non ſufficit bona intentio aliquod opus meritorium faciendi, ſi dum fieri opportunè poteſt, non fit; quia, ut docet ſanctus Thomas; *Non est perfecta voluntas, nisi sit talis quæ opportunitate data operetur. Si verò possibilitas desit, voluntate existente perfecta, ut operaretur si posset, defectus perfectionis quæ est ex actu exteriori, est simpliciter involuntarius. Involuntarium autem sicut non meretur pœnam vel præmium, in operando bonum vel malum: ita non tollit aliquid de præmio, vel de pœna, si homo involuntariè simpliciter deficiat ad faciendum malum.* Et ita juxta Doctoris Angelici doctrinam, bona intentio ad meritum ſola ſufficit, dum deéſt modus opus implendi; ita ut qui intenderet & verè cuperet aliquod opus bonum exercere cum voluntate æquè perfecta ac alius quiſpiam, qui illud idem opus realiter impleret, æqualiter planè mereretur.

D. Th. 1. 2. q. 20. art. 4. in corp.

CAPUT XVII.

De Causis & rationibus quæ passim afferuntur ad excusandas transgressiones sacrorum Canonum & statutorum Ecclesiæ, ob consuetudinem aliquam contrariam, aut dispensationem.

Quæst. 1. QUID est Consuetudo?

Resp. Dicitur in jure Canonico quod *Consuetudo est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cùm deficit lex;* quia ut ait Glossa: *Nunquam secundùm consuetudinem est judicandum, si jus contrarium præcipiat.* Quod etiam ex multis juris Canonici & civilis locis probari potest; dicitur enim in Canone, quod *Consuetudinis ususque longævi non vilis autoritas est: Verùm non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem.* Quod habetur etiam in titulo Codicis: *Quæ sit longa consuetudo.* lib. 8.

Can. *Consuetudo.* dist. 10.

Glossa ibid.

Can. *Consuetudinis*, dist. 11.

Quæst. 2. Quid est Jus Canonicum?

Resp. Illud Lancellotus definit *Jus quod civium (id est Christianorum) actiones ad finem æternæ beatitudinis dirigit.*

In Institut. Pontificiis. tit. 1. §. *Est igitur.*

Quæst. 3. Ex quibus rebus constat Jus Canonicum, quid-ve in illo continetur?

Resp. Jus Canonicum constat ex sententiis sanctorum Patrum & ex summorum Pontificum & Conciliorum Decretis & Canonibus, quos *Canones* ut ait S. Isidorus, *non ex electione proprii arbitrii sancti Patres, sed potiùs ex sententia divini judicii sanxerunt.* Unde

Can. *Hoc ipsum.* 35. q. 2.

Damasus Papa ad Episcopos scribens, qui Canones observare & ab aliis observari non
Can. *Violatores*, 15. q. 1. multum curabant, *Violatores*, inquit, *Canonum voluntarii graviter à sanctis Patribus judicantur, & à sancto Spiritu, instinctu cujus ac dono dictati sunt damnantur, quoniam blasphemare Spiritum-sanctum non incongruè videntur, qui contra eosdem sacros Canones, non necessitate compulsi, sed libenter, ut præmissum est, aliquid aut protervè agunt, aut loqui præsumunt, aut facere volentibus sponte consentiunt. Talis enim præsumptio manifestè unum genus est blasphemantium Spiritum-sanctum: quia, ut jam prælibatum est, contra eum agit, cujus nutu & gratiâ Canones editi sunt.*

Quæst. 4. Non-ne consuetudo usu introducta, Canones tollit, & ab eorum obligatione nos liberat?

Resp. Antequam huic quæstioni respondeatur, notandum est Christianos malè moratos, semper prætextu consuetudinis, ab obligatione communi observandi leges Dei & Ecclesiæ voluisse esse immunes; & ideo summi Pontifices & sancti Patres in Conciliis congregati attentam vigilantiam adhibuerunt, ne tam perniciosa doctrina à veris fidelibus admitteretur, putarentque Canones consuetudine contrariâ passim abrogari: *Nolite errare, fratres mei carissimi*, inquit sanctus Julius Papa ad orienta-
Can. *Nolite*. dist. 11. les Episcopos scribens, qui prætextu consuetudinis Canones observare non curabant, *Doctrinis variis & extraneis nolite abduci. En instituta Apostolorum, & Apostolicorum virorum, Canonesque habetis: His fruimini, his circumdamini, his delectamini; ut his freti, circumdati, delectati, armati, contra cuncta inimicorum jacula persistere valeatis.*

Et sanctus Gregorius Papa septimus his verbis Episcopo scribit. *Si consuetudinem fortassis opponas, advertendum est, quod Dominus dixit, Ego sum veritas & vita: non dixit, ego sum consuetudo, sed veritas. Et certè (ut beati Cypriani utamur sententia,) qualibet consuetudo, quamtumvis vetusta, quamtumvis vulgata, veritati omninò est postponenda, & usus qui veritati est contrarius, abolendus est.* Can. *Si consuetudinem*, dist. 8.

Frustra, inquit sanctus Augustinus, in Canone relatus, *quidam, qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis objiciunt, quasi consuetudo major sit veritate, aut non id sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit à Spiritu sancto revelatum.* Can. *Frustra*, dist. 8.

Et ut ait sanctus Cyprianus, *Consuetudo qua apud quosdam obrepserat impedire non debet quominus veritas praevaleat, & vincat. Nam consuetudo sine veritate vetustas erroris est; propter quod relicto errore, sequamur veritatem, scientes, quia & apud Esdram veritas vicit, sicut scriptum est: Veritas manet & invalescit in aeternum, & obtinet in saecula saeculorum.* Can. *Consuetudo*. dist. 8.

Denique sanctus Carolus (quem magnum & fidelem Concilii Tridentini interpretem possumus apellare, quique multùm pro illius conclusione sub autoritate avunculi Pii Papae 4. laboravit) totis viribus iis obstitit, qui ratione alicujus contrariae consuetudinis, ab observatione Canonum liberos se esse dictitabant: unde in Concilio Mediolanensi secundo: *Nec verò est*, inquit, *cur à muneris nostri ratione deterreamur, vel quia his pastoralibus nostris studiis actionibusque animos eorum exulcerari videamus, qui filii sunt perditionis; vel quia populares illa, quibus quasi ficus foliis defor-* S. Carol. in orat. habita in Concil. Med. 2.

m s, pravique mores contegi solent, voces audiantur. Non ferunt hæc tempora veterum Canonum severitatem; sic jam diu viximus, sic vixerunt, ita egerunt qui ætate nos antecesserunt, vitæ institutum nihil est quod mutemus. At nos hæc atque alia hujusmodi contemnamus.

D. Carol. in orat. habita in Concil. Med. 6.

Et in alio Concilio. *An verò fortasse à curatione nostra deterremur*, inquit, *quia hoc nostro frequenti provinciæ sanandæ studio exulcerantur animi quorumdam passim dictitantium: Non ferunt hæc tempora veterum Canonum & antiquæ Ecclesiæ medicamenta? Imò ardentiùs progrediamur, quoniam hæc una medicina præstantissima est, maximéque opportunum id remedium, ut quibus olim rationibus disciplina Christiana lata & propagata fuit, iisdem ipsis & instauretur, & conservetur.*

Demùm, juxta sancti Augustini expositionem, Christus in passione sua, quæ in Psalmo 21. describitur, ut veritatem contra consuetudinem defenderet, multa passus est; illa enim verba: *Quoniam circumdederunt me Canes multi*, sic exponit, *id est, pro consuetudine, non pro veritate latrantes multi.*

Secundò notandum est; duas esse Canonum species; alii enim ad ordinandam exteriorem Ecclesiæ disciplinam constituti sunt: alii verò ad fidem aut mores Christianorum spectant. Præterea alii jus positivum, & novam obligationem, quam antea non habebamus constituunt; alii ad jus naturale pertinent, & determinant tantùm ac manifestant, id quod à jure naturali aut divino præcipitur, aut prohibetur. His positis, certum primò est illos Canones qui id quod à jure naturali aut divino prohibetur declarant, nunquam consuetudine

contrariâ abrogari posse; *Sciendum est*, inquit S. Antoninus, *quòd nulla consuetudo quantumque generalis & antiquata, potest præjudicare, seu tollere id quod est de lege naturali, seu etiam divinâ quoad moralia præcepta, ut dist. 8. dicitur*: Quia semper viget ea ratio quæ Ecclesiam ad tales instituendos Canones impulit, cùm fundata sit in jure naturali & divino, quod immutabile est, nullaque consuetudine tolli potest. Exempli gratiâ jure naturali prohibitum est juxta sancti Thomæ doctrinam, aliud in beneficiis & ministeriis Ecclesiasticis quærere, quàm Dei gloriam & utilitatem Ecclesiæ; *Unde si aliquis*, inquit, *hac intentione plura beneficia habeat, ut sit ditior, ut lautiùs vivat, & ut faciliùs ad Episcopatum perveniat; non tolluntur prædictæ deformitates, sed augentur: quia cum tali intentione, & unum beneficium habere (quod nullam inordinationem importat) esset illicitum: & sic quidem esset dicendum secundùm jus naturale, etiam nullo jure positivo superveniente.* Dicendum est igitur, illos Canones qui in hac materiâ conditi sunt, ad jus naturale & divinum spectare, & ita nullâ desuetudine abrogari posse.

D. Ant. 1. p. tit. 16. §. 6.

D. Th. quodlib. 9. a. 15.

Ut plurimùm Canones quos sancta Dei Ecclesia in materia morum constituit, nullam novam obligationem imponunt, sed solummodò declarant & dilucidè aperiunt id quod in jure divino continetur, & vivendi modum qui in Evangelio præscribitur exponunt, dum ad casus particulares descendunt; & ita vix aliquis Canon potest inveniri in quo aliquid juris divini non sit. Exempli gratiâ, licèt pœnæ canonicæ quæ pro variis criminibus infligebantur, ab Ecclesia constitutæ sint, attamen à jure divino aliquatenùs originē sumunt;

quia voluit Deus, peccata in Sacramento pœnitentiæ sine pœna non remitti, & magnis laboribus pœnitentiáque convenienti expiari. Unde quamvis mutari possit Ecclesiæ disciplina, & majores in aliquo sæculo quàm in alio pœnitentias imponere possit; attamen fieri non potest quod Sacramentum Pœnitentiæ Baptismus laboriosus non sit, ut sancti Patres docent, & quod Confessarii non obligentur ad pœnitentias gravitati, & numero peccatorum convenientes pœnitentibus imponendas; quodque pœnitentes ipsi, defectum Confessariorum supplere non debeant, dum clarè vident pœnas sibi impositas nullo modo convenientes esse: nulla igitur contraria consuetudo, illud quod in Concilio Tridentino legitur abrogare

Conc. Trid. sess. 14. c. 8. poterit. *Debent ergo sacerdotes Domini, quantum Spiritus & prudentia suggesserit, pro qualitate criminum, & pœnitentium facultate, salutares & convenientes satisfactiones injungere.*

Attamen videmus sæpius contrariam aliquam consuetudinem adduci contra illos Canones qui mores fidelium dirigunt, quique in lege Dei in sacra Scriptura contentâ, fundati sunt; illum abusum, qui jam in novo sæculo vigebat, disertis verbis damnat Concilium Pa-

Conc. Paris. anno 829. cap. 1. risiense, dum ait: *Quorumdam perversissima consuetudines propriaque voluntates multimoda adinventione contumaciter, quod valdè periculosum est, efficiunt, ut opera fidei magna ex parte negligantur: qui dum legis divinæ transgressores existunt, easdem consuetudines, sibi legem faciunt, & secundùm eas se vivere absque sui discrimine & posse & debere contendunt, sua quærentes, non quæ Jesu-Christi. Quod quantum autoritati divinæ contrarium sit, aut non advertunt, aut*

certè animadvertere detrectant: quantum etiam ob hoc religio Christiana in eis periclitetur, facilè qui sapit advertit. Quapropter unusquisque fidelis, si salvus esse vult, oportet ut remotis perversis consuetudinibus quæ periculum animarum generant, fidem Christi quam percepit, bonis operibus exornare non negligat.

Sed certum etiam est, illos Canones, qui solam Ecclesiæ exteriorem disciplinam dirigunt, posse aliqua legitima contraria consuetudine abrogari. Canones quoque qui ad jus positivum solummodò spectant, quique novam obligationem, quæ priùs non erat imponunt, possunt contrariâ consuetudine tolli, modò clausulam quæ consuetudini posteriori derogat, non contineant, & talis consuetudo legitima, & rectæ rationi consentanea sit; nam ut docet sanctus Antoninus, *Si lex non habet clausulam derogativam consuetudinis, tunc aut est rationabilis, aut irrationabilis: si irrationabilis, non tollit legem, ut quia est contra jus per quod læditur ordo judiciarius, vel per quod disrumpitur Ecclesiastica disciplina, vel quod est oncrosa Ecclesiis, vel quia est contra publicam utilitatem communem; & talis consuetudo non derogat Canoni vel legi, ut 8. dist. Can.* Mala. D. Ant. tit. 16. §. 6.

Quæst. 5. Potest-ne aliqua consuetudo contraria id operari, ut Decretales summorum Pontificum & Conciliorum generalium Canones qui ad dirigendos fidelium mores statuti sunt, ampliùs non obligent?

Resp. Respondet sanctus Antoninus, quod *sufficit scientia Principis ad hoc quod consuetudo tollat legem: sed in Papa certum est quod requiritur ejus assensus expressus.* Et est *necessarius, cùm non ex translatione populi, sed* D. Ant. 1. p. tit. 16. §. 2.

dominica jussione & Conciliorum autoritate suam habeat jurisdictionem.

Quod idem Sanctus confirmat autoritate Nicolai Papæ primi, qui sic loquitur in Canone: *Consequens est, ut quod ab hujus sedis rectoribus plena autoritate sancitur, nullius consuetudinis præpediente occasione, proprias tantùm sequendo voluntates, removeatur: sed firmiter atque inconcussè teneatur.* Quod tamen potissimum intelligendum videtur de iis constitutionibus quæ fidem aut mores respiciunt; & quantum ad alias Constitutiones & Canones, qui novam aliquam exteriorem obligationem imponunt, seriò notandum est, illos constitutos esse inspirante Spiritu sancto; nam, ut dicitur in Concilio Aquisgranensi, *Sacri Canones toto orbe venerandi, & sancto Spiritu inspirante digesti, imò calamum sanctorum Patrum qui eos de ordine & statu sanctæ Dei Ecclesiæ conscripserunt regente.* Et ideo non perindè habendi & æstimandi sunt, ac leges humanæ alicujus Principis, quæ quandoque minùs ratione, quàm genio dominantis, aut ob aliquod interesse proprium, constitui possunt, vel certè quia putantur utiles reipublicæ, licèt re verà tales non sint. Nihil simile in legibus, quarum Spiritus sanctus autor est, accidere potest. Adde quod nimiùm austeræ & severæ esse non possunt, aut legis divinæ observationi vel saluti fidelium inutiles. Et ita licèt stricta Canonum obligatio cessare, & tolli publica & patenti Ecclesiæ tolerantiâ possit; attamen si ad amussim, & ad litteram non observentur, illorum spiritum observare maximè convenit. Etsi, exempligratiâ, hoc tempore septennis pœnitentia pro unico mortali delicto non imponitur: non ideo peccatores minùs obligantur ad satisfaciendum divinæ justitiæ

Can. *Consequens.* dist. 11.

Anno 836. cap. 25.

modo convenienti, & peccatis proportionato; cúmque non sint minùs gravia hoc tempore delicta, quàm olim erant, supplere debent veri pœnitentes, id quod pœnitentiæ sibi à Confessario impositæ deest, bonis operibus inhærendo, tolerandoque patienter varias, quæ satis frequenter sese offerunt calamitates, & dolendi occasiones.

Cæterùm generaliter valdè suspectæ æstimandæ sunt omnes consuetudines, quæ Canonibus adversantur, iisque non facilè fidendum, sed potiùs sacrorum Canonum leges observare satagendo, orandum est, ut Deus illuminet multorum cæcitatem, qui mediis ad salutem adeo utilibus, quæque ab amantissima matre Ecclesia à Spiritu sancto edocta salubriter offeruntur, uti negligunt.

Quæst. 6. Possunt-ne Ecclesiastici ab obligatione observandi Canones, qui de eorum vita & moribus conditi sunt, se eximere, sub prætextu alicujus desuetudinis?

Resp. Certum est id ab illis fieri non posse, cùm præter alias rationes, quæ superiùs indicatæ sunt, tales Canones ab Ecclesia in Concilio Tridentino innovati sint. *Statuit* namque *sancta synodus ut quæ aliàs à summis Pontificibus & à sacris Conciliis, de Clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaque retinenda, ac simul de luxu, comessationibus, choreis, aleis, lusibus ac quibuscumque criminibus, nec non sæcularibus negotiis fugiendis copiosè, ac salubriter sancita fuerunt, eadem imposterum iisdem pœnis, vel majoribus, arbitrio ordinarii imponendis, observentur: nec appellatio executionem hanc quæ ad morum correptionem pertinet, suspendat. Si qua verò ex his in desuetudinem abiisse compererint, ea quàm primum in usum revocari, & ab omni-*

Conc. Trid. sess. 22. de ref. cap. 1.

bus accuratè custodiri, studeant; non obstantibus consuetudinibus quibuscumque, ne subditorum neglectæ emendationis ipsi condignas, Deo vindice, pœnas persolvant.

Quæst. 7. Consuetudo alicubi introducta, quod mulieres pectore discooperto publicè incedant, illas-ne à peccato excusare potest?

D. Ant. 2. p. tit. 4. cap. 5. §. 3.

Resp. Negativè respondet sanctus Antoninus, dum ait, quod *Si de usu patriæ est ut mulieres deferant vestes versus collum scissas & apertas usque ad ostensionem pectoris & mamillarum, valdè turpis & impudicus est talis usus, & ideo non servandus. Si de usu communi patriæ est deferre mulieres vestes caudatas pulverem excitantes & viam mundantes, hoc turpe est & detestandum, non illis conformandum: non sequaris turbam in malum, ait Dominus in veteri lege.*

Hanc doctrinam magno fidelium applausu egregiè confirmavit Innocentius Papa XI. dum corruptelis tollendis, ut bonum summumque Pastorem decet, invigilans, salutari Decreto per Eminentissimum Cardinalem Carpegna Vicarium generalem sancivit, 30. Novembris 1683. ut mulieres omnes ad collum usque & manum, denso ad minùs velo coopertæ in publico essent, sub excommunicationis reservatæ pœnâ ipso facto incurrendâ, Confessariique qui tales personas absolvere præsumerent eadem excommunicatione ligantur. Quod Decretum Romæ exactè ab omnibus observari summo cum gaudio vidimus, & illius etiam occasione nuditates quasdam in Templa Dei à pictoribus furtivè, suadente diabolo, introductas, salubriter expungi, & multùm haud dubiè profuturo exemplo emendari & cooperiri. Eodem modo damnat idem sanctus Antoninus caudatarum vestium usum, licèt non ita cul-

pabilis videatur, ac alius supradictus. De hac materia fusiùs disseruimus Tom. 5. Tract. 5. de 4. Decalogi Præcepto. cap. 2. num. 8. 9.

Quæst. 8. Ex summi Pontificis dispensatione, oritur-ne semper justa excusatio quæ omnem Canonum obligationem tollat, saltem dum nihil ei falsum narratum fuit?

Resp. Certum primò est, ut ait S. Thomas, quod *Dispensatio humana non aufert ligamen juris naturalis, sed solùm juris positivi, quod per hominem statuitur, & per hominem dispensari potest.* D. Th. quodlib. 9. art. 15.

Sed non minùs indubitatum est, dispensationes excusare ab obligatione observandi Canones qui jus positivum continent, dum illæ adsunt conditiones quas Concilium Tridentinum ad earum in foro conscientiæ validitatem exigit: *Sicuti*, inquit Concilium, *publicè expedit legis vinculum quandoque relaxare, ut pleniùs evenientibus casibus, & necessitatibus, pro communi utilitate satisfiat; sic frequentiùs legem solvere, exemploque potiùs quàm certo personarum, rerumque delectu petentibus indulgere, nihil aliud est, quàm unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire. Quapropter sciant universi, sacratissimos Canones exactè ab omnibus, & quoad ejus fieri poterit, indistinctè observandos. Quod si urgens, justaque ratio & major quandoque utilitas postulaverit, cum aliquibus dispensandum esse; id causâ cognitâ, ac summâ maturitate, atque gratis, à quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum, aliterque facta dispensatio surreptitia censeatur:* id est nulla. Conc. Trid. sess. 25. de refor. cap. 18.

Vbi necessitas urget, ait S. Bernardus ad Eugenium Papam scribens, *Excusabilis dispensatio, ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis; & utilitas dico communis, non propria;* D. Bern. lib. 3. de consid. cap. 4.

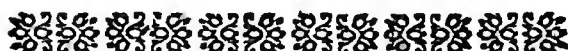
nam cùm nihil horum est, non planè fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est. Et quod majus est tales dispensationes absque legitima ratione concessæ, iis qui eas obtinuerunt inutiles sunt: *Nunquid* enim, inquit alibi idem sanctus, *ideo aut malum esse desiit, aut vel minoratum est, quia Papa concessit.*

D. Bern. Ep. 7. ad Adam. monachum.

Sed dum de eadem materia ex professo fusiùs tractat sanctus Abbas dilucidè hanc quæstionem resolvit his verbis: *Stabile dicitur quod ita est necessarium quod non cuilibet hominum illud mutare fas sit, nisi solis dispensatoribus mysteriorum Dei, id est præpositis, ut v. g. regulæ sanctorum Basilii, Augustini, Benedicti, nec non autentici Canones, & si qua sunt alia Ecclesiastica instituta digna autoritatis; quæ quoniam à sanctis tradita sunt, sancita stabiliter perseverant, nec omninò cuivis subjectorum ea aliquo modo variare vel mutare conceditur. Quia tamen ab hominibus, etiam per homines loco & officio illis Canonica electione succedentes, licitè interdum innoxiéque pro causis, personis, locis & temporibus dispensantur: ubi sanè qui hæc legit attendat, me cautè non dicere ea posse vel ab istis leviter pro voluntate mutari, sed ex ratione fideliter dispensari. Quandiu ergo Charitati militant, immobiliter fixa sunt, mutarique omninò ne ab ipsis quidem præpositis sine offensa possunt: at si è contrariò contraria fortè aliquando charitati visa fuerint, his dumtaxat quibus hoc posse videre datum est, & providere creditum est; nonne justissimum esse liquet, ut quæ pro charitate inventa fuerunt, pro charitate quoque, ubi expedire videtur, vel omittantur, vel intermittantur, vel in aliud fortè commodius demutentur? Sicut è regione iniquum procul dubio foret, si*

S. Bern. tractatu de præcepto & dispens. cap. 2.

statuta, pro sola charitate, contra charitatem tenerentur. Tenent ergo fixam firmamque immobilitatem, etiam apud Prælatos, quæ ex stabili necessario sunt; sed quatenus charitati deserviunt. Nunquid autem hoc ego, vel solus sentio, vel primus dico? An non hoc ipsum & Papa Gelasius sensit? Ait si quidem, Ubi necessitas non est, inconvertibilia maneant sanctorum Patrum Decreta. Leo quoque Papa, Ubi, inquit, necessitas non est, nullo modo sanctorum Patrum instituta violentur. Et infert: Ubi ergo necessitas fuerit ad utilitatem Ecclesiæ, *qui potestatem habet ea dispenset: ex necessitate enim fit mutatio legis.* De eadem materia pleno calamo disserui, Tom. 4. Tract. 9. de Sacr. Matrimon. cap. 7. per tot.

TRACTATUS SECUNDUS.

DE CONTRACTIBUS IN GENERALI.

CAPUT PRIMUM.

De definitione & divisione Contractuum.

Quæst. I. QUID est Contractus?
Resp. Contractus duplici modo sumi potest: Primò in stricta significatione, & in hoc sensu definiri potest, juxta legem *Labeo.*

ff. de verborum significatione. Conventio inter duas aut plures personas, quæ vicissim ad id quod conventum est exequendum obligat; & talis Contractus vocatur ultro citroque obligatorius; in quo genere sunt emptio & venditio, locatio & conductio, & similia.

Secundò Contractus potest latiori modo sumi, & includere conventionem in qua unus tantùm obligatur, sicut evenit in donatione, promissione, & similibus: Hæc duo contractuum & conventionum genera expressè notat Glossa Canonica, dum ait, *Contractus quidam sunt ultro citroque obligatorii, ut emptio & venditio: Quidam ex una parte, ut est donatio.*

Gloss. in cap. *Provide.* in extravag. de sententia excom. verbo. *Contractus.*

Quæst. 2. Quo modo dividuntur Contractus?

Resp. Possunt dividi in gratuitos, & onerosos: gratuiti sunt in quibus ille in cujus favorem facti sunt ad nihil omninò præstandum obligatur, ut videre est in Contractibus depositi, precarii, mandati, & similibus: Contractus onerosi dicuntur in quibus partes contrahentes vicissim obligantur ad faciendum, dandum, aut reddendum aliquid; tales sunt Contractus emptionis, & venditionis, locationis & conductionis, permutationis, constitutionis dotis, & generaliter omnes alii in quibus ille in cujus favorem contractus celebratur, dat pretium aut mercedem quamcumque loco illius rei, quam ab alio contrahente accipit. Dividi etiam possunt, & considerari tribus modis; in quibusdam enim dominium & proprietas rei simul cum illius usu transfertur: ut in contractibus mutui, emptionis, permutationis, & donationis. In aliis usus solummodò, non verò proprietas & dominium alicujus rei transfertur, ut in contractibus commodati, locatio-

nis, & precarii. Et demùm in aliquibus contractibus neque dominium, neque usus rei transfertur, ut in deposito, & pignore.

Plures aliæ à Jurisconsultis assignantur divisiones, quæ ad tribunal, & forum externum tantum modò pertinere videntur. Ideo hic eas breviter indicare sufficiet.

Primò dividuntur in Contractus nominatos (id est qui nomen peculiare & actionem directam à Jure habent, ut venditio, mutuum, & similia:) & in innominatos, ut sunt Contractus *Do ut des, do ut facias, facio ut facias, facio ut des.* De quibus idem dicendum est quod de illis Contractibus nominatis, quibus unusquisque ex his innominatis assimilatur, ut dicitur in lege *Naturalis. ff. De Praescriptis verbis*, §. *satisfactio.*

Secundò dividuntur in contractus bonæ fidei, & contractus stricti juris; contractus bonæ fidei sunt in quibus non solùm id de quo expressè inter partes conventum est observari debet, sed etiam id quod est æquitati conforme, licèt expressè in conventionem deductum non sit; ut in contractibus emptionis & venditionis, licèt venditor non promiserit evictionem rei venditæ, tamen de evictione tenetur, quoties emptor turbatur & non finitur pacificè possidere rem sibi venditam; quia evictio & assecuratio ex parte venditoris per se copulatur cum contractu venditionis: Similiter etiam emptor debet interesse summæ conventæ post elapsum terminum illius solutioni præfixum, licèt id in contractu appositum nullo modo esset; quia ex æquitate requiritur ut venditor interesse pecuniæ sibi non numeratæ accipiat, ut hoc modo fiat compensatio fructuum quos ex re vendita percipere potuisset.

Contractus stricti juris sunt in quibus illud

tantùm servandum est de quo inter partes convenit; ut sunt contractus mutui, stipulationis, & similes: & ideo in illis contractibus interesse ob solutionis moram non debentur, nisi de hoc expresè inter partes convenerit, licèt debeantur in contractibus bonæ fidei, ut ait Glossa his verbis: *In contractibus stricti juris non veniunt usura ex mora, nisi specialiter sint promissa; in contractibus bona fidei veniunt usura ex mora*; Quia in contractibus stricti juris lex non præsumit unum ex contrahentibus aliquod damnum, ob solutionis moram, passum fuisse, & ideo non obligat alium ad solutionem interesse, ob rationem damni ex mora provenientis. Contractus bonæ fidei sunt emptio & venditio, locatio & conductio, mandatum, depositum, commodatum, pignus, permutatio, promissio quæ verbo aut in scriptis fit. Alii autem contractus sunt stricti & rigorosi juris.

In cap. *Tum venerabilis*. de exceptionibus, verbo bonæ fidei.

Demùm dividuntur à Jure-consultis contractus in illos qui re perficiuntur, ut mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus, permutatio: in illos qui solo consensu fiunt, ut emptio & venditio, locatio, societas, & mandatum: in illos qui verbis perficiuntur ut stipulationes: & in illos qui scripturam requirunt, aut ex conventione partium aut ex dispositione juris, ut contractus Emphiteuseos, & census.

CAPUT II.

Utrum Contractus per errorem factus, validus sit.

Quæst. 1. QUID est error in contractu?
Resp. Est existimatio aut stipulatio alicujus rei, pro alia, & ut dicitur in Canone, *Errare est aliud pro alio putare.* Can. *In quib.*

Quæst. 2. Quot errorum species possunt in contractibus reperiri? 22. q. 2.

Resp. Potest esse error in contractu. Primò quantum ad substantiam, quod accidit dum contrahentes putantes super aliqua re contrahere, super alia diversa contrahunt: Ut si Petrus credens, & volens annulum aureum emere, deceptus alium æreum emit. Secundò error potest esse circa qualitates, & alios accidentes, dum, exempli gratiâ, quis contrahit super aliqua re, quam putat habere talem determinatam qualitatem, quam reverà non habet: ut si Petrus matrimonium contrahat cum Catharina, quam valdè opulentam putat, licèt reipsa pauper sit, ut post factum cognoscitur.

Quæst. 3. Possunt-ne reperiri in Contractibus aliæ errorum species?

Resp. Errores tam in substantia quàm in qualitate, subdividi possunt in errores concomitantes, & errores efficientes: error concomitans, contractum sequitur, & ita comitatur, ut tamen illius causa non sit, quia ille qui contrahit ita animatus & dispositus est, ut etiamsi non erraret, & rem ut est in se cognosceret contraheret tamen; ut si Petrus matrimonium cum Joanna contrahat, putans esse Cathari-

nam, quam Pater promiserat: ita nihilominus dispositus, ut etiam si cognosceret esse Joannam, cum illa tamen contraheret.

Error efficiens ille est, qui ita fuit causa contractus, ut si partes non errassent, nullo modo contraxissent: ut si Petrus domum vendidit, quia illam falsò putavit minari ruinam, quam, si non ita errasset, nullatenùs vendidisset.

Quæst. 4. Contractus in quo est aliquis circa substantiam error, est-ne validus?

Resp. Validus non est, quia error circa substantiam consensum qui de contractûs substantia est, tollit; quia ut ait Gratianus in Canone *Quod autem: Consensus est duorum vel plurium sensus in idem: qui autem errat non sentit; non ergo consentit, id est simul cum aliis non sentit.*

Can. *Quod autem*, 29. q. 1.

Quæst. 5. Si error consensum tollit, quo modo in Scriptura sacra Lia, uxor Jacob cap. 29. Genes. appellatur, cùm Jacob non putasset matrimonium cum Lia, sed cum Rachele contrahere?

Resp. Respondetur in eodem Canone supra citato, quod *Jacob & Liam non fecit conjuges præcedens consensus: sed subsequens: nec tamen ex primo concubitu fornicarii judicantur, cùm ille maritali affectu eam cognoverit & illa uxorio affectu sibi debitum persolverit, putans lege primogenitarum, & paternis imperiis se sibi jure copulatam.*

Quæst. 6. Validi-ne sunt illi contractus in quibus intervenit aliquis error circa qualitates & alia accidentalia?

Resp. Certum est, tales contractus, non obstante errore, esse validos; quia ut dicitur ibidem, *Error qualitatis non excludit similiter consensum; utpotè, si quis emerit agrum, vel vineam*

Can. *Quod autem*. 29. q. 1.

vineam quam putabat esse uberrimam, quamvis iste erraret in qualitate rerum, rem minus fertilem emendo, non potest tamen venditionem rescindere. Similiter qui ducit in uxorem meretricem vel corruptam, quàm putat esse castam, vel virginem, non potest eam dimittere & aliam ducere. Attamen ille qui aliquid ex tali errore lucratus est, potest aliquoties ad restitutionem obligari, ut in sequenti cap. videbimus.

Quæst. 7. Contractus in quo fuit aliquis error concomitans, validus-ne est?

Resp. Si talis error respicit contractûs substantiam, illum invalidum reddit; quia tunc consensum tollit, qui, ut supra diximus, est de essentia contractus; quod ex sancto Thoma probatur, qui docet, quod *Ignorantia concomitans est de eo quod agitur; tamen etiamsi sciretur, nihilominus ageretur. Tunc enim ignorantia non inducit ad volendum ut hoc fiat; sed accidit simul esse aliquid factum & ignoratum: sicut cùm aliquis vellet quidem occidere hostem, sed ignorans occidit eum putans occidere servum, & talis ignorantia non facit involuntarium, quia non causat aliquid quod sit repugnans voluntati; sed facit non voluntarium, quia non potest esse volitum, quod ignoratum est.* Sed quando actus non est voluntarius, nullus adest consensus; quia consensus est actus liber quo cum alio de aliqua re convenimus. Et consequenter error concomitans reddit contractum invalidum cùm consensum, qui de essentia contractûs est, tollat.

S. Th. 1. 2. q. 6. art. 8. in corp.

Caput III.

Utrum Contractus in quo aliqua intervenit fraus, sit validus.

L. Hoc edict, ff. de dolo malo, §. dolum malum.

Quæst. 1. QUID est dolus, aut fraus? *Resp.* Dicitur in lege civili quod *Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum adhibita.* Sed hæc descriptio expositione indiget; & ideo primò dicitur *Calliditas*, ut dum quis sciens rem illam quam vendit ad alium pertinere, aut esse pignori traditam, aut specialiter hypothecatam, illud emptori non dicit. Secundò est *fallacia*, ut dum mendacium dicitur, ut res plus justo vendatur. Tertiò est *machinatio*, ut cùm per subdola verba rei venalis defectus subtiliter absconditur.

Quæst. 2. Quot modis fraus & dolus potest in aliquo contractu intervenire?

Resp. Duobus planè modis id potest accidere: Primò cùm dolus dedit causam contractui, ita ut partes contrahere noluissent si talem dolum agnovissent. Ut cùm aliquis alium ad rem quampiam sibi vendendam per dolum impellit, quam si dolum cognovisset nullo modo vendidisset. Secundò cùm fraus non fuit causa contractûs, quia ad substantiam rei non pertinet, sed tantùm ad qualitates & alia accidentalia, ita ut etiamsi partes talem fraudem cognovissent, contraxissent tamen; ut dum aliquis volens quidpiam vendere, ad vendendum minori pretio per dolum impulsus est.

Dolus tam quoad substantiam quàm quoad

accidentia, potest in contractibus intervenire culpâ aut contrahentium, aut alicujus tertii mediatoris talis contractûs, quod etiam potest accidere aut sine consensu alicujus ex partibus, aut cum unius partis consensu. Videndum igitur quæ obligatio restituendi ex his variis casibus possit oriri.

Quæst. 3. Contractus in quo prima doli species intervenit, quæ scilicet dedit causam contractui, est-ne validus?

Resp. Contractus tali dolo infectus, nullus est, ex Glossa quæ sic loquitur; *Cùm dolus dat causam contractui; putà, dolo induxi te ad vendendam rem, aliàs non venditurum, non tenet contractus.* Quod etiam probatur ex Canone in quo habetur, *Quod si calliditate usus fuerit & à colono vel à Clerico emerit princeps agrum, irrita sit venditio.* Quia talis calliditas tollit liberum consensum qui est de essentia contractûs, dum impedit ne partes rectè illud quod agunt cognoscant.

Glossa in cap. *Cùm dilecti* de empt. & vendit. verbo. *Deceptione.*

Can. *Quisquis Episcopus*, 12. q. 2.

Quæst. 4. Contractus in quo secunda doli species intervenit, quæ scilicet non fuit talis contractûs causa, est-ne validus?

Resp. Validus procul dubio est, quod probatur ex Glossa in qua dicitur, quod *Si dolus incidit in contractum, quia venditurus eram; sed per dolum tuum minùs vendidi, vel per dolum meum plus emisti; tenet quidem contractus, sed agitur ad supplementum residui:* Quia talis dolus non tollit liberum consensum, & eodem modo, ut habetur in lege: *Si venditor dolo fecerit, ut rem pluris venderet, tenetur præstare emptori, illud quod minùs dedisset, si dolum cognovisset.*

Glossa in cap. *Cùm dilecti.* de empt. & vendit. verbo: *Deceptione.*

L. *Julianus.* ff. de actionibus empti & venditi. §. *Si venditor.*

Quæst. 5. Si dolus non fuit contractûs causa, & à nullo ex contrahentibus cognitus sit, sed potiùs illorum ignorantiâ acciderit: exem-

pli gratiâ, si quis adamantem centum aureorum, quinquaginta aureis, illius pretium ignorans, vendat alicui, qui in eadem ignorantia versatur, tunc ille qui ex tali mutua ignorantia lucratus est, tenetur-ne aliquid parti læsæ restituere?

Resp. Ex doctrina in lege contenta deducitur, fieri debere talem restitutionem; cùm lex dicat quod *Qui per dolum obligatus est, competit ei exceptio, etsi nullus dolus intercesserit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habet.* Et sic, exempli gratiâ, dum architectus promisit tale ædificium construere, pretio quingentorum aureorum, quia scilicet ignorabat talis fabricæ valorem qui ad centum aureos ascendebat: in hoc casu tenetur Dominus Architectori solvere justum talis fabricæ pretium: quod patet ex doctrina sancti Thomæ qui sic loquitur. *Si verò eo ignorante aliquis prædictorum defectuum, in re vendita, fuerit: venditor quidem non peccat, quia facit injustum materialiter, nec ejus operatio est injusta; tenetur tamen, cùm ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompensare emptori. Et quod dictum est de venditore, etiam intelligendum est ex parte emptoris.* Notandum tamen est illum qui rem aliquam, illius ignorans pretium nimis infimo & injusto pretio emit, non teneri restituere, nisi illud in quo factus est ditior, quemadmodum bonæ fidei possessor: & ita si nullo modo utiliter consumpsit tale lucrum, nec de eo factus est ditior, non obligatur omninò ad restituendum; nam juxta sancti Thomæ doctrinam, *Non tenetur restituere fructus consumptos quia bona fide possedit.*

L. *Si quis cùm alter.* ff. de verborum obligationibus.

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 2. in corp.

D. Th. 2. 2. q. 100. a. 6. ad 3.

Quæst. 6. Est-ne validus Contractus, cùm à tertia persona provenit dolus?

Resp. Certum est in tali casu, validum esse contractum, etiam si talis dolus dedisset causam contractui, quia adest verus consensus inter partes contrahentes; sed ille qui læsus fuit, potest agere contra talem tertium qui fuit contractus mediator, quique illum suo dolo causavit; dicitur enim in Glossa quod *In contractibus bonæ fidei si dolus dat causam contractui non per contrahentes, sed per intermediam personam, tenet contractus, sed datur actio de dolo contra mediatorem.* Quod etiam confirmatur ex lege *Et eleganter, ff. de dolo malo.* Et in hoc casu mediator in foro conscientiæ tenetur damnum cui causam dedit resarcire, dum ille qui lucrum sensit, & factus est ex eo ditior non vult restituere, licèt ad id teneatur; quia ut ait sanctus Thomas, *Dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum.* Quod si talis mediator dolo usus esset, cùm consensu unius ex contrahentibus, tunc idem dicendum esset, ac si dolus reverà adhibitus fuisset ab uno ex contrahentibus; quia dum quis concordat cum alio, ut aliquid mali faciat, eadem obligatione tenetur, ac si damnum ipsemet fecisset.

Glossa in cap. *Cùm dilecti.* de empt. & vendit. verbo: *Deceptione.*

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 3. in corp.

CAPUT IV.

Utrum Contractus per metum factus validus sit.

Quæst. 1. QUID est metus?

Resp. Definitur in lege, *Instantis vel futuri periculi causâ mentis trepidatio.*

L. *Ait prætor.* ff. de eo quod metus causa.

Quæst. 2. Quomodo dividitur metus?

Resp. Dividitur primò in metum levem, & metum gravem: metus levis est cùm parvum

malum timetur, aut malum grave cum levi admodùm fundamento, ita ut homo cordatus tali metu non turbaretur, & ita lex, *Metum accipiendum dicit, non quemlibet timorem, sed majoris mali.*

L. Metum, ff. de eo quod metus causâ.

Gravis metus ille est qui cadit in constantem virum, qui metus accidit quoties ex fuga minoris mali, magnum aliud malum consequens probabiliter timetur, ut mors, gravia tormenta, carcer, infamatio, servitus; quod desumptum est ex sancto Thoma qui dicit, *Quod constans ad minùs malum sustinendum cogitur, metu majoris mali.* Et paulo infra: *Majora mala sunt*, inquit, *mors, verbera, item carcer, dehonestatio per stuprum, & servitus; & ideò ex istis constans cogitur ad alia damna corporalia sustinenda: & hac continentur hoc versu; Stupri, sive status, verberis atque necis.* Quod, juxta eundem, intelligitur sive aliquis similia mala sibi timeat, sive filiis, uxori, aut Patri: sed ut ea mala gravem metum constituant, necesse ut difficillimum sit ea vitare; nam si facilè evadi possent, ut per recursum ad superiores, aut alio quovis modo, tunc timor non esset justus, & gravis, ut dicitur in cap. *De his quibus.* De Electione. De metu multa dixi Tom. 4. tract. 8. de Sacr. Matrimon. cap. 5.

D.Th. in sup. pl q. 47. a. 2. in corp.

Metus potest etiam dividi, in justum, & injustum: Metus justus est qui à causa justa producitur, ut cùm judex reum semiconvictum, metu tormentorum ad scelus confitendum adigit; *A judice* enim, ut ait Glossa, *licitè extorquetur confessio tormentis & quæstionibus; scilicet cùm reus est suspectus, & non potest aliàs res probari.*

Glossa in Can. Quod vero. 15. q. 6.

Metus injustus à causa injusta provenit, ut latro sclopo mortem minatur mercatori, ut

illum ad dandum aut promittendum centum aureos adigat.

Quæst. 3. Metus gravis tollit-ne libertatem & liberum consensum ?

Resp. Talis certè metus libertatem aufert, dum ita fortiter hominem pulsat, ut tempus actum suum considerandi non relinquat, & talem vim animo facit ut illum ad agendum subitò impellat, non permittens ut videre possit malum in quod labitur : quod potest accidere & intelligi eodem planè modo quo passiones & animi violenti motus, hominem ad agendum impellunt in motibus qui primò primi vocantur, in quibus ob deliberationis defectum homo liber non est, & ita à peccato excusatur. Sed è contra si gravis metus voluntatem non prævenit, & illi tempus aliquod actum suum considerandi & reflectendi concedat, tunc non destruit libertatem ; quia adest indifferentia quæ libertatem hominis in hac vita constituit ; ea enim est differentia inter homines & bruta, quod bruta necessariò agunt cùm omnia ad agendum requisita adsunt : homines autem etiamsi ad aliquid faciendum ob gravem metum, fortiter impellantur, possunt nihilominùs à tali actu abstinere, id est ei non consentire ; quia cum consensus sit actus voluntatis internus, nullo modo potest violentiæ alicujus causæ externæ subjacere ; *Corpori namque vis infertur, non animo*, ut habetur in Canone. Can. *Quod autem*. 32. q. 1.

Quæst. 4. Metus gravis excusat-ne à peccato ?

Resp. Duobus modis excusare potest, aut quia tollit libertatem, aut quia ab obligatione præcepti liberat. Metus tollit libertatem, cùm ita violenter hominem turbat, & commovet ut ei tempus actum suum considerandi, non relinquat, ut dictum est supra. Metus dispen-

sat à præcepto, cùm sufficientem libertatem homini concedit & tempus considetandi id, quod ei agendum proponitur: sed tamen obligatio observandi tale præceptum cessat, ob gravitatem malorum ex tali observatione imminentium: quia homo non tenetur cum tanto damno & incommodo simile præceptum implere.

Quæst. 5. Metus gravis dispensat-ne semper ab observatione præcepti?

Resp. Duo sunt præceptorum genera; alia enim sunt Juris naturalis & divini, alia verò Juris positivi & humani. Timor gravis quantumlibet violentissimus nunquam ab observatione præceptorum divinorum & naturalium dispensare potest, dummodo libertatem non tollat, aut agere compellat ex motu vocato primo primo; quia talia præcepta ordinis superioris sunt, & *Debemus potiùs qualibet mala tolerare quàm malo consentire*, ut habetur in Canone; unde, ut docet S. Thomas: *Si aliquis propter timorem quo refugit periculum mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, sic dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum vel prætermittat aliquid quod est præceptum in lege divina, talis timor, est peccatum mortale.*

Can. *Itane.* 32. q. 5.
D. Th. 2. 2. q. 125. art. 3. in corp.

Hujusce doctrinæ rationem palpabilem ex sancto Hieronymo relato in Canone sumere possumus; quia scilicet si metus in his casibus à peccato excusaret, ferè nunquam posset dici aliquis, peccati reatum incurrisse; vellent etenim omnes peccatores, quod illud quod agunt, peccaminosum non esset, nullusque propter ipsummet peccatum peccat, sed propter lucrum aut commodum, quod ex peccato sperat, aut etiam ad vitandum cum tali peccato damnum imminens, quæ causæ sæpiùs, ob ardens desi-

derium passionem aliquam in animo dominantem explendi, timorem non minùs gravem efficiunt, quam si mors, aut facultatum amissio immineret; cum sæpiùs videamus homines vitam, honorem, & bona temporalia periculo evidenti exponere, ut alicui violentæ passioni satisfaciant. *Nam si diligenter inspiciatur,* inquit S. Hieronymus, *fortè ipsum peccare nemo velit, sed propter aliud quod vult peccat: omnes quippe homines qui scienter faciunt quod non licet, vellent licere facere; usque adeo ipsum peccare nemo appetit propter illud quod ex eo consequitur.* Can. *Merito* 15. q. 1.

Si verò de præceptis secundi ordinis agatur, quæ ex solo jure positivo humano descendunt, cùm ejusdem roboris & momenti non sint, quia ex sola institutione hominum sunt, non obligant cum tanto rigore, neque peccaret homo qui præceptum hujusmodi non observaret, ob metum alicujus gravis mali imminentis; modò illius præcepti violatio non exigatur in contemptum & odium fidei: quia in hoc casu timor gravis non excusaret; & idcircò Eleazar nequidem simulare voluit se carnes immundas manducare, & multi Christiani eas carnes quæ idolis oblatæ fuerant, cum imminenti mortis periculo, manducare recusabant. Lib. 2. Machab. cap. 6. Itaque ut hæc doctrina aliquibus propositis exemplis clarior fiat, non potest quis Deum abnegare, ob quamcumque violentiam; quia ex Jure naturali & divino tenemur Deo adhærere, ut habetur in Can. *Meritò.* Sed possumus sacrificio Missæ die Dominica non interesse, si aliquod grave malum immineat: neque etiam ad jejunii observationem quis obligatur, dum ex ea grave sanitatis damnum pateretur; quia ut docet S. Thomas, *Statuta Ecclesiæ sunt de his quæ non per se sunt de necessitate* D. Th. 2. 2. q. 147. a. 4. ad 1.

salutis, sed solùm ex institutione Ecclesiæ, & ideo possunt esse aliqua impedimenta propter quæ aliqui ad observanda jejunia hujusmodi non tenentur.

Quæst. 6. Tenemur-ne implere illud quod ob timorem incussum promissum est?

Resp. Possumus aliquid ob timorem promittere duplici modo; aut enim timor est justus, aut injustus: si justus est timor, obligat promissio; unde dicitur in lege, quod *Si mulier contra patronum suum ingrata facta, sciens ingratam, cùm de suo statu periclitabatur, aliquid Patrono dederit, vel promiserit ne in servitutem redigatur, cesset edictum, scilicet, quod possit repetere quod solvit.* Et ita constat quod promissa ex metu justo impleri debent, modò, ut jam dictum est, promissio facta non fuerit ex motu primò primo; & ratio est quia dum causa timoris justa est, aut debuit fieri talis promissio, & ita non mirum est si obliget: aut certè non tenebatur quis ad promittendum, & tunc ex fidelitate obligatur ad standum promissis; quia poterat non promittere, cùm ad id non impelleretur nisi cùm motivis justis & rationabilibus; adde quod destrueretur planè bona fides in humana Societate, si non observarentur promissa in talibus casibus. Quod si metus injustè incutitur, ut cùm quis centum aureos latroni, metu mortis adactus, pollicetur, aut usuras dare usurario, ne recuset illam summam mutuo dare quâ indiget: in his casibus non tenemur implere promissa; quia ut docet S. Thomas, *Ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur.* Unde dicit Glossa, quod *debitores ad solvendas usuras in quibus se obligaverunt, cogi non debent.* Quia cùm talis promissio sit injusta, nulla adest obligatio illam servandi in jure Civili aut Canonico.

l. *Si mulier.* ff. de eo quod metûs causâ.

D. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 3.

Cap. *Debitores.* de jurejurando.

Quæst. 7. Tenemur-ne adimplere quod ob timorem injustum promissum est, cùm juramento promissionem firmavimus?

Resp. Patet ex Decretali *Verum*, nos in hoc casu teneri, modò illud quod promissum est saluti æternæ contrarium non sit. Propositum namque fuerat summo Pontifici, utrum hi qui metu mortis & amissionis bonorum ad jurandum coacti fuerant, necesse haberent à tali juramento absolvi, & affirmativè respondit his verbis: *Verùm in ea quæstione quæ quinto loco ponitur, an à Sacramenti vinculo absolvantur qui istud inviti pro vita & rebus servandis fecerunt, nihil aliud arbitramur, quàm quod antecessores nostri Romani Pontifices arbitrati fuisse noscuntur, qui tales à juramenti nexibus absolverunt.* Cap. *Verùm* de jurejurando.

Ex quo sequitur, ut ait Glossa ibidem, *Quòd juramentum metu extortum est obligatorium, ex quo aliqui à tali absolvuntur.* Glossa. ibidem. Quod etiam ex alio Canone probatur, in quo Alexander III. consultus, utrum ille qui metu gravi ad renuntiandum beneficio compulsus fuerat, & cum juramento promiserat se illud non repetiturum, posset, non obstante juramento, illud repetere, respondet quod *Non est tutum quemlibet, contra suum juramentum venire, nisi tale sit, quod servatum vergat in interitum salutis æternæ.* Can. *Si verò.* de jurejurando. Quia ut docet S. Thomas, *In juramento quod quis coactus facit, est obligatio quâ quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus promisit, & talis obligatio non tollitur in foro conscientiæ, quia magis debet damnum temporale sustinere, quàm juramentum violare.* D. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3.

Quæst. 8. Quid agere debet is, qui metu gravi compulsus, se aliquid latroni daturum cum juramento promisit?

Resp. Juxta cap. *Verùm* modo relatum, dispensationem à juramento petere, aut repetere in judicio, illud quod latroni dedit; dicit enim

D. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 3.

expressè S. Thomas, quod *Potest repetere in judicio quod solvit. Romani autem Pontifices ab hujusmodi juramentis homines absolverunt, non quasi decernentes hujusmodi juramenta non esse obligatoria, sed quasi hujusmodi juramenta ex justa causa relaxantes.* Idem habetur in Can. *Debitores.* Et in Can. *Non est tutum.* De juramento.

Quæst. 9. Licet-ne jurare, cum intentione petendi dispensationem à juramento?

Resp. Possunt esse duo genera juramentorum. Primò cùm aliquid juramento adhibito promittitur, quod licitum est dare in hoc casu & accipere, vel potiùs cùm juramentum fit sine culpa illius qui jurat, & illius cui juratur; & tunc perjurium committeret, qui cum intentione obtinendæ dispensationis juraret; quia

D. Ant. 2. p. tit. 10. c. 6. §. 1.

ut ait sanctus Antoninus, *Quando juramentum omni ex parte est licitum, tam ex parte jurantis, quàm ex parte recipientis, tunc absolutio non est impendenda, sed compellendus est jurans ad ejus observationem: quin imò nullâ causâ apparente intrinsecâ, etiam Papa à tali juramento absolvere non potest*, quia ut docet

D. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 1.

S. Thomas, *Si juramentum adhibeatur, propter reverentiam divini testimonii quod invocatur, obligatur homo, ut faciat esse verum id quod juravit secundùm suam possibilitatem, nisi in deteriorem exitum vergat.*

Quod si è contrario juramentum non est licitum ex parte illius cui aliquid cum juramento promissum est, quia, verbi gratiâ, id factum est ob metum gravem mortis quæ intentabatur; in hoc casu licèt jurare cum intentione petendi dispensationem à juramento, quod

in hoc non violatur: & ratio est quia ut observetur juramentum, sufficit ut quis velit facere illud omne ad quod ex juramento obligatur; at certum est, ex his quæ numero præcedenti dicta sunt, juramentum in hoc casu non obligare post obtentam dispensationem; ergo licet jurare cum intentione talem dispensationem perendi, etiamsi quis jurasset dispensationem non petere, quia tale juramentum justitiæ publicæ contrarium esset, & sic observandum non esset. *In juramento*, inquit S. Thomas, *quod quis coactus facit, potest quis repetere in judicio quod solvit, vel prælato denuntiare, non obstante quod contrarium juravit; quia tale juramentum vergeret in deteriorem exitum: esset enim contra justitiam publicam.* D. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3.

Rationem affert Innocentius Papa IV. cur non teneatur quis illud juramentum servare quo promisit se non delaturum apud superiorem, illum qui jurare coëgit: quia scilicet illud contrarium esset Evangelio correctionem fraternam præcipienti: *Potest*, inquit, *ille qui juravit solvere usuras, denuntiare creditorem ad pœnitentiam; & si jurasset non denuntiare, non debet servare, quia est contra regulam Evangelii, Si peccaverit, &c.* Et eadem ratio affertur à Glossa in Canone *authoritatem.* 15. q. 6. Ubi dicitur illum qui juravit se non accusaturum in judicio alium, qui coëgit eum ad danda bona propria adhibito juramento, non debere talem promissionem servare: *Si autem*, inquit Glossa, *juravit quòd non denunciet, illud juramentum non est servandum, quia ex præcepto ad hoc tenetur* 2. q. 1. *Si peccaverit.* Innoc. 4. in cap. *Ad aures.* De his quæ vi metusve ca[illegible].

Quæst. 10. Qui matrimonium contraxit, aut aliquod votum fecit, ex metu gravi ca-

denti in constantem virum, obligatur-ne ad implendum tale votum, aut ad vivendum in matrimonio?

Resp. Duobus modis id potest accidere. Fieri namque potest ut talis contrahens matrimonium, aut vovens fictè se gesserit, & nullum consensum internum dederit: & in hoc casu, absque dubio matrimonium invalidum esset, nec ulla adesset obligatio servandi votum hoc modo factum; quia consensus internus, qui planè necessarius est in matrimonio & in voto, ut suprà probavimus, non adest in hac specie, sed potiùs adest verus dissensus, cum apparenti tantùm & ficto falsoque, consensu externo. Secundò, potest quis in simili casu bonâ fide & sine fictione internè consentire, ut si puella metu gravi compulsa ad contrahendum matrimonium, consideratis talibus circumstantiis, elegit tale matrimonio consentire ad vitanda gravia mala quæ imminent; in hoc casu difficilis est quæstio, utrum tale matrimonium validum sit nec-ne? Quia adfuit verus consensus: & respondere videtur Glossa, quod licèt videatur tale matrimonium, ex jure naturali, debere dici validum, quia verus fuit consensus, attamen invalidum & nullum est ex jure positivo, quod exigit liberum omninò consensum & nullaterùs coactum; *Coacta voluntas*, inquit Glossa, *voluntas est: secus est in matrimoniis ubi exigitur voluntas directa vel spontanea*. Extra. *De sponsalibus*. cap. *Cùm locum*. Et quod de matrimonio dicitur debet etiam intelligi de voto, ut habetur in Can. *Perlatum*; nam, ut in Decretali dicitur, *libera debent esse matrimonia, cùm coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere*.

Glossa. in Can. *Notificasti*. 33. q. 5. verbo. *Licentiam*.

Can. *Requisivit*. de Sponsalib.

Quæst. II. Si quis matrimonio consentiret, ob solam reverentiam Patris, & ne illius in-

dignationem experiatur, aliter non facturus, esset-ne validum tale matrimonium?

Resp. Validum esset; quia, ut habetur in lege, *Si Patre cogente ducat uxorem, quam non duceret si sui arbitrii esset: contraxit tamen matrimonium quod inter invitos non contrahitur, maluisse enim hoc videtur.* Et hic timor reverentialis non reddit matrimonium invalidum; quod tamen intelligi debet, modò Pater post preces & exhortationes paternas ad graves minas non devenerit; nam tum matrimonium esset planè nullum, ut infertur ex cap. *ex litteris. De Sponsatione impuberum.* Ubi summus Pontifex consultus, utrum verum & validum esset matrimonium puellæ quæ ad id minis parentum compulsa fuerat, declarat esse nullum, permittens puellæ ut alteri nubat. De hac materia fusiùs disseruimus Tom. 4. Tract. 8. de Sacr. Matrim. cap. 5.

L. *Si Patre cogente.* ff. de ritu nuptiarum.

Quæst. 12. Si quis ob metum gravem, Ordinationi suæ consensisset, esset-ne validè Ordinatus?

Resp. Valida esset talis ordinatio; quia metus gravis non potest impedire validitatem Sacramentorum, quæ characterem imprimunt, ut videtur in baptismo, & infertur ex Canone, in quo habetur, quod *Is qui terroribus atque suppliciis violenter attrahitur, & ne detrimentum incurrat baptismi suscipit Sacramentum, talis characterem suscipit Christianitatis impressum.* Et ut ait Glossa, *Coactio conditionalis non impedit Sacramentum baptismi, ut hic patet, sicut non impedit Sacramentum ordinis.*

Cap. *Majores* de baptismo §. *Item quæritur.*

Glossa ibid. verbo *Conditionaliter.*

CAPUT V.

De iis qui possunt, aut non possunt contrahere.

Quæst. 1. QUI sunt illi qui possunt contrahere?

Resp. Omnes illi qui habent usum rationis; quia eo ipso possunt consentire, & de bonis disponere; modò id eis à jure positivo non prohibeatur.

Quæst. 2. Qui sunt illi qui contrahere non possunt?

Resp. Illi omnes qui liberum usum rationis non habent, quique idcirco verum consensum, qui, ut supra dictum est, essentiam contractûs constituit, præstare nequeunt; ut sunt amentes, & stulti, aut furiosi, qui, ut habetur in lege, *Nullum negotium contrahere possunt*, quia quid faciant nesciunt.

L. *In negotiis.* ff. de reg. juris.

Cùm infantes, qui scilicet septennium non attigerunt, non multùm differant ab amentibus, & sufficientem rerum cognitionē non habeant, validè contrahere non possunt; attamen ut utilitati eorum qui non multum ab infantiâ distant, id est qui à parvo tempore septennium transgressi sunt consulatur, licèt tales non rectè & perfectè intelligant id quod agunt, possunt tamen licitè contrahere super his rebus, quæ parvi momenti sunt, quæ magnam & difficilem cognitionem non exigunt, modò in illorum utilitatem contractus fiat, ita ut ex benigna juris interpretatione, eadem facultate, quâ illi qui sunt puberbati proximi gaudeant; dicitur enim in Justiniani Institutionibus, quod *Infans & qui infantia proximus est non mul-*

L. 3. Inst. tit.

tum à furioso distant, quia hujusmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiæ propter utilitatem eorum benignior juris interpretatio facta est, ut idem juris habeant, quod pubertati proximi. 10. §. *Sed quod diximus.*

Quæst. 3. Qui sunt illi qui dicuntur pubertati proximi?

Resp. *Dicitur*, ut ait Glossa, *proximus pubertati, cùm distat à pubertate per sex menses, vel minùs.* Et ita, juxta legem; *Prope pubertatem est, si tantummodo semestre reliquum fuerit. Pubertas* autem, ut dicitur in Institutionibus, lib. 1. tit. 22. *Est in masculis post decimum-quartum annum completum, in fœminis post duodecim annos completos.*

Glossa in cap. *Continebatur.* de dispositione impuberum V. *proxima.* L. *Non tantum. ff. de Excusatione tutorum.*

Quæst. 4. Possunt-ne filii familias ante ætatem pubertatis contrahere?

Resp. Antequam huic quæstioni respondeatur, supponendum est, filios familias posse bona quatuor modis acquirere. Primò militando, & vocatur *Castrense peculium*, quicquid hoc modo aquisitum fuit, ut habetur in lege *Castrense ff. de Castrensi peculio.* Secundò possunt acquirere medio alicujus muneris, officii, aut dignitatis forensis, aut patrocinando, vel profitendo juris prudentiam, aut medicinam, aut aliud officium publicum exercendo; & sic acquisita bona *Quasi Castrensia* vocantur, eorumque proprietatem & usum fructum habent filii familias sicut & Castrensium. Tertiò possunt aliqua bona habere ex latere paterno, aut quia ea Pater dedit, aut quia ab aliis consanguineis paternis, aut intuitu Patris habuerunt; quæ bona vocantur *Profectitia*, quia à Patre veniunt, & ad eundem redeunt. Quartò & ultimò possunt filii familias aliunde quàm à Patre, & intuitu Patris acquirere, ut à matre aut cognatis maternis: Hæ duæ ultimæ bono-

rum species non omninò in filiorum familias dominium transeunt; quia bona intuitu Patris, acquisita, ad Patrem tam quoad usumfructum quàm quoad proprietatem pertinent. Bonorum autem aliunde acquisitorum usumfructum filii familias non habent, sed Pater.

His positis, certum primò est, filios familias non posse contrahere de bonis in quibus nec usum nec proprietatem habent, neque pariter de his quorum habent tantùm usum; quia non sunt veri Domini. Igitur in hoc solummodò posita est difficultas, utrum filii familias qui ætatem pubertatis non attigerunt, neque illi proximi sunt, possint validè contrahere etiam cum Patris consensu, de illis bonis quorum usum & proprietatem habent? Et cum Justiniano Imperatore dicendum est, filios familias qui pubertatem non attigerunt, non posse validè contrahere etiam cum consensu Patris, licèt pupilli validè contrahere possint cum autoritate tutoris: *Pupillus*, inquit Imperator, *omne negotium rectè gerit, ita tamen ut ubi tutoris autoritas necessaria est, adhibeatur tutor; sed qui in potestate parentis est impubes, ne autore quidem Patre obligatur.* Ratio diversitatis est, quia pupillus potest contra tutorem agere si malè bona sua administraverit, quod filio adversùs Patrem non conceditur.

Lib. 3. Inst. tit. 20. §. 9. & 10.

Quæst. 5. Pupillus qui, sine consensu tutoris, pecuniam mutuò accepit, tenetur-ne in conscientia ad solutionem talis pecuniæ sibi mutuatæ?

Resp. In hoc casu distinguendum est; aut enim mutuò accepit ut sibi in aliqua necessitate subveniret, ita ut talem pecuniam mutuatam in rebus utilibus consumpserit, & ita ex ea aliquo modo factus sit ditior, quia ex ea ali-

quem fructum & proventum accepit, & illi necesse fuisset eam aliunde requirere, ut sibi consuleret, si hæc defuisset. Aut certè talis pupillus mutuò pecuniam accepit ut eam in rebus nullius utilitatis consumeret: & in hoc ultimo casu nullo modo obligatur ad solvendam talem pecuniam mutuatam, cùm nulla adsit obligatio civilis aut naturalis, & ratio legis locum in eo casu habeat, ne scilicet bona pupillorum in rebus inutilibus consumantur. Sed in primo casu pupillus tenetur in foro conscientiæ reddere pecuniam mutuatam, quia contraxit obligationem naturalem, ob utilitatem quam ex tali pecunia consecutus est, & lex naturalis docet justum esse reddere quod, ut nostris necessitatibus provideretur, mutuò datum fuit: Legesque civiles eas formalitates solummodò requirunt, ut vitetur prodiga & superflua consumptio bonorum pupillarium, quæ in hoc casu locum non habet ex suppositione. Et hæc resolutio conformis est legi in qua dicitur, quod *Naturaliter obligatur pupillus, in quantum locupletior factus est. Nam,* ut ait Glossa, *Ex quo constat quod pupillus ex mea pecunia fuit factus locupletior, esset contra naturam, quòd ipse locupletaretur cum damno meo.*

L. *Pupillus,* ff. de autoritate & consensu tutorum.
Glossa in regula. *Locupletari* 48. de regulis juris in 6.

CAPUT VI.

De Contractibus in quibus omnes solemnitates à jure requisitæ, observatæ non sunt.

Quæst. I. CONTRACTUS in quibus non observatæ sunt omnes solemnitates à jure requisitæ, sunt-ne validi in foro

conſcientiæ ? Et tenemur-ne implere quod in his promiſſum eſt ?

Reſp. Non ligant in conſcientia hujuſmodi contractus, quia invalidi & nulli ſunt, etiam in foro conſcientiæ, quando ſolemnitates neceſſario requiſitæ à Jure, non fuerunt obſervatæ : & ratio eſt, quia certum eſt, leges juſtas tam Civiles quàm Canonicas obligare in foro conſcientiæ, poſſeque tranſlationem Dominii bonorum noſtrorum impedire, etiam nobis invitis ; definitur enim Dominium à Jure conſultis : libera facultas diſponendi de re ſua prout libet, niſi vi aut jure prohibeatur. Et ita videmus, Eccleſiam matrimonia abſque præſentia Parochi & teſtium contracta invalidaſſe, ob defectum dictæ ſolemnitatis à Jure poſitivo introductæ ; quia utilitati publicæ multùm congruebat, ut conſenſus nullus eſſet dum tales ſolemnitates non obſervarentur, & nullam penitùs obligationem induceret etiam in cònſcientia : de quo poſt Concilium Tridentinum inter omnes Theologos convenit. Sed certum pariter eſt, leges civiles invalidare & annullare contractus in quibus non obſervatæ fuerunt omnes ſolemnitates, ut videtur in lege in qua dicitur, quod *Vbi teſtamentum non fuerit ſubſcriptum, pro infecto haberi convenit.* Igitur concludendum videtur, non obligari nos in conſcientia ad obſervandum, quod promiſſum fuit in contractu invalido & nullo ſecundùm legum Decreta.

L. *Hac conſultiſſima.* Cod. de Teſtamentis.

Quæſt. 2. Leges civiles obligant-ne in conſcientia ?

Reſp. Juſtæ leges vim obligandi in conſcientia procul dubio habent, dicente Apoſtolo : *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* Igitur conſcientia ad

Rom. 13.

hanc subjectionem & observationem obligat. Hujusce obligationis rationem affert S. Thomas his verbis; *Cùm unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, & quod habet est multitudinis: sicut & qualibet pars id quod est, est totius: Unde & natura aliquod detrimentum infert parti, ut salvet totum, & secundùm hoc leges hujusmodi onera proportionabiliter inferentes justæ sunt, & obligant in foro conscientiæ.* D. Th. 1. 2. q. 69. art. 4. in corp.

Quæst 3. Hæres qui in Testamento aliquo legato oneratus esset, teneretur-ne ad illud solvendum, si testator solemnitates à Jure ad legati validitatem requisitas non servasset?

Resp. Tenetur ad legati solutionem hæres in hoc casu secundùm leges civiles; *Quod si*, inquit Justinianus Imperator, *is à quo relictum dicitur, confiteatur quidem aliquid à se relictum esse, sed ad legis subtilitatem recurrat, omninò solvere cogendus est.* Quod evidentiùs patet ex lege in qua dicitur, quod *Cùm res per testium solemnitatem ostenditur, tunc & numerus testium, & nimia subtilitas requirenda est. Lex etenim ne quid falsitatis incurrat, per duos fortè testes compositum testamentum, majorem numerum testium expostulat, ut per ampliores homines perfectissima veritas reveletur: cùm autem is qui aliquid ex voluntate defuncti lucratur, & maximè ipse hæres, cui summa authoritas totius causæ commissa est, dicere compellitur veritatem per Sacramenti religionem, qualis locus testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propriâ & indubitatâ fide relictâ; cùm & in leges respeximus; quæ justis dispositionibus testatorum omnimodò hæredes obedire compellunt, & sic strictiùs causam exigunt, ut etiam amittere lucrum hære-*

Lib. 2. Inst. tit. 23. §. ultimo.

L. Quæstionem Cod. de fideicom.

ditatis faciant eos qui testatoribus minimè paruerunt.

Ex quo evidenter sequitur, leges decernere, ut dum hæres de voluntate testatoris securus est, scitque se fuisse oneratum aliquo legato, obligetur omninò ad illud præstandum, licèt omnes solemnitates à Jure ad legati validitatem requisitæ, observatæ non fuerint. Et id dicendum est juxta leges civiles Romanas, quæ amplam & liberam hominibus de bonis suis post mortem disponendi facultatem concedebant.

Sed cùm in variis mundi regionibus, illæ leges non observentur, & aliæ fortassis vigeant, quæ in hac materia alio modo loquuntur: Hæc sola generalis regula in hac quæstione potest assignari, ut scilicet procul dubio observetur in conscientia, illud quod decerneret justus judex, qui rei veritatem rectè cognosceret; ita ut in regionibus in quibus hæres, qui fateretur oneratum se fuisse à testatore aliquo legato, non tamen in foro externo obligaretur ad illud solvendum, si solemnitates à Jure requisitæ non fuissent observatæ, pariter non obligetur in conscientia; & ratio est, quia certum est justam sententiam à Judice prolatam in conscientia obligare, cùm super aliqua falsa præsumptione non fundatur.

TRACTATUS TERTIUS DE CONTRACTIBUS IN PARTICULARI, ET PRIMO DE EMPTIONE, ET VENDITIONE.

Caput primum.

De Emptionis definitione:

Quæst. 1. QUID est Emptio?

Resp. Est Contractus quo dominium alicujus rei pro certo pretio acquiritur; hæc definitio ex lege civili desumpta est, & explicari potest hoc modo, quod scilicet emptio sit *Contractus*, quia est conventio à Jure approbata, ex qua oritur actio adversus venditorem: *quo dominium alicujus rei acquiritur*, quia dominium rei venditæ à venditore in emptorem transfertur; & in hoc emptio à locatione differt, in qua dominium rei nullo modo transfertur, sed tantummodò illius usus: *Pro certo pretio*; quia de essentia emptionis est, ut pretium rei venditæ, sit determinatum; alioqui contractus emptionis non potest subsistere: *Pretium autem*, inquit Imperator Justinianus, *constitui oportet: nam nulla emptio sine pretio esse potest. Sed & certum esse pretium debet.*

L. *Origo.* ff. de contrahenda emptione.

L. 3. Inst. tit. 24.

Item pretium in numerata pecunia consistere debet: Quia si in aliqua alia re consisteret, potiùs permutatio, quàm emptio esset, ut ibidem dicitur.

Quæst. 2. Quando-nam censetur perfectus contractus emptionis & venditionis, & ita translatum dicitur dominium rei venditæ in emptorem?

Resp. In jure habetur, quod statim conventione facta, perfecta est emptio & translatum dominium, sic enim loquitur Imperator: *Cùm autem emptio & venditio contracta sit, quod effici diximus simul atque de pretio convenerint, cùm sine scriptura res agitur, periculum rei venditæ statim ad emptorem pertinet, tametsi adhuc ea res emptori tradita non sit: itaque si fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablatus sit, sive etiam inundatione aquæ, aut arboribus turbine dejectis, longè minor, aut deterior esse cœperit, emptoris damnum est, cui necesse est, licèt rem non fuerit nactus, pretium solvere; quidquid enim sine dolo & culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est: sed etsi post emptionem fundo aliquid per alluvionem accesserit, ad emptoris commodum pertinet; nam & commodum ejus debet esse cujus periculum est.*

Lib. 3. Inst. tit. 24. de Empt. & vendit.

Attamen hîc notandum est, quod licèt solus consensus sit de essentia contractus emptionis & venditionis, & ideo contractus perfectus & consummatus regulariter censeatur, ex quo partes concordarunt de pretio, quamvis neque res vendita, neque illius pretium tradita sint, neque datus sit aliquis arrhabo, qui non est de essentia contractus, sed solummodò aliquod indicium & assecuratio consensus quod inter partes intervenit; nihilominus, in variis regionibus & civitatibus in quibus adsunt statuta & leges

leges municipales, quæ etiam in foro conscientiæ debent observari, constitutum est & decretum, ut contractus emptionis & venditionis non censeatur perfectus quando aut res vendita aut certè arrhabo, qui vulgo denarium Dei vocatur, traditus non est.

CAPUT II.

De pretio quo fieri debet emptio & venditio.

Quæst. 1. LICET-ne rem emere infra justum illius pretium, aut vendere ultra idem pretium justum?

Resp. Certum est, id fieri non posse, & emendum esse & vendendum justo pretio; quia, ut ait S. Thomas, *Emptio & venditio videtur esse introducta pro communi utilitate utriusque: quod autem pro communi utilitate inductum est, non debet esse magis in gravamen unius, quàm alterius; & ideo debet secundùm æqualitatem rei inter eos contractus institui: & ideo si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel è converso res excedat pretium, tolletur justitiæ æqualitas; & ideo cariùs vendere vel viliùs emere rem quàm valeat, est secundùm se injustum & illicitum.* D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. in corp.

Quæst. 2. In quo consistit justum cujuslibet rei pretium?

Resp. Duo sunt pretii species; nam aliud est pretium legitimum, quod scilicet stabilitum & determinatum est à lege, aut à Principe, aut alio quocumque superiori legitimo: ut apparet in omnibus rebus taxatis à Magistratibus politicis & præfectis annonæ; & illud pretium augeri aut minui non potest, ita ut injustitiæ

evidentis, & manifestæ reus sit ille, qui rem quampiam ultra pretium à Principe, aut aliis Magistratibus taxatum & determinatum vendit, quive minori pretio emit. Aliud pretium vocatur naturale & commune, quo scilicet res venalis communiter æstimatur, & appretiatur; ut enim dicitur in lege: *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur*: id est res quælibet illud habent pretium, quod illis communiter, ab hominibus qui earum qualitatem, & valorem agnoscunt, quique sine fraude aut præventione judicant, assignatur. Illud pretium non consistit in indivisibili, sed in quadam mensura & mediocritate morali, quæ tres gradus continet, secundùm Aristotelis doctrinam: summum scilicet, medium aut moderatum, & infimum: ita ut res non possit præcisè & absolutè æstimari, exempli gratiâ, centum aureis, secluso quolibet minori, aut majori pretio. Sed quando pretio medio & moderato, valet centum aureos, potest etiam summo pretio æstimari centum quinque aureis, & circiter nonaginta quinque, si minimo pretio æstimetur.

L. *Pretia rerum* ff. ad legem falcidiam.

His positis dicendum est, illum qui vendit nunquam posse excedere summum pretium, illumque qui emit non posse infra pretium infimum emere; quia ut docet S. Thomas, *Pretium rerum, non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam æstimatione consistit; ita medica additio vel minutio non videtur tollere æqualitatem justitiæ*; & ex sancto Antonino: *Potest distingui triplex limitationis gradus etiam justus. Primus potest nominari pius, secundus discretus, tertius verò rigidus. Primus est pretii minoris. Secundus est mediocris, tertius est majoris.*

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 2. ad 1.

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 8. §. 1.

Quæst. 3. Poteſt-ne quis licitè emere infra pretii infimi limites, aut ultra ſummum pretium vendere ?

Reſp. Illud fieri nequaquam poteſt, ut ſupra inſinuatum eſt ; & generaliter loquendo juſto pretio res quælibet vendi debet : attamen reperiuntur aliqui caſus in quibus id licere videtur.

Quæſt. 4. In quibus caſibus licet emere infra pretii infimi limites, aut emere ultra ſummum pretium ?

Reſp. Varii ſunt hujuſmodi caſus : primus fusè explicatur à S. Antonino his verbis : *Notandum quod cùm quis vendit merces certo pretio majori quàm ſit illud quod tunc valent cùm venduntur, ex eo quòd non intendebat eas vendere, ſed ſervare uſque ad tempus quo probabiliter exiſtimatur tantùm tunc valituras, vel plus, quantùm nunc vendit, ſed ad inſtantiam alterius vendit : iſtud eſt etiam pretium juſtificatum & licitum, ut expreſsè dicitur in cap.* in civitate, *De Vſuris. Secùs autem ſi non intendebat ea ſervare, ſed tunc vendere, vel etiam ſi non eſt probabile ſeu veriſimile quòd eo tempore quo volebat in futurum vendere, tantùm debeant valere quantùm nunc vendit, quia tunc non haberetur reſpectus ad indemnitatem ſuam. Idem dicendum de tempore ; ſcilicet quòd ſi emptor dat pretium mercium antequam recipiat merces ; & minùs dat quàm tunc valent cùm emit, ex eo quod eo tempore quo recepturus eſt merces, veriſimiliter exiſtimatur, quod minùs debeant valere, quàm tunc cùm emit.* Obſervandum tamen eſt, ad plenam illius primi caſus elucidationem, quod ille qui majori pretio vendit, eo quod poterat rem ſervare uſque ad tempus in quo probabiliter plus valitura erat, D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 8. §. 1.

debere aliquid minuere de tali pretio quod habitura probabiliter esset hæc res, ob incertitudinem eventus & alia incommoda & dispendia quæ in illa servanda toleranda essent.

Secundus casus in quo licèt rem pluris quàm valeat vendere, accidit, dum quis emere vult bona alicujus quæ illi valdè necessaria & utilia sunt, ita ut venditor damnum patiatur ex rei quam possidebat privatione: in tali casu licet sine dubio venditori rem suam ultra justum pretium vendere, ut damnum quod patitur resarciat; quia ut optimè docet S. Thomas, *Cùm aliquis multùm indiget habere rem aliquam & alius læditur, si eâ careat: in tali casu justum pretium erit, ut non solùm respiciatur ad rem quæ venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit; & sic licitè poterit aliquid vendi plusquàm valeat secundùm se, quamvis non vendatur plusquàm valeat habenti.* Quod tamen intelligendum est fieri posse, dum venditor ad instantiam precesque emptoris, & ut illi morem gerat, vendit; nam si venderet necessitate compulsus aut alio modò quàm ad instantiam venditoris per se vel per alium, tunc non posset vendere ultra justum pretium; quia ut ait idem S. Doctor, *Qui emit rem aliquam, tantùm pro ea justè dat quantùm valet, non autem quantum ille qui vendit, ex ejus carentia damnificatur.* Dum etenim quis emptoris precibus motus, rem suam vendit, potest illum ad damnum, quod ex illius privatione sentit resarciendum obligare, quia tunc emptor est prima talis damni causa; sed è contrario dum necessitate compulsus, aut generaliter ut sibi consulat vendit, non potest illud damnum quod patitur in emptorem rejicere, cùm illius causa non sit, sed potiùs proveniat ex necessitate vendito-

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. in corp.

D. Th. q. de malo, q. 14. art. 4.

ris, quæ illum ad vendendum impulit.

Quæst. 5. Nullus-ne alius potest assignari casus in quo liceat res infra justum pretium emere ?

Resp. Potest quodammodo dici, licere res infra justum pretium emere, quoties emptorum penuria venditorem ad rem suam offerendam compellit, ut qui eam emere velit inveniri possit; quia licèt tunc rem minori pretio emat, quàm re verà in se considerata valeat, eam tamen justo pretio emit ob tales circumstantias, cùm certum sit minui aliquid de pretio mercium, dum rariores sunt emptores, & pretium augeri dum emptorum est concursus frequentior. Et ita experientiâ constat, quod dum Rex ad aliquam urbem accedit, pretium mercium multùm augetur ob majorem ementium numerum, & è contrario Rege recedente, tale pretium minuitur. Unde illi qui minori, & viliori pretio emunt in aliqua platea, aut sub hastatione publica aut etiam sub finem nundinarum, nullam injustitiam in hoc committunt, dummodo nulla fraus interveniat; quia licèt merces minori pretio quàm in se valent emant, tamen justo emunt pretio, ob tales circumstantias; certum enim est, quod secundùm communem æstimationem, quæ tanquam pretiorum regula considerari debet, ut dicitur in lege superiùs citata, rerum pretium augetur ut plurimum, aut minuitur, juxta majorem aut minorem emptorum concursum, & numerum.

Quæst. 6. Potest-ne emi census aut pensio constituta minori pretio, quàm sit capitale, propter quod talis census constitutus est ?

Resp. In hoc casu cum aliqua distinctione respondendum est; aut enim capitale talis census datum est eo modo, ut pensio aut Canon,

& census non posset esse major, cùm scilicet dantur in statu Ecclesiastico septem quolibet anno pro uno quoque centenario, ut decernitur in Bulla 6. Clementis Papæ VIII. aut sex vel etiam quinque, juxta regionum varios usus; & in hoc casu videtur, nullo modo licere capitale alicujus census hoc modo rigoroso constituti, emere minori pretio & summa, quàm sit ipsummet capitale; quia sine dubio, juxta constitutionem B. Pii Papæ V. ille injustitiam, atque adeo usuram committit, qui, exempli gratia, pro centum aureis constituit censum annuum octo aureorum; & evidenter constat, quod is qui minori pretio emit capitale alicujus census, qui septem pro quolibet centenario annuatim reddit, minuendo illud capitale, & percipiendo totum censum, percipit aliquid ex sua pecunia ultra pretium taxatum à Superiori in censibus, quod tanquam usurarium in dicta Bulla Pii V. damnatur, & ita census annuus septem aureorum constitutus pro capitali centum aureorum, non potest emi, exempli gratia, octuaginta aureis; quia in hoc reperitur injustitia aliqua usuræ labe infecta, ex eo quod ille qui octuaginta tantùm dedit, septem annuatim contra constitutionem prædictam percipit.

Quod si è contrario ob capitale datum, census minùs rigorosus constitutus sit, ut, verbi gratia, pro quolibet centenario, quatuor aut quinque annuatim solvantur: in hoc casu licet emere talem censum minori pretio, quàm illud pro quo constitutus est; quia potest quilibet pecuniâ suâ censum usque ad limites rigorosi pretii constituere. Et ita in illis regionibus in quibus septem pro quolibet centenario annuatim in censibus solvi & recipi possunt, potest quilibet pretio sexaginta aureorum

emere censum quatuor aureorum, constitutum pro capitali centum aureorum.

Attamen in tali casu duo observanda sunt. Primò, ut interesse quod percipitur non excedat taxam à Principe in censibus constitutam. Secundò, ut si ille qui primus vendidit censum & super cujus bonis constitutus est, velit se redimere à tali censu solvendo & reddendo illius capitale; tunc hic qui illud à tertio emerat, tenetur venditori reddere illud omne quod accepit ultra summam quam pro emptione talis census dederat, eo quod non possit plus recipere quàm dedit, cùm à B. Pio V. ubi supra, decretum sit quod debitor census possit se redimere solvendo eamdem summam quam accepit; unde usuram committeret qui censum quinque aureorum pro centum aureis constitueret, hoc pacto ut debitor non posset se redimere nisi solvendo centum & decem aureos, & ita videtur quod similiter ille qui capitale quinquaginta aureorum pro quadraginta aureis emit, non potest sine usura exigere, & recipere aliquid ultra dictam summam quadraginta aureorum. Concludendum igitur videtur, quod si Petrus emit octuaginta aureis à Joanne capitale centum aureorum cum suo annuo censu quatuor aureorum quod illi debebatur à Paulo: in hoc casu si Paulus velit se redimere à tali censu, Petrus tenetur reddere Joanni vinginti aureos; quia justum non est ut plus accipiat quàm dedit.

Quæst. 7. Nonne dici posset quod is qui ut supra capitale centum aureorum, pretio octuaginta aureorum emit, potest tamen totam illam centum aureorum summam in casu solutionis & extinctionis census retinere, propter periculum quod subiit perdendi summam sic traditam?

Resp. Illud certè dici non potest, sicut non licet ei qui censum emit exigere in casu extinctionis p usquàm dedit, ob periculum in quo fuit data pecunia. Attamen si census esset litigiosus, & necessarium esset expensas facere ad illius assecurationem; in hoc casu tales expensæ necessariæ possint capitale datum augere, & ita posset quis licitè percipere non solùm illam summam quam venditori dedit, sed etiam omnes expensas necessarias quas fecit, & etiam justum salarium recipere ob tempus quod in tali lite sustinenda insumpsit.

Quæst. 8. Quo pacto intelligi debent legis verba, quod scilicet: *Res tantum valet, quantum vendi potest*; ex quibus inferri posse videtur, licere rem quamlibet vendere majori pretio quo vendi de facto potest, cùm liceat vendere quantum valet; & ut ait S. Thomas, res tantùm valet quantùm sine fraude vendi potest?

Resp. Hæc legis & Doctoris Angelici verba intelligenda sunt: Primò quod res valet quantùm vendi potest, modò non vendatur ultra limites majoris & summi pretii, aut infra pretium infimum; quod probatur ex lege in qua habetur, quod *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur.*

l. *Pretia rerum*, ff. ad legem falcidiam,

Secundò hæc verba intelligi debent secundùm illud quod à Canonistis & à Jure-consultis dicitur, quod scilicet dum venditor ultra dimidiam justi pretii læsus fuit, author læsionis tenetur rem emptam restituere, aut illud quod justo pretio deest supplere, ut habetur in lege & in una Decretali, in qua sic loquitur summus Pontifex. *Cùm constitisset nobis monasterium in venditione ultra dimidiam justi pretii fuisse deceptum, sententiando decrevi-*

leg. *Rem majoris.* Cod. de rescindenda venditione.

mus, ut præfati cives aut recepto pretio possessiones restituerent memoratas, aut supplerent quantum constaret, legitimæ venditionis tempore, pretio defuisse. Ex quo evidenter sequitur, justum rerum pretium non esse illud quo vendi quoquo modo possunt, cùm jure civili & Canonico obligetur ille qui emit rem infra dimidiam justi pretii, ad duplicandum pretium quod dederat, ut ad justum pretium deveniatur; & ita facilè cognoscitur quod secundùm jura justum rerum pretium non est illud quo vendi possunt, sed illud quo communiter æstimantur. Unde S. Thomas asserit, quod *Secundùm divinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione non sit æqualitas justitiæ observata. Et tenetur ille qui plus habet, recompensare ei, qui damnificatus est, si sit notabile damnum, quod ideo dico, quia justum pretium rerum, non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam æstimatione consistit: ita quòd modica additio vel minutio non videtur tollere æqualitatem justitiæ.* Cæterùm sanctus Antoninus verba legis supra in quæstione relata sic explicat: *Cùm dicitur quòd res tantum valet quantum vendi potest, fateor si pro tanto vendi permittitur quantum valet.*

Cap. *Cùm causa.* De Emptione & venditione.

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. ad 1.

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 8. §.

CAPUT III.

Utrum liceat minori pretio & infra infimum rem emere, quando tale pretium anticipatè solvitur.

Quæst. I. LIcet-ne mercatori emere, exempli gratiâ, lanam minori pretio quàm reverà valeat, dum pecuniam per anticipationem solvit?

H iv

Resp. Illud omninò non licere constat ex Decretali, in qua Alexander Papa III. sic loquitur: *Qui merces comparant, quæ tunc ultra quinque libras non valent & promittunt se illis à quibus illas merces accipiunt, sex libras statuto termino soluturos, venditores peccatum incurrunt, nisi dubium sit merces illas plus solutionis tempore valituras*; Et ita cùm eadem sit ratio emptoris & venditoris si non licet cariùs vendere, ob dilationem solutionis, neque pariter licet viliùs emere, & infra justum pretium, ob solutionis anticipationem; nisi pariter constet, rem minùs valituram eo tempore quo tradi debet; quia, ut docet S. Thomas, *Cùm aliquis cariùs velit vendere res suas, quàm sit justum pretium, ut de pecunia solvenda emptorem expectet, manifestè usura committitur, quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui, quod pertinet ad rationem usuræ: similiter etiam si quis emptor velit rem emere vilius, quam sit justum pretium, eo quod pecuniam ante solvit quàm possit ei res tradi, est peccatum usuræ, quia etiam ista anticipatio solutionis pecuniæ, habet mutui rationem, cujus quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei emptæ.*

Alexander III. in cap. *In civitate.* De usuris.

D. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 7.

Illud etiam expressè prohibetur in Concilio Mediolanensi his verbis, *Ne ob anticipatam solutionem, res minoris ematur justo pretio, vel solvatur minus quàm debeatur.*

Conc. Mediolanense. 1.

Quæst. 2. Nonne potest esse aliquis casus, in quo liceat minori pretio emere ob anticipatam solutionem?

Resp. Posset reperiri aliquis hujusce generis casus, ut si adesset verum lucrum cessans aut damnum emergens, modò adsint omnes circumstantiæ necessariæ, ut lucrum cessans aut

damnum emergens excusent in conscientia illum qui aliquod interesse ex mutuata pecunia recipit, de quibus circumstantiis loquemur, Deo dante, in tractatu de Usura. Et ita si, verbi gratia, mercator necesse haberet pecuniam accipere cum onere solvendi interesse, & illud fieret in gratiam ejus cujus lanam emit; in hoc casu mercator posset compensare & computare damnum quod re verà sentit ex tali interesse quod patitur ut possit solvere per anticipationem pretium lanæ venditæ.

Quæst. 3. Nonne, præter rationem lucri cessantis, vel anticipatam solutionem, est alius casus in quo liceat viliori pretio emere?

Resp. Sanctus Antoninus asserit, quod *Si emptor dat pretium mercium antequam recipiat merces, & minùs dat quàm tunc valent cùm emit, ex eo quòd eo tempore, quo recepturus est merces, verisimiliter æstimatur quòd minùs debeant valere quàm tunc cùm emit, vel saltem dubium est utrum plus vel minùs sint valituræ, quàm sit pretium datum; pretium est justificatum & licitum: secùs si ratione anticipationis solutionis pretii ante receptionem mercium, diminueret pretium tunc currens, vel verisimiliter æstimaret minori pretio non posse valere merces illas emptas, quàm sit illud quod dat, sed bene multò pro majori pretio, quia tunc esset usura*, juxta Can. *In civitate.* De *Usuris.* D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 8. §. 1.

Quæst. 4. Nonne dici posset, mercatoribus licere viliori pretio emere dum anticipatò solvunt, quia periculo perdendæ pecuniæ se exponunt, aut etiam quia aliquoties illi à quibus, exempli gratiâ, lanam emunt, eos fallunt eam aquâ aspergendo, aut in loco humido conservando, ut illius pondus augeatur?

Resp. Mercatores nullo modo possunt viliori

pretio emere, ob periculum pecuniæ quod subeunt, quia tale periculum non potest illos excusare qui aliquod interesse recipiunt, nisi dum pecuniam periculo alicujus commercii exponunt in contractu Societatis, non verò in contractu mutui, quod implicitè fit dum quis emit viliori pretio ob anticipatam solutionem, ut expositum fuit supra ex doctrina sancti Thomæ; quia, *Ratio periculi etiam circa sortem non excusat usuram in mutuo, ut probatur in cap.* Naviganti. Illud etiam expressè asseritur à sancto Antonino his verbis: *Ratione dubii in mutuo quod est ibi implicitum, non licet sperare lucrum.*

D.Th. opusc. 73. cap. 9.

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 8. §. 2.

Quantum ad fraudem quam adhibent lanæ venditores, non potest justam subministrare rationem ad emendum infra justum pretium. Primò quia multos norunt modos mercatores tales fraudes vitandi. Secundò quia non omnes venditores tali fraude utuntur, & tamen iis qui fideliter vendunt non suppletur de pretio quod diminutum fuerat ob solutionis anticipationem, quod injustitiam manifestam involvit, justus enim pœnam fraudulenti portare non debet.

Quæst. 5. Nonne dici posset in gratiam mercatorum qui viliori pretio emunt ob anticipatam solutionem, illud eis licere quia mercium minuitur pretium, quoties ob emptorum penuriam venditor ad offerendas merces cogitur?

Resp. Licèt verum sit, ut capite præcedenti dictum fuit, mercium pretium minui dum, ob emptorum penuriam, illas venditor ultro offert non requisitus, quia ob talem penuriam, minùs communiter æstimantur; attamen in casu proposito hæc ratio non sufficit, ut mercatores licitè viliori possint pretio emere. Pri-

mò quia solummodò locum habet, dum qui ad alterius requisitionem emit mercem oblatam, non plus valere æstimat, quàm pecuniam quam loco pretii dat; si enim hoc modo tantùm emeret, ut lucrum extraordinarium consequeretur, non verò ut necessitati proximi tali emptione succurreret prout sæpissimè à mercatoribus fit, usuram committeret, & obligationem restituendi contraheret. Quod probatur autoritate Urbani Papæ III. qui de iis loquens, qui cariùs vendunt ob solutionis dilationem, quorum eadem est ratio ac eorum qui viliùs ob anticipatam solutionem emunt, ut ait S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 7: cùm ab eodem Pontifice quæsitum fuisset, utrum ille usuram committeret, qui merces cariùs ob dilationem solutionis vendit, quàm si statim illarum pretium traderetur: ita differit; *Utrum reatu criminis involvatur qui merces majori pretio distrahit, si ad solutionem faciendam prolixioris temporis dilatio prorogetur, quàm si ei incontinenti pretium persolvatur, hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, judicandi sunt malè agere, & ad ea quæ taliter sunt accepta restituenda, in animarum judicio efficaciter inducendi.* Et ita juxta illius Pontificis Decretum, verum est, quod dam mercatores viliori pretio, ob solutionis anticipationem emunt, si ita agant, cum intentione majus lucrum consequendi, usuram committunt. Secundò quia certum est, multos reperiri mercatores qui cum solutionis anticipatione emunt, ex quo patet, quod non vilius emunt, ob penuriam emptorum, & quia illis offeruntur merces, sed solummodò quia anticipatò solvunt: quod usuram manifestam involvit.

Cap. *Consuluit.* de Usuris.

Quæst. 6. Quidnam de his dici potest qui

in quibusdam regionibus viliori pretio oleum emunt ob anticipatam solutionem: Exempli gratiâ, ante olivarum collectam, mensuram olei decem aureis emunt, dùm probabiliter quatuordecim, aut quindecim aureos valituram tempore collectæ putant: & consequenter venditor se ad dandas tres olei mensuras obligat, asserens se illas ab emptore accepisse, licèt non oleum, sed pecuniam acceperit?

Resp. Constat ex autoritatibus supra relatis cap. *In civitate* & cap. *consuluit. De Vsuris*; & ex doctrina S. Th. & S. Antonini, talem contractum usurarium esse; quia certum est ob solam solutionis anticipationem viliùs emi: sed ultra peccatum usuræ, in hoc contractu reperitur etiam perjurium, cùm juramentum omnibus contractibus apponatur, & ita juret quis se tres olei mensuras dedisse, licèt pecuniam solummodò dederit.

Quæst. 7. Illa quæ jam olim introducta est consuetudo, emendi viliùs, cum anticipatione solutionis pretii, ut & venditores possint sibi consulere, & variis necessitatibus subvenire; & emptores possint compensare & resarcire expensas quas ad habendam anticipatam pecuniam facere convenit, potest-ne verè mercatores in tali casu à peccato excusare?

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 8. §. 3. *Resp.* *Dicendum* cum sancto Antonino, *quod si talis consuetudo de dilatione solutionis introducta sit pro communi bono, & non in fraudem usurarum, sed pro expeditione mercantiarum: tunc distinguendum est, secundùm Thomam; quia aut mercator merces suas vendit ad terminum ultra quantitatem justi pretii, aut non. Si primo modo, non est dubium quod contractus usurarius est cùm in eo expectatio temporis sub pretio injusto cadit, contra cap. Consuluit. Extra de Vsuris. Si autem*

secundo modo, quia secundùm quantitatem justi pretii vendit, licèt terminum tradat, & pro termino pretio majori vendere videatur: non tamen est ibi usura.

Quæst. 8. Debet-ne tanquam usurarius considerari mercator qui regulariter cariùs ob dilatam solutionem vendit, quàm dum statim pretium solvitur, quique potiùs eligit minori pretio in pecunia numerata vendere, quàm majori dum solutio expectanda est?

Resp. Non ideo talis mercator statim condemnari debet; quia in hoc casu non expectat pretii solutionem dum vendit, ut majus lucrum faciat; Summus autem Pontifex in dicto cap. *Consuluit*, eos tantùm damnat, qui ideo cum dilatione solutionis cariùs vendunt, ut possint majus lucrum percipere; at constat quod in casu proposito mercator cariùs solummodò vendit, ut possit compensare damnum, quod ob dilationem solutionis sentit.

CAPUT IV.

De illis qui res furto surreptas aut aliis modis injustis acquisitas, emunt.

Quæst. 1. TENETUR-ne ad restitutionem qui rem aliquam furto surreptam emit?

Resp. Huic quæstioni apposité respondit sanctus Raymundus his verbis: *Circa illos qui emerunt de rapina, distingue: Quòd aut sciebant rapinam esse, aut probabiliter credebant; aut credebant de justo esse, vel de hoc nihil cogitabant, scilicet utrum esset rapina, vel non, utrum de justo, vel non. In primis duobus casibus subdistingue, quia aut emit*

D. Raym. lib. 2. tit. de raptoribus. §. 22.

quis mala fide, id est, cupiditate acquirendi sibi, aut bonâ fide, id est voluntate restituendi, quasi gerens utiliter negotium illius cui fuerat ablata res quam videbat perire, vel in tale casum devenire, quod non posset postea recuperari, vel si posset, non sine magna difficultate. In primo casu, scilicet quando mala fide emit, tenetur indistinctè ad restitutionem, nec liberatur vendendo, vel aliàs alienando rem alteri, vel etiam si res pereat morte, vel alio casu, vel si sibi violenter auferatur, vel furtivè subtrahatur, vel alio simili modo; & hac est ratio quia furtum commisit contrectando rem alienam invito Domino. ff. de furtis leg. 1. Et fur semper est in mora restituendi; unde nec pretium quod dedit poterit repetere ab illo cujus res est, nec expensas quas ibi fecit, & omnem utilitatem quam ex illa re habuit tenetur restituere. D. Raymundus. Ibid. *Si verò emit aliquis bonâ fide à raptore vel ab alio rem de rapina, vel furto, bonâ scilicet intentione, non ut sibi lucraretur, sed ut spoliato restitueret; potest à spoliato repetere illud quod dedit pro ipsa re bonâ fide & etiam quidquid expendit postea ad conservationem illius rei; nisi fortè cum re ipsâ lucratus aliqua unde posset facere dictas expensas, & breviter quidquid sibi adest ex illa re restituere tenetur, quidquid sibi abest potest repetere: ratio autem quare iste potest repetere, est, quia gessit utiliter negotium absentis spoliati.*

Quaest. 2. Qui bonâ fide emit, non putans rem fuisse furto surreptam, tenetur-ne rem restituere? Et potest-ne illius verum Dominum adstringere ad reddendum pretium furi bona fide solutum?

Resp. Idem sanctus Raymundus similem

quæstionem proponit & solvit his verbis: *Si aliquis emit rem furtivam ignoranter, & bonâ fide, & in foro publico, & publicè, nunquid potest saltem pretium quod numeravit petere à Domino, cùm deprehendit rem esse furtivam; vel nunquid poterit retinere rem donec pretium fuerit solutum? Respondeo quod non.* Et hæc decisio expressè habetur in lege his verbis: *Incivilem (id est ut ait Glossa, contra jus) rem desideratis, ut agnitas res furtivas non priùs reddatis quàm pretium fuerit solutum à Dominis*; Quia ille qui à latrone emit, nullum jus in re empta habet, cùm illius dominium nulliter in eum fuerit translatum à non domino qui idcirco nullum jus super ea re conferre poterat; quia, ut dicitur in regula juris Canonici, *Nemo potest plus juris transferre in alium quàm sibi competere dignoscatur.* Attamen qui bona fide emit, potest expensas ad conservandam aut augendam rem factas retinere: & ob eamdem rationem non tenetur ad restitutionem fructuum quos, pendente bonâ fide, percepit, ut inferri potest ex cap. *Requisivit.* De in *integrum restitutione.* Nisi ex his factus fuerit ditior, juxta legem in qua dicitur, quod *Fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint.* Locupletior autem quis factus est, quando utiliter rem expendit, ita ut si tales fructus non habuisset, ex propriis bonis talem expensam prudenter fecisset.

D. Ray. lib. 2. tit. de furtis, §. 7.

L. Incivilem. Cod. de furtis.

Regula. 69. de regulis juris in 6.

L. 1. Cod. de petitione hæreditatis.

Quæst. 3. Qui rem furto surreptam ignorans & bona fide emit, tenetur-ne ad restitutionem si furtivam esse nesciens, illam vendidit, aut alio modo alienavit, aut etiam si casu aliquo fortuito periit?

Resp. Docet sanctus Raymundus, quod *Bonæ fidei emptor si durante bona fide ipsius* D. Raym. lib.

2. tit. de furtis, §. 7. *periit res, non tenetur; idem credo si alienavit durante similiter bonâ fide.* Primò quia non acquisivit, nec detinet injustè rem alienam, cùm ut dicitur in lege, *Nummus qui redactus est ex pretio rei furtivæ, non est furtivus.* Secundò quia, ut habetur in lege, *Possessor bonæ fidei restituere tenetur, si factus sit locupletior.* At ille factus non est locupletior ut supponitur, ex tali emptione & venditione; ergo nihil restituere tenetur, & eadem videtur esse doctrina sancti Thomæ, dum dicit quod possessor bonæ fidei *Non tenetur restituere fructus consumptos, quia bonâ fide possedit.*

L. *Qui vas.* ff. de furtis. §. *Cùm fur.*

L. *Vtrum autem.* ff. de petit. hæred.

D. Th. 2. 2. q. 100. art. 6. ad 3.

Quæst. 4. Si ille qui rem furtivam, bona fide nesciens emit, tractu temporis cognoscit esse furtivam, tenetur-ne ad restitutionem, si sciens non esse suam, illam aliquo modo alienavit, aut casu fortuito perdidit?

Resp. Ad restitutionem procul dubio tenetur; quia ut dicitur in Canone: *Tamdiu quisque bona fidei possessor rectissimè dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum; cùm verò scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur: tunc justè injustus possessor vocabitur*: At constat ex supra dictis, possessorem malæ fidei semper ad restitutionem teneri, sive res suâ culpâ perierit aut non; unde evidenter concluditur, quod ille qui in casu proposito sciens rem esse alienam, eam vero domino non restituit, ad restitutionem teneri, si dum est in tali mora, res casu fortuito perierit, quia factus est malæ fidei possessor.

Can. *Si virgo.* 34. q. 2.

Quæst. 5. Licet-ne panni lascinias à sartoribus emere?

Resp. Illud generaliter non licet, juxta ea quæ ex sancto Raymundo relata sunt; illi

enim qui talia frusta emunt, habent justum & sufficiens fundamentum dubitandi, ne sartores ea furati sint; attamen si constaret non esse furto surrepta, licitè absque dubio emi possent.

Et illud quod de ementibus à sartoribus dicitur, ad alios generaliter debet extendi, qui aliqua à personis suspectis comparant. Ut sericum ab iis qui illud pro aliis variis modis præparant, & expoliunt, & sic de cæteris, dum adest fundamentum sufficiens dubitandi quòd res ad venditorem non pertineat.

CAPUT V.

De illis qui merces summo pretio vendunt, & easdem mox infimo pretio emunt.

Quæst. I. LICET-ne mercatori vendere, exempli gratia, aliquam mercem centum nummis post annum solvendis, sciens eandem sibi mox ab eodem, pretio nonaginta nummorum præsentium dandam esse?

Resp. Id licitè fieri non potest, quia in hac emptione adest mutuum implicitum cum usuræ labe. Nam idem est ac si mercator nonaginta nummos mutuo daret, cum pacto quod centum ei post annum solverentur. Nam, ut ait sanctus Antoninus, *Patens est quòd ideo secundus revendidit primo vendenti pro pretio satis minori: quia sub quadam mutui ratione, potiùs quam sub reali veritate solutionis, tradidit ille sibi nonaginta, vel octoginta, ab eo debens rehabere centum; quia ipsi primò vendenti non solvit tunc: propterea talis con-*

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 8. §. 3.

tractus usurarius est, & omni malignitate ac duplicitate plenus.

Illud etiam expresse damnatum & prohibitum fuit à sancto Carolo in Concilio Mediolanensi primo, his verbis: *Ne cui præsentem pecuniam quærenti quidquam cariùs vendatur, ut statim à venditore per se, vel per interpositam personam, viliùs ematur.*

40. Propos. damnata ab Inoc. XI. an. 1679.

Demùm summus Pontifex Innocentius undecimus sequentem propositionem damnavit. 40. Propos. damnata. *Contractus Mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis præviè inito cum intentione lucri.*

Quæst. 2. Licet-ne fundum cum hac conditione vendere, ut si venditor pretium intra certum tempus restituat, emptor fundum pariter restituere teneatur, fructibus perceptis non computatis?

D. Raym. lib. 2. tit. de usuris. §. 6.

Resp. Sanctus Raymundus talem contractum licitum esse docet, his verbis: *Si vendidit tali conditione ut quandocumque solvatur pretium, rehabeat prædium: non est mutuum, & emptor facit fructus suos sine periculo usuræ, licèt venditor juxta venditionis formam postea recuperet prædium: & hoc intelligas nisi in fraudem usurarum sit facta talis venditio; quod præsumitur ex his conjecturis, scilicet ex eo quòd modicum est pretium respectu valoris rei: idem ex eo quòd aliquid persolvitur ultra summam receptam.* Unde Innocentius tertius loquens in una sua Decretali de simili contractu dicit, quod *Ex duobus quæ in pacto fuerunt expressa, videlicet quòd fructus percepti deberent in solvenda pecunia numerari, & quòd ultra summam receptam, sexaginta solidi deberent persolvi, contrà ipsum emptorem præsumitur vehementer, præsertim cùm*

Cap. *Illos vos.* de pignorib.

usuras consueverit exercere. Ex quo concludi posse videtur, non posse vendi fundum cum pacto redemptionis, ea conditione ut venditor redimens teneatur dare aliquid ultra pretium tempore venditionis solutum.

Regulam assignat sanctus Antoninus ad cognoscendum utrum hujuscemodi contractus in praxi sit usurarius, an non; dum ait, *Si emptor intendit realiter emere, & justo pretio, tamen dat illi venditori potestatem reemendi, potiùs tamen vellet quod sibi remaneret prædium, non est usura.* **D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 8, §. 8,**

Quæst. 3. Aurifices possunt-ne vasa aurea aut argentea, non computato artificio, emere, dum illa facilè ita resarcire possunt, ut vasa nova appareant & ut talia vendantur, ita ut sæpiùs pretium quod dederant duplicetur?

Resp. Id eis licet; quia ut superiùs cap. 2. dictum fuit, justum venalis rei pretium illud est quo communiter æstimaretur ab homine qui ejus valorem cognosceret, quique de ea sine fraude aut præventione judicaret; & hæc ipsa est legis dispositio in qua dicitur, quod *Pretia rerum non ex affectu nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur.* Sed certum est, vasa aurea aut argentea, dum venalia proponuntur, æstimari solùm communiter ab his qui illorum valorem agnoscunt, secundùm eorum pondus, nullâ factâ consideratione artificii & laboris: Aurifices igitur possunt ea emere juxta pondus, nec aliquid tenêtur solvere pro labore aut artificio. Quod tamen intelligendum solummodo est de vasibus quæ ordinario & communi artificio sunt elaborata; fieri enim posset ut vasa aurea & argentea venalia proponantur quorum figura & labor pluris quàm ipsamet materia æstimetur, quæque ob hanc rationem multò magis communiter æsti- **L. *Pretia rerum.* ff. ad L. falcidiam.**

mentur quàm vasa ordinaria ejusdem materiæ & ponderis.

Quæst. 4. Licet-ne frumentum messis aut vinum vindemiæ tempore modico pretio emere, cum intentione revendendi eo solùm tempore quo majus erit illorum pretium?

Resp. Cum aliqua distinctione in hoc casu respondendum est; si enim talia emens ut deinde vendat, intendit illa cariora efficere propter raritatem,& si illas tempore alicujus sterilitatis accumulet, sciens populum grave incommodum ex tali frumenti aut vini cumulo subiturum: cum his circumstantiis hujusmodi commercium illicitum est: & hoc modo intelligi debet id quod à Papa Julio primo, in Canone illi adscripto, dicitur, quod scilicet

Can *Quicumque*, 14. q. 4. *Quicumque tempore messis, vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam, vel vinum: verbi gratiâ, de duobus nummis comparat modium unum, & servat usque dum vendatur nummis quatuor, aut ampliùs: Hoc turpe lucrum dicimus.*

Quod à sancto Antonino dilucidè explicatur

D. Ant. 2. p. tit. 1. c. 23. §. 16. his verbis: *Qui tempore messis emunt blada, & tempore vindemiarum vinum, ut postea vendant cariùs in futurum, licitè possunt pro opera sua recipere lucrum, ut sustententur, dummodo non intendant caristiam inducere. Si autem hoc faciant ex avaritia, ita quòd unus tantum emit de hujusmodi & congregat quòd postea compelluntur homines emere ab eo ad placitum suum: & ideo vendit carè ut vult, & isti enormiter peccant contra proximum, & communitatem; & tales qui victualia, vel alias res aut etiam monetas emunt, ut caristiam inducant, vocat Raymundus nefandas belluas, & mortale est.*

Ex quibus concludi posse videtur, tale

commercium licitum esse, dum fit sine intentione penuriæ inducendæ, & eo tempore quo messis adeo modica non fuit, ut tales res ad victum necessariæ ob id deficere possint aut aliquo extraordinario pretio vendi, modò etiam tale commercium ad aliquem bonum finem dirigatur, veluti ad faciendum honestum lucrum ex quo quis sibi & familiæ necessaria habere possit. Imò illud commercium bono publico utilissimum est, ut rustici ex fructibus collectis pecuniam congregare possint variis usibus necessariam. Et autoritati Canonis, qui prima fronte contrarius videtur, responderi potest, quod eos tantùm damnat qui vinum aut frumentum emunt *Propter cupiditatem*, non autem illos qui, ut suis necessitatibus subveniant, id agunt; quia, ut ait sanctus Thomas, *Negotiatio quæ fit non propter res necessarias vitæ, sed propter lucrum quærendum, secundùm se considerata quamdam turpitudinem habet: sed licita reddetur, sicut cùm aliquis lucrum moderatum, quod negotiando quærit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel etiam ad subveniendum indigentibus, vel etiam cùm aliquis negotiationi intendit propter publicam utilitatem, ne scilicet res necessariæ patriæ ad vitam desint.* D. Th. 2. 2. q. 77. art. 4. in corp.

CAPUT VI.

De Emptione fructuum & proventuum.

Quæst. 1. LICET-ne emere proventum certum, exempli gratiâ, quatuor annos alicujus proventus & pensionis an-

nuæ centum aureorum, pro præsenti pecunia trecentorum aureorum?

Resp. S. Antoninus similem quæstionem sibi proponit, huicque respondet his verbis: *Si aliquis emit jura contractus contra debitorem qui debebat recipere ab aliquo centum, in certo termino, pro pretio nonaginta, quia nunc solvit, numquid emptor committit usuram? Respondeo, si ille emit tantùm minus, quantum nunc est interesse suum, aut quantùm verè æstimandum, sive timendum ne ille debitor solvat, aut quantus est futurus labor rehabendi, non est usura. Si verò aliquis vult diminuere pretium, solum propter hoc, quòd nunc solvit, sed in futuro rehabebit plus, est manifestè usura.* Ex qua doctrina concludi potest, ferè semper in praxi usuram committi in casu proposito; quia illi qui tales emptiones faciunt, non solùm volunt resarcire damnum quod ex anticipatione pecuniæ patiuntur, sed etiam principaliter lucrari intendunt, in quo adest usura manifesta juxta sancti Antonini mentem. Quæ doctrina confirmari potest decisione doctrinali in lucem edita à multis sacræ Facultatis Theologiæ Parisiensis Doctoribus 27. Augusti 1673. his verbis: *Nos infrà scripti sacræ Theologiæ Facultatis Parisiensis Doctores, & alii Socii Sorbonici, re maturè dicussa, censuimus prædictum contractum qui suprà expositus est, quo nempe census temporalis pro quatuor annis solvendus minori pretio emitur, putà census annuus centum florenorum per spatium quatuor annorum percipiendus, trecentis tantùm florenis die contractus solutis emitur, aliumque similem quocumque nomine appelletur planè injustum esse, nec omninò ab usura vitio liberum esse, atque ideo eos qui hujusmodi nundinationibus quæstum*

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 8. §. 12.

quæstum faciunt, ad restitutionem teneri.

Quæst. 2. Si Creditor à debitore petat, ut sibi per anticipationem centum aureos qui post annum solvendi erant, statim solvat, ob idque quinque aureos remittat; potest-ne acquiescere debitor, & hoc modo à centum aureis intra annum solvendis se redimere, octuaginta aureos statim solvendo?

Resp. Id fieri licitè non potest juxta sanctum Thomam; *Nam ille*, inquit Angelicus Doctor, *qui ad certum terminum debet, si ante terminum solvat, ut ei de debito aliquid dimittatur, usuram committere videtur, quia manifestè tempus solutionis vendit; unde ad restitutionem tenetur, nec excusatur per hoc quod solvendo ante terminum gravatur, vel quòd ad hoc ab alio inducitur: quia eadem ratione possent usurarii excusari omnes.* Quod tamen à sancto Antonino clariùs explicatur his verbis: *Aut debitor ex tali anticipatione solutionis damnum non incurrit, sed solùm quia prævenit tempus, vult sibi illa quinque remitti, tunc est usura: & ratio est, quia vendit tempus, & mutuum est, ibi implicitum cum lucro intento: & in hoc casu loquitur beatus Thomas: quod si illa quinque sibi retinet debitor, quia tantumdem est damnum quod ipse inde recipit ex anticipatione solutionis: tunc non est usura, quia nullum ex hoc lucrum consequitur, sed solum conservat se indemnem.*

D. Th. opusculo. 67.

D. Ant. 2 p. tit. 1. cap. 8. §. 13.

Quæst. 3. Licet-ne alicui communitati debita minori pretio emere, ob expensas quæ ad procurandam solutionem faciendæ sunt?

Resp. Ex supra relatis sancti Thomæ, & sancti Antonini autoritatibus, evidenter constat illud licere, dummodò lucrum quod fit non excedat expensas & operas quæ necessariò

insumi debent ad procurandam talium debitorum solutionem, & illud quod ex illorum justo valore minuitur, non sit majus damno quod probabiliter in hoc negotio sentire quis potest. Sed è contra si hæc communitati debita, omnibus pensatis, minori pretio cum intentione lucrandi emantur, committitur manifesta injustitia; quia, ut ait sanctus Thomas, *Viliùs emere rem quàm valeat, est secundùm se injustum & illicitum*. Et ita cùm pecunia pretium determinatum habeat, non possunt illa debita minori pretio quàm valeant emi, deductis expensis & laboribus ad eorum solutionem communiter necessariis; nam aliàs illud quod ultra exigeretur, ob solam anticipationem solutionis exigeretur, quod usuram manifestam involvit, ut fusiùs in tractatu de usura inferiùs probabitur.

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. in corp.

Id tamen sæpè accidit in praxi, ut facilè cognoscitur ex eo quod ii qui hujuscemodi emunt debita, plerumque illorum exactionem aliis committunt longè minori pretio quàm sit illud quod ex tali commercio lucrantur, non sine alicujus injustitiæ periculo.

CAPUT VII.

De illis qui cum pecunia, & nomine alterius emunt.

Quæst. 1. QUI ex pecunia alterius & ejus nomine rem aliquam emit, potest-ne aliquid pro suo labore retinere?

Resp. Si talis emptor jam industriæ & laboris sui mercedem aliunde accepit, aut si est famulus salariatus, aut demùm si promisit, se gratuitò, & absque ulla spe mercedis emptu-

rum : in talibus casibus certum est, non posse aliquid ab eo retineri, sine injustitia manifesta, & consequenter ad restitutionem teneri si quid retinuerit ; damnum enim injustum infert ei cujus nomine emit, qui ei tale mandatum idcirco committit, quia fidelem & gratuitum fore emptorem putat : & si sciret aliquid fuisse retentum, graviter admodum ferret se delusum fraudatumque sub fictæ amicitiæ, & gratuiti laboris specie. Et ea de causa lex etiam civilis voluit mandatum sine spe salarii impleri : & ita *Mandatum, nisi gratuitum, nullum est ; nam originem ex officio atque amicitia trahit : contrarium porro est officio merces* ; constat igitur, illum qui sub specie amicitiæ, & sine ulla mentione salarii & mercedis, rem aliquam se pro alio empturum promisit, eo ipso se tacitè obligasse ad id agendum gratuitò, & ita non posse sine injustitia aliquid ex tali emptione palam aut clanculùm retinere. *L. Obligatio. ff. mandati.*

Quæst. 2. Ille qui mandatum accepit aliquid emendi, potest-ne lucrum aliquod ex tali emptione adipisci ratione amicitiæ venditorum, aut autoritatis cujusdam ex emptionum frequentia provenientis ; sartor, exempli gratiâ, qui à mercatore qui ei ob quamdam consuetudinem & amicitiam, aut certè quia frequenter emit, minori pretio vendit, potest-ne in conscientia ab illo pro quo emit, aliquid exigere ultra pretium ab eo venditori traditum, modò non excedat limites pretii quo solet talem mercem vendere mercator, quoque illam re verâ vendidisset ei pro qua vendita est, si ipsemet, non adhibito sartore emisset ?

Resp. Videtur primâ fronte, quod casus iste in se consideratus, injustitiam nullam involvit ; quia emptor nullo modo fidem aut amicitiam violat ; cùm, ut supponitur, gratis om-

nem suam industriam ponat, & mercem amico suo tradit eo pretio quo omnis emptor communiter eam emisset: quod si aliquid lucri ex tali emptione percipit, id accidit ratione circumstantiarum de quibus supra in quæstione facta est mentio, quæque ad eum solummodò spectant. Attamen in praxi difficillimum est talem agendi modum excusare.

Primò quia illi quibus talia mandata dantur semetipsos adulantur, putantque se minori pretio ob tales circumstantias emisse, quod aliquoties non est verum; mercatores enim illis sæpe imponunt protestando se viliori pretio vendere, licèt id verum non sit, sed tantum fictio quædam & adulatio ut ad sæpiùs emendum inducantur. Secundò, quia etiam si verè & realiter merces minori pretio illis ob prædictas circumstantias traderentur, cùm talia mandata eis eo solummodò intuitu committantur, quia creduntur minori pretio empturi, eos qui mandant miserè fallunt, dùm talem modicitatem pretii in sua lucra convertunt, sibique iis inconsultis applicant. Tertiò, quia cum illa diminutio pretii oriatur ex magno numero emptionum quæ illis committuntur, qui certè numerus talium emptorum personis non adhæret, sed ex committentium confidentia provenit, æquum esse videtur, ut fructus si qui sunt ad eosdem committentes pertineant, & tales pretii diminutiones mandantibus non mandatariis prosint. His rationibus motus videtur Cicero, dum tale lucrum damnat his verbis: *In privatis rebus si quis rem mandatam non modo malitiosiùs gessisset, seu quæstus aut commodi causâ, verùm etiam negligentiùs, eum majores summum admisisse dedecus existimabant. Itaque mandati constitutum est judicium non minùs turpe quàm furti. Quid recipis man-*

Cicero in Epist. pro Sexto Roscio.

datum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conversurus es? cur mihi te offers, & meis commodis officio simulato officis & obstas? ergo idcircò turpis hæc culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam & fidem; nam neque mandat quisquam ferè nisi amico, neque credit, nisi ei quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis simul & amicitiam dissolvere & fallere eum, qui læsus non esset nisi credidisset.

Quæst. 3 Nonne dici posset, sartores, dum alicujus vestis affinia & accessoria emunt, posse aliquid super pretio lucrari & retinere, ut damnum, quod ex insumptione temporis ob talem emptionem sentiunt, aliquo modo resarciant?

Resp. Sartoribus non licèt aliquid ex pretio talium rerum sibi retinere, sub prætextu damni, quod ob insumptionem temporis sentiunt. Primò quia tale damnum non est notabile. Secundò quia hæc consumptio temporis censetur compensata in pretio, quod pro factura vestium datur; certum quippe est, illum qui in tali emptione sartoris operâ utitur, nunquam intendere solvere pro ea aliquid distinctum à salario, quod pro factura datur: neque etiam vellet sartor scire illum, se aliquid pro tali opera in emptione exhibita retinere. Adde quod facilè fieri potest, ut ille idem ex tali sartoris retentione damnum patiatur; si enim cognovisset sartorem velle aliquid lucrari super tali emptione, alteriùs fortassè opera usus esset, qui nullam omnino mercedem expectasset.

Quæst. 4. Dum sartor ab aliquo adhibetur in emptione alicujus panni, peccat-ne & obligatur-ne ad restitutionem, si ob reverentiam mercatoris, sciens permittit ut merces tali per-

sonæ ultra debitum vendantur, aut malæ pro bonis, aut unius qualitatis pro alia?

Resp. In talibus casibus sartor sine dubio peccat, & obligatur ad restitutionem in solidum, sicut & mercator, totius lucri injusti, quod mercator fecit, & sartor permisit; quia, juxta doctrinam sancti Thomæ: *Dare alicui occasionem, periculi vel damni, semper est illicitum*: Sed evidens est in casu proposito, sartorem dare occasionem imò causam damni ei qui pannum ultra justum pretium emit ob confidentiam quam in illius industria & fidelitate ponit: & ita concludi potest, sartorem esse loco medii, quo utitur mercator ad vendendas merces ultra justum pretium, aut pluris quàm sine illo vendidisset, aut ad vendendas merces non bonas, pro bonis: quod peccatum mortale involvit juxta mentem Angelici Doctoris & inducit obligationem restituendi, & reparandi damnum proximi. *Fraudem adhibere ad hoc quòd aliquid plus justo pretio vendatur, omnino peccatum est, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius; & consequens est quod restituere id, quod injustè ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.*

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 3. in corp.

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. in corp.

2. 2. q. 62. art. 2. in corp.

Caput VIII.

De Definitione venditionis; & de rebus vendibilibus.

Quæst. I. QUID est Venditio?

Resp. Est alienatio per quam transfertur rei dominium, & possessio, pro certo pretio. Hæc definitio satis superque explicata est in principio tractatus, dum de definitione emptionis agebatur.

Quæst. 2. Quæ sunt res vendibiles?

Resp. Res omnes quæ aliqua pecunia appretiari & æstimari possunt, vendibiles sunt, modò talis venditio non prohibeatur legibus civilibus, aut Canonicis.

Quæst. 3. Quæ res vendi non possunt?

Resp. Primò res quæ in usus tantum malos inservire possunt, & hæc est doctrina sancti Thomæ, dum dicit, quod *Si qua ars est ad faciendum opera quibus homines uti non possunt absque peccato, per consequens artifices talia faciendo peccarent, utpotè præbentes directè aliis occasionem peccandi.* Et ita non licet vendere malos libros qui igne purgari debent; quod probatur ex autoritate Adriani Papæ, qui de libris famosis loquens ait: *Si quis famosum libellum sive domi, sive in quocumque loco ignarus repererit, aut corrumpat prius quàm alter inveniat aut nulli confiteatur inventum. Si verò non statim easdem chartulas vel corruperit vel igne combusserit, sciat se quasi authorem hujusmodi delicti capitali sententia subjugandum.* Videtur etiam non licere fucum muliebrem vendere, quia illius usus sine peccato esse non potest, juxta sanctum Thomam qui sic loquitur: *De fucato autem ornatu semper est peccatum; mulieribus enim non permittitur ornari nisi propter viros, & viri nolunt decipi ut fucata eis appareant.* Illud etiam priùs docuerat sanctus Augustinus relatus in Canone his verbis: *Fucare pigmentis, quò vel rubicundior vel candidior appareat, adulterina fallacia est; quia non dubito etiam ipsos maritos se nolle decipi; quibus solis permittenda sunt fœmina ornari, secundùm veniam, non secundùm imperium: nam verus ornatus, maximè Christianorum & Christianarum, non tantum non est ullus*

D. Th. 2. 2. q. 169. a. 2. ad 4.

Cap. Si quis. 5. q. 1.

D. Th. sect. 2. cap. 1. primæ ad Timoth.

Can. Fucare. de consecr. dist. 5.

fucus mendax, verùm nec auri quidem, vestisque pompa, sed mores boni sunt. De hac materia fusiùs locutus sum in Tractatu 5. de 4. Decalogi Præcepto. cap. 2. Tom. 5.

Quæst. 4. Licèt-ne facere aut vendere tabellas depictas, quæ vulgo Cartæ dicuntur, aut taxillos?

Resp. Huic quæstioni sanctus Antoninus respondet his verbis: *Videtur dicendum de factoribus, vel venditoribus alearum, taxillorum, cartarum: quod quia in pluribus homines utuntur his ad peccatum mortale propter avaritiam, ideo non videntur tales posse excusari à mortali: unde nec absolvendi, nisi talia dimittant. De Pœnitentia dist. 5. Can.* FALSAS, *& Canone* FRATRES *& Can.* NEGOTIUM, *Can.* EPISCOPUS, *dist.* 5. Præterea expressè prohibentur in Can. *Episcopus*, renovato in Concilio Tridentino. cap. primo. Sess. 22. tam Laïcis quàm Clericis, Ludi qui ex fortuna pendent: *Episcopus & Presbyter aut Diaconus aleæ deserviens, aut desinat, aut certè condemnetur. Subdiaconus autem, aut Lector, aut cantor similia faciens aut desinat, aut Communione privetur: Similiter & Laïcus.*

D. Ant. 3. p. tit. 1. cap. 23. §. 13.

Ex hoc Can. concludit S. Raymundus, *Quod peccatum eorum qui aleæ deserviunt sit mortale & grave, cùm tales pœnæ, non sint imponendæ pro levi crimine.* Et in eodem loco novem rationibus probat, magnum illos peccatum committere, qui aleâ ludunt, etiam Laïcos. Dicit etiam S. Thomas, quod *Ipsum lucrum aleatorum est lege prohibitum*; & sanctus Bonaventura quod *Talis ludus est turpis & reprobatus & contra Deum, & contra omnia jura.*

D. Raymundus, lib. 2. de negotiis sæcularib. §. 11.

D. Th. in 4. sent. dist. 15. q. 2. ad 4.

D. Bonav. in 4. sent. dist. 15. n. 67.

Demùm sanctus Franciscus Salesius, cui

nullus unquam nimiam severitatem objecit, asserit ludos taxillorum, cartarum, & similes, qui à fortuna principaliter pendent, esse recreationes simpliciter, & naturaliter malas & vituperabiles, & ideo à legibus civilibus & Canonicis esse prohibitas. *In Philotea cap. 31. p. 3.*

Quæst. 5. Possunt-ne justè condemnari omnes illi qui cartas aut taxillos vendunt?

Resp. Absolutè loquendo videtur condemnandos non esse, sed incitandos ad eligendum aliud opus ut suæ sustentationi laudabiliùs provideant: & ratio est quia multi sunt ludi qui à fortuna totaliter non pendent, licet cum cartis aut taxillis fiant, ut ludus vulgò dictus Trictrac, aut Tccatillo, & Piquetum in quibus consequenter licèt aliquam honestam recreationem cum debitis circumstantiis quærere. Secundò, quia non omnes absolutè condemnandi sunt qui in ludis qui à fortuna pendent se exercent, cùm tales ludi possint aliquando exerceri, saltem à Laïcis, modò in iis non exponant res tanti momenti, ut earum amissio ludentibus notabile incommodum afferre possit, illosque ad iracundiam aut impatientiam provocare: aut earum lucrum cum nimio ardore allicere valeat, ut dicitur in lege civili. Neque illud contrarium est autoritatibus supra relatis; quia tales aleatorios ludos in iis tantùm damnare videntur, qui ex avaritia & nimia aviditate ludunt, juxta S. Antoninum, aut qui frequentiùs ludunt, & aleæ deserviunt ut dicitur in supra citato Canone *Episcopus*, in quo verbum *deserviens* eos significat, qui in hujuscemodi ludis principaliter occupantur: præterea S. Thomas tales ludos in iis solummodo reprobat, qui cum nimia cupiditate lucri ludunt. Idcircò concludendum videtur, eos tantùm esse condemnandos, qui

domos ad hoc paratas habent, ut alii accedant ad ludendum taxillis aut cartis, illisque absolutio in Sacramento pœnitentiæ deneganda est, si in tali usu perseveraturi putentur, ut decernit S. Carolus his verbis : *Nec eos absolvant qui cum peccatis mortalibus, simul etiam occasiones vitare planè non proponunt, ut sunt qui domum tenent in hunc finem aliis paratam ut tabellis cartaceis vel aleis ludant.* De ludo fusiùs disseruimus infra Tract. 6. cap. 3.

S. Carol. Instr. Confess. cap. 5.

Quæst. 6. Tabernarii & macellarii possuntne tutâ conscientiâ dare aut vendere carnes in quadragesima, aut aliis diebus, quibus illarum comestio prohibita est ?

Resp. Id fieri non potest, nisi adsit justum fundamentum credendi, illos quibus datur aut venditur, legitimam excusationem habere ; quia aliter, tales aliorum peccatis cooperarentur occasionem peccandi dando ; nam *Dicendum est*, ex S. Thoma, *quod si qua ars est ad faciendum opera quibus homines uti non possunt absque peccato, per consequens artifices talia faciendo peccarent, utpotè prabentes directè aliis occasionem peccandi.*

D. Th. 2. 2. q. 169. art. 2. ad 4.

Quæst. 7. Possunt-ne Tabernarii, tuta conscientia, parare aut ministrare cœnam illis quos à jejunio excusari non putant, dum timent cum aliquo fundamento, ne si parare cœnam nolint, eorum tabernæ non frequententur, & ita lucrum ex quo sustentantur pereat ?

Resp. Certum est, peccare tabernarios dum cœnam illis præparant quos ad jejunium observandum obligatos esse sciunt ; quia ut ait S. Raymundus, *Ille peccat quando ex qualitate personæ vel temporis cognoscit, vel probabiliter dictat sibi conscientia, quod ille non quærit rem nisi ad malum perpetrandum : tunc*

D. Raym. lib. 2. de negotiis sæcul. §. 5.

enim non deberet illi vendere contra talem conscientiam. Et ut dicitur in Canone, *qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur.* Et ita peccat ille, qui alii occasionem peccandi sciens præbet. Can. *Si culpa.* de pœnit.

Quæst. 8. Tenetur-ne Tabernarius inquirere utrum illi, quibus in tempore quadragesimali cœnam præparat, à jejunio excusentur? & peccat-ne si nihil tale inquirens, cœnam parat?

Resp. Ut plurimum non peccant Tabernarii, dum cœnam in diebus jejunii præparant; quia varias ob causas, possunt hospites sine peccato his diebus cœnare, de quibus causis curiosiùs inquirere Tabernarius non tenetur, & sibi persuadere debet, eos qui cœnare volunt, cœnare licitè posse. Attamen Tabernarii, qui hospites itinerantes ordinariè non recipiunt, sæpissimè peccant dum cœnam incolis præparant & eorum peccatis occasionem præbent, scientes, tales sanos esse, proindeque à jejunio nullo modo excusari; quod evidens est ex autoritate sancti Raymundi supra relata.

Quæst. 9. Quale peccatum committunt, illi qui res vendunt, quibus ementes ad peccandum utuntur, dum vendentes habent fundamentum sufficiens judicandi, ementes in usus malos talibus rebus uti velle?

Resp. Illorum peccatum ejusdem naturæ est, cujus est peccatum eorum qui emunt; & ideo in Canone dicitur, *Facientem & consentientem par pœna constringit.* Can. *Notum.* 2. q. 1.

CAPUT IX.

De Fraudibus quæ à mercatoribus in venditionibus committuntur, quæque illos ad restitutionem obligant.

Quæst. I. QUÆ est prima fraus quæ à mercatoribus vendentibus adhibetur, quæque ad restitutionem adstringit?

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 2. in corp. *Resp. Primus defectus est*, ut ait S. Thomas, *secundùm speciem rei; & hunc quidem defectum si venditor cognoscat in re quam vendit, fraudem committit in venditione; unde venditio illicita redditur, & hoc est quod dicitur contra quosdam Isaïæ cap.* 1. Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua. *Et in tali casu non solum aliquis peccat injustam venditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Si verò eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re vendita fuerit, venditor quidem non peccat, quia facit injustum materialiter, nec ejus operatio est injusta: tenetur tamen cùm ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompensare emptori.* Attamen notandum est cum S. Antonino, quod *Cùm aliqui sophisticant ea quæ vendunt, ut se servent indemnes, & cum aliquo lucro congruo: quia si venderent puras res, emptores non vellent dare justum pretium: quia alii vendunt talia sic sophisticata, & mixta, minori pretio: videntur posse excusari, dummodò non fiant tales mixturæ quæ noceant humanis corporibus, quod accidere potest in his quæ venduntur in cibum & potum hominum & præcipuè in medicinalibus.* Fatendum nihilominùs est, tales mixtiones

D. Ant. 2. p. tit. 1. c. 17. §. 4.

valdè periculosas in praxi videri, & videndum summa cum attentione, ne quis in his conscientiam offendat, ob varias circumstantias, quæ reperiri possunt, ne se ipsum adulando animæ suæ noceat.

Quæst. 2. Qualis est secunda fraus, quæ à mercatoribus in vendendo aliquando committitur?

Resp. Dum fallunt in pondere, mensura aut quantitate; in his namque casibus peccant & ad restitutionem obligantur: *Et ideo*, inquit S. Thomas, *si quis scienter utatur deficienti mensura in vendendo, fraudem committit, & est illicita venditio; unde dicitur Deuteron.* 2. Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus, nec erit in domo tuâ modius major & minor: *Et postea subditur:* Abominatur enim Dominus eum qui facit hæc, & adversatur omnem injustitiam. D. Th. 2. 2. q. 77. art. 2. in corp.

Ob eamdem rationem, ut docet S. Antoninus, *Lanifices qui faciunt trahere pannos ad tractorium ultra debitum arti, unde postea madefactus & tonsus ut moris est, retrahitur ad longè minorem mensuram, quam debet, fraudem faciunt.* Aut etiam qui pannum mensurando, nimis trahunt, ita ut deinde justa mensura deficiat; quive lanam aut sericum vendunt, postquam tales merces in locis humidis ut cresceret pondus, tenuerunt. Omnes hujusmodi fraudes injustè proximo nocent, & ita ad restitutionem obligant. D. Ant. 2. p. tit. 1. c. 17. §. 5.

Quæst. 3. Quæ est tertia mercatorum vendentium fraus?

Resp. Fraudant mercatores dum mercem diversæ qualitatis pro alia vendunt, & in hoc ad restitutionem totius damni dati obligantur, juxta S. Thomam, qui sic loquitur: *Tertius defectus in venditione, est ex parte qualitatis;* D. Th. 2. 2. q. 77. art. 2. in corp.

putà si aliquod animal infirmum vendat quasi sanum; & in omnibus talibus, non solum aliquis peccat, injustam venditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Hujusmodi fraudum varia exempla proponit S. Antoninus his verbis: *In qualitate facit fraudem, cùm scilicet venduntur carnes infecta pro sanis, aromata antiquata & sic virtute debilitata, pro recentibus: liber corruptus & falsus, pro fideli, & corium fragile, pro durabili: vinum corruptum pro sano: domus ruitura, pro stabili, & firmâ: animal infirmum pro sano: pannus defectuosus pro indefectuoso, & hujusmodi.*

D. Ant. 2. p. tit. 1. c. 17. §. 6.

Hæ fraudes & plures aliæ similes, quæ nimiùm communes & usitatæ reperiuntur inter Mercatores, sanctum Leonem Pontificem ita commoverunt, ut dixerit omnibus pensatis, *Quod difficile est inter vendentis & ementis commercium non intervenire peccatum.* Id perpendere magnoperè debent fideles commercio & negociationi vacantes, & multùm sibi cavere, ne occultam ut plurimùm cupiditatem sequentes, ea dicant aut faciant quæ animæ multùm nocent; sæpiùs animo revolvant hæc Domini verba: *Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, anima verò sua detrimentum patiatur?*

S. Leo. Epist. 92. cap. 9.

Matth. c. 16.

CAPUT X.

De Venditione rerum quæ aliquo vitio aut defectu laborant.

Quæst. I. REDDITUR-ne injusta venditio, ob defectum qui reperitur in re vendita?

Resp. Respondet S. Thomas, *Dicendum, quod circa rem venalem, triplex defectus considerari potest, scilicet secundùm speciem, quantitatem, & qualitatem: ut si vendatur aurichalcum pro auro, vel utatur quis deficienti pondere vel mensura, vel si animal infirmum vendatur quasi sanum. In his igitur tribus casibus, si venditor scienter offendit, peccat, & restituere tenetur. Si verò ignoranter, non peccat quidem, tenetur tamen cùm ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompensare emptori.* Id est reddere illud omne quod accepit ultra justum pretium rei habentis talem defectum. D. Th. 2. 2. q. 77. art. 2. in corp.

Quæst. 2. Tenetur-ne venditor rei venalis vitium emptori manifestare?

Resp. Duas defectuum species distinguere necesse est, juxta doctrinam S. Thomæ, ut huic quæstioni dilucidè respondeatur. Alii enim defectus minuunt quidem pretium rei venditæ, sed nullum aliud damnum emptori afferunt: ut cùm quis vendit pannum ad faciendas vestes, qui ob aliquem defectum secretum, minùs in sua pulchritudine durabit. Alii verò defectus dant etiam emptori occasionem damni & periculi aut in propria persona, aut in bonis, quia ob tales defectus, res vendita nociva emptori redditur: ut cùm venduntur carnes, aut aliæ res comestibiles corruptæ, aut etiam remedia diversa ab his, quæ à medico ordinata sunt, aut quæ non habent ampliùs qualitates necessarias ad procurandam sanitatem, aut tigna, & alia ligna, aut lapides ad construendum aliquod ædificium, quæ cùm non sint qualitatis convenientis, ruinam talis ædificii causant. Et sic de cæteris. In primo casu, cùm scilicet defectus minuit tantummodò pretium, sed nullum aliud damnum emptori igno-

ranti affert, venditor non tenetur illum manifestare, sive occultus, sive manifestus sit, modò pretium minuat, juxta qualitatem defectus; quia hoc modo justa ex omni parte est venditio, & emptor non gravatur à venditore;
D.Th. quod. lib. 2. a. 10. nam, ut ait S. Thomas, *Si vitium rei venditæ faciat rem minùs valere, quàm pretium impositum à venditore, injusta erit venditio, unde peccat occultans vitium: Si autem non faciat rem minùs valere, quàm pretium impositum, quia fortè venditor minùs pretium imponit propter vitium; tunc non peccat tacens vitium, quia venditio non est injusta, & fortè esset sibi damnosum si vitium diceret; quia emptor, vellet habere rem etiam minori pretio quàm valeret.* In secundo verò casu, cum scilicet vitium & defectus rei venalis dat occasionem damni, subdistinguendum videtur: aut enim defectus notorius est, ut si equus claudus sit, & tunc videtur dici posse, venditorem non teneri illum manifestare emptori, qui cognoscit aut facillimè cognoscere potest talem defectum, & ita vitare damnum ex eo imminens. Sed si defectus occultus sit, ita ut difficilè ad ejus cognitionem devenire possit emptor, tenetur venditor illum manifestare, neque sufficit minuere aliquid de pretio, superest enim occasio injusta periculi & damni, quæ
D. Th. 2. 2. q 77. art. 3. in corp. ab eo venditori ignoranti datur. *Dare alicui occasionem periculi vel damni semper est illicitum*, inquit S. Thomas: *Venditor autem qui rem vendendam proponit, ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionem, quod rem vitiosam ei offert, si ex ejus vitio damnum vel periculum incurrere possit.*

Quæst. 3. Ad quid tenetur ille qui rem quampiam habentem vitium & defectum occultum sciens vendidit ignoranti emptori?

Resp. Si talis venditor minuit pretium juxta proportionem defectus, qui cæterùm nullam occasionem damni emptori dedit, ad nihil tenetur; quia cum his circumstantiis venditio injusta non est, & emptor huic debuisset consentire, etiam si talem defectum cognovisset; cùm res omnibus pensatis, ei vendatur justo pretio. Quod si venditor pretium ob defectum non minuit, venditio valida est, sed tenetur restituere excessum pretii, juxta mensuram defectus; nam ut diximus supra in Tract. 2. de Contractibus in generali cap. 3. nu. 4. habetur expressè in lege: *Si venditor dolo fecerit ut rem pluris venderet, tenetur præstare emptori, illud quod minùs dedisset, si dolum cognovisset.*

L. *Julianus*: ff. de actionibus empt. & venditi. §. *Si venditor*.

Quæst. 4. Ad quid tenetur venditor, dum defectus occultus rei venditæ, emptori causam damni dedit, illius usum periculosum & nocivum reddendo?

Resp. Tenetur primò venditor in hoc casu omnia damna quæ passus est emptor, occasione usus rei venditæ quam vitiosam esse ignorabat, resarcire; quia juxta Canonem; *Qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur.* Secundò tenetur recipere rem venditam, & illius pretium reddere, casu quo emptori ita placeat; quia contractus emptionis nullus & planè invalidus fuit ob defectum legitimi consensus; non enim huic emptor ullo modo consensisset, si cognovisset, rem venalem vitio laborare quod illius usum periculosum & nocivum redderet: Et *cùm dolus*, inquit Glossa, *dat causam contractui, putà dolo induxi te ad vendendam rem alias non venditurum, non tenet contractus. Adde quòd*, ut alibi dicitur, *vendens animal non patefaciens vitium latens, tenetur redhibito-*

Can. *Si culpa*; de pœnis.

Glossa in cap. *Cùm dilect.* de emptione & venditione. verbo. *Deceptione*.

Glossa in

cap. *Injustum.* de rerum permutatione. *riâ.* Lege REDHIBET. *ff. de ædilitio Edicto.* Id est tenetur denuò recipere rem hoc modo venditam & illius pretium restituere, si ita velit emptor.

Quæst. 5. Quando venditor emptori protestatus est, quod in casu cujuscumque defectus occulti ad nihil teneri vult, & ita monuit ut antequam consentiat, rem attentè consideret: tenetur-ne aliquid præstare, si deinde talem rem vitio occulto laborare comperiatur ab emptore?

Resp. Aut talis defectus venditori cognitus aut incognitus erat tempore venditionis: Si cognitus, aut rem ultra justum valorem & pretium, omnibus pensatis vendidit, & in hoc casu tenetur illud omne quod accepit ultra justum pretium restituere; quia, ut docet S.

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. in corp. Thomas, *Cariùs vendere rem quàm valeat, est secundùm se injustum, & illicitum.* Aut rem justo pretio vendidit, & illud juxta qualitatem defectus minuit, & in hoc casu tenetur semper resarcire & reparare damnum omne quod emptori dedit, injustè occultando talem defectum periculosum; quia, ut docet

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 3. ad 2. S. Thomas, *Si vitia rei quæ vendenda proponitur sint occulta; nisi per venditorem manifestentur, non sufficienter committitur emptori judicium.* Aut venditor ignorabat defectum rei venalis, & cùm supra dictis protestationibus eam vendidit; & tunc etiam distinguendum est; si enim vendidit non habita ratione periculi quod in emptorem rejiciebatur, tenetur restituere juxta illud quod tale periculum à viro prudenti æstimari posset, nam rem vendidit ultra justum pretium; sed si aliquid minuit propter tale periculum, ad nihil omnino tenetur, quia rem justo planè pretio omnibus pensatis vendidit.

CAPUT XI.

De Mercatorum monopoliis.

Quæſt. I. QUID eſt monopolium?
Reſp. Eſt conventio quædam inter duas aut plures perſonas inita ad augendum alicujus rei pretium, ratione neceſſitatis quæ, cum damno reipublicæ imponitur emendi ab aliquo ex Sociis.

Ad hujuſce definitionis intelligentiam, ſupponendum, vocabulum illud *Monopolium* originem ſumere à voce Græca μόνος, id eſt ſolus, πωλεῖν, id eſt vendere; quia in monopoliis id quæritur ut nullus vendat talem mercem, aut faciat tale opus præter ſocios monopolii, ad hoc ut majori pretio merx vendi poſſit aut opus fieri. Poteſt etiam quandoque unus homo ſine ſociis monopolium facere, emendo omnes aut ferè omnes fructus aut merces venales in aliquo oppidulo, ut hiemis tempore neceſſariò à ſe emant ruſtici quocumque pretio.

Quæſt. 2. Quot ſunt monopoliorum ſpecies?

Reſp. Poteſt primò monopolium dividi in illud quod autoritate publica conſtituitur, ut quando Rex, Reſpublica, aut communitas privilegium concedit alicui mercatori, ut ſolus tales merces poſſit vendere, exempli gratiâ, panem, nivem &c. Et illud quod à privatis fit, ut cùm duo aut plures mercatores ſimul conjurant, ut alicujus mercis pretium augeant.

Quæſt. 3. Monopolium quod autoritate publicâ fit, eſt-ne prohibitum?

Resp. Illud non prohibetur; quia sine dubio licèt Principibus, & Magistratibus publicis, alicui privato facultatem dare, ut solus quandam mercem vendere possit, dum bono publico id utile, & expediens est; in quo casu debet illius mercis pretium taxari, ne illius pro libito augere pretium venditor possit.

Quæst. 4. Est-ne grave delictum in monopolio quod autoritate privatâ fit?

Resp. Magnum procul dubio peccatum est, & obligat ad restitutionem damnorum omnium, quæ ex tali monopolio quocumque modo passus est proximus, ob augmentum pretii mercium quarumcumque. Et S. Raymundus de autoribus monopolii loquens, *Illos credo*, inquit, *tanquam nefandas belluas detestandos, qui ea intentione emunt aureos, vel alias monetas, vel res venales, & præcipuè victualia, ut de talibus caristiam inducant.* In illos etiam dici potest quod habetur in Canone. *Si illi qui nulla ex rebus suis pauperibus distribuunt, æterni judicii voce condemnabuntur in futuro, quantò magis ii, qui auferunt pauperibus, quod non dederunt.* Quia certum est, facientes monopolium, ut alicujus rei, præsertim ad sustentationem necessariæ, pretium augeant, auferre pauperibus quod non dederunt, dum illos adstringunt ad emendas tales res majori pretio, ratione monopolii iniquè contracti. Et illud crimen ita odiosum, & grave est, ut lex civilis expressè decetnat, quod *Si quis monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis spoliatus, perpetuitate damnetur exilii.*

D. Raym. lib. 2. tit. de usuris & pignorib. §. 9.

Can. *Et si illi.* 12, q. 2.

L. *Jubemus.* Cod. de monopoliis.

Quæst. 5. Quot modis fieri potest monopolium autoritate privata?

Resp. Variis modis committi potest. Primò dum conveniunt inter se mercatores, ut mer-

cem quampiam solummodò tali determinato pretio vendant, quod his verbis prohibetur in lege: *Jubemus, ne quis illicitis habitis conventionibus conjuret, aut paciscatur, ut species diversorum corporum negociationis, non minoris quàm inter se statuerint, venundentur.* Vel etiam dum concordant tali solummodò pretio emere; & in utroque casu mortaliter peccant, & tenentur restituere id omne quod ultra justum summum pretium vendiderunt aut infra infimum emerunt.

L. *Jubemus.* Cod. de monopoliis.

Secundò fit monopolium cùm duo aut plures mercatores conveniunt ad emendas omnes alicujus oppidi merces, ut illas majori pretio vendant ob necessitatem impositam emendi ab eis: in quo casu mercatores contra justitiam peccant, teneunturque restituere damna omnia quæ ob tale monopolium alii passi sunt, etiam si tales merces ultra summum pretium non vendidissent; & ratio est, juxta S. Thomam, quia *Dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum & tenetur venditor ad damni recompensationem.* Certum autem est, mercatores qui ita conveniunt ut omnes alicujus civitatis merces emant, ut deinde, illas majori pretio vendant, dare occasionem damni ementibus, cùm in causa sint ut cariùs emant.

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 3. in corp.

Tertiò fit monopolium dum artifices & operarii conveniunt inter se, ut nullus opus ab alio inceptum perficiat, dum à primo artifice imperfectum relinquitur, aut dum, relicto primo, novam Dominus instituere vult conventionem cum alio. Et hoc expressè prohibetur in lege his verbis: *Ædificiorum quoque artifices aliorumque diversorum operum professores penitùs arceantur pacta inter se componere, ut ne quis quod alteri commissum est*

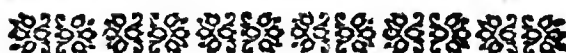
L. Iubemus. Cod. de Monopoliis.

opus impleat, aut injunctam alteri sollicitudinem alter intercipiat; datâ licentiâ unicuique ab altero inchoatum, & derelictum opus per alterum sine aliquo timore dispendii implere. Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis spoliatus, perpetuitate damnetur exilii.

Quartò & ultimò à mercatoribus fit monopolium, dum fraude aut mendacio impedire procurant, ne merces aut fructus aliunde veniant, ut cariùs quod habent in præjudicium & damnum reipublicæ vendant. Illudque monopolium in lege condemnatur: *Ne quis navem, nautamque retineat; aut dolo malo faciat quo quis detineatur, & pœna viginti aureorum statuitur.*

L. *Julia.* ff. ad legem Juliam de annonâ.

TRACTATUS QUARTUS.

DE MUTUO ET USURA.

Caput primum.

De Definitione & natura Mutui.

Quaest. 1. QUID intelligitur per vocabulum Mutui?

Resp. Mutuum ideo dicitur secundùm jureconsultos, quod ex meo tuum fiat; nam in eo id agitur ut rei alicujus transferatur dominium à mutuante in mutuatarium, ut videbitur inferiùs.

Quaest. 2. Quo pacto definitur mutuum?

Resp. Mutuum definitur contractus, quo traditur res quæ usu consumitur, quæque pondere, numero & mensura constat, eâ lege ut in accipientis dominium transeat, & eadem res reddatur in genere, non in specie. Hæc definitio sumitur ex ipsismet Imperatoris Justiniani verbis, juxta quem; *Mutui datio in iis* Just. lib. 3.
rebus consistit, quæ pondere, numero, mensura constant, veluti vino, oleo, frumento, pecuniâ numeratâ, ære, argento, auro; quas res in hoc damus ut accipientium fiant; & quoniam nobis non eædem res, sed aliæ ejusdem naturæ & qualitatis redduntur. Inst. tit. 15.

Sed hæc definitio aliqua explicatione indi-

get. Primò igitur mutuum fit alicujus rei quæ usu consumitur, ut olei, frumenti, vini, & similium, quibus uti non possumus quin consumantur; in quo mutuum à commodato differt: nam in commodato traditur res quæ non consumitur usu qui à proprietate distinctus omnino est, ut dum commodatur domus, equus, & similia. E contrario quando mutuo dantur frumentum, vinum, oleum, & similia, illorum usus ordinarius à consumptione non dividitur, & sine ea non procedit. Et cum S. Thoma notandum est, quod *Pecunia principaliter est inventa ad commutationes faciendas; & ita proprius & principalis pecuniæ usus est ipsius consumptio, sive distractio secundùm quod in commutationes expenditur. Et propter hoc secundùm se est illicitum pro usu pecuniæ mutuatæ, accipere pretium quod dicitur usura.*

D. Th. 2. 2. q. 78. art. 1. in corp.

Secundò tales res mutuo dantur ea lege & intentione ut in accipientis dominium transeant, & idcirco *Mutuum appellatum est*, inquit Justinianus, *quia ita à me tibi datur, ut ex meo tuum fiat.*

Tertiò mutuum datur ita ut non obligetur accipiens ad easdem res in individuo (ut aïunt Philosophi, quod idem est ac in specie, juxta Jure-Consultos) reddendas, sed tantummodò alias similes & ejusdem naturæ; quod exprimitur per hæc verba, ut eadem res reddatur in genere non in specie; quia in Jure genus idem sonat quod species in Philosophia, & species idem sonat, quod individuum; & ita qui frumentum mutuò accepit, non tenetur idem planè numero frumentum reddere, sed aliud simile, quod idem est de pecunia & aliis. In quo etiam mutuum à Commodato differt, in

in quo tenetur commodatarius eamdem numero rem restituere, nec ei sufficeret aliam similem & ejusdem naturæ dare.

CAPUT II.

De Definitione & divisione usuræ.

Quæst. I. QUID est Usura?

Resp. Definitur à S. Antonino, *Lucrum ex mutuo principaliter intentum* : est *lucrum* quod in aliqua re temporali appretiabil consistit, ut in pecunia, frumento, vino, & aliis fructibus aut mercibus; aut etiam in aliquo servitio & obligatione quacumque pecunia æstimabili; & ita juxta Canonem ex sancto Augustino desumptum, *Si fœneraveris homini, id est si mutuo dederis pecuniam tuam à quo plusquam dedisti expectes, non pecuniam solam sed aliquid plusquam dedisti, sive illud triticum sit, sive vinum, sive oleum, sive quodlibet aliud, si plusquam dedisti expectes accipere, fœnerator es.* D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 1. Can. Si fœneraveris, 14. q. 3.

Secundò dicitur *Lucrum ex mutuo intentum*; quia propriè usura in mutuo tantùm committitur : nam etiam si adsit aliquoties usura in contractibus emptionis & venditionis, pignoris & similibus; illud accidit, quia tunc in his contractibus reperitur mutuum implicitum. Etenim dum, exempli gratiâ, vendo tibi mensuram frumenti pretio unius aurei, simulque à te exigo ultra talem summam, quinque asses; quia, te requirente expecto usque ad anni finem talis pretii solutionem : idem planè est ac si vendito frumento pretio unius aurei statim soluti, mutuo deinde darem illum aureum cum hac conditione ut intra annum quinque asses mihi ultra aureum solverentur.

Tertiò dicitur lucrum *Intentum*, ut ostendatur, usuram perinde ac simoniam sola intertione, etiam absque ullo pacto committi. Igitur qui mutuo dat cum intentione recipiendi aliquid ultra sortem, committit usuram, etiam si nullum fecerit pactum cum eo cui mutuò dedit: quod dilucidè probatur ex Decretali Urbani Papæ tertii, in qua sic loquitur: *Qui non aliàs mutuò traditurus eo proposito mutuam pecuniam credit, ut licèt omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat, pro hujusmodi lucri intentione quam habet, judicandus est malè agere, & ad ea quæ taliter sunt accepta restituenda, in animarum judicio efficaciter inducendus.*

Urbanus III. Cap. *Consuluit.* de usuris.

Quartò, & ultimò est lucrum *Principaliter* intentum; ad significandum, intentionem minùs principalem non reddere mutuantem, id est illum qui mutuo dat, usurarium. Et ita si quis mutuo dederit cum intentione primaria & principali, amico gratificandi, aut proximo subveniendi, non committit usuram mentalem, etiam si habeat in tali mutuo intentionem minùs principalem aliquid lucrandi; nam ut ait Glossa, *Peccant sperantes causâ mutui in spe lucri principaliter posita; secundariò tamen aliquid sperare non puto malum.*

Glossa in cap. *Consuluit.* de usuris, verbo, *Sperantes.*

Modum autem cognoscendi utrum ille qui aliquid ultra sortem mutuatam sperat, id principaliter aut minùs principaliter intendat, assignat S. Antoninus his verbis: *Intentio secundaria dicitur cùm etsi speret aliquid sibi dari ab eo cui mutuavit ex sua liberalitate, tamen non illud eum movet, sed magis benevolentia, ita quod etiamsi non crederet sibi aliquid dari ultra sortem, adhuc tamen mutuaret.*

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 1.

Quæst. 2. Quid ex hac mutui definitione inferendum est?

Resp. Concludi debet & cum S. Antonino notari, quod *Si quis mutuat alteri eâ intentione vel pacto, ut vadat ad molendinum suum, vel furnum, vel ad apothecam suam ad emendum; alias non mutuaturus, usuram committit, etiam si non majori pretio sive vendit propter hoc, seu plus ab eo quàm ab aliis petit; ratio est, quia commoditatem sive utilitatem inde recipit quæ pretio æstimari potest.* D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 8.

Quæst. 3. Quonam modo dividitur usura?

Resp. Dividitur generaliter loquendo in realem & mentalem: realis usura committitur cùm intervenit aliquod pactum explicitum aut implicitum, id est expressum, aut tacitum, dandi & recipiendi aliquid ultra sortem principalem. Usura autem mentalis fit dum mutuo datur cum intentione principali lucrandi absque ullo pacto.

Caput III.

De Peccati usuræ gravitate.

Quæst. 1. Peccatum usuræ est-ne valdè grave?

Resp. Est certè, quia Jus naturale, divinum, & ecclesiasticum violat.

Quæst. 2. Ostende, quæso, quo pacto usura contraria sit juri naturali?

Resp. Juxta doctrinam sancti Thomæ, *Accipere usuram pro pecunia mutuata est secundùm se injustum: quia venditur id quod non est. Ad cujus evidentiam sciendum est, quod quædam res sunt, quarum usus est ipsarum rerum consumptio, sicut vinum consumimus eo utendo ad potum. Unde in talibus non de-* D. Th. 2. 2. q. 78. art. 1. in corp.

bet seorsum computari usus rei à re ipsa, sed cuicumque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res. Et propter hoc, in talibus, per mutuum transfertur dominium. Si quis ergo seorsùm vellet vendere vinum, & vellet seorsum vendere usum vini, venderet eamdem rem bis, vel venderet id quod non est: unde manifestè per injustitiam peccaret. Et simili ratione injustitiam committit, qui mutuat vinum, aut triticum, petens sibi duas recompensationes; unam quidem, restitutionem æqualis rei, aliam verò pretium usus, quod usura dicitur. Pecunia autem principaliter est inventa ad commutationes faciendas, & ita proprius & principalis pecuniæ usus, est ipsius consumptio seu distractio, secundùm quod in commutationes expenditur. Et propter hoc secundùm se est illicitum pro usu pecuniæ mutuatæ accipere pretium, quod dicitur usura.

Quæst. 3. Quonam modo usura est contra jus divinum?

Resp. Hæc contrarietas apparet primò in veteri Testamento. In Psalmis etenim vocatur justus *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Apud Ezechielem quoque justus is dicitur, *Qui ad usuram non commodaverit, & amplius non acceperit. Ad usuram dans & amplius accipiens, nunquid vivet? Non vivet, cùm universa hæc detestanda fecerit, morte morietur.* Et idem Propheta narrans crimina propter quæ Deus iratus erat contra Israëlitas: *Usuram*, inquit, *& superabundantiam accepisti.*

Psal. 14. Ezechiel. cap. 18. Cap. 22.

Idem ex novo Testamento probatur, in quo expressè habetur, *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Unde in Concilio Burdigalensi dicitur, quod *Mutuum ex præcepto divino debet esse gratuitum.* Et in comitiis generalibus Cleri

Luc. cap. 6. Concil. Burd. 1583. cap. 19.

Gallicani anno 1579. quod *Omnes audire tenentur illud Christi : Mutuum date, nihil inde sperantes.*

Quæst. 4. In verbis supra relatis, quæ in Evangelio secundùm Lucam reperiuntur, continetur-ne præceptum, aut solummodò consilium ?

Resp. *Dare mutuum*, inquit sanctus Thomas, *non semper tenetur homo, & ideo quantum ad hoc, ponitur inter consilia : Sed quod lucrum de Mutuo non quærat, hoc cadit sub ratione præcepti.* Concilium Lateranense sub Leone X. sic loquitur, *Dominus noster, Luca Evangelista attestante, aperto nos præcepto obstrinxit, ne ex dato mutuo quidquam ultra sortem sperare debeamus.* In alio Concilio Lateranensi sub Alexandro tertio dicitur uno verbo, quod usuras *Vtriusque Testamenti pagina detestatur.*

D. Th. 2. 2. q. 78. art. 1. ad 4.

Conc. Lateranens. sess. 10.

Can. *Quia in omnib.* de usuris.

Igitur duo Concilia generalia, & duo summi Pontifices declararunt, hæc verba Christi, *Mutuum date nihil inde sperantes*, continere non solum salutare consilium, sed etiam præceptum.

Quæst. 5. In quo casu tenemur, sub pœna peccati, mutuum dare ?

Resp. In iisdem planè casibus in quibus tenemur eleemosynam dare, quod fusiùs explicabimus Tom 5. Tract. 2. cap. 3. q. 15. ubi de eleemosyna disseritur.

Quæst. 6. Quo modo usura jure Ecclesiastico & Canonico prohibetur ?

Resp. Ut cætera taceam, hæc prohibitio satis apparet in una Decretali S. Leonis Papæ, qui ad Episcopos Campaniæ scribens, sic loquitur : *Nec hoc quoque prætereundum esse duximus, quosdam lucri turpis cupiditate captos, usurariam exercere pecuniam, & fœnore velle*

Can. *Nec hoc*, 14 q. 4.

ditescere, quod nos, non dicam in eos qui sunt in Clericali ordine constituti, sed etiam in Laïcos cadere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus: quod vindicari acriùs in eos qui fuerint confutati decernimus, ut omnis peccandi opportunitas adimatur.

Quæst. 7. Si usura jure divino prohibita est, quo pacto intelligenda sunt hæc Deuteronomii verba cap. 23. *Non fæneraberis fratri tuo, sed alieno?*

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 2. *Resp.* S. Antoninus respondet, *Si per alienum intelligitur quilibet, qui non erat de genere Judæorum, & tunc dicetur, quòd illa fuit comparativa permissio, quâ permittitur minus malum, ne majus malum fiat: sicut etiam permissum fuit eis dare libellum repudii & repudiare uxorem, ad impediendum uxoricidium. Sic & usura fuit permissa eis erga alienigenas, ne simpliciter prohibita, majori crudelitate grassarentur in suos, ut sua cupiditati satisfacerent. Excusabantur ergo à pœnâ temporali legis, sed non à pœna gehennali: sicut nec à culpa mortali.*

Quæst. 8. Cùm non solùm prohiberetur Judæis dare mutuo cum usura, sed etiam id eis tanquam præmium promitteretur, juxta verba Deuteronomii cap. 28. *Fæneraberis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies*: videtur verum non esse, quod illud toleratum solummodò fuerit, ob duritiam cordis.

D. Th. 2. 2. q. 78. art. 1. ad 2. *Respondet* S. Thomas: *Quod cùm in præmium promittitur, fæneraberis gentibus multis, fœnus ibi largè accipitur pro mutuo, sicut Ecclesiastici 29. dicitur: Multi causa nequitiæ non fœnerati sunt, id est non mutuaverunt. Promittitur ergo in præmium Judæis abundantia divitiarum, ex qua contingit quod aliis mutuare possint.* Posset etiam responderi cum

sancto Ambrosio relato in Canone his verbis: *Quis erat tunc alienigena nisi Amalec, nisi Amorreus, nisi hostis? ab illo usuram exige cui meritò nocere desideras; cui jure inferantur arma, huic legitimè indicantur usuræ; ab hoc usuram exige quem non sit crimen occidere: ergo ubi jus belli, ibi etiam jus usuræ.* Et ita eodem planè jure quo Hebræis licuit auferre Ægyptiis illud omne quòd eis fuerat commodatum, quia scilicet Deus in eos earum rerum dominium transtulerat, licuit etiam usuras à Cananeis accipere; non enim minùs præcepto divino prohibetur ne commodata serventur, quàm ne usuræ exigantur. Ambrosius. lib. De Tobia cap. 5.

CAPUT IV.

De Rationibus & titulis propter quos potest aliquid, ultra sortem principalem mutuo datam accipi.

Quæst. 1. QUOT sunt tituli qui jus tribuunt accipiendi aliquid ultra sortem?

Resp. Duo præcipui sunt, scilicet lucrum cessans & damnum emergens.

Quæst. 2. Quid intelligitur per lucrum cessans?

Resp. Adest lucrum cessans dum qui pecuniam mutuo dat, non lucratur id quod si mutuò non dedisset lucratus fuisset. Ut si Petrus intendens locos montium, aut fundum emere, aut etiam commercio alicui attendere non potuit, eò quod pecuniam his usibus destinatam mutuo dedit.

Quæst. 3. Quale est damnum emergens?

Resp. Quando ob mutui dationem, tolerat

quis aliquod damnum in suis bonis, verbi gratiâ, dum Petrus quia pecuniam mutuo dedit, non potest domum suam resarcire, quæ idcirco corruit, aut saltem locari non potest; ut etiam dum idem Petrus pecuniam mutuo ab alio accipere cogitur, cum conditione interesse solvendi, eò quod alteri ipsemet mutuo dedit.

Quæst. 4. Quæ conditiones requiruntur ut excusatio lucri cessantis valida & justa sit?

Resp. Tres planè conditiones requiruntur. Primò, ut pecunia quæ mutuo datur sit exposita in negociatione & commercio aut alio quovis justo usu in quo licitè lucrum fieri possit; cùm enim quis ex sua pecunia nullum simile commercium facit, dici non potest, quod lucratus non est, quia eamdem pecuniam mutuo dedit.

Secundò, requiritur ut qui mutuo dat nullam aliam pecuniam possit mutuo dare, quàm illam quæ ei in aliquo commercio aut alio usu lucrativo inservit; dum enim mutuans potest aliam pecuniam mutuo dare, quâ non utitur in aliqua negociatione licita, verè dici non potest, mutuum in causa esse cur ille non lucretur; cùm adhuc dato mutuo habeat sufficientem pecuniam ad faciendum illud omne commercium quod potest aut vult facere.

Tertiò, requiritur ut non modò lucrum sit possibile, sed etiam probabile; non enim sufficit dicere: poteram cum mea pecunia lucrari si negociationi exposita remansisset; sed ultra necesse est ut adsint rationes & verisimilitudines valdè probabiles lucri faciendi, & ut occasio lucrandi sit moraliter præsens. Unde etiam in vera Theologia morali, nullum datur lucrum cessans sine damno probabili; nam etsi non adsit semper damnum quod actualiter ex

mutuo proveniat : attamen necesse est ut valde probabile sit damnum adfuturum. Ut si mercator illam pecuniam mutuo det, quam negociationi exponere solebat, in quâ ut plurimum septem aut octo pro quolibet centenario lucrabatur : dici tunc potest mercatorem illum esse in casu lucri cessantis, quia privatur ob mutuum lucro quod probabiliter fecisset.

Quæst. 5. Quales conditiones requiruntur in damno emergenti ?

Resp. Concordant Theologi tres requiri conditiones in damno emergenti.

Primò, ut damnum sit verum & reale, causatum à mutuo, non verò ab aliis circumstantiis quæ ad pecuniam mutuo datam non pertinent, nec ad eam referuntur ; ita ut facta conventione cum debitore de summa quæ debet dari ad resarciendum damnum quod probabiliter eventurum putatur, si deinde tale damnum non accidat, nihil possit accipere creditor qui mutuo dedit, à debitore qui mutuo accepit, propter illud damnum quod timebatur quidem, sed re verà non evenit.

Secundò, ut damnum sit æquale & proportionatum summæ quæ illius causa à debitore exigitur.

Tertiò, ut creditor debitorem moneat dum illi pecuniam mutuo dat, de damno quod sibi eveniet ob tale mutuum ; nam si id non fieret, gravaretur fortassis debitor, si enim admonitus fuisset de quantitate damni resarciendi, forsitan noluisset cum illa conditione mutuo accipere, aut se obligare ad tale dispendium tolerandum.

Quæst. 6. Qui mutuo dedit pecuniam, quã reverà in aliquo negotio lucrativo uti decreverat, sed tamen aliam quoque tunc habebat pecuniam : erat-ne in casu lucri cessantis, &

K w

poterat-ne illud à debitore exigere?

Resp. Si ille mutuo dans habebat aliam pecuniam quâ non utebatur, quamque nulli usui destinaverat; non erat in casu lucri cessantis, cùm facile posset substituere talem summam quâ non utebatur, alteri quam mutuo dabat, & ita lucrari ex ea eodem modo ac si aliam mutuo non dedisset. Attamen si illam pecuniam servabat ad matrimonio collocandas filias, ut sibi consuleret in casu morbi supervenientis aut aliorum eventuum fortuitorum: erat reverà in casu lucri cessantis; quia verè ob pecuniam mutuo datam, lucrum perdebat, habebat enim rationem legitimam non utendi reliqua pecunia quam consultò servabat.

Quæst. 7. Ostendat quandonam verum est lucrum cessans aut damnum emergens in praxi, & quandonam utrumque est tantùm palliatum & fictitium?

Resp. Ut lucrum cessans aut damnum emergens non sit palliatum, necesse est ut creditor mutuo non det ex motivo avaritiæ, & ut magis aut commodiùs lucrari possit; sed potiùs id faciat ex motivo charitatis & benevolentiæ, ut gratificetur illi qui mutuo sibi dari petit; ita ut mutuo dans vellet potiùs uti sua pecunia in aliquo commercio aut negotio licito, quàm illam mutuo dare cum interesse; quod si è contra principaliter mutuo dat quia putat se eo modo posse ampliùs aut commodiùs lucrari, tunc lucrum cessans verum non est, sed potiùs palliatum.

D. Th. opuscul. 71. de usuris, c. 7.

Primò; quia, ut ait S. Thomas, *Tollitur injustitia usura quando non spe lucri accipitur, sed pro recompensatione damni.* At ille qui non dat mutuo ex motivo charitatis & beneficentiæ, non habet puram & sinceram

intentionem vitandi damnum, sed habet potiùs intentionem lucrandi; ergo ex doctrina sancti Thomæ sequitur, illum usuram committere dum aliquid extra sortem exigit sub talis damni prætextu.

Secundò, quia ille qui mutuo dat duobus variis motivis id facere potest: aut enim mutuo dat ex motivo caritatis & beneficentiæ: aut ex motivo lucrandi; at motivum lucri prohibitum est in mutuo, dicente sancto Thoma, quod *In mutuis vitium usuræ annexum est, ex eo quod fiant spe lucri, quod est contra naturam mutui, non excusatur nisi tollatur spes lucri.* Dicendum igitur est, quod ad hoc ut quis licitè possit aliquod interesse exigere ob rationem lucri cessantis aut damni emergentis, necesse est quod elegerit mutuo dare potiùs quàm alicui commercio licito attendere ex motivo charitatis & benevolentiæ ut serviret amico; non verò ex motivo avaritiæ & lucri: & tunc licitum est & justum ut aliquid recipiat ultra sortem principalem, non tanquam interesse proveniens ex pecunia, sed solummodò ut resarciat & compenset damnum, quod ob mutuum datum, re verâ patitur: & ita videtur quod ferè omnes qui mutuo dant cum interesse sub prætextu lucri cessantis aut damni emergentis, sæpiùs usuram committunt; quia non id faciunt principaliter & primariò ex motivo charitatis & beneficentiæ, sed potiùs ut sibi meliùs consulant, & magis aut commodiùs lucrentur, quod usuram manifestam, ex doctrinâ sancti Thomæ suprà relatâ, involvit.

D.Th. opusc. 73. de usuris. cap. 6.

Caput V.

De quibusdam aliis rationibus quæ afferuntur, ut possit aliquid in mutuo exigi ultra sortem principalem.

Quæst. 1. NON-ne justus habetur titulus, aliquid ultra sortem principalem exigendi, ex eo quod quis ad certum tempus pecuniâ suâ privetur, seque obliget ad non repetendum durante illo termino?

Resp. Certum est, illum titulum planè nullum esse; & quia varii hujusce sæculi Doctores, aliter temerè putaverant, Summus Pontifex Alexander septimus sequentem propositionem damnavit decimo Martii 1666. 42. Propositio damnata.

Licitum est mutuanti, aliquid ultra sortem exigere si se obliget, ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. Et ratio est, quia ut docet S. Thomas, *Quidquid causâ temporis accidit in contractibus, sicut in mutuis, sorti accidit sine justo titulo; quia ipse facit suum per fraudem, scilicet vendendo tempus quod Dei est, & datum communiter omnibus: & hinc est quod omnis contractus in quo aliquid plus accipitur, quàm detur, sive in spe, sive in re, & hoc tantùm propter causam temporis, vocatur contractus usurarius.* Idem habetur in cap. *Consuluit*, & cap. *In civitate* de usuris.

D.Th. opusc. 73. cap. 8.

Quæst. 2. Nonne ille, cui beneficium mutui datione præstatur, obligatur vicissim ad beneficium referendum? quod cùm ita sit cur non poterit cum eo fieri conventio, ut gratum se exhibeat dando talem summam ultra sortem principalem?

Resp. Licèt is cui mutuum datur, teneatur ad reciprocum titulo gratitudinis: attamen non potest cum eo fieri pactum & conventio, ut obligetur ad solvendum aliquid ultra sortem principalem; quia gratitudo & remuneratio necessariò debet esse libera, & voluntaria, tam circa qualitatem, quàm circa quantitatem rerum cum quibus datur gratitudinis testimonium; liberum enim est ei, qui beneficium accepit, quovis modo sibi benè viso, vicem rependere, aut cum muneribus, aut cum obsequiis, aut cum simplici sensu & memoria beneficii, quibus vult circumstantiis & temporibus. Et ita dum se obligat ad dandam quamlibet rem, quocumque tandem modo id fiat; negotii natura planè mutatur, nec ampliùs potest dici gratitudo, sed solutio, quandoquidem post tale pactum & conventionem, non solùm obligatur quis, ex simplici gratitudine, sed etiam ex lege strictæ & rigorosæ justitiæ; secundùm quam tenetur id implere quod promisit. Rationem autem affert sanctus Raymundus, cur is qui mutuum dat, non possit convenire cum debitore de aliqua re sibi præstanda, neque etiam sperare principaliter talem, gratum se exhibiturum: his verbis. *Ideo hanc naturalem obligationem non potest creditor deducere in pactum expressum, vel saltem sperare effectum ipsius obligationis naturalis, quia creditor nullo modo debet pactum apponere, nec principaliter spem vel intentionem in tali retributione habere, sed propter Deum, & ex charitate principaliter debet mutuare proximo indigenti; & tunc fortè si secundariò speret, quòd ille debitor sibi remutuet, vel aliquid simile, si opus fuerit, fortè non est reprobandum.* Sed summus Pontifex talem quæstionem omninò resolvit, & tricis à nescio

D. Raym. in summa lib 2. C. de usuris. §. 4.

quibus Casuistis modernis usuræ palliandæ causâ adinventis finem imposuit, dum sequentem propositionem damnavit.

42. Propositio damnata.

Decretum Innoc. XI. die 2. Martii 1679.

Usura non est dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum.

Quæst. 3. Si ille qui mutuo accipit, motu proprio aliquid creditori offert, potest-ne accipere sine usura?

Resp. Potest, dummodò sit verum donum, cum his duabus conditionibus: ut scilicet sit omninò gratuitum: Secundò ut creditor non intendat principaliter obligare eum cui mutuo dat ad aliquid præstandum: in hoc casu talis donatio est legitimus titulus accipiendi aliquid ultra sortem principalem, & ibi nulla est usura: sed si ille qui mutuo dat, habet intentionem principalem, aliquid quoquo modo ultra mutuum accipiendi, certum est id non velle titulo gratitudinis, cùm tunc necessariò intendat obligare eum, cui mutuum dat, ad sibi aliquid dandum; & in hoc casu tale donum non producit legitimum titulum, cùm sit contrarium gratitudini & beneficentiæ, quæ essentialiter libera & voluntaria est. Notandum autem est supradictas conditiones raro reperiri in praxi.

CAPUT VI.

De Casibus, in quibus plus quam datum est, potest sine usura recipi.

Quæst. 1. PRIMUS casus est dùm Dominus & Toparcha à proprio emphiteota cui pecuniam mutuo dat, accipit proprium feudum in pignus; tunc enim potest fructibus gaudere, nec ad illos super summa principali imputandos obligatur: prout obligantur omnes illi qui pignoris loco, fundum aut aliam rem frugiferam possident. Quod ita ab Alexandro Papa tertio decisum fuit. Nam in ea Decretali ubi decernit, Monachos, qui fundum Clerici cujuspiam in pignus acceperant, debere illius fructus in sortem principalem imputare: *Nisi*, inquit, *terra ipsa sit de feudo monasterii vestri.* Et ratio propter quam Dominus directus potest fructus percipere sine obligatione imputandi super sorte principali, est quia fructus terræ in emphiteusim datæ majori pretio non æstimantur, quam servitium quod vassallus Domino suo debet, quod præstare non tenetur eo tempore quo Dominus terram pignoris loco possidet. Et ita intelligi debet hæc Decretalis, juxta Innocentii Papæ quarti mentem, qui asserit quod *Rustici qui tenent aliquas possessiones, quarum ratione debent aliqua servitia exhibere, & non excedunt multum fructus valorem servitii, quando dant terras in causa pignoris Domino, non computantur fructus in sortem, alioquin esset contra mandatum Dei.*

Can. *Conquest.* de usuris.

Innoc. IV. in cap. *Insinuatione.* de feudis.

Secundus casus est dùm socer dotem filiæ promissam genero non tradit; tunc enim po-

test gener fundos pignoris loco accipere, nec illorum fructus super uxoris dote tenetur imputare, ut dicitur ab Innocentio III. his verbis: *Sanè generum ad fructus possessionum, quæ sibi à socero sunt pro numerata dote pignori obligata computandos in sortem, non credimus compellendum, cùm frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii supportanda.* Ex quo inferri potest, quod sicut genero licet fructus non imputandos percipere, potest etiam interesse ex dote uxoris percipere, dum socer, aut alius qui dotem constituit, eam non solvit: & ratio est quia præsumitur magnum ex tali retentione damnum pati generum, tam ratione lucri cessantis quàm damni emergentis: & ut loquitur Innocentius IV. in hoc cap. *Recipit fructus pro interesse, & non pro usura,* id est ut damnum vitet, non verò ut lucretur. Nam etiam si hæc ratio communis videatur his omnibus qui mutuo dant, id tamen speciale est in dote, quod generi quibus dati fuerant fundi loco pignoris, possunt eorum fructus, ultra sortem principalem percipere; quia sæpiùs redditus dotales ad sustinenda onera matrimonii non sufficiunt; & ita semper præsumitur, quod ratione talium onerum, generi pecunias dotales in fundis frugiferis collocassent. Et idcirco idem Innocentius IV. docet, quod dum maritus non tenetur ampliùs uxorem alere, non debet tales fructus recipere: *Postquam non debet eam alere, non debet fructus accipere.* Et ratio est quia præsumptio, quod gener pecuniam suam in fundis frugiferis collocasset, non subsistit ampliùs post mortem uxoris: & ideo etiam, ut docet idem Pontifex, *Si mulier habet pignora dotis suæ post mortem mariti, debet fructus illos in sortem computare.*

Mutuum dato, cap. *Salubriter.* de usuris.

Innoc. IV. loco citato.

Tertius casus est cùm imposita est de consensu partium, aliqua pœna debitori, si pecuniam statuto tempore non restituerit: tunc enim exigitur ab eo talis pœna conventionalis. Attamen notandum est, quod ad hoc ut justè possit exigi pœna in aliquo contractu apposita ob solutionis moram, necesse est primò quod talis pœna cum recta intentione statuta fuerit, ut securiùs & velociùs recuperandi sortem principalem, non autem aliquod lucrum faciendi; nam, ut dicitur à Glossa & ab Innocentio Papa IV. *Notandum pœnam impositam ex conventione partium licere exigere, dummodo intentio sit recta, scilicet ut pareatur placitis, & non ad usuras vel lucrum: sed secus esset, si pœna esset apposita in fraudem usurarum.* Innoc. IV. in cap *Suam.* de pœnit. Secundò licèt pœna de duorum contrahentium consensu apposita fuerit, non tamen illam potest creditor exigere, si debitoris mora culpabilis non sit, & solutio non aliquâ sua culpâ dilata sit, sed casu quodam fortuito qui impediri non poterat, aut impossibilitate inveniendi præsentem pecuniam & similibus; quia cùm pœna necessariam relationem habeat ad culpam, injustum est illi pœnam imponere qui non deliquit, juxta doctrinam sancti Antonini: *Requiritur,* inquit, *quòd debitor non sit in impotentia solvendi termino statuto; si enim sine culpa suæ factus est impotens ad solvendum, non est licitum aliquid ab illo exigere.* D. Ant. 2. p. tit 1. cap. 7. §. 21.

Nihilominus si creditor ex tali mora non culpabili damnum pateretur, posset illius æstimationem à debitore qui illius author est exigere.

CAPUT VII.

De Periculo sortis.

Quæst. 1. QUOT sunt periculi species?

Resp. Duo planè in hac materia periculi species distingui debent; aliud enim est periculum facti, aliud juris. In periculo facti continentur omnes casus, qui damnum sortis principalis involvere possunt, faciendo ut debitor non sit solvendo: talia pericula, pericula facti dicuntur, quia quocumque modò res se habeat, debitor remanet semper obligatus ad solvendum, & nihil solutionem realem impedit nisi impotentia debitoris, aut illius perversa voluntas, dum scilicet solvere non vult, licèt possit. Periculum juris consistit in obligatione patiendi & sustinendi alicujus rei damnum, si talis res pereat: & ita qui centum aureos mutuo dat alicui mercatori, qui ut commercio attendat, in orientales plagas tendit, cum expresso pacto, quod si navis naufragetur, creditor centum aureos repetere non poterit à debitore, sed illius summæ solus damnum integrum sustinebit: tunc talis creditor mutuo dans, est in vero periculo juris; quia etiam si mercator sit solvendo, non tamen ab illo potest repetere centum aureos mutuo datos, ex eo quod ad illud damnum sustinendum in hoc casu se obligaverit.

Quæst. 2. Licèt-ne aliquod interesse percipere propter pericula facti, quibus pecunia mutuo data exponitur?

Resp. Cùm talia pericula non minùs cum mutuo conjuncta, & annexa sint, quàm carentia pecuniæ ad certum tempus, inde est

quod licèt in se considerata & separata à mutuo, possint pretio æstimari; nihilominùs dum cum mutuo conjunguntur, quod illorum sola causa necessaria est, non possunt pretio æstimari, & illorum prætextu, non potest quæri, aut accipi lucrum, ex pecunia mutuo data cum periculo solutionis. Et ita quantumcumque pauper sit debitor, & licèt maxima sint alia pericula perdendi sortem principalem, quibus supponitur creditor in mutuo; attamen nunquam, talium facti periculorum occasione, aliquid ultra sortem principalem exigi potest: sicut etiam, nullum interesse sperari potest, quantumcumque differatur pecuniæ mutuo datæ solutio, prout ab Alexandro VII. decisum fuit, dum sequentem propositionem damnavit.

42. Propositio damnata.

Licitum est mutuanti aliquid extra sortem exigere, si se obliget, ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. Decretum Alex. VII 18. Martii 1666.

Sed injustitia lucri & interesse, propter pericula facti, quæ in mutuo occurrunt, eò evidentior est, quod si liceret aliquid, ratione talium periculorum exigere, posset ferè semper aliquid in mutuo à pauperibus ultra sortem principalem exigi, quia pecunia in illorum manibus valdè ut plurimum periclitatur: quod tamen voluntati divinæ adversatur; sæpiùs enim in Scripturis, usura erga pauperes fieri prohibetur: *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes.* Exod. c. 22. v. 25. Sed quia posset quispiam in his verbis cavillari, & dicere, Deum non prohibere ne exigatur quodlibet interesse à pauperibus, sed tantùm ne usuris opprimantur: illud præceptum clariùs expressum habetur in Levitico in quo sic loquitur Moyses ex Dei præscripto:

Levit. c. 25. v. 35. *Si attenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu, ne accipias usuras ab eo, non ampliùs quàm dedisti. Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, & frugum superabundantiam non* Deut. cap. 23. v. 20. *exiges.* Et in Deuteronomio legitur, *Fratri tuo absque usura id quod indiget commodabis.* Et ita dici non potest, periculum, ne solutio aut non fiat aut cum difficultate & fastidio, posse subministrare titulum legitimum sperandi aliquod interesse in mutuo dato pauperi; cùm his periculis facti non obstantibus, jusserit Deus, ut pauperi mutuum gratis detur: & consequenter concludendum est, nihil posse exigi in mutuo, ratione quorumcumque periculorum facti.

Quæst. 3. Licet-ne aliquod interesse & lucrum exigere, aut sperare, ratione periculi juris?

Resp. Quamvis absolutè loquendo possit licitè sperari, & etiam fieri pactum de aliquo interesse certo, ratione periculi, quod sine ullâ præviâ obligatione subimus; attamen dici potest, ferè nunquam in praxi tale interesse posse esse licitum in mutuo, id est, dum is qui mutuum accipit, quoddam lucrum mutuum danti promisit ob periculum quod in se recipit, dum se obligat in favorem debitoris ad non petendam sortem principalem, si casu aliquo fortuito perierit. Et ratio est, quia in hoc casu ille qui mutuum dat, communiter & ut plurimum intendit aliquid lucrari ratione periculi, quod in se recipiet, ita ut si nullum hoc modo expectaret lucrum, mutuum non daret: & consequenter peccat contra Evangelicum præceptum in quo dicitur, *Mutuum date, nihil inde sperantes*: Quia primarium & principale motivum, quod talem ad mutuo dandum inducit, est certitudo quod debitor

periculum in mutuo dantem rejiciens, aliquod lucrum, ratione talis periculi promittat: Igitur in hoc perinde usurarius est, ac ille qui mutuo dat cum intentione principali, quod debitor molendino suo utatur; de quo sic disserit sanctus Antoninus: *Si quis mutuat alteri eâ intentione vel pacto, ut vadat ad molendinum suum, vel furnum, vel ad apothecam suam ad emendum; & hujusmodi, alias non mutuaturus, usuram committit, etiam si non majori pretio sibi vendit propter hoc, seu plus ab eo quàm ab aliis petit: ratio est quia commoditatem seu utilitatem inde recipit quæ pretio æstimari potest: argumento Canonis* SI FOENERAVERIS. 14. *q.* 3. *& cap.* CONSULUIT. *De usuris, & tenetur restituere:* Quia nunquam licèt illum cui mutuum datur, aliqua nova obligatione, occasione mutui onerare, quod tamen in his duobus casibus accidit; quia in casu periculi de quo nunc loquimur, ille qui mutuum dat vult obligare occasione mutui debitorem suum, ad promittendum ei aliquod lucrum, rejiciendo in illum sortis principalis periculum: & in altero casu vult etiam occasione mutui debitorem ad suas merces emendas obligare; utraque autem obligatio est pretio æstimabilis, nec minùs onerosa est debitori, quàm utilis creditori; cùm debitori tollat plenam libertatem quam habebat, periculum pecuniæ mutuo datæ in neminem, aut in alium quam in creditorem rejiciendi: vel emendi in qualibet apotheca, aut utendi quolibet molendino: & ex alia parte creditori similes obligationes fructuosæ sunt, quia illi utile est, multum vendere, aut lucrari ratione alicujus periculi, quod in se recipit. Quod autem dicit S. Antoninus, quod in talibus adest obligatio restituendi, ita intelligendum est, ut teneatur

D Ant. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 8.

quis restituere justam æstimationem utilitatis, quam occasione mutui habuit, sicut & damni quod ratione talis conventionis passus est debitor; licèt non obligetur ad restituendum pretium rerum justè venditarum, sed tantùm lucrum, quod habuit ex multiplicatione emptorum; aut in nostro casu, illud quod consecutus est ultra id quod, ratione periculi in se suscepti, datum fuisset alteri, qui mutuo non dedisset, & præterea æstimationem obligationis impositæ creditori. Ut v. g. Mevius mutuo dedit 100. Titio, cum hac conditione tacitâ aut expressâ, ut in Mevium rejecto periculo sortis principalis in aliqua negociatione expositæ, ei darentur decem à Titio ultra dictam sortem, licèt si Pomponius qui mutuo non dedit tale periculum in se recepisset, habuisset tantum octo. Hoc posito, primò Mevius teneatur restituere duo, ex decem quæ accepit, & deinde æstimationem obligationis impositæ Titio arbitrio boni viri.

Quæst. 4. Ratio periculi tribuit-ne justum titulum, recipiendi aliquid ultra sortem principalem? Et contrahit ne licitè, qui, exempli gratiâ, quingentos aureos alicui maritimo negociatori tradit cum hac conditione ut si navis naufragium faciat, ipsemet tradens illos amittat; si verò ad portum feliciter perveniat, teneatur negociator quingentos aureos restituere, & ultra solvere pro interesse decem aut quindecim pro quolibet centenario, sive lucretur, sive perdat negociator?

Resp. Hæc quæstio expressè decisa remanet in celebri capite *Naviganti*, in quo habetur, quod *naviganti vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.*

Quia legitimè præsumitur, talem mutuo dedisse cum intentione lucrandi, & voluisse creditorem obligare ad consentiendum, quod idem creditor in se recipiendo periculum navigationis, aliquod lucrum ex sua pecunia perciperet, ut re verà illud ferè semper in praxi accidit; cùm videamus quod illi qui in hoc casu mutuum dant, non darent, si putarent debitorem nolle in illos periculum pecuniæ mutuatæ rejicere, & ita nullum eos posse lucrum ob mutuum sperare: At illa intentio continet usuram mentalem si nullum adsit pactum expressum inter mutuatarium & mutuantem; si verò adest pactum, in hoc casu usura realis est. *Si quis*, inquit S. Thomas, *pecuniam alicui naviganti commiserit mutuò propter spem alicujus lucri, licèt periculum etiam sortis super se receperit, nihilominus judicatur usurarius, etiamsi totum amiserit:* Quia, ut jam diximus, tale mutuum fit cum intentione principali lucrandi, & obligandi debitorem ad dandum aliquod interesse creditori, in se recepturo periculum pecuniæ. D. Th. opuscul. 73. c. 6.

Attamen rectè dici potest, quod si ille, qui mutuo dat pecuniam suam mercatori, qui alicui commercio maritimo, aut terrestri attendit, ita dispositus & animatus est, ut illi tale mutuum daret, etiam si non speraret se aliquid lucraturum ex mutuo, propter periculum sortis principalis quod in se recipiet: & deinde nolente mercatore totius navigationis periculum subire, & omnia sua unius diei fortunæ exponere, & proponente, quod suo creditori dabit aliquod interesse pecuniæ mutuatæ, si velit periculum suæ sortis principalis in se recipere, & solus illius jacturam pati & sustinere, si navis naufragio pereat: tunc si creditor tale periculum in se velit recipere,

cum pacto quod sibi dabitur aliquod interesse certum juxta communem æstimationem talis periculi : nulla reperitur usura in hac conventione secundùm sanctum Antoninum his verbis : *Aut illud ultra sortem recipit ratione mutui tantùm, & sic est usura, non obstante quod periculum ipse suscipiat : & iste est casus etiam capitis* Naviganti. *Aut recipit illud ultra sortem pracisè ratione periculi, ut pretium periculi : & sic non est usura, sed licitum ; nam etiam si non mutuaret, & periculum navigantis in se vellet recipere, licitè posset recipere pretium periculi : nec propter hoc quod ei servitium faciat in mutuando, efficitur deterioris conditionis. Aut aliquid ultra sortem recipit talis mutuans, partim ratione periculi, & partim ratione mutui, & tunc usura est quantum ad id quod plus percipit respectu mutui ; & illud tale tenetur restituere. Ita Joan. Neapolitanus, & Joan. Calderinus.* Et ita quasi semper accidit in praxi, quod illi qui contrahunt modo relato in quæstione, usuram faciunt. Primò quia dum pecuniam mutuo dant, pacto expresso conveniunt, quod periculum in se recipient, & hoc modo recipient interesse certum, quod usurarium est. Secundò, quia accipiunt majus interesse, propter periculum quod sustinent, quàm si mutuo non dedissent, & idem periculum subirent, in quo usura manifesta est.

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 21.

Quæst. 5. Nonne dici posset, quod ille qui pecuniam suam hoc modo mercatori tradit, contrahit Societatem licitam, non autem mutuum ; cùm sortem principalem exponat periculo negociationis ; & ita, quod potest accipere aliquid ultra sortem principalem, quia sine dubio licitum est aliquid per societatem lucrari ?

Resp.

Resp. Nullo modo dici potest, quod hoc modo contrahatur vera societas. Primò quia videtur in Decretali Gregorii noni quæ incipit *Naviganti*, & in illius expositione facta tam à Canonistis quàm à Theologis, quod periculum sortis principalis non potest efficere ut contractus mutui in contractum societatis mutetur; in hoc enim concordant, quod scilicet ille qui pecuniam mutuo dat cum intentione lucrandi recipiendo in se sortis principalis periculum, usuram committit: rationem assignat S. Raymundus, *Quia tales*, inquit, *semper faciunt tale mutuum, propter spem lucri pecuniarii quod non licet*: Præterea evidenter constat, quod si ad constituendum verum societatis contractum, sufficeret quod qui tradit pecuniam, illam eodem tempore periculo negociationis exponeret, ille qui mutuum dando in se pecuniæ periculum reciperet, veram societatem contraheret, & ita posset aliquid ultra sortem accipere, cùm in societate lucrari liceat. Cùm igitur summi Pontifices, & post eos Canonistæ & Theologi usurarium dicant illum qui mutuo dat cum intentione lucrandi in se recipiendo sortis principalis periculum, eodem tempore satis declarant, solum periculum sortis principalis ad veram societatem constituendam non sufficere, &, ut ait S. Thomas, *Ratio periculi etiam circa sortem, non tollit rationem usuræ in mutuo, ut probatur in cap.* NAVIGANTI.

D. Raym. in summa lib. 2. C. de usuris & pignorib. §. 7.

D. Th. opusc. 73. de usuris cap. 6.

Secundò quia, ut dicetur inferiùs cap. 12. de Societate, ad hoc ut societas vera & licita sit, necesse est ut socii participent tam in sorte principali quàm in interesse; ita ut illi qui pecuniam in Societate posuit, non promittatur quod illi dabitur certa & determinata summa ab omni periculo immunis, loco interesse &

lucri: nec etiam quod illius capitale erit salvum & à socio solvetur etiam si casu fortuito perierit. Et illud à Sixto V. determinatum fuit his verbis: *Sed potiùs cuncti noverint, societates ita ineundas seu contrahendas esse, ut non ad certam summam aut quantitatem ab omni periculo & damno, ut præfertur, immunem lucri nomine persolvendam, neque ad capitale, si casu fortuito periit, restituendum socius accipiens teneatur.*

Sixtus V. in Bull. 44. quæ incipit, *Detestabilis.*

Idem definitum fuit in Concilio Mediolanensi, cui sanctus Carolus præsidebat, & cautum *Ne in societate in qua alter pecuniam confert, alter operas, lucri distributio constituatur, nisi per quotas partes, nec ultra eos certa pecuniarum summa vel quid aliud conferenti pecuniam persolvatur, neque fiat pactio ut sors salva sit, fructus verò communiter dividantur.*

Concil. Mediol. 1. C. de usuris.

Et juxta doctrinam S. Bonaventuræ, *Est usura tacita, cùm quis aliquid commune habet cum aliquo, quidquid sit illud, & periculum & damnum non est commune.* Ex quibus sequitur, quod ad veram societatem requiritur ut omnes socii participent tam in interesse & lucro quàm in sorte principali & capitali, & ut periculum & damnum communia sint.

D. Bonavent. tom. 2. opuscul. cap. 2. in Opusc. quod inscribitur, *Opusculum animæ.*

His addi potest quod habetur in Glossa in qua, post explicationem textus legis quæ concedit, ut possit dari pecunia mercatori maritimo, cum hac conditione, ut si navis ad portum feliciter pervenerit, reddatur capitale cum interesse & lucro centesimo, id est ejusdem quantitatis ac ipsummet capitale; si verò navis pereat, nihil omninò reddatur: sic habetur, *Advertas quòd etiam iste modus fœnerandi, licèt creditor suscipiat in se periculum pecu-*

Glossa in tit. 33. lib. 4.

nia, est de jure Canonico prohibitus, ut in capite NAVIGANTI. Cod. *De nautico fœnore.*

Quæst. 6. Est-ne licitum commercium maritimum quod communiter in emporiis instituitur, ita ut juxta varietatem periculi quod imminet navibus, minori aut majori pretio emantur pecuniæ aut merces illis negociationis causâ expositæ?

Resp. Talis negociatio haud dubiè licita est; quia in his casibus emuntur capitalia juxta justum illorum valorem, & prout communiter æstimantur juxta varia pericula quibus expositi sunt. Et id conforme est legi, *Pretia rerum*, juxta quam rerum justum pretium est, illud quo communiter ab iis qui earum qualitates & valorem cognoscerent, quique absque fraude aut præventione judicarent, æstimarentur. Et eodem planè modo potest assecurari minus lucrum certum pro majori lucro incerto.

Illud autem exemplo adhibito dilucidè exponit sanctus Antoninus his verbis: *Petrus habet mille florenorum valorem in mercimoniis in navi de Flandria in Hispania deferendis: dubitat vel timet de submersione navis, vel captura à pyratis: dat vel offert Martino* 5. *vel* 10. *pro centenario, plus vel minus secundùm quod plus vel minùs timetur de periculo, pro securitate super his facienda: cui assentit fumens in se periculum ratione dicti lucri. Ille igitur Martinus, acceptis illis quinque vel* 10. *pro centenario, si merces salva conducuntur: sibi remanet illud lucrum ratione dictæ securitatis. Sed si navis periret vel caperetur ab hostibus, Martinus tenetur Petro mille Florenos pro securitate facta: licitum reputatur tale lucrum ratione periculi quod subiit. Nec enim potest dici ibi esse mutuum, cùm nihil* D. Ant. 3. p. tit. 8. cap. 1. §. 2.

mutuetur, nec est prohibitum ob cap. NAVIGANTI. *De usuris; quia illud habet locum cùm scilicet suscipiens in se periculum mercium, sibi aliquid percipit de mercibus, dicitur usura, quando videlicet illud petit non ratione periculi, sed ratione mutui facti ei cujus sunt merces.* Quod facilè cognoscitur ex eo quod mercator tam grande lucrum non promitteret alteri, qui mutuo non dedisset, & idem periculum in se recepisset; unde in hoc casu evidens est quod ille qui mutuum dedit, percipit aliquod lucrum non solùm propter periculum quod sustinet, sed etiam propter mutuum, in quo usura manifesta apparet.

Quæst. 7. Nonne responderi posset authoritati quæ habetur in cap. *Naviganti*, quod supplenda est negatio, ita ut legatur *usurarius non est censendus?*

Resp. Hæc quæstio ridicula videri posset, & reponsione indigna; si quidam Scriptores, nescio quo Spiritu ducti, non insinuassent quod in illa Decretali deerat negativa particula, quæ debebat suppleri ad illius difficultates benignè amputandas. Ut igitur tali opinioni obviam eatur, dicendum est, quod hæc additio ratione vacua, &, ne quid pejus dicam, valdè temeraria est. Quid enim in sacro-sanctis Conciliis, quid in sacris Canonibus & summorum Pontificum Decretis firmum & stabile esse posset, si privatis liceret tam sanctis Decretis negationem inserere, sub alicujus futilis rationis prætextu, contra omnium textuum tam impressorum quàm manuscriptorum fidem, & contra Glossatorum, & antiquorum omnium Commentatorum lecturam. Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis tres antiquas Decretalium collectiones in lucem edidit, in quibus nulla hujusmodi negatio habetur.

Sanctus Raymundus earumdem Decretalium, jussu Gregorii noni, compilator, hanc Decretalem sæpiùs in sua summa sine tali negatione refert. Innocentius Papa IV. Cardinalis Turrecremata, demùm ad unum omnes ejusdem & sequentis sæculi Decretalium interpretes, legunt *usurarius est censendus.* Et ita novis illius negationis adinventoribus, qui, ob ardens nimium desiderium viam salutis inconsulto Evangelio dilatandi, talia somniarunt, gratias est agendum, simulque ab eis enixè petendum, ut summorum Pontificum Constitutiones, venerari & observare, non verò emendare curent.

CAPUT VIII.

Utrum Principis Constitutiones possint tribuere justum Titulum accipiendi aliquid in Mutuo ultra sortem principalem & de montibus pietatis.

Quæst. 1. LICET-ne exigere interesse ex pecunia mutuo data, posito quod adsit aliqua Principis supremi constitutio, quæ illud interesse assignet?

Resp. Cùm in hac exactione adsit usura, quæ jure divino prohibetur, certum est, nullum posse exigi interesse ex pecunia mutuo datâ quando nulla adest alia ratio, quàm ea quæ oritur ex hujusmodi constitutione humana. Leges siquidem humanæ licitum non faciunt quod aliunde lege divina prohibetur.

Quæst. 2. Constitutio in qua habetur quod judices obligent debitores ad solvendum interesse in mutuo quando sunt in mora, nonne justa est, & ita nonne justum titulum dat creditori?

Resp. Talis constitutio novum titulum non dat nisi in foro externo, quia fundatur in præsumptione, quod adsit ex parte creditoris lucrum cessans, aut damnum emergens, quod apparet ex eo quod non permittit tale interesse in mutuo, nisi quando debitor est in mora solvendi, termino elapso, & post petitionem solutionis factam juridicè à creditore. Nam etiamsi Petrus centum aureos à decem annis Paulo deberet, & Paulus solutionem tantùm à mense juridicè petiisset, in hoc casu Judex condemnaret Petrum ad solvendum interesse, non decem annis, sed mensi solummodò correspondens. Ratio autem cur obligentur debitores ad solutionem interesse in mutuo, à die moræ & juridicæ petitionis, ea est; quia adest justa præsumptio, quòd creditores petentes solutionem pecuniæ mutuo datæ, eâ indigent, quodque ex illius privatione damnum patiuntur, aut saltem perdunt lucrum aliquod, quod eadem pecunia mediante aliùnde facerent. Ex quibus sequitur quod si in aliquo hujusmodi casu, nullum adest damnum creditoris, ratione moræ debitoris in solvendo: tunc creditor nullum interesse in foro conscientiæ exigere potest, etiamsi Judex ob damni falsam præsumptionem, tale interesse concedat.

Quæst. 3. Si usura, ut sæpè dictum fuit, lege divina, & humana prohibetur, quo pacto licitè in Montibus pietatis accipitur aliquid in mutuo ultra sortem principalem?

Resp. Verum quidem est, quod in variis summorum Pontificum, & præsertim Leonis decimi constitutionibus, permittitur aliquid recipere in montibus pietatis, qui erecti in variis civitatibus approbari confirmatique sunt à sancta Sede Apostolica, & ita nullam speciem mali præferre possunt. Sed evidens est, ut ex

iisdem constitutionibus & Bullis apparet, quod interesse in illis montibus exigitur solummodò propter expensas necessarias, & ita nullo modo usuram continere potest, cùm propriè non sit interesse ex pecunia mutuo datâ, sed potiùs compensatio damni, quod sequitur ex expensis, quas in ipsa datione mutui facere necesse est: quod expresse videtur in Bulla Leonis X. in qua sic habetur. *Definimus montes pietatis, in quibus pro eorum expensis, & indemnitate aliquid moderatum, ad solas ministrantium impensas, & aliarum rerum ad illorum conservationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, ultra sortem, absque lucro eorumdem Montium, recipitur, neque speciem mali præferre, nec peccandi incentivum præstare, nec ullo pacto improbari.* Constitutio II. Leonis X.

Quæst. 4. Quid agendum, cùm in fine anni post compensationem omnium expensarum, quæ in monte pietatis factæ sunt, superest aliqua summa ex interesse quod exactum fuit?

Resp. Talis summa inservire non debet ad augendum montem pietatis; quia si id fieret, totum interesse, quod sumptum est ultra sortem principalem non exactum fuisset ad solam compensationem expensarum, quæ mutuum dando fiunt, sed tanquam lucrum aliquod ex mutuo proveniens, quod legi divinæ contrarium est & constitutionibus summorum Pontificum, qui tale interesse permiserunt solummodò ratione & intuitu expensarum necessariarum, prohibentes ne montes pietatis augerentur ex tali interesse, ut videtur ex ipsis Bullæ supra relatæ verbis. Igitur in casu proposito, quod post expensas compensatas superest, restituendum est illis à quibus acceptum est, si commodè inveniri possint: aut minuendum est interesse alterius anni, ita ut uno verbo, mons

pie atis nullum lucrum ex hujusmodi interesse sentiat.

Quæst. 5. Usuram committit-ne, qui mutuum gratuito dat, sed tamen cum intentione quam primùm juridicè petendi sortem principalem à debitore suo, ut hoc modo possit deinde exigere interesse à die petitionis & moræ?

Resp. Certum est in hoc casu usuram committi: Primò quia, ut superiùs dictum fuit, Decretum Principis non tribuit justum titulum exigendi hujusmodi interesse cùm nullum adest verum damnum. Secundò quia, ut habetur in regula juris Canonici, *Certum est, quod is committit in legem qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem.* At lex impedire vult, ne exigatur interesse ex mutuo, & ille, qui in hoc casu mutuum dat, intendit è contrario, interesse exigere, etiam si nullum substineat damnum; & ita veram usuram committit.

Regula. *Certum est.* 88. de Reg. juris in 6.

Caput IX.

Utrum Tutores, pupilli, nobiles, & hujusmodi, possint exigere interesse juxta Decretum Principis.

Quæst. 1. POssunt-ne Tutores exigere aliquod interesse ex pecunia pupillis debita?

Resp. Id eis penitùs non licet, nisi adsit verus & legitimus Titulus, ut damni emergentis, aut lucri cessantis, aut etiam alicujus Societatis; id enim expressis verbis damnatum fuit in variis Conciliis, quæ quantum Ecclesia usuræ crimen abhorreat, meliùs significare non poterant, quàm condemnando exactionem in-

teresse in casibus adeo favorabilibus.

Primò igitur in Concilio Mediolanensi dicitur, quod *Ex mutuo vel depositis etiam apud Judæum factis, nihil præter sortem à quovis homine percipi ex convento, vel principaliter sperari possit, tametsi pecuniæ ipsæ sint pupillorum aut viduarum, aut locorum piorum, vel etiam dotales, nisi quatenus jure nominatim permittatur.* Concil. Mediol. 1. C. *De usuris.*

Et in Concilio Mechliniensi sic habetur; *Quoniam usura jure divino & Canonico omnibus Christianis sub pœna peccati mortalis interdicitur, neque facienda sunt mala ut eveniant bona: Synodus statuit & ordinat, ne quis Tutor aut Curator sub prætextu augendi patrimonii pupillorum, aut sub eorum Curatela existentium, pecunias illorum sub certo lucro singulis annis ultra sortem recipiendo mutuò det retenta facultate repetendæ sortis, declarando hujusmodi omnes contractus usurarios, & contra, ut præmittitur mutuantes tanquam usurarios ad pœnam juris procedendum.* Concil. Mechliniense. Titulo *de usuris.*

Quæst. 2. Quid agendum Tutoribus qui semper à Judice condemnantur cùm pupillorum pecunias sine fructu esse passi sunt, si eis non licet interesse ex illis exigere?

Resp. Verum quidem est, quod Judex obligat Tutores ad solvendum interesse pecuniæ pupillaris; & ratio est, quia tenentur Tutores illâ uti ad emendum fundum frugiferum, aut ad contrahendam cum mercatore societatem, & hujusmodi. Et ita possunt Tutores vitare damnum talis condemnationis; nam aut talis pecunia est in manibus debitorum dum administrationem tutelæ recipiunt, aut non. Si est, debent Tutores habere veram intentionem illâ utendi pecuniâ ad emendum fundum profi-

cuum, aut ad contrahendam lucrativam cum Mercatore societatem; & hujusmodi: & talem intentionem implere & exequi casu quo debitores solvant, ad quam solutionem obligari à tutoribus debent; quòd si non solvant, tunc aderit lucrum cessans & proinde justus titulus accipiendi interesse à debitoribus. Quòd si pecunia non est in manibus debitorum, sed tutoris: tunc debent ex ea emere utilem fundum, aut societatem contrahere & hujusmodi. Et hoc modo damnum proprium vitabunt, utiliter & justè gerendo res pupillares.

Quæst. 3. Tales modi utendi pecuniis pupillaribus variis periculis expositi sunt: primò quia si ex eis emuntur fundi sæpiùs modicos fructus reddunt, qui etiam non sufficiunt ad pupillorum congruam sustentationem; & ita pupilli possunt de tutoribus conqueri ob talem usum minùs proficuum. Secundò, si ex talibus pecuniis emuntur loci montium quos vocant, aut pensiones & census perpetui vel etiam vitalitii. Id ægrè ferre possunt pupilli, eò quod eis ampliùs non licebit sortem principalem repetere. Tandem si contrahitur cum aliquo Mercatore lucrativa societas, potest facilè evenire quod talis mercator aut sit, aut fiat insolvabilis, & ita Tutor ad solvendum pro illo obligetur?

Resp. Ut his omnibus objectionibus & difficultatibus, respondeatur sufficit dicere, quod Tutores, ut se in talibus casibus indemnes præstent, & securi sint in tribunali externo, supplicem libellum judici porrigere debent, ut eo authorante & confirmante contrahatur societas, aut emptio fundi & hujusmodi ex pecuniis pupillaribus: & si Judex non putet tale negotium, quod ei à tutore proponitur, esse pupillis utile, decernat easdem pecunias alio

modo collocari debere, quod Decretum Judiciale fideliter exequentes Tutores, omnibus futuris molestiis & litibus se liberant, usuræque crimine conscientiam non onerant. Adde quod etiam si nullus indemnitatis modus in favorem tutorum reperiri posset, damnum potiùs subire deberent quàm usuræ crimine se involvere; quia debemus potiùs quælibet mala tolerare quàm consentire peccato.

Quæst. 4. Nonne dici posset, licere Tutoribus exigere aliquod interesse ex pecuniis pupillaribus, ratione damni emergentis: quandoquidem semper obligantur Tutores ad solvendum ære proprio illud interesse in favorem pupillorum, & ita verum damnum ratione mutui sustinent?

Resp. Hæc excusatio non sufficit ut interesse exigere possint Tutores, nisi adesset eodem tempore quo mutuum datur, aliqua occasio præsens lucrandi ex hujusmodi pecuniis modo aliquo licito, ut supra & fusiùs cap. 4. explicatum est; quia ad hoc ut damnum illud emergens producat justum titulum, necesse est ut causetur à mutuo & non aliundè proveniat, ut à tutelâ, quæ in hoc casu est vera causa damni quod patitur Tutor, non autem mutuum; quia etiam si tutor pecunias pupillares mutuo non daret, sustineret nihilominùs idem damnum.

Quæst. 5. Possunt-ne viduæ ex pecuniis dotalibus interesse exigere?

Resp. Illud quod supra num. 1. ex Concilio Mediolanensi relatum est scilicet non licere mutuo dare cum aliquo interesse pecunias orphanorum aut viduarum, apertè ostendit, quod iisdem viduis non licèt tale interesse exigere; unde, ut ait Innocentius IV. *Si mulier habet pignora dotis suæ post mortem mariti, debet* Innoc. IV. in *C. Salubriter.* de usuris.

fructus illos in sortem computare. Ex quo sequitur, non posse viduam pecunias dotales mutuo dare cum interesse; quandoquidem non potest tale interesse exigere ab his qui dotem detinent.

Quæst. 6. Possunt-ne nobiles & hujusmodi quibus commercio attendere non conceditur, exigere interesse ex mutuo?

Resp. Id nullo modo potest fieri, ut superiùs probatum est; nam cùm usura Jure divino & humano prohibita sit tanquam intrinsecè mala; nulli homini in quocumque casu potest esse licita, nisi adsint circumstantiæ de quibus supra, quæ usuræ deformitatem & malitiam tollunt, quæque efficiunt ut usura in licitum interesse transeat quod neque divino neque humano jure prohibetur; nam, ut ait S. Thomas, *Regula generalis apud omnes Doctores & firma esse debet quòd nulla conditio sive circumstantia potest excusare aliquem actum vitiosum, sive habitum, nisi secundùm quod potest tollere rationem vitiositatis ab eo: & quia in mutuis vitium usuræ annexum est, ex eo quòd fiant spe lucri quod est contra naturam mutui non excusatur nisi tollatur spes lucri.*

D Th. opusc. 73. cap. 6.

Caput X.

Quo pacto responderi possit rationibus quæ in favorem usuræ & interesse afferuntur?

Quæst. 1. QUALES proponuntur rationes ab his qui pro usuris & interesse pugnant?

Resp. Tribus potissimùm rationibus nituntur.

Dicunt enim primò, multos nobiles, viduas, & hujusmodi qui nolunt aut non possunt alio modo lucrum ex propriis pecuniis consequi, quàm per viam mutui, non habituros unde vivant, si illis talis lucrandi modus auferatur; si enim pecunias in arca otiosas habentes, ex eis in dies quod ad sustentationem necesse est auferant, brevi ad summam egestatem, consumptis paulatim pecuniis, devenient.

Quæst. 2. Quo modo huic objectioni responderi potest?

Resp. Eodem planè modo quo sanctus Augustinus respondet fusè his verbis: *Noli fœnerare: tu accusas scripturam dicentem; Qui pecuniam non dedit ad usuram. Non ego illud scripsi, non de ore meo primùm exiit, Deum audi. Audent etiam fœneratores dicere: Non habeo aliud unde vivam. Hoc mihi & latro diceret, deprehensus in fauce: hoc & effractor diceret deprehensus circa parietem alienum: hoc mihi & leno diceret, emens puellas ad prostitutionem; hoc & maleficus incantans mala & vendens malitiam suam. Quidquid tale prohibere conaremur, responderent omnes; quia non haberent unde viverent, quia inde se pascerent; quasi non hoc ipsum in illis maximè puniendum est quia artem nequitiæ delegerunt undè vitam transigant, & inde se volunt pascere unde offendant eum à quo omnes pascuntur.* D. August. in Psal. 128.

Potest etiam dici, quod cùm ex se & intrinsecè malum sit exigere aliquid in mutuo ultra sortem principalem, nunquam licita potest esse talis exactio etiam ad vitæ sustentationem; nam, ut docet S. Thomas, *Usura non excusatur etiam quantumcumque ordinetur ad vitæ necessitatem. cap.* SUPER EO. *de usuris.* Addi potest, alios inveniri posse modos licitos ex D. Th. opusc. 73. cap. 8.

pecunia lucrandi, ut vitetur extrema illa inopia quam timent qui interesse volunt exigere hoc prætextu.

Quæst. 3. Quales sunt hi modi liciti?

Resp. Tres assignari possunt: Primò namque potest emi aliquis fundus frugifer. Secundò potest ex pecunia comparari annuus census vitalitius aut perpetuus, seu locus montium. Tertiò dari potest pecunia in societatem alicui fideli mercatori aut negociatori.

Quæst. 4. Hi census perpetui, seu loci montium, videntur esse eodem modo usurarii ac interesse ex mutuo, cùm in utrisque habeatur idem lucrum annuum juxta Principis taxam?

Resp. Certum & constans est, quod contractus census non est usurarius, ut probatur ex Bullis Martini V. & Calixti III. qui respondentes quæstioni à populis Poloniæ & Germaniæ propositæ, sic pronuntiant, & primò Martinus V. *Nos igitur ex relatione Guillelmi Presbyteri Cardinalis, cui negotium hujusmodi cum peritorum consilio commisimus examinandum, comperimus contractus hujusmodi Juridicos & juxta determinationem Doctorum licitos fore.* Quod confirmatum authenticè fuit à Calixto III. his verbis. *Nos facta ex commissione felicis recordationis Martini Papæ V. prædecessoris desuper examinatione, & ejusdem prædecessoris nostri declarationem attentius perpendentes suisque vestigiis inhærentes, ad omnem super his ambiguitatis tollendum dubium, præfatos contractus licitos jurique conformes authoritate Apostolicâ declaramus.* Secundò quia in contractu census non invenitur natura contractus mutui, in quo solo usura committitur, quia in mutuo repeti potest sors principalis, quod secùs est in contractu census, qui per veram emptionem & venditionem

Martinus V. lib. 3. Extravag. commun. De Emptione, & venditione, cap. *Regimini.*

Calixtus III. in Extravag. comm. cap. *Regimini.*

constituitur, & in quo fit alienatio pecuniæ in perpetuum sine facultate illam repetendi.

Quæst. 5. Quales conditiones requiruntur, ut contractus census nullâ usuræ suspicione laborent?

Resp. Variæ sunt hujusmodi conditiones, quæ in Bullis modò relatis continentur: quarum prima est, ut debitor possit censum extinguere, solvendo summam sibi à creditore traditam, ad quam tamen extinctionem non possit à creditore obligari. Secunda conditio est, ut constituatur census justo pretio, quod in terris ditionis Pontificiæ potest ascendere ex Constitutione 6. Clementis VIII. usque ad septem pro quolibet centenario. Alibi verò servari debet taxa à Principe facta: adsunt in iisdem Bullis aliæ variæ conditiones, quæ cùm essentiales non videantur, & variis in regionibus non observentur, illas hic recensere necessarium non puto.

Quæst. 6. Quam secundò loco rationem assignant, usuræ, sub interesse nomine, fautores?

Resp. Dicunt, se charitatis actus exercere dum fratribus in Christo illorum ope indigentibus subveniunt, & modum tribuunt res proprias rectè ordinandi, mutuum aliquoties illis dando; quorum bona mobilia & immobilia vili pretio, instantibus creditoribus distraherentur, summo totius rei familiaris damno; quandoque mutuam tradendo pecuniam quæ subito emptioni alicujus fundi aut officii frugiferi inservit: & consequenter justum esse, se in hujusmodi casibus accipere aliquod interesse conveniens juxta modum & quantitatem fructuum quos percipit debitor ratione mutui, quousque summa tradita restituatur.

Quæst. 7. Quid tandem hujusmodi rationibus responderi potest?

Resp. Illud primò dici potest, quod à S. Hieronymo affertur in expositione illorum verborum, *Ad usuram non commodaveris;* ubi sanctus Doctor usurarios etiam loquentes repræsentat his verbis: *Solent in agris frumenti, milii, vini, & olei, cæterarumque specierum usura exigi: sive ut appellat sermo divinus, abundantia. v. g. ut hiemis tempore demus decem modios & in messe recipiamus quindecim, hoc est ampliùs partem mediam; qui justissimum se putaverit, quartam plus accipiet portionem: & solent argumentari ac dicere: Dedi unum modium, qui satus fecit decem modios; nonne justum est ut medium modium de meo plus accipiam, cùm ille meâ liberalitate novem & semis de meo habeat: nolite errare (inquit, Apostolus) Deus non irridetur. Respondeat enim nobis breviter fœnerator misericors, utrum habenti dederit an non habenti? Si habenti, utique dare non debuerat, sed dedit quasi non habenti; ergo quare plus exigit quasi ab habente?*

D. Hier. in cap. 18. Ezechielis.

Rationem autem assignat S. Thomas; quia *Si aliquis multum juvetur ex re alterius quam accipit, ille verò qui vendit non damnificatur carendo re illâ, non debet eam supervendere; quia utilitas quæ alteri accrescit, non est ex venditione, sed ex conditione ementis: nullus autem debet vendere alteri quod non est suum, licèt possit ei vendere damnum quod patitur.* Et consequenter, cùm utilitas quam percipit debitor ex pecunia mutuatâ, proveniat aut ex rerum suarum statu, aut ex usu in quo talem pecuniam insumit, id locum dare non potest creditori, & justam causam exigendi aliquid ex hujusmodi utilitate, quæ illum nullatenùs respicit.

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. in corp.

Secundò quia evidenter constat, quod si uti-

litas quæ ex mutuo provenit iis qui illud recipiunt, daret titulum sufficientem mutuum dantibus ad exigendum licitè aliquid ex mutuo, sequeretur, regulariter posse exigi ex mutuo, cùm ut plurimum qui mutuum petunt, aliqua utilitate propria ad id moveantur, & ita vix ulla esset usura prohibita : quod tamen contrarium est sacræ Scripturæ, Constitutionum Canonicarum, & sanctorum Patrum expressis verbis, quæ mutuum in quo aliquid ultra sortem exigitur perpetuò reprobant, etiam dum de pecuniis pupillorum & viduarum agitur, licèt tale mutuum detur Judæis qui illud cum intentione magis in commercio lucrandi accipiunt, ut supra dictum est cap. 9. & etiam si de redemptione captivorum agatur, ut videre est in Concilio Lateranensi ab Alexandro III. congregati, in quo sic habetur : *Cùm usurarum crimen utriusque Testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus ; quia cùm Scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vita captivi usurarum crimine involvatur* : Potest etiam dici, quod pecunia, quæ mutuo datur mercatori, aut alteri qui ex ea officium aut prædium utile emit, pluris non valet quàm ea quæ mutuo datur pauperi aut alteri qui ludo aut alio modo res suas dilapidat. Quod lucrum mercatori adveniens, eodem tempore quo alii cum simili pecunia perdunt potiùs quàm lucrentur, ejusdem mercatoris labori aut industriæ debet tribui : illud etiam quod officialis quispiam, ex officio mediante pecuniâ mutuatâ comparato, recipit, ad eum solum meritò & justè pertinet, quandoquidem illi soli periret tale officium si supprimeretur aut etiam ad alium tranferretur : quod

Can. *Super eo*, de usuris.

Regulæ Juris Canonici conforme est, in qua, *Qui sentit onus, sentire debet commodum, & è contra.* Justum est quod ea res quæ unius damno perit, uni fructificet, quod unus quisque è re propriâ fructum capiat, quodque nullus è re alienâ, invito Domino, aut contra leges, utilitatem consequatur. At certum est pecuniam mutuo datam, ad eum qui accepit, non verò ad eum qui dedit pertinere, & ita concludendum est, omnem illius fructum soli mutuatario concedi debere.

Reg. 55. *De Regulis Juris.* in 6.

Præterea rationabile non est, creditorem in hujusmodi supra relatis casibus, melioris esse conditionis, quoad rei fructus, quàm alios; quandoquidem emptionem fundi aut officii & similium ex pecunia à se mutuo data fieri solummodò procuravit ut hypothecam specialem generali jungeret, & ut securior exinde esset.

Quæst. 8. Qualis est tertia ratio quæ à multis, tanquam lucro ex mutuo favens, proponitur?

Resp. Aiunt, usum moderatum mutui, in commercio quod inter personas non indigentes exercetur, varias utilitates proximo afferre, & ita nullo modo charitatem offendere, imò bono publico valdè expedire, ut mutuum cum aliquo lucro detur; quia sine tali mutuo commercium fieri & durare vix posset.

Quæst. 9. Quid huic rationi responderi potest?

Resp. Respondendum est primò sufficere ut Christiano ostendatur, Deum lucrum in quocumque mutuo prohibere, ad hoc ut debeat omni utilitati, quæ ex mutuo negociationis causa facto sperari probabiliter potest, renuntiare; nam, ut ait Tertullianus, *Ad exhibitionem obsequii, prior est majestas divinæ po-*

Tert. lib. de Pœnitentia.

testatis, prior authoritas imperantis, quàm utilitas servientis.

Secundò nihil commercio & negotiationi est magis damnosum quàm illud mutuum cum intentione & spe lucri factum, quod facilè perspicitur & probatur ex ipsis terrenorum Principum legibus, ad quos præcipuè pertinet de hujusmodi commercii utilitatibus vel damnis cognoscere & judicare. Cùm igitur omnes tale lucrum ex mutuo etiam tanquam commercio & negociationi nocivum prohibuerint, concludendum est errare eos qui illud tanquam valdè utile prædicant. S. Ludovicus Galliarum hujus nominis Rex IX. in Decreto an. 1254. promulgato, *Prohibemus*, inquit, *districtè quod nullas usuras haberi faciant Barones Seneschalli nostri, vel alia quacumque persona;* Philippus IV. loquitur anno 1311. *Pro reformatione publica regni nostri, usuras à Deo probibitas, & à sanctis Patribus, necnon progenitoribus nostris damnatas, prohibemus omnibus & singulis tam regnicolis nostris quàm aliis in regno nostro quomodolibet contrahere genus vel speciem quamlibet usurarum.* Demùm Ludovicus XII. an. 1510. Carolus IX. an. 1567. & Henricus III. an. 1576. usuras damnant & lucrum ex mutuo tanquam commercio damnosum severè prohibent.

Philippus IV. an. 1311.

Caput XI.

Quo pacto gerere se debeat Confessarius cum his qui ex pecuniâ mutuo collocatâ lucrum percipiunt, aut perceperunt;

Quæst. 1. Quid aget Confessarius, dum ad eum in tribunali sedentem, venerint qui ex pecuniâ mutuo data, lucrum quolibet anno vel mense percipiunt, aut perceperunt?

Resp. Necesse est, ut illorum conscientiæ remedium efficax omnino apponat, quod tale sit ut præteritis & futuris erroribus medeatur.

Quæst. 2. Quo pacto poterit Confessarius præteritis culpis mederi?

Resp. Adstringendo eos qui ex pecuniâ mutuo data lucrum acceperunt, aut eorum consanguineos & hæredes, ad restituendum, nisi constet quod talia bonâ fide fecerint & inde locupletiores facti non sint; illud autem cognosci potest, si pecuniam in legitimo commercio non collocarint, aut fundum vel efficium ex quo idem lucrum percepissent, non emerint; eo quod putaverint talem contractum mutui lucrativi esse licitum; nisi etiam illi à quibus tale lucrum ex mutuo acceperunt, illud verè & cum plena libertate condonare & remittere velint, cum omnibus circumstantiis ad remissionis hujusmodi validitatem requisitis.

Quæst. 3. Quales requiruntur circumstantiæ ut censeatur fuisse justa & valida talis donatio & remissio?

Resp. Necesse est primò ut creditor verè voluerit & paratus fuerit restituere omne lucrum ex pecunia mutuata perceptum, casu quo debitor illius remissionem libenter facere nollet. Secundò necesse est ex parte debitoris, ut cognoverit creditoris voluntatem & dispositionem ad restituendum, ita ut crediderit ex se pendere, & in suo arbitrio esse, dare aut non dare hujusmodi lucrum: quodque illud non solverit ob timorem, ne creditor vellet exigere totum debitum, sed solummodò ex mera gratitudine ob beneficium acceptum. Ex quibus inferri potest, quod si is qui pecuniam mutuo dedit aliquid dixit, ut debitorem induceret ad sibi dandum tale lucrum, aliquo modo insinuans quod si lucrum non detur, sors principalis ab eo repetetur, ita ut verba creditoris debitorem impulerint ad solvendum lucrum. In talibus debet Confessarius creditorem ad restitutionem adstringere, quia, ut ait Urbanus Papa III. *Hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, judicandi sunt malè agere, & ad ea quæ taliter sunt accepta restituenda in animarum judicio efficaciter inducendi.* Cap. *Consuluit.* Extra. *de usuris.*

Quæst. 4. Sufficit-ne ad absolvendum usurarium publicum, ut obligetur ad secretò restituendum?

Resp. Respondendum est cum S. Thoma, quod *Usurario notorio non tantum est perfectionis, sed etiam necessitatis, saltem publicè & in manu Ecclesiæ restitutiones faciendas promittere & firmare; quia alias privaretur de jure Sacramento salutis & Christianâ sepulturâ & propter hoc dicit Apostolus* 1. *ad Timoth.* 5. PECCANTEM CORAM OMNIBUS ARGUE. Quod intelligi debet de publicis criminibus; quia semper consuevit Ecclesia pœniten- D. Th. opusc. 73. cap. 18.

tias publicas pro publicis criminibus imponere.

Hæc Apostoli verba in hoc planè sensu exponuntur in Concilio Tridentino his verbis: *Apostolus monet publicè peccantes palam esse corripiendos. Quando igitur ab aliquo publicè, & in multorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos, commotosque fuisse non sit dubitandum; huic condignam pro modo culpæ pœnitentiam, publicè injungi oportet; ut quos exemplo suo ad malos mores provocavit, suæ emendationis testimonio ad rectam revocet viam.*

Conc. Trid. sess. 14. de reformat. cap. 8.

S. Carolus fidelis Decretorum Concilii Tridentini executor, dum in Concilio Mediolanensi de iis quæ ad rectam Sacramenti Pœnitentiæ administrationem necessaria sunt loquitur, Confessarios monet, *Ut quemadmodum à sancta Tridentina synodo jussum est, publicè peccantibus publicam pœnitentiam imponant; neque illud publicè pœnitentiæ genus, nisi datâ ab Episcopo facultate, secretâ aliâ pœnâ commutare audeant.* Sed de Pœnitentiæ publicæ necessitate fusiùs disserui Tom. 4. Tract. 6. de Sacr. Pœnit. cap. 7. nu. 16. & seqq.

Conc. Mediol. 1. tit. quæ pertin. ad Sacramen. pœnit. administr.

Quæst. 5. Requiritur-ne necessario, ut antequam Confessarius usurarium absolvat, contractus usurarios resciderit, & restituerit malè parta si possit?

Resp. Sanctus Carolus, in suis ad Confessarios admonitionibus, asserit absolvendos non esse usurarios, nisi primò resciderint illicitos contractus & restituerint, si possint; quod & perpetuæ Ecclesiæ traditioni & rectæ rationi & quotidianæ experientiæ consentaneum est: vix enim fit restitutio ab eo qui ante eam à Confessario imprudenti absolutus est.

Quæst. 6. Quo pacto Confessarius in futurum providere poterit?

Resp. Primò obligando pœnitentem ad promittendum, se non amplius mutuum cum aliqua lucri intentione daturum; secundò necessitatem imponendo exigendi quanto citiùs pecuniam quam cum tali lucro mutuam dedit, & nihil ex ea interim percipiendi, nisi in casibus lucri cessantis vel damni emergentis, quando adsunt conditiones necessariæ de quibus supra cap. 4. Rationem assignat S. Thomas his verbis: *In foro pœnitentiæ, ubi de correptione peccati agitur, maximè in quantum est contra legem Dei, sic compellendi sunt usurarii ad restitutionem, ut beneficium absolutionis eis denegetur, nisi restitutionem faciant plenam, quantum potuerint, aut dilationem petierint ab his quibus tenentur restituere, aut si pauperes & impotentes sunt ad restitutionem faciendam, promittant Deo & Confessori suo quod si aliquando ad frugem prosperitatis venirent, se restituturos pro sua facultate: aut certè remissionem postulabunt ab his quibus restituere tenentur; aliàs non debent absolvi in foro pœnitentiæ & hæc omnia probantur beati Augustini autoritate, quæ dicitur quod non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum. Sicut ergo Confessor ostendit absolutum à Deo quem absolvit verbo; ita non debet absolvere nisi cum videt signa restitutionis, fienda in confitente, quæ signa determinata sunt in his quæ prædiximus secundùm diversos status restituentis.* Ex quibus S. Thomæ verbis sequitur, non absolvendum esse eum qui rem alienam possidet, nisi prius restituerit, si possit.

D. Th. opusc. de usuris, cap. 21.

Dicit enim S. Augustinus relatus in Canone, quod *Si res aliena propter quam peccatum est cùm reddi possit non redditur, non agitur pœnitentia sed fingitur. Refertur in Can. Si res aliena* 15. q. 1. Et hæc doctrina firmari

potest valida ratione. Cùm enim juxta Theologorum consensum non debeat dari absolutio ei qui in proxima peccandi occasione voluntariè versatur, nisi illam deserat: satis videtur teste experientiâ, ex possessione pecuniæ vel rei alienæ, nasci occasionem proximam & periculosissimam peccandi, cùm ut plurimum illius in praxi restitutio debita non fiat, aut sine justa causa differatur, præsertim post obtentam absolutionem, ex quo sequitur, Confessarium verè prudentem & pium non debere beneficium absolutionis imperti iis qui restitutioni obnoxii sunt, priusquam verè restituerint si possint, cùm adest aliquod fundamentum suspicandi quod si priùs detur absolutio, restitutio vix fiet, ut ferè accidit.

Quæst. 7. Quid agere debet Confessarius cum usurario morti proximo qui restituendi tempus non habet?

Resp. Videtur quod tunc regulariter non sufficit restitutionem filiis aut hæredibus committere, cùm frequens nimium experientia nos doceat, illam sæpè aut penitùs non fieri, aut injustè minui. Et ita potest Confessarius alios securiores restituendi modos prudenter suggerere, ut v. g. se pœnitens & bona sua scribente notario coram testibus obliget, pro summa restituenda: aut ut legetur talis summa ei cui restitutio debet fieri, vel personæ probatissimæ fidei qui eam nomine Testatoris faciat. Et sic de cæteris pro diversitate regionum, & circumstantiarum, ita ut, quantum fieri potest restitutionis faciendæ major securitas habeatur.

CAP.

CAPUT XII.

De Definitione, divisione, & conditionibus Societatis.

Quæst. I. QUID est Societas?
Resp. Est duorum aut plurium circa res licitas & honestas conventio, in qua pecunia aut industria, aut aliæ res pretio æstimabiles, in commune ponuntur, majoris lucri faciendi gratiâ. Dicitur primò conventio duorum aut plurium, quia contra naturam Societatis est quod à solo fiat. Secundò dicitur conventio circa res licitas & honestas; quia societas in rebus malis & illicitis non subsistit: & ita si duo de dividendo inter se æquis partibus latrocinio convenerint, hæc non est vera Societas sed conspiratio, ex qua nulla actio aut jus oritur. Dicitur tertiò, in qua pecunia, aut industria &c. in commune ponuntur; quia res Societatis communes debent esse, ita ut unusquisque ex Sociis damno & lucro participet. Demùm dicitur in definitione, majoris lucri faciendi gratiâ; quia hic est proprius Societatis finis.

Quæst. 2. Quot sunt Societatis species?
Resp. Duo præcipuè vulgò assignantur, quarum prima circa animalia fit: In altera datur alicui mercatori pecunia negociationis causâ.

Quæst. 3. Quales conditiones in Societate requiruntur ad hoc ut sit justa & licita in conscientia?
Resp. Requiruntur tres conditiones. Primò ut illi qui pecuniam vel animalia aliis in Societatem tradunt, nullo modo sint securi de sorte principali, aut de aliquo interesse & lucro

certo & determinato; quia ea omnia expressè prohibita reperiuntur à Sixto V. in Bulla quæ incipit *Detestabilis*, in qua damnat summus Pontifex, & reprobat omnes & quoscumque contractus & conventiones & pactiones, quibus cavebitur, ut quidquid accidat & in quovis eventu, capitale, seu sors principalis salva sit ei qui eam in commercio contulit, utque detur eidem certa quantitas vel summa in singulos annos vel menses loco lucri futuri, decernitque tales contractus censendos esse usurarios & prohibitos. Videns autem quod multi cupiditate impellente varios modos hujusce salubris Decreti eludendi reperire satagerent, ut usuram sub Societatis umbrâ exercere impunè possent: Societatis legitimæ leges præscripsit declarans omnes Societates in quibus non observarentur censendas fore illicitas & usurarias.

Sixtus V. in Bulla 45. an. 1586.

Illas autem Societatis legitimæ conditiones his verbis declarat: *Cuncti noverint Societatem hujusmodi cùm imposterum unus pecuniam, animalia, aut alias res & bona, alter verò operam vel industriam confert, purè, sincerè & bonâ fide sicut decet, justis & æquis conditionibus & pactis, secundùm juris dispositionem, ac sine ulla prorsus fraude, palliatione, aut usurariæ pravitatis labe aut suspicione incundas seu contrahendas esse: ita ut non ad certam summam aut quantitatem ab omni periculo & damno ut præfertur immunem, lucri nomine, persolvendam, neque ad capitale, si casu fortuito perit, restituendum, socius accipiens teneatur.*

Idem planè determinatum vidimus in Concilio Mediolanensi primo à sancto Carolo congregato, & à sancto Bonaventura ut supra cap. 3. nu. 5.

Poteſt etiam probari, neceſſe eſſe ut res in Societatem collatæ communes ſint, ita ut earum periculum ad omnes ſocios pertineat, tam quoad capitale, quàm quoad illius fructus, ex eo quod habetur in Gloſſa, quæ exponens hæc legis verba: *Cum certa quantitate; Item ex facto*, inquit, *quotitate ſcilicet tertiâ lucri vel quartâ, alioquin non ſocietas, ſed fœnus contractum videtur.* Gloſſa in L. *Si fratres.* ff. pro ſocio. §. 2.

Secunda conditio ad Societatem requiſita, eſt ut omnes ſocii aliquid in Societatem conferant, ſive pecuniam, ſive induſtriam, ſive laborem aut aliud pretio æſtimabile.

Tertia ut ſervetur æqualitas, ita ut unus non magis gravetur quàm alter, & lucrum, expenſæ, damna, & jacturæ, ſint communia; majuſque aut minus lucrum quis recipiat juxta pretium & æſtimationem eorum quæ in Societatem contulit, cùm, ut ait Juſtinianus Imperator, juſtum ſit illum qui majora confert ſeu in pecunia ſeu in induſtria & ſimilibus, melioribus conditionibus ad illam admittatur.

Quæſt. 4. Nonne poteſt promitti certum & determinatum lucrum ei qui ſolam induſtriam confert?

Reſp. Id quidem licitè fieri poteſt, ſed tunc non contrahitur Societas, cùm nulla ſit vera communicatio in lucro & in damno (quod tamen eſt de eſſentia Societatis, ut probavimus) ſed contrahitur locatio operarum.

CAPUT XIII.

De Societate animalium.

Quæst. I. QUALES conditiones in pecorum Societate requiruntur?

Resp. Requiritur primò ut quando moriuntur aut pereunt pecora, sine culpa ejus qui illa in Societatem accepit, eorum jactura ad Dominum, seu illum qui ea in Societatem contulit, spectet, non verò ad accipientem; si enim aliter inter socios conveniret, contractus esset usurarius, ut constat ex Bulla Sixti V. supra citata: *Damnamus & reprobamus omnes & quoscumque contractus, & conventiones & pactiones posthac ineundos, seu ineundas, per quos, seu quas cavebitur personis pecunias, animalia, aut quaslibet alias res Societatis nomine tradentibus, ut etiam si fortuito casu quamlibet jacturam, damnum aut amissionem sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit, & integrum à socio recipiente restituatur, sive ut de certa quantitate vel summâ in singulos annos aut menses, respondeatur. Statuimusque hujusmodi contractus, conventiones, & pactiones, usurarios, & illicitos post hac censeri debere. Atque imposterum non licere iis qui pecunias vel animalia, aut alias res in Societatem tradent, de certo lucro, ut præfertur, percipiendo inter se pacisci & concordare. Neque etiam sive ad certum, sive ad incertum lucrum convenerint, socios, qui ea recipient, ad sortem seu capitale salvum & integrum, ubi illud casu fortuito perierit, vel amissum erit, reddendum quovis pacto aut promissione sibi obligare. Ac ne de cætero Socie-*

In Bulla. Detestabilis. Sixti V.

tates ineantur sub hujusmodi pactis & conditionibus, quæ usurariam pravitatem sapiunt, districtè interdicimus & prohibemus. Dicitur etiam in Concilio Mediolanensi, quod *In Societate animalium quæ inæstimata alicui dantur ad custodiam, sive ut operas præstet, omnes casus, etiam fortuiti, semper sint periculo ejus qui dederit, nisi id alterius socii dolo, vel magna negligentia accidisse constiterit; nec fiat pactum ut sors sit semper salva etiam ex primis fœtibus.* Et idem habetur in Concilio Burdigalensi anno 1585. congregati cap. 29. Concil. Mediol. 1. de usuris.

Ratio autem, cur necesse sit, ut is qui pecora in societatem confert, subeat periculum sortis principalis, est primò quia contra naturam Societatis est, quod lucrum percipiatur ab eo qui non sustinet periculum sortis, juxta mentem leg. *Si non fuerit.* §. *Aristo.* ff. *pro socio.* ubi dicitur Societatem injustam esse, cùm is qui damnum sustinet lucrum non percipit; *Iniquissimum enim genus Societatis est ex qua quis damnum, non etiam lucrum expectet.* Ex quibus verbis sequitur, quod è contrario ille qui nullum damnum & periculum subire vult, nullum etiam lucrum sperare debet. Secundò quia pactum quo cavetur ut omne periculum ad unum ex sociis spectet, contrarium est æqualitati quæ inter socios, jure quodam fraternitatis, observari debet, & talem contractum usurarium reddit. Tertiò quia dum res datur eâ conditione ut alia similis reddatur, mutuum contrahitur, ut videtur in leg. 2. §. *Mutui datio.* ff. *si certum petatur.* At ille qui mutuo dat cum pacto recipiendi aliquid ultra sortem principalem, usuram committit, ut constat ex Can. *Si fœneraveris.* 14. q. 3. Lege *Si fuerit.* ff. *pro socio.* §. *Arist.*

Secunda conditio quæ requiritur ut Societas

sit licita, est ut ille qui animalia in Societatem recipit, se in tali administratione fideliter conversaturum promittat, nec animalia mutaturum, sed debito modo eorum conservationi invigilaturum, & de eorumdem animalium fructibus rationem fideliter redditurum.

Tertia conditio est ut servetur æqualitas, id est ut unus non magis gravetur quàm alius; & idcirco lucrum, expensæ, jacturæ, damna justè inter socios dividantur; ita ut qui animalia custodienda recipit, lucri partem habeat laboribus, curis, industriæ, & expensis in hujusmodi custodia faciendis convenientem; & pariter alius qui animalia in Societatem contulit, quorum jacturam sustinet, justam etiam lucri partem consequatur.

Quæst. 2. Quidnam ex supradictis concludendum est?

Resp. Concludendum est primò quod si emantur animalia à rustico, quæ deinde eidem in Societatem dabuntur, justo pretio emenda sunt, aliàs enim injustitia committitur, cùm juxta doctrinam sancti Thomæ, *Si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel è converso res excedat pretium, tolletur justitiæ æqualitas; & ideo carius vendere, vel vilius emere rem quàm valeat, est secundùm se injustum & illicitum.*

S. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. in corp.

Secundò concludendum est quod contractus Societatis animalium, in quo qui animalia confert, nullum periculum sustinet, eo quod pacto convenit ut rusticus finito tempore prætensæ Societatis, seu potiùs appaltus, ei restituat eumdem animalium numerum juxta æstimationem factam, injustus est & illicitus si speretur aliquod lucrum ultra sortem principalem; tunc enim verus est contractus mutui, in quo usuram sine dubio committit qui ali-

quid ultra sortem principalem spectat, ut videre est in Can. *Plerique.* 14. q. 3. quia, ut supra dictum fuit, ad hoc ut sit vera Societas, requiritur, ut socii in lucro & in damno participent; & talis contractus in Concilio Mediolanensi damnatus fuit his verbis: *Si autem animalia dentur æstimata, ita ut sors danti salva sit, nihil omnino percipi possit.* Concil Mediol. 1.

Quæst. 3. Ille qui multas possidet pascuales terras potest-ne inquilino animalia æstimata dare cum hac conditione, ut talis inquilinus teneatur post certum tempus illa animalia juxta priorem æstimationem restituere, & interim uno quoque anno aut mense certam quantitatem lactis, casei, butiri, aut lanæ solvere?

Resp. Certum est quod juxta principia in hac materia stabilita quæ super decisionibus summorum Pontificum, & Conciliorum fundata sunt, si id quod percipietur quovis anno vel mense ab illo qui talia animalia dedit, superat justum pascuorum pretium (quod semper in praxi accidit) ibi reperitur usura manifesta; constat enim ex iis quæ superiùs dictá sunt, quod dum æstimata dantur animalia, nihil ex illorum fructibus recipi potest.

Quæst. 4. Debet-ne usurarius censeri qui fundum inquilino colendum tradit, ita ut teneatur ex illius fructibus quingentos aureos annuatim sibi solvere, eo quod fundo adjuncta sunt animalia secundùm æstimationem data quæ talem fundum melioris conditionis reddunt, qui fundus sine animalibus quadrigentos aureos tantum annuatim Domino redderet?

Resp. Haud dubiè in tali contractu usura reperitur, cùm Dominus intendat aliquid ratione animalium recipere, quæ mutuo tantùm data sunt ut supra probatum est.

Quæst. 5. Quandoquidem potest inquilino

tradi fundus ad certum tempus cum pacto quod annuatim certum illius intuitu lucrum solvet, quare non eodem modo poterit percipi lucrum certum ex animalibus quæ fundo adjunguntur, cùm animalia perinde ac fundus ex natura sua fructifera sint?

Resp. Dicendum est primò magnam reperiri diversitatem inter traditionem fundi inquilino factam & traditionem animalium; in traditione etenim fundi non transfertur dominium, quod tamen est de essentia mutui, & inquilinus tenetur semper, finito termino constituto, eumdem fundum Domino restituere. At in traditione animalium æstimatorum, transfertur dominium in accipientem, qui non tenetur ad restituenda eadem animalia, sed tantum similia & ejusdem qualitatis & quantitatis: & hæ duæ conditiones constituunt essentiam mutui ex quo nullum lucrum sperare licèt sine usura.

Dicendum secundò sufficere debere quod Christianus sciat, id esse legibus Ecclesiæ prohibitum, ut statim concludat faciendum nullo modo esse.

Quæst. 6. Nonne dici posset, Dominum animalia inquilino locasse, & ita licitè posse aliquid ultra sortem principalem exigere, sicut aliquid exigi potest pro locatione equi & similium?

Resp. Respondeo locari animalia, ut alicui usui inserviant, ut equi ad itinerandum aut arandum terram & similia; non verò ut ex eis fructus proveniat: talis enim fructus juxta Canones, locari nullo modo potest. Adde quod dum locatur equus, debet idem equus restitui finita locatione, quod est contra naturam mutui, ut videtur in leg. *Mutuum. ff. si certum petatur.* Præterea res quæ locantur, usu ut plurimum minuuntur & deteruntur;

animalia autem quæ æstimata dantur, nullomodo minui possunt aut deteri in præjudicium dantis, cùm recipiens teneatur semper animalia ejusdem æstimationis & valoris restituere.

Quæst. 7. Quomodo se gerere debet Dominus, dum boves aut vaccas, fundi sui melioris efficiendi causâ, tradit subministrando pascua ad eos alendos necessaria?

Resp. Necesse est ut Dominus periculum sortis principalis in se recipiat, ita ut si aliquod animal sine culpâ recipientis moritur, Domino pereat: & ita licitum erit mediam partem fructuum ex animalibus provenientium consequi; quia in hoc casu erit vera & legitima Societas in qua tres supradictæ conditiones reperiuntur. Et hæc est doctrina S. Thomæ, licèt enim de pecunia loquatur idem tamen dicendum sine dubio est de animalibus propter omnimodam paritatem rationis: *Ille*, inquit, *qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifici per modum Societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus; ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negociatur, vel artifex operatur: & ideo sic licitè potest partem lucri inde provenientis expectare tanquam de re sua.* D. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 5.

Quæst. 8. Nonne excusari potest contractus in quo animalia æstimata in Societatem traduntur, ut pecora rustico, eo pacto ut reddere teneatur, finitâ Societate, eundem pecorum numerum ejusdem æstimationis & valoris, modò tradens rationabiliter rustico compenset periculum animalium quod in se recipit rusticus, dum se obligat ad restituendum eundem animalium numerum aut eorum æstimationem? Nonne videtur quod cùm periculum quod sustinet rusticus aliquo pretio æstimari

possit, ille qui animalia tradit, iniquè cum eo non agit si justam æstimationem talis periculi computet & compenset, relinquendo rustico majorem fructuum ex animalibus provenientium partem, quam aliàs consequeretur.

Resp. Certum est, quod ille qui animalia tradit, non potest ita pacisci, ut nullum sortis principalis periculum sustineat, etiamsi, ob eam causam minorem fructum ex animalibus consequatur; quia tale pactum efficit ut contractus societatis mutetur in verum mutuum, vi cujus nihil sine usura percipi potest; quia tunc dominium rei traditæ translatum censetur in accipientem, qui etiam tenetur restituere animalia ejusdem valoris: & ita adsunt conditiones necessariæ ad constituendum mutuum, quæ Societatem protinus tollunt & destruunt, ut habetur in supra citata leg. *Si non fuerint.* §. *Aristo.* ff. *pro socio.* Et ut constat ex supra dicta doctrina S. Thomæ. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 5. in Societate lucrum ad eum pertinere debet qui periculum sustinet: & ita cùm in casu proposito, omne periculum spectet ad eum qui animalia recipit, debet consequenter omne lucrum ex eis proveniens, consequi: ita ut si ille qui animalia æstimata dedit, velit aliquid ultra sortem principalem percipere, injustitiam manifestam committat, ex eo quod vult lucrum percipere, quod ad eum non pertinet, quia nullum periculum sustinet; quod fusiùs explicabitur cap. sequenti, in quo de trium contractuum injustitia differetur.

Quæst. 9. Quonam modo licitè fieri possunt contractus & societates circa animalia?

Resp. Potest v. g. tradi pecorum, aut aliorum animalium grex ad sex annos, ita ut per totum hoc tempus, æqualiter dividantur, inter dantem & accipientem, fructus qui ex tali

grege proveniunt, & finito contractus tempore, dividatur etiam grex eo modo quo fuerit expresè conventum.

Potest etiam ita fieri, ut unusquisque mediam animalium partem in Societatem conferat sicut & expensarum, quæ ad alenda & custodienda animalia requiruntur: & deinde animalia, & eorum fructus æqualiter dividantur. Vel etiam potest unus è sociis pascua subministrare & alter expensas custodiæ, & sic de cæteris.

CAPUT XIV.

De Contractu Societatis pecuniariæ, & utrum possit, assecuratâ sorte principali, aliqua spes lucri remanere per viam trium Contractuum.

Quæst. I. PECCAT ne, qui mediante Societatis contractu pecuniam mercatori, negociationis causâ tradit?

Resp. In hoc nihil mali est, modo adsint conditiones requisitæ, quarum præcipua est, ut adsit communicatio & communio quædam jacturæ & lucri, inter recipientem & dantem; quia talis communicatio est de essentia Societatis.

Quæst. 2. Nonne posset in Societate, assecuratio sortis principalis, & alicujus lucri per viam triplicis contractus fieri?

Resp. Ut difficultati propositæ dilucidè respondeatur, sciendum est primò, quid per tres contractus intelligatur, quod ut breviter exponatur.

Sciendum est, primum contractum vocari Societatis contractum, per quem unus ex so-

ciis pecuniam confert, & alter industriam, ea conditione ut æqualis sit uniuscujusque jactura & lucrum.

Secundus contractus vocatur assecuratio sortis principalis, dum scilicet ille qui solam industriam in Societatem contulit, securum facit de sorte principali eum qui pecuniam contulit, eâ conditione, ut ad compensandum periculum quod subit, retineat aliquam partem lucri, quod ei qui pecuniam contulit competeret. In tertio contractu fit emptio minoris lucri certi, pro majore lucro incerto; dum ille cui data est securitas sortis suæ principalis, ut omnem suspicionem amoveat, & vitet laborem necessarium in rationum redditione socii examinanda, illum rogat ut securum eum de aliquo lucro certo faciat, paratus aliquam partem lucri sibi probabiliter in societate obventuri cedere: exempli gratiâ, Joannes contractum Societatis cum mercatore init, ea conditione ut dictus Joannes pecuniam, mercator verò industriam in Societatem conferant, & æqualiter in lucro & in damno participent. Joannes timens pecuniæ traditæ jacturam, mercatori proponit, ut sibi Joanni securitatem faciat de sorte principali, mediante aliqua parte lucri sibi convenientis, quæ illi mercatori relinquetur. Et ita si probabile esset, quod in hac societate lucrum ascenderet usque ad quindecim nummos pro quolibet centenario, mercatori tertia hujus probabilis lucri pars ceditur, ad compensandum periculum, quod pro Joanne subit. In tertio autem contractu, Joannes vendit lucrum incertum, quod probabiliter ascenderet usque ad decem pro quolibet centenario; pro lucro certo, quinque pro centenario: & ita inito isto ultimo contractu, remanet obligatus mercator, ad asse-

curationem sortis principalis Joannis, cum interesse annuo quinque pro quolibet centenario.

Hoc posito constat ex his quæ capite præcedenti dicta sunt, non licere in societate, assecurare sortem principalem, aut interesse per tres hujusmodi contractus; quia secundus & tertius contractus destruunt essentialia societatis, videlicet participationem in lucro & in damno, quæ cum his tribus contractibus subsistere nullo modo potest; quia per illos id efficitur, ut unus è sociis habeat lucrum certum non obstante alterius socii damno, & ita nulla sit participatio in lucro & in damno.

Secundò injustitia triplicis hujusmodi contractus damnata fuit in Constitutione Sixti V. quæ adeo clara est, ut Azorius part. 3. lib. 9. cap. 4. quæst. 7. dixerit, eos Doctores qui pro tribus contractibus steterunt, ante Sixti V. Constitutionem scripsisse. *Damnamus*, inquit, summus Pontifex, *& reprobamus omnes & quoscumque contractus, conventiones, & pactiones posthac ineundos seu ineundas, per quos seu quas cavebitur personis pecunias, animalia, aut quaslibet alias res societatis nomine tradentibus, ut etiam si fortuito casu quamlibet jacturam, damnum aut amissionem sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit, & integrum à socio recipiente restituatur, sive ut de certa quantitate vel summa in singulos annos aut menses, durante societate, respondeatur: Statuimusque hujusmodi contractus, conventiones & pactiones, usurarios & illicitos posthac censeri debere. Ac ne de cætero societates ineantur sub hujusmodi pactis & conditionibus, quæ usurariam pravitatem sapiunt, districtè interdicimus & prohibemus.* Deinde hujusmodi societatum autores damnat, usurarios esse declarat, & pœnis

Sixtus V in B. 45. quæ incipit, *Detestabilis.*

Canonicis præcipit coërceri. Constat igitur ex hac Bulla, non posse per viam secundi contractus assecurari sortem principalem, cùm in ea damnentur contractus per quos id efficitur, ut assecuretur sors principalis illis qui pecuniam aut animalia aliis, sub prætextu faciendæ societatis, tradiderunt.

Quæst. 3. Nonne huic quæstioni responderi potest, in ea non damnari assecurationem capitalis vel sortis principalis & interesse, tanquam juri naturali & divino contrariam, sed ut de usura suspectam, & ita contrariam soli juri Ecclesiastico quod talem assecurationem damnat, præcipuè dum cum pauperibus fit hujusmodi contractus: & ita talem constitutionem obligare solummodò in illis regionibus in quibus publicata & usu recepta fuit?

Resp. Constat ex Bullæ verbis & rationibus, quibus ad illam publicandam motus fuit summus Pontifex; illam assecurationem non solùm Juri Ecclesiastico sed etiam divino & naturali contrariam esse: *Irrepit enim*, inquit Pontifex, *versutè & callidè antiquus humani generis hostis per varios dolos & fallacias, & incautos homines quæstûs dulcedine captos & delinitos opprimit, atque eò perducit, ut se ipsos in usurarum voraginem Deo hominibusque odiosam, sacris Canonibus damnatam, & Christianæ charitati contrariam, fœdè immergant, & dum vanas & terrenas divitias quærunt, veras ac cælestes amittunt, sicut nuper cum magno dolore audivimus hoc malum in quasdam provincias pervasisse. Nam multi speciosum & honestum societatis nomen suis fœneratitiis contractibus prætexendo, &c.* Hæc Bulla integra reperitur infrà, Tomo secundo in fine.

Sixtus V. in Bulla 45.

Quæst. 4. Nonne pariter responderi potest,

Pontificem tantùm intendere contractum societatis damnare, in quo unus è sociis securitatem habet de sorte principali & interesse, in vim solius contractus societatis: non autem voluisse condemnare societatem in qua assecuratio sortis principalis per secundum contractum habetur, in quo compensatur periculum quod in se recipit mercator, quodque aliquo justo pretio appretiari potest?

Resp. Certum est quod Pontifex non dicit se damnare assecurationem sortis principalis aut interesse certi, dum fit ex vi contractus societatis, sed absolutè damnat omnem contractum in quo datur securitas sortis principalis cum aliquo interesse; quia talis assecuratio sortis principalis cum determinatione interesse & lucri usuraria est. Ex quo sequitur omnes & quoscumque contractus in quibus aderunt hæ duæ conditiones (assecuratio scilicet sortis principalis & determinatio alicujus lucri certi) usurarios esse & in hac Bulla damnatos; nisi tamen perciperetur aliquod interesse ex pecunia propter verum lucrum cessans aut damnum emergens, prout explicatum fuit cap. 4.

Præterea prævidens idem summus Pontifex, quod varii hujusce constitutionis eludendæ modi, cupiditate impellente, reperiri poterant, ut prætextu licitæ societatis usura impunè exerceretur, necessarias societatis conditiones præscripsit his verbis: *Sed potiùs cuncti noverint societates ita ineundas seu contrahendas esse, ut non ad certam summam aut quantitatem ab omni periculo & damno, ut præfertur immunem, lucri nomine persolvendam, neque ad capitale; si casu fortuito perit, restituendum, socius accipiens teneatur.* Definiens usurarias esse omnes illas societates in quibus illæ conditiones non adessent. At constat illas con-

Bulla Sixti V.
Vide Tomo 2. in fine.

ditiones non reperiri in societate quæ cum triplici contractu celebratur, cùm è contra in illa adsint conditiones diversæ & oppositæ quas Pontifex excludit & damnat. Dicendum est igitur hujusmodi tres contractus in illa constitutione injustos & usurarios declarari.

Quæst. 5. Quo modo dici potest pactum, quod quis non teneatur participare in sortis principalis damno, esse contra societatis naturam; cùm Ulpianus dicat in leg. *Si non fuerint.* ff. *pro socio.* Fieri posse societatem ita ut unus è sociis de damno non teneatur, & tamen de lucro participet?

Resp. Constat quod non solùm concludi non potest ex verbis leg. *Si non fuerint.* Licere pacisci de assecuratione sortis principalis in societate. Sed è contra eadem lex expressis verbis tale pactum excludit, dum decernit illud fieri non posse, nisi cùm unius è sociis industria est æquè æstimabilis, ac damnum pecuniæ. *Ita*, inquit lex, *conveniri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat, lucrum verò commune sit; quod ita demum valebit si tanti sit opera, quanti damnum est; plerumque enim tanta est industria socii ut plus societati conferat quàm pecunia.* Ratio igitur cur in hoc casu licita sit talis societas, ea est, quia si is qui in societate industriam confert quæ est ejusdem pretii ac pecunia, subiret aliquod periculum pecuniæ, haberet in societate plus periculi quàm lucri; sustineret enim ex una parte periculum industriæ suæ quæ est æque æstimabilis ac ipsa pecunia & ex alia periculum alicujus partis pecuniæ; quod esset contra æqualitatem quæ inter socios observari semper debet; tunc enim mercator ex quatuor partibus periculi: tres sustineret, & tamen haberet tantùm mediam lucri partem.

L. *Si non fuerint.* ff. *pro socio.*

Ex quo sequitur legem decernere, ut lucrum quod in societate percipitur sit proportionatum & conveniens periculo quod sustinetur; & ita quod ille qui nullum periculum subire vult, nullum etiam lucrum percipere possit.

Quæst. 6 Si dum industria est æque æstimabilis ac ipsa pecunia in societate collata, licèt percipere partem lucri etiam si de damno quis non teneatur: Nonne etiam dici potest quod in societate in qua industria parum æstimabilis est, & in qua nullum ferè reperitur periculum, ille qui pecuniam confert, potest mediam lucri partem percipere, licèt de nullo damno teneatur?

Resp. Ut dilucidè cognoscatur, quod ille qui pecuniam in societatem confert, nullum unquam lucrum percipere potest, dum nullum vult subire periculum, nec de ullo damno teneri: Supponendum est pecuniam ex natura sua sterilem esse, nullumque fructum dare posse, nisi mediante illius industria quia eâ utitur. Et ita ex duobus solis capitibus, lucrum aliquod ex societate percipi potest, vel quia in ea apponitur appretiabilis industria, vel quia adest amittendæ pecuniæ periculum: & ille qui nullam industriam in societate apponit, potest solummodo lucrum percipere, ex eo quod pecuniam suam periculo commercii exponit, quod certè periculum pecuniâ appretiabile est: Et hæc est ratio sancti Thomæ his verbis expressa: *Ille qui committit pecuniam suam, vel mercatori vel artifici, per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus: ita quod cum periculo ipsius, mercator de ea negociatur, vel artifex operatur: & ideo sic licitè potest partem lucri inde provenientis expetere tanquam de re sua.* Et consequenter ille qui D. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 5.

in societatem nullam industriam apponit, nec ullum periculum pecuniæ sustinet, nihil ex ea societate percipere licitè potest; quia rationes, propter quas aliquid percipi potest, tunc temporis non adsunt. Et ita videtur quod hæc est differentia inter illum qui partem lucri in societate percipit, quia industriam confert, licèt nullum periculum pecuniæ subeat: & illum qui pecuniam solummodò conferens, vult aliquod lucrum habere sine ullo damni periculo; nam in primo casu ratio, propter quam lucrum percipi licitè potest, scilicet quia apponitur industria cujus periculum in commercio sustinetur, remanet intacta. In secundo verò casu nulla adest ratio, cùm nec industria, nec pecuniæ periculum adsit.

Quæst. 7. Nonne dici posset, quod cùm periculum pecuniæ respectu illius qui illam tantùm in societatem confert, requiratur solummodò ut adsit æqualitas, quæ inter socios servari semper debet; illud periculum necessario subeundum non est, dum is qui illud subire renuit, dat aliquam partem lucri, quod probabiliter sibi in societate obveniret, ad compensandum periculum, quod socius sustinet: & ita æqualitas in societate observatur, cùm lucrum, quo se in favorem socii primus spoliat, æquè æstimabile sit, ac periculum quod secundus in se recipit?

Resp. Dum ille qui pecuniam solummodo in societatem confert, periculum sustinere non vult, æqualitas inter socios nullo modo observari potest, si aliquod lucrum ex societate idem recipiat: neque dici potest, socium sufficientem compensationem pro periculo recipere, dum ei remittitur aliqua pars lucri, quod probabiliter in societate habebitur: & ratio est, quia ut dictum est præcedenti N. juxta

sanctum Thomam, tota ratio propter quam ille, qui pecuniam in societate solummodò confert, potest aliquam partem lucri recipere, est quia pecuniam suam periculo negociationis exponit: & ita dum totum illius periculum in socium rejicit, ad hoc ut æqualitas servaretur, necesse esset, ut idem socius omne societatis lucrum perciperet, cùm in hoc casu id omne conferat, ex quo lucrum justè provenire potest. Sicut igitur æqualitas non servaretur in societate, si Joannes qui mediam partem lucri percipere debet, eo quod industriam æquivalentem pecuniæ in societatem confert, ita conveniret cum Petro, qui pecuniam confert, ut eidem Petro aliquam partem lucri cederet, cum ea conditione, ut Petrus conferret & pecuniam & industriam; quia cùm in eo casu tota ratio lucrandi in societate spectet ad Petrum, æquum est ut totum omninò lucrum percipiat: ita pariter concludendum est æqualitatem inter socios observari nullo modo posse, dum ille qui pecuniam in societate solummodò contulit non vult illius amittendæ periculum sustinere, & tamen aliquam partem lucri socialis percipit; licèt illud periculum necessariò subeundum sit, ut adsit aliquod jus participandi in lucro, nam sola pecunia sine periculo sterilis est ex natura sua, & ita corruit omne lucrandi fundamentum.

Quæst. 8. Quo pacto responderi potest objectioni sumptæ ex Decretali Innocentii III. in cap. *per vestras. De donationibus inter virum & uxorem:* In qua vult Pontifex, ut maritus qui non est solvendo, fidejussorem inveniat, & cautionem det de reddenda dote, aut certè illam alicui mercatori tradat, ut ex honesto lucro, quod ex ea percipiet, onera matrimonii sustinere possit. Ibi intendit Pontifex, quod

dos sit in securo, cùm illius securitatis habendæ causâ, decernat ut in manibus mariti non remaneat: & tamen in hoc casu potest maritus honestum ex ea lucrum percipere, ad sustinenda onera matrimonii. Itaque concludi posse videtur, posse lucrum ex pecunia percipi, licèt assecuretur sors principalis?

Resp. Ut huic difficultati breviter & dilucidè respondeatur, dicendum est non intendisse summum Pontificem, quod dos mercatori tradita esset immunis à periculis, & fortuitis eventibus, qui in societate accidere possunt; sed tantùm quod liberaretur ab evidenti periculo in quo reperiebatur apud pauperem maritum, qui fidejussorem dare non poterat: & ideo præcipit ut dos mercatori tradatur, ut possit maritus ex honesto lucro, quod ex ea proveniet, onera matrimonii sustinere. Intendit autem ut dos sit apud mercatorem, eodem planè modo quo esset apud maritum divitem, cùm ratio propter quam marito ordinatum fuit, ut dotem apud mercatorem collocaret, fundetur in sola mariti paupertate: & quemadmodum licet dos esset apud maritum divitem, à casibus fortuitis non esset immunis: sequitur quod etiam à talibus casibus fortuitis immunis esse non debet apud mercatorem. Quod clarè patet ex Glossa, quæ exponens illa Decretalis verba *Honesti lucri*: *Non enim*, inquit, *tenetur maritus fœnerari dotem, & de usuris alere uxorem*; *sed* CONVERTAT EAM IN SOCIETATEM HONESTAM, *vel aliquod commercium, ut ex lucro honesto eam alat*: At evidens est, ex his quæ superiùs dicta sunt, societatem honestam non esse, nisi adsit communicatio & participatio in lucro & in damno, quæ tamen participatio post securitatem factam de sorte principali, omninò corruit.

Glossa in cap. *Per vestras. de donat. inter virum & uxorem.*

Quæst. 9. Quare in societate non poterit fieri pactum, ut sortis principalis periculum ad mercatorem spectet, etiam si ad eum non transferatur pecuniæ proprietas & dominium, sicut fieri potest pactum in contractibus depositi, commodati & locationis, ut periculum rei depositæ, commodatæ, aut locatæ, non spectet ad Dominum rei, sed ad depositarium, commodatarium, aut conductorem, licèt in his contractibus dominium non transferatur. Potest Petrus, exempli gratiâ, equum suum Paulo cum hoc pacto locare ut si moriatur equus etiam casu aliquo fortuito, & absque ulla Pauli culpa, teneatur tamen Paulus conductor, equi pretium Petro solvere, licèt, ut dixi, Paulus equi Dominus non sit. Igitur videtur quod eodem planè modo, potest Joannes pecuniam mercatori in societate tradere, ita ut mercator sustineat pecuniæ periculum, licèt illius dominium ad eum translatum non sit; modò tale periculum compensetur assignando mercatori majorem lucri faciendi partem?

Resp. Magna reperitur diversitas inter pactum assecurationis sortis principalis appositum in contractu societatis, & idem pactum appositum in deposito, commodato aut locatione; quia tale pactum non est contrarium essentiæ horum trium ultimorum contractuum, sicut est contrarium essentiæ societatis. Nam etiam si connaturale, & conveniens sit, ut rei depositæ, commodatæ, aut locatæ periculum respiciat eum qui deponit, commodat, aut locat; attamen illud requisitum non est nec essentiale naturæ illorum contractuum, cùm depositi essentia solùm consistat in custodia rei alienæ: essentia commodati, in concessione gratuitâ usus alicujus rei, servatâ illius substantia: essentia demùm locationis in concessio-

re alicujus rei usus, justo pretio facta: sed è contra pactum assecurationis sortis principalis in contractu societatis appositum, illius essentiam destruit, quæ consistit in participatione & communicatione in lucro & in damno, quæ pacto assecurationis tollitur, dum eo mediante, unus è sociis lucrum habet certum, etiam si alter consocius damnum quodlibet patiatur. Et ita sicut in contractu depositi, non posset apponi pactum, ut ille qui rem depositam recipit, illam servare non teneatur: nec in contractu locationis, ut conductor re conducta nullo modo utatur, quia tales conditiones sunt contra illorum contractuum essentiam: non potest pariter in contractu societatis fieri pactum, ut assecuretur sors principalis in favorem unius ex sociis; quia tale pactum tollit & destruit communicationem quæ inter socios esse debet, & essentiam societatis constituit.

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 17.

Id autem optimè à S. Antonino exponitur his verbis: *Quæritur an dans pecuniam mercatori ad mercandum, vel artifici ad materias emendum, ut ex eis artificiata faciat, cum pacto, vel etiam sine pacto, sed cum hac intentione principali, quod capitale sit salvum, & partem lucri habeat: nunquid talis est usurarius? Sciendum est quod Glossa in Can.* Plerique. 14. *q.* 3. *tenet quod talis contractus non sit licitus, ex quo periculum spectat ad recipientem: sed si periculum capitalis spectaret ad utrumque, tunc cùm societas contrahatur per talia verba, tunc bene est licitus.* Et paulò post sic habet. *In aliis contractibus valet pactum appositum præter naturam contractus, ut damnum spectet ad suscipientem: ut in commodato & similibus, contrarium tamen dicendum in societate; quia*

talis non est vera societas, cùm sit contra ejus naturam: societas enim est quædam fraternitas. ff. PRO SOCIO L. VERUM. *Vnde sequitur, quod tale pactum non sit præter, sed contra naturam contractus: unde non valet.*

Quæst. 10. Nonne dici posset, assecurationem sortis principalis in societate factam, rei traditæ dominium non transferre, sicut illud in deposito, commodato aut locatione non transfert; & ita societatem non posse transire in mutuum, in quo semper dominium transfertur?

Resp. Certum est, id rationabiliter dici nequaquam posse: & in hoc differunt hi tres ultimi contractus à societate, quod in illis assecuratio sortis principalis non efficit, ut depositarius, commodatarius, aut conductor, possit de re depositâ, commodata, aut locata liberè & absolutè disponere, quod tamen ad dominium requiritur: At verò in contractu societatis, assecuratio sortis principalis, efficit ut mercator possit de pecunia à socio sibi in societatem tradita, liberè & absolutè disponere, cùm illius qui pecuniam tradidit non intersit, eò quod mercator non teneatur eandem pecuniam finitâ societate reddere, sed tantùm illius valorem.

Quæst. 11. Nunquid objici posset, quod in contractu societatis in quo vult quis habere assecurationem sortis principalis, medio secundi contractus, potest etiam apponi pactum, ut mercator pecunia, modo tantum præscripto uti possit: & ita de ea liberè, & absolutè disponere non poterit, sicque non erit illius dominus?

Resp. Illud pactum iniquum omnino esset; quia dum quis mercatori pecuniæ suæ usum concessit, in eum etiam transtulit dominium,

& proprietatem, quæ à pecuniæ usu non distinguitur: & contra æqualitatem facit, qui alium prohibet à libero usu rei quæ ad illum pertinet.

Quæst. 12. Potest-ne aliqua alia authoritate probari injustitia societatis, quæ cum triplici hujusmodi contractu conjuncta est?

Resp. Id quod de tali triplicis contractus injustitia diximus, aliis multis autoritatibus confirmari potest, quarum prima sumitur ex Glossa quæ sic loquitur: *Videtur quod si quis pecuniam dedit negociatori ut inde emat merces, & det sibi partem lucri, quod illud sit licitum. Quod non concedo si periculum spectet ad recipientem, ut sit inter eos contractus mutui: sed si per illa verba societatem contrahant, & tunc periculum spectat ad utrumque; tunc benè licitum est quod unus socius det pecuniam & alter suppleat laborem qui deest in pecunia, ut ff.* PRO SOCIO, *leg.* 5. Et ita cùm constet quod hujusmodi tres contractus impediunt communicationem periculi inter socios, inferendum est societatem illis tribus contractibus connexam prohibitam esse, neque posse dici fieri compensationem periculi quod rejicit unus ex sociis; cùm juxta Glossam, dum ille qui pecuniam in societatem confert, vult esse de sorte principali securus, societas in contractum mutui mutatur, ex quo nihil sperare licet juxta Evangelium & Can. *Si fœneraveris.* 14. q. 3. Secunda autoritas contra triplicem contractum, habetur in Decisione Rotæ Romanæ his verbis: *Quod aliquis lucretur æquales fructus, & non subeat periculum amissionis capitalis sicut socius: illud genus societatis, ut scilicet capitale sit solvendum, est omni jure improbatum.* At illud fit in triplici contractu, nam assecuratur sors principalis,

Glossa in cap. *Plerique.* 14. q. 3.

palis,

palis, & exigitur pars lucri, unde his Decisionis verbis damnari tres contractus concludere possumus. Addi potest Bulla beati Pii V. in qua sic decernitur: *Conventiones directè aut indirectè obligantes ad casus fortuitos eum qui aliàs ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus.* Sed in tribus contractibus mercator tenetur sustinere periculum casus fortuiti qui pecuniæ accidere potest, ad quod periculum ex natura contractus societatis obligari non deberet: & ita dici potest, tres contractus in hac Bulla reperiri quodammodo damnatos.

Pius V. in Bulla 79.

Præterea duo celebres collectores & interpretes sacrorum Canonum, qui sæculo duodecimo docta commentaria in primum Concilium generale Nicænum ediderunt, illam palliatam usuram quæ in tribus contractibus latet reprobaverunt. Primus, Zonaras nomine, explicans illum Concilii Canonem in quo Clericis prohibita fuerat usura: *His igitur,* inquit, *ut abstineant Decreto Clericis edito pœnam quoque in eos qui non obtemperaverint, synodus constituit. Nam si quem,* inquit, *postea qua nunc statuimus usuras ex tractatione, hoc est quasi instar negotiatoris fœnerationem sibi tractandam susceperit, aut aliâ quæcumque ratione exigere compertum fuerit (fœneratorii enim nominis infamiam aliqui declinantes pecuniam ita dant mutuam, ut sibi lucri partem ex eâ paciscantur, nec se fœneratores, sed socios dicunt, ac emolumenti tantummodo participes, nullum interea jacturæ periculum subeunt) hæc hujusmodi omnia Canon vetat, eaque qui exercent, aut aliud quidpiam turpis lucelli gratiâ excogitaverint, depositione mulctari jubet.* Videmus igitur trium contractuum subtile commentum

Joan. Zonaras. Can. 17. Concil. Nicæni. 1.

novum non esse, sicut nec alias similes usuræ palliationes; sed videmus etiam tale commentum jam olim reprobatum esse, ut pariter apparet in commentario Theodoris Balsamonis Patriarchæ Antiocheni in eumdem Concilii Nicæni Canonem: *Quidam sacerdotes*, inquit, *Canonem intelligentes & ipsum circumscribentes eique fraudem facientes, verba quidem servant, mentem autem negligunt: dant enim nonnullis pecuniam & tantam ex lucro partem se capturos paciscuntur, periculum autem agnituros qui eam accipiunt; & cùm sint reverà fœneratores, verbo tamen societatem prætexunt: hoc ergo Canon aversatur, & eos qui hujusmodi quid faciunt deponit.*

Theod. Balsamon. Patriarcha Antioch. in Can. 17. Concilii Nicæni.

Sed evidenter constat, illos qui tribus contractibus utuntur, eadem agere quæ ab his autoribus in Concilio Nicæno damnata esse dicuntur; igitur juxta illos tres contractus usurarii sunt.

Quæst. 13. Qui contractum societatis cum mercatore iniit, nonne per secundum contractum potest securitatem pecuniæ suæ seu sortis principalis habere ab aliquo tertio, solvendo justum pretium periculi quod ille tertius sustinebit: & si id possit fieri cum tertio, quare non etiam cum eodem mercatore cum quo contracta est societas fieri poterit?

Resp. Ille qui contractum societatis cum mercatore iniit, non potest consequi sortis principalis securitatem neque ab eodem mercatore, neque ab alio tertio, quin ad illum transferat jus quod in societate habet; cùm, ut constat ex verbis sancti Thomæ supra relatis, omne jus quod habet lucrandi in societate, fundetur super periculo cui pecuniam suam exponit: Adde quod cùm societas, cujus essentia consistit in communicatione in lucro & in

damno, tali assecurationis contractu tollatur & destruatur; videtur quod ille qui sortis principalis securitatem habuit, non possit in societate quæ respectu illius non subsistit, amplius lucrari, cùm non communicet amplius in damno. Sed posito etiam & non concesso, talem assecurationem ab aliquo tertio justè obtineri posse, non ideo concludendum esset id cum socio fieri posse, & ita tres contractus licitos esse; quia satis constat tres hujusmodi contractus solius usuræ cooperiendæ & palliandæ causâ fieri; non enim primus contractus fieret nisi adesset securitas alios duos faciendi. Et ita videtur quod dum quis verè vult ex pecunia mutuo data lucrum consequi, quærit modum talis lucri per tres contractus palliandi, ut non usura, sed lucrum licitum esse videatur. In quo quidem sæpè homines falli possunt, sed scrutans corda & renes Deus nunquam fallitur.

CAPUT XV.

De Usurariorum pœnis.

Quæst. I. QUI habendi sunt tanquam Usurarii publici & manifesti?

Resp. Juxta Glossam *Manifesti usurarii dicuntur illi de quibus notorium est de jure, ut quia confessi, vel condemnati, vel de facto, vel quia habent operis evidentiam, quæ nulla tergiversatione posset celari, aut quia tenent altare suum paratum, vel etiam si contra eos fiat probatio testium, vel sint certa argumenta cum fama. Can.* INFAMES 3. *quæst.* 7. Glossa in cap. *Usurarum*. de usuris in 6. super his verbis, *Manifestos*.

Quæst. 2. Qualibus pœnis usurarii publici feriuntur?

Resp. Sex præcipuæ usurariorum publicorum pœnæ enumerari possunt. Primò namque, juxta Canonem *Infames dicuntur exercentes improbum fœnus, & illicitè exigentes usuras usurarum.* Ideoque usurarii eligi non possunt ad beneficia, illisque quos possident privandi sunt, ex Decretali Alexandri III. in qua Episcopo sic scribit: *Parochianis tuis usuras recipere interdicas; qui si parere contempserint, si Clerici sint, eos ab officio beneficioque suspendas.* Quod habetur etiam in Canone, *Si quis.* 14. *q.* 4.

Can. *Infames.* 3. q. 7.

Alexander. III. in C. *Praeterea.* de usuris.

Secundò, usurarii manifesti ad communionem Ecclesiæ non admittuntur: *Constituimus quod usurarii manifesti nec ad communionem admittantur Altaris, nec Christianam (si in hoc peccato decesserint) accipiant sepulturam*, ut decernit idem Alexander tertius.

Cap. *Quia in omnibus.* de usuris.

Tertiò, non licet sacerdotibus usurariorum oblationes recipere; id enim illis prohibetur in Canone sub pœna suspensionis ipso facto; ut appareat quantum Ecclesia ab usuræ crimine abhorreat.

Quartò, usurariorum Testamenta invalida & nulla sunt, ut videre est in cap. *Quanquam de usuris* in sexto, ubi decernitur etiam, ne quis audeat esse testis in usurariorum Testamentis, nisi omnia per usurarum acquisita restituant.

Quintò, prohibetur ne quis locet aut commodet domum suam alicui usurario, in Canone *Usurarum de usuris*, in sexto. Id Clericis, sub pœna suspensionis, interdicitur; Laïcis verò sub pœna excommunicationis; Communitatibus denique sub pœna interdicti.

Sextò, tenentur quemadmodum latrones restituere non solùm per usuram acquisita, sed etiam interesse partis læsæ, non solùm id quod

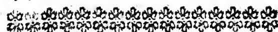
acceperunt, sed etiam id quod verus Dominus percepisset, si rem per usuram ablatam habuisset: Et hæc est opinio omnium Theologorum, & præcipuè S. Thomæ dum res per usuram acquisita fructum ex natura sua facit, ut prædium, aut domus & similia. 2. 2. q. 78. art. 5. in corp.

Quæst. 3. Quales pœnas incurrunt Notarii, aut Cancellarii qui contractus fabricant usurarios?

Resp. Multis legibus civilibus aut municipalibus officio privantur, & pœnâ insuper pecuniaria mulctantur. Sed ultra S. Antoninus petit, *Utrum Notarii teneantur ad restitutionem usurarum de quibus confecerunt instrumenta?* Et statim inquit, *Respondeo cum distinctione; quia si scienter faciunt instrumenta vel chartas, de debito usurarum ac si esset legitimum debitum; putà quia facit instrumentum quod Martinus mutuaverit Petro 100. hinc ad annum restituendos, cùm sciat non mutuasse nisi nonaginta: Tunc tenetur in solidum si ipsi usurarii non restituant; & hoc nisi facerent in favorem receptionis mutui: puta quia ille aliter non volebat mutuare & Petrus multum indigebat, nec poterat aliter sibi providere: tunc enim non teneretur notarius: peccaret tamen mortaliter hoc faciens scienter; quia perjurium incurreret faciens instrumentum falsum & in fraudem usurarum; quia communiter solent jurare Notarii quod talia non facient.*

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 9. §. 6.

TRACTATUS QUINTUS DE CAMBIO, LOCATIONE, DOTE, DEPOSITO, ET PRECARIO.

Caput primum.

De Cambio.

Quæst. 1. QUID est Cambium ?

Resp. Cambium generaliter & lato modo sumptum potest dici Permutatio unius rei cum alia : quæ definitio convenit tam cambio pecuniario de quo infra, quàm cambio cujuslibet alterius rei. Secundò cambium strictiùs sumptum respicit tantùm pecuniæ cambium : & hoc modo definiri potest : Permutatio alicujus certæ speciei pecuniariæ, pro alia ; & in hoc differt à venditionis contractu, in quo pecunia pro aliis rebus datur.

Quæst. 2. Quo pacto dividitur cambium ?

Resp. Dividitur primò in verum & reale cambium, & fictum siccumque, ut dicitur.

Quæst. 3. Quale cambium est reale & verum ?

Resp. Illud est quod verè & propriè cambium vocari debet, in quo scilicet verè & realiter aliqua pecuniæ & monetæ species, pro alia mutatur.

Quæst. 4. Quale est cambium fictum & siccum ?

Resp. Illud quod speciem tantum & apparentem cambii figuram præfert, cùm re verà verum mutuum sit: vocaturque cambium siccum, similitudine sumpta ab arbore sine succo quæ speciem tantùm præfert viventis arboris, fructumque producere non valet : eodem planè modo cùm illud cambium siccum verum cambium non sit, sed mutuum, nullum fructum aut lucrum producere licitè potest, ut constat ex Constitutione 118. Beati Pii V. *Damnamus,* inquit, *ea omnia cambia quæ sicca nominantur, & ita confinguntur, ut contrahentes ad certas nundinas seu ad alia loca cambia celebrare simulent ; ad quæ loca ii qui pecuniam recipiunt, litteras quidem cambii tradunt, sed non mittuntur, vel ita mittuntur, ut transacto tempore, unde processerant inanes referantur ; aut etiam, nullis hujusmodi litteris traditis, pecunia ibi denique cum interesse reposcitur, ubi contractus fuerat celebratus ; nam inter dantes & recipientes usque à principio ita convenerant, vel saltem talis intentio erat, neque quisquam est, qui in nundinis, aut locis supradictis hujusmodi litteris receptis, solutionem faciat. Cui malo simile etiam illud est, cùm pecunia sive depositi, sive alio modo ficti cambii traduntur, ut postea eodem in loco vel alibi cum lucro restituantur.* Hæc Constitutio integra habetur Tomo secundo in fine. Bulla 118. Pii V. quæ incipit. *In eam pro nostro.*

Illud quoque cambium siccum reprobatum fuit in primo Concilio Mediolanensi à sancto Carolo congregato : *Ne fiant,* inquit, *cambia cùm litteræ ad destinatum locum verè non mittuntur, & ibi non fit solutio, sed uno & eodem loco pecunia datur & recipitur.* Conc. Mediol. 1. tit. de usuris.

Quæst. 5. Quo modo dividi potest reale & verum cambium?

Resp. Dividitur in cambium minutum, cambium per litteras, & cambium ad certum constitutum diem & terminum.

Quæst. 6. Quale est cambium minutum?

Resp. Est contractus per quem majoris valoris pecunia & moneta pro aliis minoris valoris permutatur, vel è contra: sicut quando aurei pro assibus, vel juliis mutantur, aut julii pro aureis, & sic de cæteris.

Quæst. 7. Quale est cambium per litteras factum?

Resp. Illud est, in quo traditur pecunia in aliquo loco cum pacto ut numeretur & solvatur in alio loco: ut si Petrus Florentiæ centum aureos mercatori tradat, eâ conditione, ut eadem summa Neapoli solvatur: quod fit ut possit haberi talis pecunia Neapoli, majori cum commodo & securitate; & ideo sumitur littera cambii à præfato mercatore Florentino, qui eodem tempore ad Neapolitanum mercatorem scribit, ut talem summam latori litterarum solvat.

☞ *Quæst.* 8. Quale est cambium ad certum constitutum diem, & terminum?

Resp. Illud est quod à mercatoribus plerumque fit, dum pecuniam, sub interesse & lucro duorum cum dimidio, aut trium pro quolibet centenario tradunt: quæ pecunia eis post tres circiter menses reddi debet cum præfato lucro; quod sæpiùs Parisiis, Lugduni, & alibi fit in praxi.

Quæst. 9. Potest-ne licitè recipi aliquod lucrum ex cambio minuto?

Resp. Qui aliquod lucrum ex tali cambio percipit, non peccat, modò lucrum moderatum sit & proportionatum labori numerandæ

pecuniæ, & expensis quæ ad sustinendum tale commercium in conductione apothecæ & salario ad id servientibus dando fiunt, ut etiam damno quod sustinet mercator dum se utilitate aut commodo pecuniæ privat: modò etiam id fraudulenter non fiat & ad palliandam usuram. Nam ea de causa, quamvis tale cambium licitum sit, attamen aliquoties potest esse illicitum, quia plus sumitur quàm consuetum sit, aut traditur moneta quæ justi ponderis non est, & ideo recusari potest. Quantùm ad lucrum quod ex cambio minuto sumitur, illud majus aut minus juxta locorum consuetudinem esse debet, nisi alia scripta lex adsit.

Quæst. 10. Cambium quod per litteras fit, est-ne licitum?

Resp. Tale cambium illicitum non esse probatur ex Bulla 118. beati Pii V. in qua dicitur, usum litterarum cambii esse legitimum propter publicam necessitatem & utilitatem quæ ex illo provenit: ratio autem propter quam potest recipi aliquid ultra id quod datum est, est quia ille qui dedit, sustinet periculum pecuniæ, quia cum labore & expensis transfertur pecunia in alium locum: & ita dici potest quod lucrum non habetur ex tradita pecunia quæ ex se sterilis est; sed propter periculum & expensas quæ fiunt ad habendos socios correspondentes, domum, servos & alia hujusmodi in simili negotiatione requisita; neque enim justum est ut quis, alienæ utilitatis gratiâ, curas & labores suos frustra ponat in negotio licito, & inde tamen nullum lucrum sperare possit; & hæc ratio assignatur à S. Thoma his verbis: *Dicendum quòd ars campsoria de se est justa; & est ratio, quia illud plus quod accipitur à campsoribus in tali permutatione monetæ, non accipitur ratione pecuniæ, quæ de se est inven-* D. Th. opusc. 73. de usuris, cap. 13.

dibilis, sed ratione periculi vel interesse, ut subveniatur salariis pensionum domorum, ministrorumque, & laboribus & expensis in arte necessaria & licita, ne frustrà ponant operam & sudorem suum in re licita ad utilitatem aliorum.

Quæst. 11. Aliquando Campsor seu Bancarius nullum damnum patitur, nullum periculum subit, nullumque laborem apponit in procurando quod pecunia sibi tradita alio in loco solvatur; quia habet & amicos & pecuniam, quam ad se transmitti cupiebat, in eo loco in quo solutio summæ vi litterarum suarum alteri fieri debet. His positis licet-ne campsori lucrum aliquod exigere?

Resp. Licet omninò, quia ea per accidens in favorem campsoris eveniunt, & illa facilitas cum qua procurare potest ut in locis remotis suo nomine valor solvatur pecuniæ sibi traditæ, ex campsoris statu & industria provenit, non autem ex natura contractus, aut persona illius qui litteras cambii accipit. Et ita inter illum qui pecuniam mutuò dat cum interesse & lucro alicui mercatori, & alium qui litteras cambii tradit, hæc est differentia; quod qui mutuum dat, injustitiam committit si plus quàm dedit exigere velit, eo quod lucrum quod in commercio consequitur mercator cui mutuum datum est, non provenit ex natura pecuniæ mutuatæ quæ ex se sterilis est, sed ex industria mercatoris. E contra facilitas quam habet campsor qui litteras cambii tradit, ex statu suo & industria provenit; & ita licèt, juxta S. Thomam, non possit vendi & appretiari in favorem venditoris utilitas quam consequitur emptor ex re empta, dum ab eodem venditore non provenit, sed à statu & qualitate emptoris: *Si aliquis*, inquit Angelicus Doc-

tor, *multum juvetur ex re alterius quam accipit, venditor non debet eam super vendere; quia utilitas quæ alteri accessit, non est ex vendente sed ex conditione ementis.* Attamen potest vendi illa utilitas, dum solummodò ex conditione venditoris provenit, ut constat in casu proposito, cùm facilitas quam reperit campsor in litteris cambii dandis, non provenit neque ex natura contractus, secundùm quem requiritur ut pecunia ex uno loco in alium transferatur, neque ex conditione seu statu & qualitatibus illius qui litteras cambii sumit; sed tantùm ex statu & industria campsoris qui etiam aliquoties merces suas modico pretio vendidit in loco in quo debet solvi pecunia, ea de causâ quia putabat se posse aliquam nancisci occasionem, suæ pecuniæ & solutionis recipiendæ etiam cum aliquo lucro, mediantibus cambii litteris quas daturus esset. D. Th. 2. 2. q 77. art. 1. in corp.

Quæst. 12. Si cambium illicitum non sit, quare Christus campsores è templo ejecit?

Resp. Dicendum est cum S. Thoma, id egisse Christum, eò quod templum in solis rebus spiritualibus inservire debet, & ita illi qui tale commercium exercebant, agebant contra honorem & reverentiam Sancto loco debitam. Secundò quia templi ministris, id est Ecclesiasticis, non licebat similia commercia frequentare; nam ut dicitur in Canone, *Antequam Ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari; facto jam non licet.* Unde alibi sic habetur: *Negotiatorem Clericum, & ex inope divitem, & ex ignobili gloriosum, quasi quamdam pestem fuge.* Ex quibus verbis facilè cognoscere possumus commercium & negotiationes sæculares ut & accumulandi cupiditatem statui Ecclesiastico valdè contraria & opposita esse. Can. *Fornicarii.* distinct. 88. Can. *Negotiatorem.* distinct. 88.

Quæst. 13. Quales requiruntur conditiones

ut campſores, ſeu Bancarii, poſſint licitè, & tuta conſcientia exigere aliquod intereſſe ex pecunia quâ in litteris cambii ſolvendis utuntur?

Reſp. Duæ præcipuè conditiones requiruntur, quæ in ſupra dicta Bulla 118. beati Pii V. præſcribuntur. Prima ut majus lucrum, ob ſolutionis moram, non exigant; nam, ut jam dictum eſt, lucrari tantùm poſſunt ratione expenſarum, laboris, induſtriæ, & periculi quod ex tranſlatione pecuniæ provenit, non autem ratione moræ quæ in ſolutione intercedit; quia ut docet S. Thomas, *Expectatio pretii ſolvendi, habet rationem mutui; unde quidquid ultra juſtum pretium pro hujuſmodi expectatione exigitur, eſt quaſi pretium mutui, quod pertinet ad rationem uſuræ.* Quia ex mutuo nihil licet ſperare, ut habetur in Canone *Si fœneraveris* 14. *q.* 3.

D. Th. 2. 2. q. 78. art. 1. ad 7.

Secunda conditio requiſita eſt, ut campſor qui accepta pecuniâ litteras cambii tradit, non ſe obliget ad ſolvendum intereſſe pecuniæ quam recepit caſu quo campſor qui illis viſis ſolvere debet, non ſolvat tempore convento. Ratio autem cur Pontifex tale pactum prohibuit dum traduntur cambii litteræ, ea fuit, ne ſcilicet, ſub prætextu litterarum cambii, fœnus & uſura impunè exercerentur; poſſet enim dari pecunia campſori accipiendo ab eo litteras cambii non ſolvendas, ut ita campſor remaneret obligatus ad ſolvendum intereſſe pecuniæ propter affectatam ſolutionis moram.

Quæſt. 14. Licitum-ne eſt cambium ad certum conſtitutum diem & terminum?

Reſp. Conſtans & indubitatum eſt, lucrum quod recipiunt mercatores ex pecunia, quam eo modo tradunt ut intra certum conſtitutum diem ſolvi debeat, ex ſe illicitum & uſurarium

esse; ibi namque adest reale & merum mutuum, & lucrum sumitur tantummodò ob dilationem solutionis, id est ob tempus quod ad solutionem faciendam datur. Nihilominùs, quia pecunia ut plurimum tali modo traditur inter solos mercatores, interesse & lucrum quod exigitur excusari potest propter lucrum cessans aut damnum emergens, dum adsunt illæ conditiones [quas supra retuli Tract. 4. de mutuo & usura. cap. 4.] quæ necessariò requiruntur ad hoc ut ex illis duobus titulis, damni emergentis, aut lucri cessantis, possit excusari ille qui in mutuo, plus accipit quàm re verâ dederat: quarum prima est, ut principalis intentio illius qui mutuo dat ea sit, ut prosit & auxilium præbeat ei qui mutuum recipit, non autem ut magis aut commodiùs lucretur in hac negotiatione, quæ ex natura sua injusta est; quia intentio sive explicita sive implicita lucrandi in mutuo, usuraria est; nam, ut ait S. Antoninus, *Campsor committit usuram, si principaliter intendit exercere tale mutuum, quod cambium vocat, non ut serviat, sed ut magis lucretur, quia magis per viam illam lucratur quàm per viam negotiationis, & intentio lucri ex mutuo implicito, vel explicito facit usurarium.* D Ant. 3. p. tit. 8. cap. 7. §. de negotiatoribus.

Ob illius conditionis defectum, ut plurimùm usuram committunt mercatores, dum cùm aliquo interesse mutuam dant pecuniam, sibi intra certum tempus solvendam. Adde quod sæpiùs ex tali mutuo, nullum patiuntur verum damnum, quod juxta sanctum Thomam, adest solummodò, dum perditur lucrum, quod velut in manibus erat, & fieri valdè probabiliter debebat; aut dum quis patitur aliquam diminutionem bonorum, quæ priùs possidebat: cùm v. g. mutuo datur pecunia, quæ ex-

tinctioni alicujus census destinata erat, qua extinctione non facta ob tale mutuum, necesse est annuatim censum solvere: Quod numquam ferè inter mercatores accidit, non enim ut plurimùm, pecuniam sibi certo tempore solvendam tradunt, nisi cùm inutilis sterilisque in capsa remanet, ob defectum opportunæ occasionis; & ita interesse & lucrum quod exigunt, est ferè semper usurarium, cùm non possit esse loco justæ compensationis pro lucro amisso, aut damno secuto.

Quæst. 15. Licet-ne mercatori, qui pecuniam hoc modo sibi intra certum tempus & terminum solvendam tradit, lucrum consequi, solummodò, ob cambium monetæ? Ut si v. g. Petrus pecuniâ indigens, Joannem campsorem adeat, rogans ut summam quâ opus habet, sibi mutuo det, cum pacto quod eandem summam in alia monetæ specie restituet, quam magis valituram putat eo tempore aut loco, in quo se soluturum promittit: Quæritur utrum ea conventio licita sit?

Resp. Huic quæstioni dilucidè respondet S. Thomas dicens, quod *Aut mutuans existimat dictam monetam plus valituram in loco aut in tempore quibus est persolvenda; & tunc dicendum quod mutuans committit usuram, quia lucrum sperat ex mutuo: aut mutuans nihil lucri in mutuo intendit, sive ex tempore, sive ex loco, sed tantùm ob favorem & gratiam proximi hoc mutuat, & tunc nihil culpabile ex hoc incurrit.*

D. Th. opusc. 73. de usuris, cap. 14.

Quæst. 16. Si quis habens pecuniam cujus pretium valdè brevi minuendum putat, illam idcirco alteri mutuam det, cum ea conditione ut remaneat obligatus ad reddendam eandem summam, perinde ac si monetæ traditæ valor non fuisset imminutus, est-ne usurarius?

Resp. In hoc nulla haud dubiè committitur usura ; quia dicendum est cum S. Thoma, *Quod aliud est vitare damnum, & aliud sperare lucrum: quicumque enim ex mutuo sperat lucrum, peccat usura vitio, sed non qui ex mutuo vitat damnum ; nec in hoc damnificatur qui mutuum accipit, quia non ad hoc accipit, ut ipsum usque ad tempus illud conservet, in quo verisimiliter minus valitura esset, sed ut ipsâ uteretur pro tempore illo pro quo valorem reservaret, quem habebat cùm eam in mutuo acceperat.* D. Th. ibidem.

Quaest. 17. Peccat-ne qui pecuniam cum pacto dandi aliquod lucrum à mercatore recipit ?

Resp. Glossa in Canone *Debitores* docet, quod *solvere usuras non est peccatum, sed ille qui recipit, peccat.* Rationem autem assignat S. Thomas dum sic disserit: *Non licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris : Licet tamen ab eo qui hoc paratus est facere, & usuras exercet, mutuum accipere sub usuris, propter aliquod bonum quod est subventio suæ necessitatis vel alterius. Sicut etiam licet ei qui incidit in latrones, manifestare bona quæ habet (quæ latrones peccant diripiendo) ad hoc quod non occidatur : exemplo decem virorum qui dixerunt ad Ismaël, noli occidere nos, quia Thesauros habemus in agro, ut dicitur Jeremiæ* 41.

Glossa in Can. *Debitores.* de jurejurando verbo : *Reddere juramentum.*

D. Th. 2. 2. q. 78. art. 8. in corp.

Quaest. 18. Mercator potest-ne sine peccato mutuo pecuniam sub usuris accipere sine aliqua necessitate, & solummodò ad majus exercendum commercium, & majori cum decore vivendum ?

Resp. Docet S. Thomas, quod in hoc casu : *Mercatores dando usuras peccaverunt tanquam occasionem peccandi usurariis praben-*

D. Th. opusc. 67. de Empt. & vend.

tes, cùm necessitas quæ ponitur, ut scilicet honorabilius vivant, & majores mercationes faciant, non sit talis necessitas, quæ sufficiat ad excusandum peccatum prædictum. Quod intelligendum est dum mercatores mutuum accipientes, sciunt illum qui mutuo dat, verè & realiter usuram committere; si enim putarent, lucrum quod ab illo exigitur esse loco compensationis ob damnum emergens, aut lucrum cessans; in tali casu mutuum etiam sine ulla necessitate petendo, non peccarent, quia nullius peccati participes efficerentur, cùm, ut supponitur, mutuum etiam cum interesse dans, non peccet.

CAPUT II.

De Locationis definitione & de rebus quæ locari possunt.

Quæst. 1. QUID est Locatio?

Resp. Est contractus in quo pro aliqua mercede à Domino conceduntur alteri ad tempus, fructus, aut alius usus rei suæ, aut personæ.

Primò est *Contractus in quo conceduntur ad tempus:* Quia si concederetur in perpetuum rei alicujus usus, non ampliùs esset locationis contractus, qui perpetuus esse non debet; sed emptio.

Secundò est contractus *In quo conceduntur fructus, aut alius usus:* Et in hoc differt à contractu emptionis, in quo tota res traditur.

Tertiò est contractus in quo conceditur usus *Rei suæ aut personæ;* quia non solùm prædia, & bona quælibet, tam mobilia quàm immo-

bilia locari possunt, sed etiam ipsæmet personæ: ut dum quis se aut filium locat ad inserviendum alteri.

Quartò & ultimò, est contractus in quo *Pro aliqua mercede* conceditur usus, quod intelligendum est de quacumque mercede, sive in pecunia numerata, sive in aliis quibuslibet rebus, quæ pretio æstimari possunt: in quo etiam locatio differt ab emptione, cujus pretium in pecunia numerata solvi necesse est: & ita potest v. g. locari equus pro mensura frumenti, non autem vendi; quia ubi pretium in pecunia numerata non consistit, fit potiùs permutatio quàm venditio.

Quæst. 2. Quæ res locari possunt?

Resp. Eæ omnes quæ vendi possunt, nisi in aliquo casu earum locatio expressè prohibeatur in corpore Juris civilis, aut Canonici, in Conciliis, aut omni alio jure Ecclesiastico.

Quæst. 3. Quæ res locari prohibentur in corpore Juris Canonici aut Conciliis?

Resp. Primò, ex Decreto Concilii Tridentini, *Non licèt Jurisdictiones Ecclesiasticas, seu Facultates nominandi aut deputandi Vicarios in spiritualibus, locare, nec conductoribus per se aut alios ea exercere.* Secundò, non licet Episcopis jura sigilli locare, aut jus Diœcesim visitandi, aut admittendi & instituendi illos qui à Patronis ad Beneficia præsentantur, & similia. Tertiò decernitur in eodem Concilio quod *Omnes locationes, si anticipatis solutionibus fiant, nullatenus in præjudicium successorum valida intelligantur.* Quartò non licet domum usurario publico locare, ut habetur in cap. *Usurarum.* de Usuris, relato suprà in Tract. 4. de mutuo & usura.

Conc. Trid. sess. 25. de ref. cap. 11.

Quæst. 4. Prohibetur-ne Jure Civili aliquarum rerum locatio?

Resp. Primò non licet locare aliquam agri aut prædii servitutem, velut Facultatem quam quis habet transeundi per vicini prædium, nisi prædium dominans eodem tempore eidem locetur. Nam, ut ait lex, *Locare ff. locati. Locare servitutem nemo potest*. Secundò, locari non possunt res, quarum quis tantummodò usum habet, id est quarum quis potest tantùm uti ad necessitatem: Licèt illæ res locari possint quarum quis habet usumfructum, id est quibus uti potest non solùm ad necessitatem, sed etiam ad voluptatem & commoditatem; ut enim decernit Justinianus Imperator, *Is qui fundi nudum habet usum, nulli alii jus quod habet locare potest, cùm is qui usumfructum habet, possit hoc facere*. Tertiò non potest locari domus lenoni, ut patet ex authentica in qua dicitur, quod *Si quis patiatur in domo sua quemdam lenonem & hac denuntiata cognoscens, non ex domo sua expulerit, sciat se & decem librarum auri sustinere pœnam, & citra ipsam perditurum habitationem*.

Justinianus, lib. 1. Inst. tit. 5.

Authent. *De lenonib. §. præconisamus*

Quæst. 5. Potest-ne locari pecunia?

Resp. Duobus diversis modis pecuniâ uti possumus ex S. Thoma: Primò namque possumus illam consumere seu expendere quocumque modo. Secundò possumus illâ ad pompam & apparatum aut ad dandum aliquod pignus uti. His positis dicendum est cum eodem Angelico Doctore, non posse locari pecuniam dum qui eam recipit, eâ ad comparandam aliam rem uti vult, quia in hoc pecunia consumitur. Quod si è contrario recipiens velit pecuniâ ad pompam uti, aut ad dandum pignus; in hoc casu pecuniam locare licet; & hoc modo intelligi debet lex civilis in qua sic habetur: *Non potest commodari id quod usu consumitur, nisi fortè ad pompam vel ostentatio-*

L. *Sed mihi videtur*. ff.

nem quis accipiat. Et ratio est quia in locatione perinde ac in commodato, conceditur alicujus rei usus, reservando sibi proprietatem; & ideo necesse est ut usus distinguatur à proprietate & dominio, quæ distinctio non reperitur in pecunia dum quis consumendo eâ utitur. commodati, §. ult.

Notandum nihilominus est quod utilitas & lucrum quod ex pecunia ad ostentationem & apparatum locata habetur, non debet excedere valorem talis usus, secundùm prudentem æstimationem: præterea quoad ostentationem, periculum est-ne qui locat in aliquod peccatum incurrat, superbiæ & vanitati alterius cooperando, aut etiam fraudi quæ sæpè in hujusmodi alicui paratur & texitur.

CAPUT III.

De Obligationibus & peccatis illius qui rem suam alteri locat.

Quæst. I. QUALES obligationes contrahit locator?

Resp. Quinque; Primò namque, ut ait S. Thomas, *Periculum rei locatæ remanet apud locantem.* Nisi culpâ locatarii seu conductoris pereat res locata, eo quod dominium per locationem non transferatur; & ita ut vulgo à Jure-Consultis dicitur, res quæ perit, perit semper periculo domini: quod tamen ita intelligi debet, nisi aliquod pactum contrarium factum fuerit; quia cùm tale pactum, quod scilicet rei periculum spectet ad conductorem, non sit contra naturam locationis, illam non destrueret & observandum esset: potest v. g. locari domus cum ea conditione & pacto, quod D. Th. opusc. 73. cap. 8.

si casu aliquo fortuito corruat, conductor illam resarcire tenebitur: *Si quis*, inquit lex, *fundum locaverit ea lege, ut etiam si quid vi majore accidisset, hoc ei præstaretur, pacto standum est*. In quo casu necesse est ut qui cum simili conditione rem suam locat, minus pretium exigat juxta valorem & æstimationem periculi quod in conductorem rejicitur contra communem contractus usum.

L. *Si quis*. ff. *locati*.

Secundò, locator tenetur propriis sumptibus facere id quod requiritur ad conservationem rei locatæ; quia is qui, v. g. domum suam alteri locat, illius usum concedit, & ita tacitè se obligat ad præstandas necessarias expensas ut conductor ea commodè uti possit: quod tamen eodem planè modo intelligendum est ut ea quæ de periculo dicta sunt; ut scilicet procedat hæc obligatio, modò aliter inter partes conventum non fuerit.

Tertiò, tenetur locator conductorem admonere eique manifestare vitium & defectum rei locatæ; nam ut docet S. Antoninus, *Si quis locat rem vitiosam scienter, putà domum ruinosam, vel equum claudicantem, vel aliquid defectuosum: peccat mortaliter si inde sequutum est, vel verisimiliter sequi poterat notabile damnum conductori, & tenetur ad satisfactionem de damno sequuto.*

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 15. §. 6.

Quæst. 2. Si quis ignoranter locavit dolia vitiosa & corrupta putans esse bona, & idcirco vinum effundatur aut corrumpatur: tenetur-ne in conscientia solvere & reparare damnum conductoris?

Resp. Constat ex lege civili, quod in talibus ignorantia non excusat, in ea enim sic habetur: *Si quis dolia vitiosa ignarus locaverit, deinde vinum effluxerit, tenebitur in id quod interest, nec ignorantia ejus erit excusata;*

L. *Si quis dolia*. ff. *locati*.

aliter dicendum si saltum pascuum locasti in quo herba mala nascebatur; hic enim si pecora vel demortua sint vel etiam deteriora facta, quod interest praestabitur, si scisti; si ignorasti, pensionem non petes. Ratio autem diversitatis est quia ignorantia illius qui dolia vitiosa locat, praesumitur ex sua culpa accidisse, poterat enim facillimè cognoscere utrum dolia bona an vitiata essent: illius verò ignorantia qui locat pascua, facilè potest esse sine culpa, eo quod multò difficiliùs cognoscatur utrum herbae animalibus noceant an non, praesertim ab homine talibus rebus non assueto. Ex quo inferri posse videtur ex illa lege, locatorem non obligari ad resarciendum damnum quod conductor passus est, nisi dum dolia tanquam bona locavit: cùm verò illa ut erant simpliciter locavit, & nesciens utrum bona aut mala essent, dixit conductori ut illa probet & visitet; in hoc casu non peccavit nec obligatur ad resarciendum damnum quod ex sua culpa non processit. Attamen nullam locationis mercedem in talibus casibus exigere potest; quia, ut supra dictum fuit, locator tenetur efficere ut conductor re locatâ uti possit, & hoc nisi res locata facilè locatori in aliis usibus utilibus & fructuosis inservire potuisset; nam tunc conductor semper teneretur mercedem promissam solvere, licèt re locatâ uti non potuisset.

Quaest. 3. Qui v. g. alteri dolia vitiosa insciens commodavit, tenetur-ne resarcire damnum quod inde secutum est, prout dictum est de locatore?

Resp. Non tenetur juxta Glossam, in qua sic habetur: *Si commodasti mihi vas corruptum scienter, & vinum acuit, teneris commodati, secùs si ignoranter. Secus in locatore vel venditore; quia ille tenetur sive scienter* In Can. inter haec. dist. 3. de poenit. verb. *Vae.*

sive ignoranter locet vel vendat vas corruptum. Quod conforme est legi *in rebus* §. *item qui.* ff. *commodati.* Et ratio est quia locatio & venditio utriusque contrahentium gratiâ celebrantur, & ita, ut docet S. Antoninus, *In his venit culpa levis, quia gratiâ utriusque celebrantur.* Quod secus est in commodato, quod gratiâ solius commodatarii fit.

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 5. §. 6.

Quæst. 4. Propter quam culpam locator tenetur ad restitutionem damni, quod conductor passus est?

Resp. Tenetur primò cùm fraudem aliquo modo adhibuit, veluti si vitium rei locatæ scienter occultaverit. Secundò cùm damnum ipsiusmet locatoris culpa accidit: v. g. quia noluit domum locatam reparare, licèt de ruinæ periculo monitus fuerit. Tertiò tenetur etiam locator restituere ob levem culpam, cùm scilicet non adhibuit illam diligentiam, quam prudens pater familias communiter in suis rebus adhibet: veluti si nullo modo probaverit utrum dolia sua sint bona aut vitiosa, & ea temerè locat, suam de hac re ignorantiam conductori non manifestans. Illud autem quod de locatore dictum est, debet etiam ad conductorem extendi, dum scilicet res conducta suâ perit culpâ; nam, ut ait Imperator, *Qui pro usu aut vestimentorum, aut argenti, aut jumenti, mercedem aut dedit aut promisit, ab eo custodia talis desideratur, quam diligentissimus pater familias suis rebus adhibet.* Et hîc obiter notandum est per illam vocem *Diligentissimus*, intelligi solummodò *diligentem*, id est eum qui negligens non est, prout exponunt communiter interpretes.

Lib. 3. Inst. tit. 25. §. *Qui pro usu.*

Hujus autem obligationis inter locatorem & conductorem, communis ratio affertur à S. Antonino dum ait: *In hoc contractu venit*

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 15. §. 6.

culpa levis, cùm gratiâ utriusque celebretur: Concludendum igitur est, tam locatorem quàm conductorem, ad damni restitutionem invicem obligari ob fraudem, latam, & levem culpam; licèt ob culpam levissimam non obligentur.

Quæst. 5. Nullus-ne potest reperiri casus in quo conductor, ob culpam levissimam ad restitutionem obligetur?

Resp. Constat quod si quis operam suam alteri locaverit, ad transferendam rem, in qua maxima diligentia ex natura sua adhibenda est ne pereat, ut v. g. in columna marmorea: in simili casu talis conductor tenetur de levissima culpa; ut dicitur *In lege merces. §. qui columnam. ff. locati.*

Quæst. 6. Quæ sunt aliæ locatoris obligationes?

Resp. Quartò locator obligatur ad non tollendū conductori usum rei locatæ, ante tempus inter eos constitutum: & si locator re locatâ, invito conductore ante elapsum tempus uteretur, peccaret & teneretur ad restitutionem damni quod conductor eâ de causa passus est: *Si Dominus*, inquit sanctus Antoninus, *expulit conductorem de habitatione, vel usu rei locatæ ante terminum conventum inter eos, peccavit, & tenetur ad satisfactionem, si conductor ex hoc aliquod damnum incurrit.*

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 15. §. 6.

Attamen notandum est, reperiri quatuor casus in quibus locator potest rem locatam sumere ante tempus constitutum, qui casus in lege enumerantur. Primò namque si conductor non solvit mercedem pro locatione conventam, potest re locata à locatore privari: Notandum tamen est, juxta Glossam, quod si domus locata fuerit ad quinque aut sex aut etiam plures annos, conductor ab ea expelli non potest nisi

in ea habitaverit per duorum annorum spatium sine ulla mercedis conventæ solutione: *Potest expelli*, inquit, Gloss. *cum Canonem per biennium non solvisset.* Si verò domus pro breviori spatio locata fuerit, ab eâ quovis tempore expelli potest conductor, mercedem conventam non solvens: in quo tamen Regionum & locorum diversæ consuetudines observandæ sunt. Secundò si res locata facta fuit necessaria locatori, qui in ea habitare vult, veluti quia alia domus in qua habitabat, aut corruit, aut ruinam minatur, aut quia uxorem duxit, aut alius successit casus, qui similem necessitatem respectu locatoris inducat; quod tamen intelligi debet, si talis necessitas post locationem domûs accidit, non ante locationem. Tertiò, si domus reparatione omninò indigeat, ob aliquod ruinæ periculum, post locationem factam cognitum. Quartò, si conductor re conducta malè utatur, seu eam deteriorem reddendo, seu in pravos usus detorquendo: ut si ea ad perpetranda aut procuranda scelera utatur, veluti ad fornicationes, furtum & alia id genus, quæ omnia in lege exponuntur his verbis: *Æde, quam te conductam habere dicis, si pensionem Domino in solidum solvisti, invitum te expelli non oportet, nisi propriis usibus Dominus eam necessariam esse probaverit, aut corrigere domum maluerit, aut tu malè in re locata versatus es.* Quintò tenetur locator pensionem seu mercedem conventam, aut illius partem conductori remittere ob casus fortuitos qui rei locatæ utilitatem eidem conductori ademerunt: quod dilucidè in una Gregorii noni Decretali exponitur his verbis: *Propter sterilitatem afficientem magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni sine casu fortuito contingentem; colonis Eccle-*

Glossa in Can. *Propter sterilitatem. §. verum.* de locato.

L. *Æde.* C. de locato.

Cap. *Propter sterilitatem.* de locato.

sia

sita sua pro rata pensionis remissio est facienda, nisi cùm ubertate praecedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari. Idem habetur in lege *Ex conducto. §. Si vis tempestatis.* ff. *locati.* De hac materia disserui Tom. 6. Tract. 8. de 7. Decalogi Præcepto.

Caput IV.

De Peccato quod in locatione domûs facta in favorem Meretricis aut Concubinarii committitur.

Quæst. I. PECCAT-ne qui domum suam meretrici aut concubinario scienter locat, dum intendit solummodò pensionem recipere, nullum alium eodem pretio inveniens conductorem?

Resp. In hoc graviter delinquit, præbet enim hujusmodi personis peccandi occasionem & commoditatem, cùm nullo modo liceat peccatorum instrumenta aliis subministrare: sicut etiam mortaliter haud dubiè peccaret qui venderet aut commodaret ensem ei quem scit eâ ad duellum uti velle, licèt tale duellum commodando aut vendendo non intenderet, sed tantùm utilitatem aut lucrum sibi inde proveniens: *Ille*, inquit S. Raymundus, *qui facit vel vendit gladios, peccat si ex qualitate personæ vel temporis cognosceret, vel probabiliter dictaret sibi conscientia, quòd ille non quærit rem nisi ad malum perpetrandum: tunc enim non deberet illi vendere contra talem conscientiam.* Et ita eadem ratione dicendum est, quod ille qui domum suam alteri locat sciens aut valde probabiliter dubitans, conductorem velle

D. Raym. in summa lib. 2. tit. de negotiis sæcularib §. 6.

ea domo ad impudicitatem uti, peccare etiam videtur mortaliter.

Authent. *De Lenonibus. §. preconisamus.*

Illud etiam probatur ex auth. in qua habetur quod, *Si quis patiatur in domo sua quemdam Lenonem, & hac denuntiata cognoscens, non ex domo sua expulerit: sciat se & decem librarum auri sustinere pœnam, & citra ipsam perditurum habitationem.* Ex quibus verbis infertur in lege supponi, magnum in hoc committi delictum, gravemque contra rem publicam injuriam, cùm graves pœnæ non infligantur nisi pro gravi culpâ.

Quæst. 2. Non-ne licèt alimenta & vestes meretrici vendere, modò id cum perversa intentione non fiat, sed cum aliquo fine honesto, v. g. ut quis licito modo lucretur necessaria ad familiæ sustentationem, etiam si talis fœmina nullo modo peccare posset nisi alimenta aut vestes ei venderentur?

Resp. Magna reperitur differentia inter venditionem rerum quæ ad vitam necessariæ sunt & locationem domûs factam in favorem meretricis. Primò, quia domus præbet tali fœminæ proximiorem occasionem ad peccandum. Secundò quia, ut docet S. Thomas loquens de dantibus eleemosynam, *Si constaret quòd de eo quod eis datur in peccatum abuterentur, non deberet eis dari aliquid, nisi necessitas extrema exposceret: & hoc modo intelligenda est authoritas inducta.* (*Ecclesiastici.* 12. Da misericordi & non suscipias peccatorem, & iterum benefac humili & non des impio.) In qua doctrina videmus, quod etiam si liceat vendere meretrici, ea quæ ad sustentationem necessaria sunt, non tamen licet eidem locare domum, quâ ad peccandum uti vult; quia meretrix posset aliam habitationem necessariam invenire, quam tamen non posset in Lu-

D. Tho. 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 6. quæstiuncula 2. in corp.

panar commutare. Videtur præterea quod non potest quis, sine debitæ honestatis discrimine, meretrici domum suam locare, & in hoc quandam injuriam vicinis fieri: Adde quod valdè expedit, quod ob domus defectum, tales mulieres quodam modo ad mutationem vitæ incitentur, aut saltem, ut Parœciam vel locum quem sua præsentiâ dehonestant & inficiunt, deserere magno Christianorum bono compellantur.

Quæst. 3. Quid agere debet Confessarius dum scit pœnitentem locasse aut locare velle domum suam alicui meretrici, vel lenoni?

Resp. Videtur quod in tali casu neganda est pœnitenti absolutio, nisi promittat se talibus domum suam non locaturum; aut si jam locavit, debet ei imponi, ut quanto citius fieri poterit, meretricem à domo sua quovis modo expellat, differrique posset absolutio, donec aliqua super hoc diligentia facta fuerit, & hæc videtur esse sancti Caroli doctrina dum sic loquitur: *Nec eos absolvant, qui cum peccatis mortalibus, simul etiam eorum occasiones vitare planè non proponant, ut sunt qui domum tenent in hunc finem aliis paratam, ut tabellis cartaceis vel aleis ludant.* Et ita si, juxta tanti Præsulis mentem, non debent absolvi illi qui domum ludentibus paratam habent; nisi spondeant se tales peccati occasiones, per quæ cooperantur aliorum delictis, amputaturos: Nonne major adest ratio absolutionem denegandi illis, qui domos suas meretricibus, aut lenonibus locare volunt, & ita aliquo modo talium personarum delictis cooperantur. Debet igitur Confessarius magna cum caritate pœnitentem monere, primò ferè impossibile esse, quod solis meretricibus domum suam locare possit; præcipuè si locationis pretium

S. Carol. instruct. Confess. cap 5.

tantisper velit minuere: Secundò attendenda
Matth. c. 5. v. 29. esse verba in Evangelio à Christo prolata: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum & projice abs te; expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum Corpus tuum mittatur in gehennam &c.* Et ita licèt amittenda esset aliqua pretii pars, aut etiam totum pretium, ne meretrici locaretur domus, id confidenter fieri debere, Deumque in hoc sæculo, & quod majus est in alia quam speramus vita, ei non defuturum, quia aliqua in sui gratiam contempserit, sed centuplum, juxta Domini verba, accepturum in hoc sæculo, & vitæ æternæ hæredem fore in altero. Adde quod, ut ait S. Hieronymus,
S. Hier. cōm. in Matth. lib. 3. *Melius est ut quis emolumentis carnalibus careat, quàm dum vult lucrifacere, causam habeat ruinarum.*

Caput V.

De Obligationibus & peccatis locatarii seu conductoris.

Quæst. 1. AD quæ obligatur conductor?
Resp. Tenetur primò re locatâ eo modo uti quo conventum est; nam si aliter eâ uteretur, teneretur damnum, quod inde passus esset locator, resarcire; nisi rationabiliter præsumpsisset conductor, consentire locatorem tali usui; quorum ratio est, quia in contractu locationis, rei dominium non transfertur, sed usus tantùm rei locatæ conceditur; ita ut dum re locatâ utitur conductor aliter, quàm conventum est, injustitiam committit, quia re alienâ contra Domini voluntatem utitur: unde,
Lib. 4. Inst. tit. 1. §. 6. ut decernit Justinianus Imperator, *Si is qui*

rem utendam accepit, in alium usum eam transferat, quàm cujus gratiâ ei data est, furtum committit, veluti si quis equum gestandi causâ commodatum sibi, longiùs aliquò duxerit; & §. sequenti: *Qui rebus commodatis aliter utuntur quàm utendas acceperint, ita furtum committunt, si se intelligant id invito Domino facere, eumque si intellexisset non permissurum: at si permissurum credant, extra crimen videtur.*

Secundò, tenetur locatarius seu conductor à locatione ante tempus conventum non recedere; nisi rei locatæ aliquid accidat, quod illius usum impediat: ut si quis domum locavit, cujus deinde aliqua pars corruit: si domus ob alicujus larvæ seu spectri apparitiones, fiat inhabitabilis; si ob contagionem aut bellum conductori sit recedendum. In his autem casibus debet conductor locatorem de suo discessu admonere, domusque claves restituere, si id commodè fieri possit; nam si discessionem suam locatori celaret conductor dum illum admonere difficile non est, & idcirco non potuisset dominus domum suam alteri locare: in hoc casu ex æqualitate teneretur conductor damnum, quod inde passus est locator, restituere.

Tertiò, Conductor tenetur rem locatam, finitâ locatione incolumem domino reddere; quia ut docet S. Antoninus, *Si conductor malè tractavit rem sibi locatam, sic plus vel minùs peccavit secundùm læsionem, & præcipuè quando ex malitia, vel crassa negligentia hoc egit, tenetur ad satisfactionem.* D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 15. §. 6.

Quartò, debet conductor mercedem & pretium rei locatæ, tempore convento solvere, aut si de tempore solutionis inter partes conventum non sit, debet solvere juxta regionum

receptam consuetudinem; nam ut ait idem S. Antoninus, *Si conductor non solveret tempore debito cùm posset, peccavit.*

D. Ant. loco citato.

Caput VI.

De Locatione famulorum & operarum.

Quæst. 1. Qui operarium conduxisset, & deinde illius operâ non fuisset usus: teneretur-ne solvere mercedem conventam, & posset-ne aliquid ex ea minuere, eò quòd artifex non laborasset?

Resp. Huic quæstioni expresſè respondet Glossa his verbis, *Cùm autem quis operas suas locat, vel rem & operam, nec per eum stat quominus ea solvat, sed per conductorem, licèt casu fortuito impeditum, mercedem totius temporis consequetur; si verò stetit per locatorem quominus operas præstet, vel per casum fortuitum in sua persona contingentem, tenetur in primo casu ad interesse, in secundo ut pensionem remittat vel reddat, pro rata temporis, quo eas non præstitit.* Et juxta illius Glossæ doctrinam intelligi debet lex in qua sic habetur: *Cùm quidam operas suas locasset, deinde is qui eas conduxerat decessisset, Imperator rescripsit, Cùm per te non stetisse proponas quominus locatas operas solveres, si eodem anno mercedes ab alio non accepisti, fidem contractus impleri æquum est.*

Glossa in leg. *Si uno.* ff. locati, verbo, *Personis.*

L. *Sed addes.* §. *Cùm quidam.* ff. locati.

Quæst. 2. Regula generalis quod qui operam suam alteri locat, nullam mercedem consequi debet, cùm casu aliquo fortuito in locatoris persona contingente, non potest id quod promiserat præstare, debet-ne ex-

tendi ad omnes qui operas suas locant?

Resp. Hæc regula non extenditur ad Advocatos, qui mercede accepta ad tuendam in judicio aliquam causam, eam deinde, casu aliquo fortuito superveniente, tueri non possunt; Patroni enim à regula generali expressè exempti sunt in lege, his verbis: *Divus Severus ab hæredibus Advocati eo mortuo prohibuit mercedem repeti: quia per ipsum non stetit quominùs causam ageret.* Quod tamen intelligendum videtur, cùm putatur advocatus aliquam diligentiam, & curam adhibuisse ad talem causam tuendam. L. *Præses.* ff. de variis & extraordi. cognitio. §. *Divus.*

Quæst. 3. Cùm locatione facta à domino, rei locatæ dominium legitimè in alium transfertur, cessat-ne omninò locatio? v. g. Petrus cùm domum suam Paulo locasset, statim mortuus est; quæritur utrum hæredes Petri, possint Paulum à domo locata expellere, aut utrum teneantur locationem factam observare?

Resp. Ut huic quæstioni responderi dilucidè possit, supponendum est, rem aliquam duplici modo ab uno domino in alium tranferri posse: aut enim mortuo primo domino, successit hæres universalis, aut res vendita fuit, aut legata. In primo casu hæres universalis tenetur locationi à defuncto factæ stare, nec potest conductori ante tempus conventum rem locatam tollere; quia hæres universalis unicam in jure personam sustinet, unà cum testatore, &, ut ait lex, *Viam veritatis ignoras, in conductionibus non succedere hæredes conductoris existimans.* In aliis casibus constat ex lege, quod *Emptorem quidem fundi necesse non est stare colono, cui prior Dominus locavit, nisi eâ lege emit.* Et idem prorsus de legatario dicendum est, vel alio quolibet, qui quamcumque rem alio titulo, quàm hæredis universalis L. *Viam.* Cod. de locato. L. *Emptorem.* Cod. de locato.

acquisivit, quia tales defuncti personam non repræsentant.

Quæst. 4. Si Petrus operam Pauli locaverit ad ædificandam domum aut faciendam statuam, navem & alia hujusmodi, & deinde, re infectâ, moriatur Paulus: tenentur-ne hæredes Pauli ad faciendum per se aut per alios id quod facere promiserat Paulus? aut si è converso, Petrus moriatur, tenentur-ne illius hæredes conventiones, quas cum Paulo fecerat observare?

Resp. Casus isti sunt à lege definiti, his expressis verbis: *Generaliter sancimus, omnem stipulationem, sive in dando sive in faciendo sive mixta ex dando & faciendo inveniatur, & ad hæredes, & contra hæredes transmitti, sive specialis hæredum fiat mentio, sive non.* Et ita in utroque casu hæredes tenentur vices defuncti, aut per se aut per alios, fideliter supplere.

L. *Veteris juris* Cod. de contrahenda & committenda stipulatione.

Quæst. 5. Qui rem aliquam à domino locat, potest-ne rem locatam dimittere, dum illius proprietas ad alium dominum transit?

Resp. Non potest locatarius, seu conductor, rem sibi locatam deserere & abjicere ante tempus conventum, nisi adsit novi domini consensus: quod probatur ex lege *Emptorem* supra relata, & ex lege *qui fundum.* In quibus loquens Imperator de iis, qui non tenentur stare locationi factæ eamque observare, conductorem seu locatarium in eorum numerum non refert, & ita supponit non esse extra generalem contractuum regulam, quæ illos perpetuos ex natura sua esse jubet.

Quæst. 6. Si famulus vili pretio necessitate compulsus se locaverit, Dominum enixè rogans, ut illum in suo famulatu reciperet: tenetur-ne Dominus in tali casu consuetum ser-

vitii & laboris sui salarium in foro conscientiæ famulo solvere, aut tantummodò mercedem conventam?

Resp. Eodem planè modo loqui possumus de eo qui famulum locat, ac de alicujus rei emptore; quia ut docet Justinianus Imperator, *Locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, iisdemque juris regulis consistit.* L. 3. Instit. tit. 25. Cùm igitur, juxta sancti Thomæ doctrinam, *Si pretium excedat quantitatem valoris rei, vel è converso res excedat pretium, tolletur justitiæ æqualitas. Et ideo cariùs vendere, vel viliùs emere rem quàm valeat, est secundùm se injustum & illicitum.* D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. in corp. Possumus etiam asserere illum qui utilitatem propriam, ex famuli necessitate captans, non ei justum servitutis, quam sibi impendit pretium solvit, injustitiæ reum fieri. Si verò Dominus qui talem famulum recipit, eo non multum indigebat, eumque solummodo recepit, ut ejus enixis precibus annueret; ita ut non pluris æstimet servitutem, quæ sibi à famulo præstatur, quàm mercedem conventam, eo quod tali famulo carere lubenter consensisset: in hoc casu non tenetur augere pretium conventum: sicut enim asserit S. Thomas, quod *Cùm aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius læditur si ea careat: in tali casu justum pretium erit; ut non solum respiciatur ad rem quæ venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit.* D. Th. loco citato. Ita etiam in casu proposito non æstimanda est servitus, quam famulus hero impendit, juxta servitutis valorem, sed juxta utilitatem, quam herus ex ea sentit. Saltem advertendum est, quod conventi salarii modicitas, non debet dare famulis occasionem, bona dominorum surripiendi, sub compensationis plerumque inani prætextu; ne enim id

in praxi fieret, propositionem sequentem condemnavit sancta Sedes.

37. Propositio damnata.

Innoc. XI. in Decret. contra. 65. propos. *Famuli & famulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod recipiunt.*

Quæst. 7. Cùm herus famulum dimittit ante tempus conventum, tenetur-ne integrum totius temporis conventi salarium solvere: aut sufficit-ne ut salarium pro servitii præstiti ratâ solvat?

Resp. In contractu locationis pacta inter partes conventa debent observari; & ita si herus famulum ante tempus conventum expellat, absque gravi ratione & fundamento, ex parte famuli proveniente, tenetur integrum salarium solvere, perinde ac si famulus ei servisset toto tempore convento, modò tamen famulus alium herum non habuerit per id tempus quo à primo dimissus est; quia ut dicitur in lege:

l. *Qui operas.* ff. locati. *Qui operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non stetit quominùs operas suas præstaret.* Et eodem planè modo, si absque legitima causâ famulus ante tempus conventum herum deserat, potest herus justè compensare damnum, quod ex præpropero famuli discessu sustinet; nam, ut

Glossa in L. *Si uno.* ff. locati. verbo, *Personis.* ait Glossa, *Si verò stetit per locatorem quominùs operas præstet, tenetur ad interesse.*

Quæst. 8. Apparitores, lictores, cursores & similes, qui res judiciarias contra varias personas unâ die foris exequuntur, possunt-ne exigere à singulis pretium taxatum, perinde ac si unicam tantùm executionem fecissent?

Resp. Id eis variis constitutionibus, & statutis municipalibus prohibitum fuit, præcipuè autem in Gallia edictis Philippi IV. anno 1302.

articulo 5. & 22. & 27. & Francisci primi anno 1535. cap. 16. art. 10. neque dubium esse potest quin tales justissimæ leges observandæ à subditis sint. Adde quod id valdè juri & æquitati naturali conforme esse videtur.

Quæst. 9. Cùm artifex quilibet modico nimium pretio, aliquid facere imprudens promisit, ita ut licèt rectè & assiduè laboret, non tamen possit justum salarium in tali opere consequi: tenetur-ne Dominus tale pretium augere, cùm illius nimiam modicitatem cognovit?

Resp. Si erravit operarius in computatione laboris & temporis quæ in tali opere insumenda sunt, & constet, illius salarium longè infra mediocritatem esse: in hoc casu tenetur Dominus, id est qui artificis opera utitur, pretium augere juxta qualitatem, & æstimationem laboris necessarii; modò talem expensam non fecerit, ob promissionem sibi ab artifice factam, quod tale opus majorem summam non requireret, ita ut ita fuerit dispositus & animatus, ut si majus fuisset rei pretium, de ea non cogitasset. Quod probatur ex his quæ superiùs diximus, quod scilicet idem dicendum est de locatione, ac de emptione: sed ex sancto Thoma, *Cariùs vendere, vel viliùs emere rem quàm valeat, est secundùm se injustum & illicitum.* Secundò, quia ut habetur in lege, *Qui per dolum obligatus est competit ei exceptio, etsi nullus dolus intercesserit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habet.* Et ita cùm in casu proposito constet, quod Dominus rem pro minori pretio habet quàm reverà valeat, sequitur illum teneri supplere, id quod deest justo pretio laboris, qui pro se factus est, licèt illa nimia modicitas ex culpa Domini non provenerit, sed ex artificis igno-

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. in corp.

L. *Si quis.* de verborum obligationib.

rantia; quia ut videtur in ratione & anima legis modo laudatæ, licèt nulla adsit Domini fraus aut culpa, posset tamen artifex justum laboris sui pretium in judicio petere.

Quæst. 10. Nonne dici posset, eam legem debere solummodo intelligi dum adest læsio, ultra dimidiam justi pretii, quandoquidem leges illam tantùm læsionem in contractibus prohibent, ut videre est in leg. *Rem majoris. Cod. de rescind. vendit. & cap. cùm causa. de emptione & venditione?*

Resp. Dicendum est quod leges illæ intelligendæ sunt pro foro externo; nam, ut inquit Angelicus doctor, *Lex humana non potuit prohibere quidquid est contra virtutem, sed ei sufficit ut prohibeat ea quæ destruunt hominum convictum: sed lex divina nihil impunitum relinquit quod sit virtuti contrarium; unde secundùm divinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione non sit æqualitas justitiæ observata, & tenetur ille qui plus habet recompensare ei qui damnificatus est, si sit notabile damnum.* Et juxta Innocentium quartum, *Illud quod dicitur quòd liceat contrahentibus se invicem decipere intra non dimidium justi pretii, tenet jure fori, sed forsan non jure poli.*

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. ad 1.

Innoc. IV. in cap. *In civitate.* de usuris.

CAPUT VII.

De Contractu dotali.

Quæst. 1. QUID est Contractus dotalis? *Resp.* Est donatio quædam quæ à muliere aut mulieris parentibus aut etiam extraneis pro illa marito fit ad sustinenda onera matrimonii; quæ definitio iisdem ferè verbis

traditur à S. Antonino dicente, quod *Dos est quæ datur viro à muliere pro onere, quod de matrimonio sustinet.* Illius verba exponere non erit inutile.

D. Ant. 3. p. tit. 1. c. 24. §. 1.

Primò, contractus dotalis est *Donatio quædam*, in quibus verbis continetur genus definitionis, quandoquidem hoc illi commune est cum aliis variis donationibus. *Quæ à muliere aut mulieris parentibus aut etiam extraneis pro illa fit*; hæc verba perspicua sunt, & ex illis concluditur, quòd dos, juxta legem, est proprium mulierum patrimonium.

Additur *Fit marito*, ut notetur solum maritum esse dominum dotis, ita ut, juxta sancti Antonini mentem, ex ea eleemosynas pauperibus dare regulariter non possit mulier: *Quandiù*, inquit, *stat matrimonium, dominium rerum dotalium est penes virum; unde contra voluntatem viri mulier non potest eleemosynam facere.* De hac materia fusiùs differui Tom. 5. Tract. 2. de primo Decalogo Præcepto, cap. 3. de charitate. num 19. *Ad sustinenda onera matrimonii*, ex quo infertur, dotem durare quandiu durat matrimonium, & nullam esse dotem sine matrimonio; *Neque enim*, inquit lex, *dos sine matrimonio esse potest: ubicumque igitur nomen matrimonii non est, nec dos est.*

D. Ant. ibidem.

L. Dotis. ff. de Jure dotium.

Quæst. 2. Quomodo dividi potest Dos, seu contractus dotalis?

Resp. Dos, aut bona dotalia, quæ idem in hoc casu sonant, sunt aut profectitia, aut adventitia: bona dotalia profectitia ea sunt quæ mulieri dantur à Patre, avo, &c. aut etiam ab extraneo, si illa det sub nomine Patris, aut avi mulieris. Dos autem adventitia est, quæ neque à Patre neque ab aliis consanguineis in linea ascendenti masculina paterna constitutis

provenit; quamque mulier sibi ipsa constituit ex bonis matris, fratris, avunculi aut extranei; quæ omnia habentur in lege.

Quæst. 3. Tenetur-ne pater filiam dotare?

Resp. Certum est quod si filia cum consensu patris nubat, tenetur illam dotare si possit, eò magis quòd cum alimenta iis quos genuit subministrare debeat, dos in locum alimentorum succedit, & ita juxta legem, *Qui liberos injuriâ prohibent uxorem ducere, vel nubere, vel qui dotem dare non volunt, coguntur in matrimonium collocare & dotare.*

L. *Qui liberos.* ff. de ritu nuptiarum.

Quæst. 4. Pater tenetur-ne dotare filiam, quæ sine illius consensu nupsit?

Resp. In hoc casu pater non dotare tenetur in Gallia, ubi adsunt eâ de re varia Regum Decreta: Henrici II. mense Februario 1556. Henrici III. 1579. & Ludovici XIII. an. 1629. Illi tamen Reges, nolunt ut talis exheredatio locum habere possit erga filios triginta annis, aut filias viginti quinque annis majores, ut videre est in Decreto Henrici II. In aliis Regionibus leges & statuta municipalia quæ in talibus casibus observantur, etiam in conscientia attendenda sunt. Notandum tamen, tales pœnas in conscientia non incurri nisi cùm filii aut filiæ matrimonium contraxerunt patre aut matre rationabiliter invitis, aut iis sine justa & gravi causa non consultis: sed de his alibi fusiùs Tom. 4. ubi de matrimonio.

Quæst. 5. Si Pater, ob paupertatem, filiæ dotem constituere non possit, mater teneturne in illius subsidium constituere, si possit?

Resp. Mater quæ non minùs liberos diligere debet quàm Pater, tenetur eis alimenta subministrare; & ita si Pater ita sit pauper, ut filiæ dotem in casu matrimonii dare non possit, debet illius vices supplere mater, & illam na-

turalem obligationem, cùm potest, implere; nam juxta doctrinam Glossæ, *Vbi pater & filius egent, mater compellitur eos alere.*

Glossa in C. *Cùm haberet.* de eo qui duxit in matrimonium, &c. verbo, *secundùm facultates*.

Quæst. 6. Tenetur-ne frater sororem dotare, cùm id pater aut mater facere non possunt?

Resp. In hoc casu frater tenetur; quia juxta Glossam, dives fratri inopi alimenta subministrare debet: & hæc obligatio validior est in Ecclesiastico qui possidens bona Ecclesiæ quæ ex natura sua pauperum usibus inservire debent, ex eis sororem dotare debet, si nullum habet patrimonium; in quo tamen attendi debet, ut ea dos talis non sit, ut ob eam soror in altiorem conditionem aut fortunam transferatur; nam, ut ait S. Ambrosius, *Hæc est approbanda liberalitas, ut proximos seminis tui non despicias, si egere cognoscas, non tamen ut illos ditiores fieri velis, ex eo quod tu potes conferre inopibus.* Et quia periculosum admodum est, ne carnis & sanguinis affectus in tali negotio dominetur, & cæcitatem inducat, talia temerè facienda non sunt, nec sine bono & fideli spiritualis hominis consilio.

D. Ambrosius, lib. 1. de officiis. cap. 30.

D. Th. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 1.

Quæst. 7. Si virgo nubere nolit, sed Monasticam vitam ducere cupiat; in hoc casu tenetur-ne pater illam dotare, ut etiam patrimonium filio Ordines sacros recipere volenti constituere?

Resp. Quandoquidem dos filiæ nubenti constitui debet, dubitari non potest, quin filius Ordinem sacrum suscipiens, aut filia Monasterium ingrediens, eodem privilegio gaudere debeant; cùm juxta Canones, vota quæ in professione Monastica, aut in Ordine sacro fiunt, quoddam veluti matrimonium spirituale producant, ex quo non minor unio cum Deo oritur, quàm sit illa quæ in matrimonio com-

muni mulierem inter & maritum intercedit; unde à matrimonio carnali, ad matrimonium spirituale sæpissimè in jure Canonico datur consequentia.

Quæst. 8. Quonam tempore tenetur maritus dotem restituere?

Resp. Si dos ex rebus immobilibus constet, eam statim soluto matrimonio debet maritus restituere; quod si in rebus mobilibus, pecunia & similibus consistat, ad illam restituendam, juxta legem civilem, non obligatur maritus nisi elapso anno post matrimonii dissolutionem, ut videre est in leg. *Rem in præsenti.* §. *cùm autem.* Cod. *de rei uxoriæ actione.* Attamen similes casus resolvendi sunt, etiam in foro conscientiæ, juxta leges & consuetudines legitimas quæ in variis regionibus observantur.

Quæst. 9. Tenetur-ne maritus totam dotem restituere?

Resp. Si maritus ita pauper sit, ut restituta integra dote non habiturus sit, unde juxta statum & conditionem suam vivat, tunc non tenetur nisi in id quod facere potest, id est deducto ne egeat; quæ tamen legis dispensatio personalis est, mariti personam non egreditur, & ad illius hæredes extraneos non extenditur: *Maritum*, inquit lex, *in id quod facere potest condemnari explorati juris est, sed hoc hæredi extraneo non esse præstandum.*

L. Maritum. ff. soluto matrimonio.

Quæst. 10. Cùm maritus sine timore inopiæ dotem restituere potest, eamque reverà per se aut per hæredem restituit: potest-ne retinere id quod ad conservanda bona dotalia expendit?

Resp. Si tales expensæ necessariò faciendæ erant ad conservationem aut perpetuam dotis utilitatem, illas haud dubiè compensare &

computare poterit maritus ; nam ut dicitur in lege : *In necessariis impensis hoc sciendum est eas demùm impensas dotem minuere quæ in dotem factæ sunt.* Igitur, si v. g. maritus multùm expendisset ad resarciendam domum dotalem quæ ruinam minabatur , potest tales expensas ab hæredibus conjugis repetere. L. *Impensarum.* ff. de impensis in reb. dotalib. factis.

Quod si expensæ in fundo aut alia re dotali factæ sint solummodò ut majores inde fructus maritus consequeretur , non autem ut res dotalis majoris pretii fieret : tunc nullam compensationem ob eas prætendere potest maritus; conveniens enim & justum est , ut quandoquidem fructibus ex re dotali provenientibus fruitur , hujusce generis expensas uxori non imputet juxta legem civilem.

Cùm autem expensæ solam mariti commoditatem aut voluptatem respiciunt , & ad vanum ornatum potiùs quàm ad utilitatem spectant : tunc in considerationem non veniunt , nec ullam compensationem producunt , etiam si consentiente conjuge factæ fuissent : *In voluptuariis autem* , inquit lex , *nec si voluntate mulieris factæ sunt , exactionem parere.* L. *In voluptuariis*, ff. de impensis in reb. dotalib. factis.

CAPUT VIII.

De Deposito.

Quæst. I. QUID est Depositum ?

Resp. Est contractus quo res aliqua alteri custodienda committitur : & ut dicitur in lege : *Depositum est quod custodiendum alicui datum est.* Ex hac definitione facilè infertur , depositarium justè non posse re deposita uti , cùm ejus tantum concessa sit custodia , non autem usus ; in quo depositum à com- L. *Depositum*, ff. depositi.

modato differt, in quo res ita traditur, ut eâ quis utatur: differt etiam à pignore, in quo res traditur ad alicujus debiti securitatem.

Quæst. 2. Quonam modo dividitur Depositum?

Resp. Aliud est judiciale depositum, quod fit de re litigiosa quæ judicii aut sequestro traditur, usque dum decernatur & declaretur ad quem debeat pertinere. Aliud est etiam depositum quod à debitore in manus personæ publicæ traditur, ut exinde se à solutione interesse eximat: accidit enim aliquoties quod debitor volens debitum creditori solvere, in varias oppositiones & contradictiones incurrit; quandoque ipsemet creditor solutionem recipere non vult: & in hujusmodi casibus debitor pecuniam quam debet in manibus personæ publicæ deponit, quo facto liberatur ab obligatione quam in favorem creditoris contraxerat.

Tertia species depositi est, cùm res aliqua alteri custodienda traditur, & hoc est propriè loquendo depositum de quo nunc loquimur: dicitur autem depositum à verbo deponere, & ut dicitur in lege, *Propositio de auget depositum, ut ostendat, totum fidei ejus esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet.*

L. *Depositum*, ff. deposit.

Quæst. 3. Depositarius potest-ne uti re, quæ apud se deposita est?

Resp. Si deponens, id est Dominus rei quæ deposita est, non verè consentit expressè aut tacitè, quod eâ utatur depositarius, certum est quod peccat, & quamdam speciem furti in tali usu committit, ut habetur in lege: *Qui rem depositam invito Domino sciens, prudensque in usus suos converterit, etiam furti delicto succedit.* Unde sequitur quod si vestis, aut alia hujusmodi res, deposita fuerit & ea depo-

L. *Si deposit.* C. deposit.

sitarius, sine Domini consensu utatur, tenetur restituere; quia usus talis vestis depositæ ejus valorem minuit, neque præsumi communiter debet, Dominum, qui nullo modo tali usui consensit illum approbare; quin potiùs judicandum est illi non placere, cùm in illius damnum vergat. Quod si deposita fuerit pecunia, aut inclusa est in arca clavi à Domino obserata; & in hoc casu si depositarius illâ utatur, furtum committit; quia ex tali depositi modo constat Dominum nolle illius usum concedere. Si verò pecunia simpliciter, non inclusa deposita sit, potest ea uti depositarius, modò tamen securus sit, se aliam pecuniam subitò inventurum ad reddendum Domino quandocumque eam petierit: *Si sacculum*, inquit lex, *vel argentum signatum deposuero, & his panes quem depositum fuit, me invito contrectaverit, & depositi, & furti actio mihi in eum competit. Si ex permissu meo deposita pecunia, is panes quem deposita est, utatur, ut in cæteris bonæ fidei judiciis, usuras ejus nomine præstare mihi cogitur.* L. *Si sacculum*, ff. depositi.

Quæst. 4. Ad quid tenetur depositarius, dum res deposita in suis manibus minuitur aut perit?

Resp. Licèt naturalis adsit obligatio restituendi id quod ab alio depositi causa habuimus; nihilominùs si res deposita casu aliquo fortuito in manibus depositarii pereat, non tenetur restituere; quia ut plurimum, ejus tantum gratiâ qui deponit, depositum contrahitur, non autem gratiâ depositarii. Unde sanctus Thomas sic disserit: quandoque *Aliquis accipit rem alterius absque injuria, non pro sua utilitate, sicut patet in depositis: & ideo ille qui sic accipit, in nullo tenetur ratione acceptionis, quin imò accipiendo impendit ob-* D. Th. 2. 2 q. 62. art. 6. in corp.

sequium: tenetur autem ratione rei, & propter hoc si ei subtrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad restitutionem; secùs autem esset si cum magnâ sua culpâ rem depositam amitteret. Et in hoc secutus est S. Thomas legis civilis Decretum, juxta quam depositarius rem depositam restituere tenetur, si fraude sua aut culpa gravi perierit: *Depositarius non tenetur nisi de dolo, & latâ culpa.*

L. *Depositum.* §. *quod autem.* ff. depositi.

Quæst. 5. Qualis est illa culpa gravis in deposito?

Resp. Culpa gravis est, cùm rei depositæ custodia valde negligitur, neque eo modo, & ea vigilantia conservatur quo res propriæ; & ideo sic habetur in lege: *Latiorem culpam dolum esse mihi verissimum videtur; nam etsi quis non ad eum modum quem hominum natura desiderat diligens est, nisi tamen ad suum modum curam in deposito præstet, fraude non caret; nec enim salvâ fide minorem his, quàm suis rebus diligentiam præstabit.* Unde etiam dicitur in Decretali, quod *Bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis salvis existentibus depositas amisisti.* Cujus rei exemplum affert Glossa his verbis: *Præsumitur autem lata culpa vel dolus si non adhibeat diligentiam qualem in rebus suis; ut si res suas ponebat in arca securas, res depositas dimittebat in domo super bancas.*

l. *Quod Nerva*, ff. depositi.

Cap. *Bona fides.* de deposito.

Glossa. Ibidem.

Quæst. 6. Depositarius tenetur-ne quandoque restituere ob aliquam culpam, quæ lata & gravis non est?

Resp. Tenetur in duobus casibus: Primò si aliquam mercedem recepit ad custodiendam rem depositam, tunc namque tenetur restituere, si levi culpâ res deposita pereat; quia in eo casu depositum utriusque gratiâ celebratur; & ut ait lex: *In deposito si merces accessit,*

etiam culpa exhibetur. Vbi utriusque utilitas vertitur, dolus & culpa praestatur. Secundò si depositarius se obligaverit ad restituendam rem depositam, si aliqua sua culpa etiam levi perierit, tenetur observare pactum, ut habetur in lege: *Si convenit ut in deposito & culpa praestetur, rata est contractus conventio; contractus enim legem ex conventione accipiunt.*

L. *Si ut certo*, ff. commodati. §. *Nunc videndum.*

L. *Depositum.* §. *Si convenit.* ff. depositi.

Quaest. 7. Teneri-ne potest ad restitutionem depositarius, etiam ob culpam levissimam?

Resp. In duobus casibus ob levissimam culpam teneri. Primò namque si depositarius totum in se rei depositae periculum susceperit, conventioni stare tenetur. Secundò, si Domino volenti rem aliquam deponere, depositarius semetipsum ad illam custodiendam obtulerit, de levissima culpâ tenetur: quod tamen locum habet, si cùm Dominus hominem diligentissimum requireret, sese obtulit depositarius uti talem suam diligentiam venditans; tunc enim justum est, ut illam diligentiam quam ostentavit, de facto adhibeat, & ut non minori curâ rem depositam quam res proprias custodiat; ita ut si aliqua talis depositarii etiam levissima culpâ, res deposita pereat, teneatur illius pretium Domino restituere, ut habetur in lege his verbis: *Saepè evenit ut res deposita vel nummi, periculo sint ejus apud quem deponuntur, ut putà si hoc nominatim convenit; sed & si quis se deposito obtulit, idem Julianus scribit periculo se depositi alligasse, ita tamen ut non solùm dolum, sed etiam culpam & custodiam praestet.* Quod etiam Jure Canonico cautum videtur, dum dicitur: *De culpa quoque teneris, si te ipsum deposito obtulisti.*

L. *Depositum.* §. *saepè evenit.* ff. depositi.

Cap. *Bona fides.* de deposito.

Quaest. 8. Tenetur-ne aliquando depositarius resarcire damnum, quod casu aliquo fortuito rei depositae accidit, sine illius culpa?

ut si v. g. equus depositus est, debet ne depositarius illius pretium restituere, si apud se mortuus fuerit?

Resp. Teneri potest ad restitutionem depositarius in duobus casibus. Primò, si ita inter eum & deponentem convenerit. Secundò, si depositarius requisitus à Domino, noluerit tunc reddere rem depositam, & pendente morâ perierit; quia potuit ab obligatione rem conservandi se liberare, & ita illius mora culpabilis est, illumque reddit obnoxium ad resarcienda omnia damna rei depositæ tempore quo eam invito Domino retinet. Unde dicitur in lege quod *Depositum eo die quo depositi actum est, periculo ejus est apud quem depositum fuerit.* Quod etiam Decretali Gregorii noni confirmari potest; in ea enim habetur quod *In deposito, pacto, culpâ vel morâ præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.*

1. Si in Asiae ff. depositi. §. quem admodum.

Cap. Bona fides. Extra. de deposito.

Quæst. 9. Si Dominus rem suam depositam petat, ut ea utatur ad aliquod scelus perpetrandum: ut si ensem depositum requirat, ut cum eo homicidium committat, tenetur-ne tunc depositarius rem depositam tradere?

Resp. In talibus casibus depositarius rem depositam Domino reddere non tenetur, juxta sancti Thomæ doctrinam: *Est aliquis casus,* inquit sanctus Doctor, *in quo depositum non est reddendum, ne homo perversam voluntatem habens malè eo utatur, ut puta si furiosus, vel hostis rei publicæ arma deposita reposcat.*

D. Th. 2. 2. q. 57. art. 2. ad 1.

Quæst. 10. Si fur rem Caïo surreptam apud Titium deponat; deinde tractu temporis agnoscat Titius, talem rem ad Caïum pertinere: debet-ne illam Caïo aut furi restituere?

Resp. Etiam si sciat Titius depositarius rem depositam à deponente furto surreptam fuisse,

eam tamen debet, juxta legem civilem, deponenti restituere. Nihilominus si verus Dominus rem suam eodem tempore cum fure petat, in hoc casu depositarius ex æquitate eam Domino tradere debet, ut dicitur in lege & in Glossa Canonica his verbis: *Depositum restitui debet prædoni, tamen si Dominus cum fure simul petat, Domino restitui debet de æquitate.* L. Depositum. §. si prædo. ff. depositi.

Quæst. 11. Si quis deposita re aliqua, grave scelus committat in cujus pœnam bona illius publicantur & fisco addicuntur: tunc teneturne depositarius rem deponenti reddere, aut eam Judicibus tradere?

Resp. Juxta naturale jus, res deposita soli deponenti reddi debet: sed juxta legum civilium rigorem, quæ decernunt ut reus etiam privatione bonorum temporalium puniatur, res deposita Judicibus tradi debet. *Reus capitalis Judicii*, inquit lex, *deposuit apud te centum, bona ejus publicata sunt; utrum-ne ipsi ea reddenda, an in publicum deferenda sint? Si tantum naturale, & gentium jus intueamur, ei qui deposuit restituenda sunt: Si civile jus & legum ordinem, magis in publicum deferenda sunt: nam male meritus publicè ut aliis exemplo ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debet.* L. Bona fides. ff. depositi. Sed videtur quod in hujusmodi casu potest depositarius Juris Canonici clementiam, rigori legis civilis præferre, & ita rem, deponenti, quantumcumque reo restituere, cujus conditio pejor esse non debet quàm conditio furis, cui depositum etiam juxta legem civilem reddi debet, ut nu. 10. diximus.

Quæst. 12. Si v. g. famulus apud Sejum heri sui Pomponii annulum deponit, & Sejus talem herum non cognoscens, annulum Titio bona

fide restituit, putans quod esset illius Dominus; tenetur-ne in hoc casu Sejus Pomponio annuli valorem restituere?

Resp. Sejus restituere non tenetur si prudenter & absque ullo dolo annulum Titio restituerit, credens ad illum pertinere; quia in hoc casu res periit casu fortuito, & constans est axioma Juris, quod res quæ perit casu fortuito, perit semper periculo Domini, nisi aliter conventum sit: *Si*, inquit lex, *rem à servo depositam, Titio quem Dominum ejus putasti, cùm non esset, restituisti, depositi actione te non teneri Celsus ait, quia nullus dolus intercessit.* Eadem ratione si hæres rem depositam inter bona hæreditaria inveniens, & nesciens depositam esse, bonâ fide eam consumat, non tenetur ejus valorem Domino restituere, nisi tali consumptione hæres factus sit ditior; quia nemo debet locupletari cum alterius jactura, ut sæpiùs dictum est & desumitur ex lege in qua dicitur, quod *Si hæres rem apud testatorem depositam distraxerit, ignorans an teneatur, & quia dolo non fecit, non tenebitur de re; an tamen vel de pretio teneatur quod ad eum pervenit, & verius est teneri eum.*

. Depositam. §. si rem. ff. depositi.

L. Depositam. §. quod autem. ff. depositi.

CAPUT IX.

De Commodato.

Quæst. I. QUID est Commodatum?

Resp. Est contractus quo res aliqua gratuitò certo modo utenda conceditur, ea lege ut eadem numero res reddatur, id est juxta juris terminos, ut eadem res reddatur in specie, non in genere. Et, ut ait Glossa, *Commodatum est alicujus rei in aliquem specialem*

Glossa in cap. *Cùm gratia.*

tialem usum gratuitò facta concessio. Primò *Est contractus gratuitus*; nam in hoc differt commodatum à locatione, quod locatio fit pro aliqua mercede & pretio interveniente, commodatum autem necessariò debet esse sine mercede. Secundò, *Res aliqua utenda conceditur*, ut appareat in commodato dominium nullo modo transferri, sicut accidit in mutuo. Tertiò dicitur, quod *Res certo modo utenda conceditur*, ut distinguatur à precario in quo rei usus conceditur sine ulla determinatione temporis, loci aut usus. Et ideo si commodatarius re sibi commodata utatur aliter quàm tacitè vel expressè conventum est, aliquam furti speciem committit. Quartò dicitur in definitione; quod eadem numero res debet reddi, quia non sufficeret aliam rem similem aut illius valorem restituere; & in hoc etiam commodatum à mutuo differt.

Extra. de cō-modato verbo, *Commodatum.*

Quaest. 2. Ille qui rem suam alteri ad tempus aliquod determinatum commodavit, potest-ne ejus restitutionem exigere ante tempus conventum?

Resp. Conventioni stare tenetur qui commodavit, & ideo non potest, invito commodatario, rem suam sumere aut exigere ante tempus determinatum, ut expressè dicitur in una Gregorii noni Decretali his verbis: ***Contra eum quoque rectè commodati non agitur, nisi post usum completum cujus gratiâ res fuerat commodata, cùm non decipi beneficio nos oporteat, sed juvari.*** At si res accipi posset à commodante ante tempus conventum, saepius id onerosum esset commodatario damnumque injustum ei afferret.

Cap. *Cùm gratia.* de commodato.

Quaest. 3. Ad quid tenetur commodatarius seu ille cui res aliqua commodata fuit?

Resp. Tenetur primò, re commodata ad id

L. *Si ut certo.* ff. commodati. §. *Quin imo.*

tantummodò uti pro quo commodata fuit; *Quin imò*, inquit lex, *qui utitur re commodata aliter, non solum commodati, verùm furti quoque tenetur: quemadmodum qui equo, vel vestimento aliter quàm commodatum est utitur.* Sed illud clariùs exponitur à Justiniano Imperatore, dum in suis Institutionibus decernit, quod *Si is qui rem utendam accepit, in alium usum eam transferat, quàm cujus gratiâ ei data est, furtum committit, veluti si quis equum gestandi causâ commodatum sibi, longiùs aliquò duxerit. Placuit tamen eos qui rebus commodatis aliter uterentur, quàm utendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant id invito Domino facere, eumque si intellexisset non permissurum: at si permissurum credant, extra crimen videri, optima sanè distinctione, quia furtum sine affectu furandi, non committitur.*

Just. lib. 4. inst. tit. 1. §. *Furtum autem fit.*

Secundò tenetur commodatarius, rem commodatam, tempore convento & determinato restituere Domino, ut dicitur in *L. de restituendis. Cod. de commodato.*

Tertiò rem commodatam cum eadem cura conservare, & custodire debet, ac si esset propria; hinc sequitur, quod si res commodata damnum aliquod patitur culpâ aut negligentia commodatarii, tenetur tale damnum resarcire; nam ut dicitur in lege: *Si aliquod damnum contingit, tenetur ille qui commodatum accepit, si cùm posset res commodatas salvas facere, suas pratulit. Custodiam planè commodatæ rei etiam diligentem præstare debet.*

L. *Si vero.* ff. commodati. §. *quòd verò.*

Quæst. 4. Ob qualem culpam ad restitutionem tenetur commodatarius?

Resp. Cùm commodata res est solummodò ob utilitatem commodatarii, ut plerumque fit, tenetur tam jure civili quam Canonico ob

culpam etiam leviſſimam, cùm ſcilicet eam non adhibuit diligentiam in conſervatione rei commodatæ, quam diligentiſſimus paterfamilias adhibuiſſet, quod ita habetur in Canone: *Cùm gratia ſui tantum quis commodatum accepit, de leviſſima etiam culpa tenetur.* Cap. *Cùm gratia*, de commodato.

Quæſt. 5. Commodatarius tenetur-ne reſarcire damnum, quod rei commodatæ caſu aliquo planè fortuito ſine culpa accidit, ut ſi incendio, naufragio, latrocinio pereat?

Reſp. Conſtat ex Decretali, quod commodatarius ob caſus merè fortuitos non tenetur, cùm nullam omninò culpam commiſit, niſi expreſsè in ſe recepiſſet rei commodatæ qualecumque periculum: & hæc reſolutio deſumitur ex Canone in quo ſic habetur: *Licèt caſus fortuitus (niſi acciderit culpa ſua, vel intervenerit pactum ſeu in mora fuiſſet) ſibi non debeat imputari.* Cap. *Cum gratia.* de commodato.

CAPUT X.

De Precario.

Quæſt. I. QUID eſt Precarium?

Reſp. Eſt contractus quo res aliqua utenda conceditur, ad beneplacitum, & eo modo & tempore, quo Dominus voluerit. *Precarium eſt*, inquit lex, *quod precibus petenti utendum conceditur, tamdiu quamdiu is qui conceſſit patitur.* L. *Precarium.* ff. de precario.

Dicitur primò contractus *Quo res utenda conceditur*, ut cognoſcatur in eo dominium nullo modo transferri. Secundò conceditur *ad beneplacitum, & eo modo & tempore quo dominus voluerit*, & hæc eſt differentia quæ inter commodatum & precarium reperitur; in

commodato namque res utenda aliquo modo, & tempore determinato conceditur; in precario autem omnia beneplacito Domini reservantur, qui quocumque tempore rem precariò concessam, sumere & exigere justè potest.

Quæst. 2. Quot modis precarii contractus finitur?

Resp. Primò finitur Domini rei precariò concessæ voluntate, ut supra dictum est, & habetur in lege his verbis: *Qui precario concedit sic dat, quasi tunc recepturus cùm sibi libuerit precarium solvere.*

l. *Precarium.* ff. de precario.

Secundò finitur morte illius cui res precariò concessa est. Tertiò finitur cùm dominium rei precariò concessæ à Domino translatum est in alium qui precarium continuare non vult: non autem corruit morte illius qui precariò dedit, nisi illius hæredes rem postulent, quia censetur continuata precarii voluntas in hæredes, nisi ei expressè contradixerint: & hæc omnia habentur in Canone his verbis: *Precarium utendum conceditur, quamdiu patitur, qui concessit: solvitur quoque obitu ejus, cui concessum est, non etiam concedentis: aut cùm ipsum alienare contingit alicui hoc revocare volenti: quia per conventionem hujusmodi non licet rem alienam invito Domino possideri.*

Cap. *Precarium* de precariis.

Quæst. 3. Nonne aliæ difficultates super precarii materia excitari & agitari possunt?

Resp. Possunt equidem, sed eodem planè modo solvendæ sunt, ac illæ quæ superiùs in commodato propositæ sunt, & ita satis superque resolutæ remanent in iis quæ capite præcedenti dicta sunt. Adde quod in praxi, vix ulla ut plurimum inter commodatum & precarium reperitur differentia; nam sæpiùs dum res aliqua commodatur, id fit absque determina-

tione temporis, loci, aut usus; quæ tamen determinatio tacita aut expressa, totam diversitatem, quæ inter commodatum & precarium intercedit, constituit.

TRACTATUS SEXTUS DE FIDEJUSSORIBUS; PROMISSIONE, ET LUDO.

CAPUT PRIMUM.

De Fidejussoribus.

Quæst. I. QUID per Fidejussores intelligitur?

Resp. *Fidejussores sunt*, ut ait Glossa, *qui pro alienis debitis intercedunt*, ad majorem creditoris securitatem, ita tamen ut principalis debitor semper remaneat obligatus. In tit. de fidejussoribus apud Greg.

Ex hac definitione sequitur: Primò fidejussores primariò debitum non contraxisse, & ita neminem suimetipsius esse posse fidejussorem: unde etiam cùm fidejussor debitor principalis non sit, non potest cogi ad debiti solutionem, nisi postquam principalis debitor repertus est non habere unde solvat, juxta authenticam in qua sic habetur: *Præsente tamen utroque, non permittitur intercessorem conveniri priùs, quàm reus inventus est minùs idoneus, sive in in totum, sive in partem.* Et hæc regula procedere intelligitur, nisi aliter conventum sit, In auth *Præsente.* Cod. de fidejussoribus.

si enim adhibitum sit pactum, ut promiscuè tam fidejussor quàm debitor conveniri possint, ita ut tam primus, quàm secundus haberi possint tanquam principales debitores in solidum, in hoc casu pactum observari debet.

Secundò sequitur ex eo quòd dicitur, fidejussores adhiberi ad majorem creditoris securitatem, illam inveniri differentiam inter fidejussorem, & eum qui se pro alio soluturum promisit, quod talis promissor solus remanet obligatus; fidejussor autem communem habet cum principali debitore solvendi obligationem, & ut diximus, solvere regulariter non tenetur nisi convento, & excusso debitore, qui solvendo non est, sicque major adest securitas creditoris, dum nempè primò debitorem, & in illius subsidium, fidejussorem in jus vocare, & ad solutionem obligare potest.

Quæst. 2. Quot sunt fidejussionum species?

Resp. Duæ fidejussionum species enumerari possunt. Prima vocatur judicialis, dum scilicet reus è carcere egrediens, fidejussoribus datis, promittit se in judicio compariturum, quoties id sibi à judice jubebitur. Secunda extrajudicialis dicitur, cùm scilicet quis se obligat ad solvendum pro alio, casu quo talis debitor solvendo non sit.

Quæst. 3. Potest-ne ita se obligare fidejussor ut plura teneatur solvere quàm ipse debitor principalis?

Just. lib. 3. Inst. tit. 21. §. Fidejussores.

Resp. *Fidejussores*, ut ait Imperator, *ita obligari non possunt ut plus debeant, quàm debet is pro quo obligantur. Nam eorum obligatio, accessio est principalis obligationis, nec pejus in acceptione potest esse, quàm in principali re. At ex diverso, ut minus debeant, obligari possunt. Itaque si reus decem aureos*

promiserit: fidejussor in quinque rectè obligatur, contra verò obligari non potest. Item si ille purè promiserit, fidejussor sub conditione promittere potest, contra verò non potest. Non solum autem in quantitate, sed etiam in tempore minùs aut plus intelligitur. Plus est enim statim aliquid dare; minus est post tempus dare.

Quæst. 4. Qui alteri pecuniam mutuo dat, potest-ne aliquid exigere eò quod abstineat à petendo fidejussore, quem petere potuisset?

Resp. Ob talem causam nihil exigi potest; quia etiam si creditor non petat fidejussorem, prout petere potuisset, id non tollit obligationem solvendi à debitore in mutuo contractam, & hîc fidejussoris defectus auget solummodò periculum ne creditor debitum ob inopiam debitoris perdat; quod periculum nullum titulum exigendi aliquod interesse producere potest, cùm ex sancto Thoma, *Ratio periculi etiam circa sortem non tollat rationem usuræ.* Et usuram tantum potest tollere illud periculum quod cum societate conjunctum est, & dicitur periculum juris. De quo fusiùs in Tract. 4. de mutuo & usura.

D.Th. opusc. 73. cap. 6.

Quæst. 5. Qui pro Titio fidejubet, potestne ab eodem aliquid, ratione talis fidejussionis, exigere?

Resp. Id fieri justè non potest, quia fidejussori remanet obligatus principalis debitor, ad resarciendum omne damnum quod ex tali fidejussione oriri pósset, & ita remanet tantùm insolvabilitatis periculum, quod, ut supra dictum est, non producit justum titulum petendi aliquod interesse; unde ille qui ab alio aliquid exigit, ut pro illo fidejussorem se exhibeat, usuram committit, à qua non excusatur, licèt in se periculum recipiat (cùm tenea-

tur solvere principali debitore non solvente) quia talis debitor semper remanet obligatus ad resarciendum fidejussoris damnum. *Nec obstat,* inquit S. Antoninus, *Cùm in casu nostro etiam in me suscipio periculum; quia si tu illi non solvis, ego teneor solvere: quoniam tu mihi remanes obligatus ad reddendum.*

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 41.

Quæst. 6. Ille qui requisitus à creditore fidejubet pro aliquo debito in illius favorem ab altero contracto, potest-ne aliquid pro tali fidejussione à creditore exigere? v. g. Joannes centum Petro dedit mutuo, timensque debitum perdere, petit à Paulo, ut debiti à Petro contracti fidejussor accedat, promittens se certam pro tali fidejussione summam soluturum. Hoc posito quæritur utrum id liceat?

Resp. Constat id justè fieri posse, quia interesse quod fidejussori promittitur, mutuum nullo modo respicit, cùm illius intuitu promissum non sit, sed tantùm intuitu securitatis, seu assecurationis & periculi pretio æstimabilis quod in se recipit fidejussor; & ita tale interesse, ut ait lex, periculi pretium est, & pro illo periculo à mutuo separato potest sine usura exigi justum pretium illi proportionatum: *Aut,* inquit S. Antoninus, *recipit illud ultra sortem præcisè ratione periculi, ut pretium periculi; & sic non est usura sed licitum.*

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 2.

Hæc autem est diversitas, inter hunc casum, & illum qui supra propositus fuit, quod in casu præsenti nulla mutui ratio & species esse potest; cùm fidejussor nihil commune habeat cum illo, cui mutuum datum est, sed solummodò interesse recipiat, tanquam assecurationis à se factæ pretium: è contrario ille qui vult aliquid à debitore exigere, ut illius fidejussor sit, vult etiam aliquid accipere ex vi mutui

impliciti. Unde dici potest, quod sicut usuram committeret, qui alterius debita solvere vellet, eâ conditione quod talis debitor sibi summam pro eo datam, unà cum aliquo interesse restitueret: ita etiam à fortiori, ille usuram committit, qui fidejubet pro alterius debito, sub ea conditione, quod sibi aliquid dabit debitor; quia sine dubio minus est pro alio fidejubere, quàm pro alio solvere; & ita, ut ait S. Antoninus, *Paria quidem videntur mutuare ultra sortem; & certum quid recipere, & penes creditorem satis dare, & aliquid à debitore recipere.* D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 45.

Quæst. 7. Ille qui pro altero fidejussor est, potest-ne ita cum creditore convenire, ut pro certa summâ illius fidejussioni renuntiet, illumque ab obligatione liberet? v. g. Petrus fidejussor Pauli fuit pro aliqua summa à Joanne mutuo data Paulo: Joannes potest-ne Petrum à fidejussionis onere liberare, aliquo pretio interveniente?

Resp. Id haud dubiè fieri licitè potest; si enim Petrus potuit aliquid à Joanne exigere, pro fidejussione à se facta per modum assecurationis, ut supra explicatum est; eadem penitùs ratione Joannes vicissim potest aliquid à Petro exigere ut eum ab ejusdem fidejussionis onere liberet. Si quis velit liberari ab assecuratione alicujus debiti in favorem creditoris facta, æquum est ut illius liberationis pretium solvat; etenim si aliquid ratione assecurationis recipere potuit, quare ob illius assecurationis liberationem, idem pretium ab eo exigi non posset, cum ejusdem planè valoris, & æstimationis sit, eodemque principio & fundamento nitatur?

Quæst. 8. Tenetur-ne principalis debitor omnia damna, quæ illius causâ fidejussor passus est restituere?

Resp. Tenetur omninò quoties talia damna, debitoris principalis culpâ, acciderunt; ut si debiti solutionem ultra tempus conventum distulerit, prout habetur in cap. *Pervenit* & in cap. *constitutus*, de fidejussoribus.

Quæst. 9. Fidejussionis onus transit-ne ad hæredes, ita ut fidejussoris hæres, sit etiam fidejussor, quemadmodum defunctus?

Resp. Onus fidejussionis ad hæredes omninò transit, ut expressè habetur in lege his verbis: *Fidejussor & ipse obligatur, & suum hæredem obligatum relinquit, cùm rei locum obtineat.*

L. *Potest accipi*, ff. de fidejussoribus.

Quæst. 10. Licet-ne alicui pro alio fidejubere, dum scit se non habere unde solvat?

Resp. Si ob talem fidejussionem pecunia alteri mutuo datur, quæ sine ea data non fuisset, peccat graviter fidejussor si putet debitorem posse non habere unde solvat: & ratio est, quia, juxta sancti Thomæ doctrinam, *Dare alicui occasionem periculi vel damni semper est illicitum.* Id autem in casu proposito fieret si ille qui pro alio fidejubet, non haberet unde solveret; nam tunc daret tali creditori veram occasionem periculi & damni, quia sine hac inani fidejussione pecuniam mutuo non dedisset illi quem solvendo non esse, aut posse fieri dubitabat.

D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. in corp.

Quæst. 11. In quibus casibus ille qui pro alio fidejussit, contra debitorem in judicio agere potest, ut se à fidejussionis onere liberet, & omne damnum ex ea secutum resarciat?

Resp. Id in quatuor casibus fieri potest. Primò si debitor solutionem debiti multùm protraxerit. Secundò, si bona sua dilapidet. Tertiò, si fidejussor ad solvendum pro eo condemnatus à Judice fuerit. Quartò, si pro principali debitore solverit, aut cum eo convenerit

ut se à fidejussione intra tale tempus liberare teneatur: & hi quatuor casus in una Decretali, & illius Glossa reperiuntur his verbis: *Eum pro quo te fideijussorem obligasti, si diu in debiti solutione cessavit, aut dissipare bona sua cœpit, seu super hoc condemnatus fuisti, jure poteris convenire, & te à fidejussione liberare.* Cap. *Eum pro quo.* de fidejussoribus.

Caput II.

De Promissione.

Quæst. 1. Quid est Promissio?

Resp. Est contractus quo quis se aliquid alteri daturum aut pro altero facturum gratuitò pollicetur, quæ definitio habetur in lege his verbis: *Pollicitatio est offerentis solius promissum.* L. *Pactum.* ff. de pollicitatione.

Primò, *Est contractus quo quis pollicetur,* unde colligitur quod in promissione solius promittentis, consensus requiritur; in quo à pacto differt quod duorum consensum necessariò requirit. Nihilominùs tametsi illius cui promittitur consensus expressus absolutè necessarius non sit, debet tamen adesse illius consensus tacitus, & aliqualis acceptatio promissionis in sui favorem factæ.

Secundò dicitur *gratuitò* ut distinguatur promissio ab aliis contractibus, in quibus aliquid fieri aut dari promittitur.

Quæst. 2. Tenetur-ne quis in conscientia promissa implere?

Resp. Tenetur etiam sub mortali, dum res promissa est notabilis, si ille cui promissio facta est, verbo aut scripto, illam acceptaverit; quia hoc ipso, jus legitimum in rem promis-

sam adeptus est, quo sine injustitia privari non potest: at constat injustitiam peccatum grave ex sua natura involvere: *Si quis*, inquit sanctus Thomas, *non faciat quod promisit, tunc videtur infideliter agere per hoc quod animum mutat*, in præjudicium proximi; unde, ut docet S. Antoninus, *Non servando quod promisit cùm posset; utique peccat; quia omne promissum debitum quod jure naturali servandum est, est à Deo: quia, secundùm Augustinum, fides etiam quando hosti promittitur, servanda est.* Quod confirmari potest ex Glossa in qua habetur, quod *Ex nuda promissione quis tenetur*, & ex regula Juris Canonici, in qua dicitur, quod *Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum.*

D. Th. 2. 2. q. 110. art. 3. ad 5.

D. Ant. 2. p. tit. 10. c. 1. §. 4.

Glossa in cap. *Sunt quidam.* 17. q. 1.

Reg. 33. *De Regulis Juris*, in 6.

Quæst. 3. Quandonam ab obligatione implendi promissa liberi esse possumus?

Resp. Id quatuor in casibus accidere potest. Primò si quis dum promittebat, non habuit animum se obligandi ad executionem talis promissionis, ut si promittatur per ceremoniam & urbanum quemdam confabulandi modum, ita ut ille cui promissio facta est, credere non debuerit, talem promissionem implendam esse; si enim promissio facta fuisset decipiendi causâ, & aliquod damnum ex ea secutum fuisset quocumque modo, teneretur promissor tale saltem damnum resarcire.

Secundò, quis potest ab obligatione promissionem implendi liberari, si superveniat aliqua causa rationabilis & justa: ut si postquam promisi mutuo dare pecuniam, illa deindè mihi necessaria sit: aut si ille cui aliquod obsequium & servitium præstare promiseram, mihi deinde gravem injuriam infert, & me tanquàm inimicum insequitur; videtur enim quod similibus casibus supervenientibus, quis

non intendit se ad promissionem implendam obligare ; & ideo, ut docet sanctus Antoninus, *Omne promissum servandum est, & hoc nisi subsit, vel superveniat causa rationabilis non implendi, putà novus casus impræmeditatus.* D. Ant. 2. p. tit. 10. cap. 2. §. 4.

Tertiò, si id quod promissum est, sit deinde impossibile : ut si qui centum aureos alteri promisit, ad summam paupertatem deveniat : si ille qui alteri comitem se in aliqua peregrinatione futurum promisit, tempore convento in morbum incidat : si aliquid prohibitum, quodque sine peccato impleri non potest, promissum sit ; in quo casu, ut docet sanctus Thomas, *Excusatur quis adimplere quod promisit, si promisit id quod manifestè est illicitum; quia promittendo peccavit ; mutando autem propositum, bene facit :* quia non possumus obligari ad peccandum, cùm ad nihil fortiùs obligari possimus, quàm ad vitandum peccatum. D. Th. 2. 2. q. 110. art. 3. ad 5.

Quartò, possumus liberari ab obligatione implendi promissa, cùm aliquid ob rem illicitam promissum est, ut si aliquid promissum sit meretrici tanquam peccati pretium, in quo casu non solum non tenetur quis implere promissa, sed etiam promittendo peccavit, & insuper novum peccatum committit dum promissum pretium solvit, eâ intentione ut denuò cum eadem fœmina peccandi licentiam habeat : quod probatur ex Canone in quo sanctus Augustinus, *Qui donant meretricibus*, inquit, *quare donant ? Non ibi attendunt naturam operis Dei, sed nequitiam operis humani.* Et reverà dantes, occasionem dare videntur peccandi ; unde Glossa : *Dicunt quidam*, ait, *quod dare meretrici causâ affectionis pactione non præcedente, sed causa remunerandi, benè possumus post factum : quod non credo, quia* Canone. *Qui venatoribus.* dist. 86. Glossa. ibid. verbo : *Meretricibus.*

semper peccatum est dare. Et hæc videtur esse mens sancti Augustini non solùm in dicto Canone, sed etiam in Tract. 110. in Joannem. Unde etiam apud sanctum Thomam legimus : *Augustinus dicit supra Joannem, quòd dare res suas histrionibus vitium est immane, non virtus, nisi fortè aliquis histrio esset in extrema necessitate, in qua esset ei subveniendum.* Et ita ex paritate rationis, minus etiam licitum videtur donare meretricibus ; eò magis quod hæc dona, illas ad denuò peccandum ut plurimùm movent ; nisi tamen in extrema necessitate essent constitutæ. Ratio autem cur talia munera vix licita esse possint, est quia sæpiùs fiunt cum intentione denuò cùm illis peccandi (quæ intentio peccatum sine dubio mortale involvit) aut saltem cum intentione servandæ facultatis peccatrices invisendi, cùm illis confabulandi, quod certè signum est, remanere in corde aliquem erga illas affectum, nec relinquere quem velle omnes proximas peccandi occasiones.

D. Th. 2. 2. q. 168. art. 3. ad 3.

Quæst. 4. Ille qui aliquid recepit, quod sibi pro re illicita promissum fuerat, tenetur-ne restituere ?

D. Th. 2. 2. q. 62. art. 5. ad 2.

Resp. *Dicendum*, cum sancto Thoma, *quod aliquis dupliciter aliquid illicitè dat. Uno modo, quia ipsa datio est illicita, & contra legem, & talis meretur amittere quod dedit, unde non debet restitutio fieri de his ; & quia etiam ille qui accepit, contra legem accepit, non debet sibi retinere, sed in pios usus convertere. Alio modo aliquis illicitè dat, quia propter rem illicitam dat, licèt ipsa datio non sit illicita : sicut cùm quis dat meretrici propter fornicationem : unde & mulier potest sibi retinere quod ei datum est ; sed si superfluè aliquid per fraudem vel dolum extorsisset, tenetur eidem restituere.*

Igitur, juxta sancti Thomæ doctrinam, constat illum qui contra prohibitionem Juris, & contra justitiam, aliquid pro re illicita perpetranda accepit, ad restitutionem teneri in favorem causæ piæ, non autem illius qui illicitè dedit: & ita si Judex aliquid pro ferenda sententia justa vel injusta acceperit, tenetur restituere pauperibus aut Ecclesiæ, quia illicitè & contra Decreta legum accepit; ut videre est in Canone in quo sic habetur: *Cùm autem judicia & testimonia, quæ nec justa, nec vera vendenda sunt, iniqua & falsa venduntur: multo sceleratiùs utique pecunia sumitur, quia sceleratè etiam quamvis à volentibus datur.* Can. Non sanè 14. q. 5.

Dum autem aliquid pro re illicita, sed non illicitè, & contra juris prohibitionem datum est, restitui non debet, ut expressè alio in loco docet sanctus Thomas in casu meretricium: *Quod enim*, inquit, *mulier meretriciam exerceat, turpiter agit & contra legem Dei; sed in eo quod accipit, non injustè agit, nec contra legem. Unde quod sic illicitè acquisitum est, retineri potest.* Et id conforme est legi in qua sic habetur: *Quod meretrici datur repeti non potest, illam enim turpiter facere quod sit meretrix, sed non turpiter accipere cùm sit meretrix.* D. Th. 2. 2. q. 32. art. 7. in corp. L. Idem si. ff. de Condict. ob turp. causâ.

Quæst. 5. Qui aliquid pro re prohibita promisit, & ita promissioni stare non tenetur; potest-ne tutâ conscientia, id quod promiserat retinere sine ulla obligatione pauperibus distribuendi?

Resp. Videri posset, idem dicendum esse de eo qui pecuniam pro re illicita promisit, quod dictum est de eo, qui pro eadem re dedit; maximè cùm ex natura rei, ut quæstione secunda probatum fuit, teneatur quis in conscientia solvere quod promisit, & ita si, ut post

sanctum Thomam dictum est, dum quis pecuniam pro re illicita facienda dedit, jus quod in illa pecunia habebat penitùs amisit, unde ei restitui non debet, sed pauperibus; simili modo fortassis dici posset, illum qui pecuniam pro re illicita promisit, non debere quidem ei cui illicitè promisit solvere, sed tamen illam pauperibus errogandam esse; quia jus quod in illa habebat Dominus, promissione illicita amisisse videri potest: id certè hujusmodi peccatori valdè in praxi expediret, ut eo modo misericordiam à Deo faciliùs impetraret.

CAPUT III.

De Definitione & divisione ludi.

Quæst. I. QUID est Ludus?
Resp. Id est quod dicitur aut fit, animi relaxandi causâ. *Ludicra*, inquit S. Thomas, *vel jocosa, sunt dicta, vel facta in quibus non quæritur nisi delectatio animalis.* Unde ludus propriè inventus & introductus est, tanquam remedium ad reficiendas, reparandasque animi vires; & quemadmodum somnus ad vires corporis refocillandas inservit, ita ludus institutus est ut aliquantulum à seriis averteretur animus, & aliqua intermissione, vires diuturnis negotiis curisque fatigatas repararet, & deinde novis laboribus magis idoneus redderetur; dum enim hâc veluti animi quiete, & hilaritate spiritus animales reficiuntur, succedentibus curis faciliùs, & absque damni & defatigationis periculo sufficit.

D. Th. 2. 2. q. 168. art. 2. in corp.

Hinc patet, non ita sumi à nobis ludum, ut à novis casuum conscientiæ Scriptoribus, communiter describitur, dum asserunt ludum esse

contractum, quo duo aut plures periculo res suas amittendi se voluntariè exponunt, ob spem lucri faciendi: & ita ludi finem in lucrandi aviditate constituunt, quæ tamen aviditas ludum sine aliquo peccato exerceri non fineret; quia, juxta doctrinam S. Thomæ, *Videtur esse aliquid illicitum, quod aliquis trahat alium, ex cupiditate lucrandi, ad ludum.* Sed loquimur de ludo in eodem sensu, quo sanctus Antoninus & S. Thomas de eo loquuntur, in quo haud dubiè sensu Angelicus Doctor dicit, quod *Necesse est talibus interdum uti ludis, quasi ad quamdam animi quietem.* D. Th. 2. 2. q. 168. art. 2 in corp.

Quæst. 2. Quotnam sunt ludi species?

Resp. *Dicendum*, inquit S. Thomas, *quod ludorum triplex est differentia: quidam enim ludi sunt, qui ex se ipsis turpitudinem habent, & tales ludi ab omnibus vitandi sunt, & præcipuè à pœnitentibus, qui per fletum peccata corrigere debent, sicut ludi qui in Theatris agebantur ad luxuriam provocantes. Alii ludi sunt, qui ex gaudio devotionis procedunt, sicut David dixit; Ludam, & vilior fiam coram Domino, secundo Reg. 4. & tales ludi non sunt vitandi, sed laudandi & æmulandi. Quidam autem ludi sunt nullam turpitudinem habentes: & ideo servatis debitis circumstantiis, possunt laudabiliter fieri, ad quietem propriam, & aliis laudabiliter convivendum.* D. Th. in 4. sent. dist. 16. q. 4. art. 2. Huic divisioni conformis est illa, quam sanctus Antoninus affert his verbis: *Triplex est ludus. Primus proveniens, ex magna devotione: & hic peramandus. Secundus contingens ex magna recreatione, & hic tolerandus. Tertius procedens ex diabolica suggestione: & hic evitandus.* D. Ant. 2 p. tit. 1. c. 23.

Caput IV.

De Ludis prohibitis.

Quæst. 1. Ludi qui à sorte tantummodò pendere videntur, sunt-ne prohibiti Clericis?

Resp. Dicendum est, quod tales ludi sunt Clericis omninò prohibiti: *Clerici*, inquit, summus Pontifex in una Decretali, *ad aleas vel taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint.* Et in Canone habetur, quod *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus alea deserviens, aut desinat, aut certè damnetur. Subdiaconus autem, aut Lector, aut Cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur: similiter & Laïcus.* Quod grave Decretum expendens sanctus Raymundus: *Ex Canone Apostolorum colligitur*, inquit, *quòd peccatum eorum qui alea deserviunt, sit mortale & grave, cùm tales pœnæ non sint imponendæ, pro levi crimine.* Ille autem Canon inter alios ad vitam Clericorum spectantes à sacro Concilio Tridentino renovatus est sessione 22. de Reformatione cap. 1. de vita & honestate Clericorum.

Can. *Clerici.* de vita & honestate Cleric.

Can. *Episcopus.* dist. 3.

D. *Raym.* lib. 2. tit. de negotiis sæcul. §. 11.

Quæst. 2. Nonne nimis durè & rigorosè asseritur, Clericis non licere talibus ludis, qui ut diximus à sorte tantummodò pendere videntur, operam dare; etiam si non notabilem pecuniæ summam, sed exiguam exponerent, relaxandi animi gratiâ?

Resp. Ex Glossa in Authenticam de sanctissimis Episcopis constat, quod id eis non licet: *Nunquid*, inquit Glossa, *gratis ad tabulas ludere potest Clericus? R. quod non; cùm*

Glossa in authent. *De sanctissimis Episco.*

etiam spectatores fieri hic prohibeat. Certè qui sublimem attentè perpendet status Clericalis dignitatem, quæ eos ita perfectos esse requirere videtur, ut teste sancto Bernardo, *Inter sæculares, nugæ, nugæ sint; inter sacerdotes, blasphemia,* facilè cognoscet, non sine legitima causa Canones & Concilia illis vetasse, ne quodcumque aleatorium ludum exercerent, cùm ludi qui à sorte pendent sint ex natura sua mali & vituperio digni juxta mentem sancti Francisci Salesii, cui nimiæ severitatis nota à nemine data unquam fuit, ut legitur in lib. Philoteæ, p. 3. cap. 32. Si, ut ait Petrus Blesensis, sæpè *Quod veniale est plebi, criminale est sacerdoti.* Et à Concilio Tridentino monentur Clerici quatenùs *levia etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem.* Mirum-ne videri debet Canones decrevisse, ut Ecclesiæ ministri à ludis aleatoriis perpetuò abstinerent, cùm iidem ludi nec à Laïcis exerceri debeant? Tales ludi ita indecori visi sunt quando exercentur à Clericis; ut etiam Justinianus Imperator sic expresse sanxerit: *Interdicimus sanctissimis Episcopis, & Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis, & lectoribus. . . . ad tabulas ludere, aut aliis ludentibus participes esse, aut inspectores fieri.*

pis, §. interdicimus.

D. Bern. lib. 2. de consid. cap. 13.

Petrus Blesensis. Serm. super Psal. 2. v. 10.

Concil. Trid. sess. 22. c. 1. de ref.

Authentica *Interdicimus.* Cod. de Episcopis & Clericis.

Quæst. 3. Sunt-ne aliæ ludorum species Ecclesiasticis prohibitæ?

Resp. Sunt equidem, nam primò illis prohibentur ludi qui Clericali honestati gravitatique non conveniunt, quales sunt ii omnes qui in publico exercentur; unde sanctè in Concilio Senonensi prohibetur, *Ne Clerici in publico ludant pilâ aut aliis ludis, maximè cum Laïcis: à ludo alearum aliisque ludis qui à sorte pendent, abstineant.* Omnes etiam pu-

Concil. Senonense. Can. 25. an. 1528.

blici ludi Ecclesiasticis interdicuntur in Concilio Mediolanensi à sancto Carolo congregato, his verbis: *Clericalis Ordinis hominibus omni genere saltationis & ludi, præsertim verò aleæ ac talorum interdicimus: prohibemus etiam Globos qui ligneis malleis impelluntur. Si autem valetudinis interdum causâ, parva pila aut alio non indecoro exercitationis genere uti contigerit, nec publicè id faciant, nec pecunia intercedat in ludo.*

Concil. Mediol. 1. C. de armis, &c.

Secundò ii ludi Clericis illiciti sunt, qui sine dimissione vestis talaris exerceri non possunt, nam eam sine rationabili causa dimittere non debent. Demùm ab iis ludis fideliter abstinere debent Ecclesiæ ministri, in quibus aliquam scandali occasionem præberent, cùm illorum vita *Perpetuum quoddam prædicandi genus* esse debeat, juxta Concilii Tridentini verba, & à Domino *Lux mundi* in Evangelio nuncupentur.

Quæst. 4. Quales ludi Clericis licent?

Resp. Latrunculorum aut tabularum ludi, sicut & alii similes, qui ab industria præcipuè pendent, modo publicè non exerceantur, Clericis prohiberi non videntur; *Licèt*, ut ait S. Antoninus, *potiùs solatia sua in Scripturis deberent quærere, juxta illud* 1. *Machabeorum* 1. Habentes solatio libros Sanctos in manibus nostris. Quod tamen tanquam salubre consilium, non autem rigorosum præceptum dicitur à sancto Præsule.

D. Ant. 2. p. tit. 1. c. 23. §. 1.

Quæst. 5. Quales ludi Laïcis prohibentur?

Resp. Illi omnes ludi qui à fortuna & sorte præcipuè pendent, etiam Laïcis prohiberi videntur; ut probatur primò ex Canone *Episcopus* supra relato, in quo ludi qui à fortuna pendent etiam Laïcis prohibentur sub excommunicationis pœna. Secundò probatur autho-

ritate sancti Raymundi, sancti Antonini, & sancti Francisci Salesii, in locis jam relatis.

Quæst. 6. Laïci peccant-ne semper mortaliter, quoties tales aleatorios ludos exercent?

Resp. Id semper mortale esse dici non potest; unde S. Antoninus *Ludus aleæ*, inquit, *est peccatum mortale secundùm Raymundum. Quod credo verum, quando ex cupiditate quis ludit: scilicet principaliter motus ad acquirendum, & quid notabile, per ludum. Nam ludere quid modicum ut pueri faciunt, vel ob recreationem, & moderatè, non videtur mortale*: Præsertim dum non adsunt in tali ludo illæ circumstantiæ, propter quas ludi qui à fortunâ præcipuè pendent, à legibus Canonicis & civilibus prohibiti sunt. D. Ant. 2. p. tit. 1. c. 23. §. 2.

Quæst. 7. Quales circumstantiæ ludum aleatorium illicitum reddunt, & causam dederunt prohibitionibus, quæ in Jure Canonico & civili continentur?

Resp. Variæ sunt illæ circumstantiæ. Primò namque perditio temporis, dum scilicet nimis diù luditur, est prava ludi aleatorii circumstantia; cùm ut superiùs cum sancto Thoma dictum est, ludus tantummodò inservire debeat, *Ad quandam animæ quietem*, & ad reficiendas reparandasque animi diuturna applicatione fatigati vires, in longam occupationem transire non debet. *O quàm malè*, inquit S. Antoninus, *poterunt reddere rationem Deo de tempore, qui toto die ludunt, & aliquando etiam noctem adjungunt, circa ludum immorantes. Lusores* etiam, inquit idem Sanctus, *negligunt festa servare, quia in illis permaximè ludunt: & plura peccata & graviora committunt, quàm si terram colerent, quod est festa violare.* D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 23. §. 6. D. Ant. ibidem.

Secunda ludi perversa circumstantia, est cùm quis in eo miscet blasphemias, aut cum

eo ludit quem videt talibus blasphemiis assuetum; quæ circumstantia meritò Justinianum Imperatorem compulit, ut aleatorios ludos prohiberet: *Quidam*, inquit, *in alearum ludo proprias substantias perdiderunt; consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare, id Deo maledicere conantur.* Ii autem qui cum blasphemantibus ludunt innoxii non sunt, quandoquidem peccatis alienis participare videntur, dum illis talem occasionem ludi præbent, ita ut de talibus ludentibus quodammodò dici possit, quod, ut ait Canon, *Facientem & consentientem, par pœna constringit.*

L. Alearum Cod. de Religiosis & sumptibus funerum.

Can. *Notum.* 2. q. 1.

Tertia prava circumstantia est, cùm ludi periculo magnæ pecuniæ summæ exponuntur, ita ut si perdantur, inde magnum incommodum ludenti oriatur, ejusque res familiares periclitentur, & rerum necessariarum penuriam patiatur, dum major substantiæ pars ludo temerariè exponitur, ex qua causâ, varia in familia mala sæpè nascuntur.

Quarta demùm prava circumstantia ludi est, cùm ex immoderata & avida nimium lucrandi cupiditate quis ludit, non autem animi laxandi causâ, in qua circumstantia peccatum mortale reperiri posse notavit sanctus Antoninus his verbis: *Ludus alea est peccatum mortale, quando ex cupiditate quis ludit scilicet principaliter motus ad acquirendum & quid notabile per ludum non ob recreationem.*

D. Ant. 2. p. tit. 1. c. 23. §. 2.

Quæst. 8. Peccant-ne illi qui domum ad ludendum chartaceis, aut taxillis paratam habent?

Resp. Id sine gravi culpa fieri posse non videtur; quia tales aliquo modo participes fiunt peccatorum, quæ à ludentibus ut plurimùm, & passim perpetrantur, dum eis occasionem talium peccatorum subministrant. *Dans domum,*

inquit S. Bernardinus Senensis, *ut intus ludatur, fit particeps tot peccatorum, quot ibi fiunt: dans tabulam & præstans taxillos, toties peccat mortaliter, quoties præstat: nullus Confessor poterit eum absolvere, donec removerit domum à tali pessimo usu ludendi; impossibile est ipsum salvari, nisi relinquat illas suas artes maledictas.* Unde sanctus Carolus in illis monitis & instructionibus, quas Confessariis dedit, decernit, *Ne eos absolvant qui cùm peccatis mortalibus simul etiam eorum occasiones vitare planè non proponunt, ut sunt qui domum tenent in hunc finem aliis paratam, ut tabellis cartaceis vel aleis ludant.* Et eadem planè ratione Eminentissimus Cardinalis Grimaldus Archiepiscopus Aquensis, Confessariis suæ Diœcesis interdicit, ne absolutionem in Sacramento Pœnitentiæ illis concedant, qui aliis occasionem peccandi præbent, nisi occasionem tollant, & malo cujus causa fuerunt, remedium quod ab eis pendere potest apponant. Quales sunt, inquit, illi qui ad ludendum publicè paratas habent domos, in quibus impietates, commercia castitati contraria, & alia hujusce modi peccata perpetrantur.

S. Bernardinus. Serm. 33. in Dom. 4. quadrag.

S. Carol. In str. Conf. cap. 5.

CAPUT V.

De Casibus in quibus adest obligatio restituendi illud quod quis in ludo aleatorio lucratus est.

Quæst. I. QUANDO-nam tenetur quis restituere, quod in ludo qui à fortunâ pendebat lucratus est?

Resp. In hac quæstione sanctus Thomas expressè asserit, quod *Circa illa quæ per aleas*

D. Th. 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2.

acquiruntur, videtur esse aliquid illicitum, ex divino jure, scilicet quod aliquis lucretur ab his qui rem suam alienare non possunt, sicut minores & furiosi, & hujusmodi, & quod aliquis trahat alium ex cupiditate lucrandi ad ludum; & quod fraudulenter ab eo lucretur: & in his casibus tenetur ad restitutionem. Ex qua Angelici Doctoris authoritate inferre licet, tres reperiri posse casus in quibus ex Jure divino tenetur quis ad restituendum id omne quod lucratus est in ludo aleatorio, id est qui à fortunâ pendet; ita ut non sufficiat tale lucrum pauperibus distribuere, nisi in casu quo non possent inveniri, qui in tali ludo perdiderunt, aut eorum hæredes.

Primus casus obligans ad restitutionem est, dum quis lucratus est in ludo ab his qui alienare non poterant, velut à minoribus, furiosis, prodigis, pupillis, religiosis professis, quibus superiores aliquid in proprios usus insumendum relinquunt, quod tamen in ludo alienare non possunt, quia hic usus Religiosis licitus

D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 23. §. 3.

non est. *Sed & Religiosi*, inquit sanctus Antoninus, *si qua haberent ad usum suum, vel per administrationem, illa tamen donare vel alienare non possunt illicitè ut in ludis: unde qui eos vincerent etiam prælatis ad restitutionem tenerentur monasteriis vel prælatis. Clerici quantum ad res Ecclesiæ, cùm pauperum sint. Can.* Quoniam. *16. q. 1. alienare illicitè non possunt ut in ludis. Filii familias qui emancipati non sunt à Patre alienare non possunt per ludum. Similiter & uxores si non habent parafernalia, alienare non possunt. Qui ergo acquirit ab his per ludum restituere tenetur tutoribus, vel curatoribus, vel prælatis, aut Dominis eorum secundùm Thomam, Raymundum, Petrum de Palude, & alios:* nisi

nisi forte sit quid modicum, de quo præsumi posset, quod eorum superiores, ut Patres, Tutores, & hujusmodi non curarent. Quod confirmari potest ex his quæ fusè diximus Tom. 2. Tract. 1. de Beneficiis. cap. 11. q. 5.

Secundus casus obligans ad restitutionem ex sancti Thomæ doctrina, est dum quis alium violenter seu fraudulenter ad ludendum attraxit, veluti fingens se talis ludi peritiam non habere.

Tertius casus est dum ludum in ludo factum est dolo malo, & aliqua fraude adhibita, ut si taxillis adulteratis res acta sit, aut tabellis quas ludens astutè signaverat, ut eas etiam inversas agnosceret, & sic de cæteris.

Quæst. 2. Quo modo id intelligi debet quod asserit S. Thomas in secundo restitutionis casu supra quæstione prima relato, quod scilicet teneatur quis restituere ea quæ lucratus est dum alium ad ludendum attraxit?

Resp. Cùm quis, inquit S. Antoninus, *attraxit aliquem ad ludum per vim vel nimiam importunitatem : sive in principio ludi : sive in medio cùm alius vellet dimittere, & non sinit: tunc etiam tenetur restituere secundùm Thomam & Raymundum.* Idem communiter asserunt celebriores sancti Thomæ discipuli, Silvester in summa, ver. *Ludus* §. 11. Cajetanus, Bannes, Soto, & alii, quos etiam sequitur Didacus Covarruvias his verbis : *Datur praterea obligatio restituendi in animæ judicio ludo quæsita, quoties quis alterum ad ludum cupiditate lucri involuntarium attraxerit, secundùm Tho. 2. 2. q. 32. art. 7. quem cæteri communiter sequuntur.* D. Ant. ibidem. Covarruvias reg. Peccatum. 2. p. §. 4.

Quæst. 3. Nulli-ne sunt alii casus in quibus adsit obligatio restituendi ea quæ quis in ludis à fortuna pendentibus lucratus est.

Resp. Sanctus Thomas in jam citato loco innuit, quod si leges Canonicæ & civiles ludos hujuscemodi prohibentes, censeri non possint consuetudine contrariâ abrogatæ, semper adest hæc obligatio restituendi, quia tales leges Dominii translationem impediunt, ut concludi potest ex lege *Quod in convivio. ff. de aleatoribus.* Et ex Edicto Ludovici XIII. Galliæ Regis dato Parisiis die 30. Maij 1611. in quo expressè habetur, quod omnia debita ex ludo contracta nulla sunt, & omnes obligationes & promissiones ratione ludi factæ, quovis colore pallientur, nullius sunt roboris & momenti, nec ullam pariunt obligationem civilem, aut naturalem. *Aliud autem*, inquit sanctus Thomas, *videtur esse ulterius illicitum ex jure positivo civili quod prohibet universaliter tale lucrum; sed quia jus civile non obligat omnes, sed eos solos qui sunt his legibus subjecti, & iterum per dissuetudinem abrogari potest: Ideo apud illos qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem qui lucrantur, nisi fortè contraria consuetudo prævaleat.* Igitur ubi promiscuè, & videntibus Magistratibus, nec ullo modo prohibentibus, ludi tales aleatorii exerceantur, videtur prævaluisse consuetudo, ita ut ex hoc ultimo capite obligatio restituendi non oriatur.

D. Th. 2. 2. q. 32. art. 7. ad 1.

TRACTATUS SEPTIMUS

DE DONATIONE ET TESTAMENTO.

CAPUT PRIMUM.

De Donatione.

Quæst. 1. QUID est Donatio ?

Resp. Est liberalis datio rei alicujus sine obligatione facta, quia, ut ait lex, *Donari videtur, quod nullo jure cogente conceditur.* L. Donari. ff. de regulis juris.

Dicitur primò donum *seu liberalis datio*, ut notetur donationem præcipuè ex benevolentia donantis fieri. Secundò dicitur datio *Sine obligatione facta*, quia, juxta legis mentem, dum quis dat ex obligatione naturali aut civili, non est propriè donatio, sed potiùs quædam solutio: *Hæ stipulationes quæ ob causam fiunt, non habent donationem.*

Quæst. 2. Quot sunt donationum species ?

Resp. Alia est donatio inter vivos, alia causâ mortis: Donatio inter vivos, juxta legis verba, *Appellatur quando dat aliquis eâ mente ut statim velit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti.* L. Donationes ff. de donationibus.

Donatio causâ mortis, ex lege, *est cùm quis habere se mavult quàm eum cui donat, magisque eum qui donat, quàm heredem suum.* Et ita hæc donatio effectu caret vivente L. Mortis causa. ff. de donat. causa mortis.

eo qui donavit, quique talem donationem revocare potest.

Plures aliæ donationum subdivisiones à Jure-Consultis afferuntur: dividunt enim donationem inter vivos, in perfectam & absolutam, per quam aliquid purè & absque ullâ conditione statim datur; & donationem conditionalem, in qua non transfertur dominium rei donatæ nisi post conditionem impletam.

Dividunt etiam Jure-Consulti donationem causâ mortis, in eam quæ fit intuitu mortis quæ imminere creditur, & eam quæ fit intuitu mortis, quæ non citò eventura putatur; sed cùm illæ divisiones parùm prosint ad dirigendas Christianorum conscientias, existimavi in his diutiùs non esse immorandum.

Quæst. 3. Quales solemnitates in jure requiruntur ad donationis validitatem?

Resp. Si id quod datur excedat quingentorum aureorum seu scutorum summam, necesse est ut talis donatio insinuetur, seu inter acta publica, præsente, & decernente legitimo Magistratu, scribatur.

Sed quantum ad talem insinuationem, observandæ sunt leges, consuetudines, & statuta cujuslibet Provinciæ aut etiam civitatis, & eodem planè modo judicandum in foro conscientiæ, quo Judex in foro externo judicare in praxi tenetur.

Quæst. 4. Quis donare potest?

Resp. Unusquisque habens dominium seu proprietatem alicujus rei, illam donare regulariter potest, nisi id ei aliqua lege expressè prohibeatur; ut colligitur ex lege 124. ff. *De regulis juris.*

Quæst. 5. Quis donare non potest?

Resp. Primò donare non possunt in minoritate constituti, & si reverà donaverint, restitu-

tionem in integrum postulare possunt, & ita rem donatam repetere, nisi majores facti talem donationem ratam habuerint, ut colligitur ex lege. *Si inter minores, quinque & viginti annis, facta sine dolo divisio est, eamque post legitimam ætatem ratam fecerint manere, integram habere convenit.*

L. Si inter minores. Cod. si minor factus ratū habuerit.

Secundò, pupilli donare non possunt, quia alienare non possunt sine authoritate tutoris.

Tertiò, Monachi & Religiosi professi, ut habetur ex Canone *Abbati.* distinctione 54.

Quartò, illi omnes quibus propriorum bonorum administratio interdicta est, ut dementes, furiosi, prodigi & similes relati in lege *Julianus.* ff. *de curatoribus furioso & prodigo dandis.*

Ultimò, filii familias donare non possunt, sine consensu Patris, bona adventitia, (quæ scilicet à matre habent aut aliundè quàm à Patre) neque etiam bona profectitia quæ scilicet à patre habuerunt. Donare autem possunt filii familias bona Castrensia, quæ scilicet in bello aut occasione belli acquisierunt, & bona quasi Castrensia quæ scilicet in exercitio alicujus officii Forensis, veluti Advocati, Judicis, Notarii sibi compararunt. *Filius familias*, inquit lex, *donare non potest; neque si liberam peculii administrationem habeat. Cæterùm qui habent Castrense peculium vel quasi Castrense, in ea conditione sunt, ut donare & mortis causâ & non mortis causâ possint, cùm Testamenti factionem habeant.*

L. Si filius familias. ff. de donationibus.

Quæst. 6. Possunt-ne Beneficiarii bona ex redditibus Ecclesiasticis provenientia consanguineis donare?

Resp. Id justè fieri non potest, quia tenentur Beneficiarii Ecclesiæ vel pauperibus errogare quidquid superest post honestam susten-

tationem, nec veri & absoluti Domini sunt reddituum Ecclesiasticorum, ut fusè probatum fuit, Tom. 2. Tract. 1. cap. 1. nu. 11. Unde, juxta sacrorum Canonum doctrinam, *Quidquid habent Clerici pauperum est.* Et hæc tantummodò, ut ait S. Thomas, Clerici *Est approbanda liberalitas, ut proximos seminis sui non despiciat, si egere cognoscat, non tamen ut illos ditiores fieri velit ex eo quod potest conferre inopibus*; Quia redditus Ecclesiastici non tanquam proprii considerandi sunt; unde sanctus Leo magnus Episcopis Siciliæ scribens eisque præscribens quo pacto reditus Ecclesiasticos administrare deberent: *Episcopus*, inquit, *rebus Ecclesiæ tanquam commendatis, non tanquam propriis utatur.* Sed de his fusiùs Tom. 2. Tract. 1. cap. 11.

Can. *Quoniam.* 16. q. 1.

S. Th. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 2.

Can. Sine exceptione. 2. q. 1.

Quæst. 7. Quibusnam donare possumus?

D. Ant. 3. p. tit. 10. c. 4. §. 2.

Resp. *Donare possumus cuilibet*, ut docet S. Antoninus, *nisi per legem prohibeatur, & quidem sive sit præsens, sive absens, notus, vel ignotus.*

Quæst. 8. Quibusnam donare prohibemur?

Resp. Milites concubinæ donare non possunt, & juxta legem *Si ancillam*, tales donationes invalidæ & nullæ sunt. Id expressis verbis sancivit Ludovicus XIII. Galliæ Rex an. 1629. *Declaramus quod omnes donationes in favorem concubinæ factæ invalidæ & nullæ sunt.* Præterea in Glossa habetur in Can. *Qui venatoribus.* dist. 86. quod *meretricibus sine peccato dari nequit*, ut scilicet ad peccatum pertrahantur; licèt juxta legem, id quod eis datum est, non possit repeti.

l. *Idem ff.* §. de conditione ob turpem causam.

Quæst. 9. Potest-ne pater filiis in potestate sua existentibus donare?

Resp. Certum est quod generaliter loquendo donationes factæ à patre in favorem filii non-

dum emancipati, nec à patria potestate soluti, nullæ sunt, juxta legem *Cùm de bonis*. Cod. de donationibus, quia filius in potestate patris constitutus, censetur una & eadem persona, ita ut quidquid acquirit acquirat patri. Adsunt tamen aliqui casus in quibus talis donatio invalida non est. Primò namque valida est constitutio dotis à patre facta, quæ tamen donatio est in favorem filiæ, ut habetur in lege, *Pomponius Philadelphus*. ff. *familiæ herciscundæ*.

Tertiò, valida donatio est dum pater remittit filio usumfructum, qui sibi competebat ex bonis illius adventitiis.

Denique validè datur filio-familias à patre ratione alimentorum. *Item*, inquit S. Antoninus, *valet donatio, si pater remittat filio usumfructum quem habet in rebus illius adventitiis. Item valet si fiat ob alimenta.* D. Ant. 3. p. tit. 10. c. 4. §. 4.

Quæst. 10. Est-ne valida donatio à marito in favorem uxoris facta, vel ab uxore in favorem mariti?

Resp. Generaliter loquendo tales donationes invalidæ sunt & prohibitæ Jure Canonico & civili. *Moribus*, inquit lex, *apud nos receptum est, ne inter virum & uxorem donationes valerent: hoc autem receptum est, ne mutuo amore se invicem spoliarent.* Et qui sincerè consortem diligeret, pauper sæpiùs evaderet. L. 1. ff. *De donationibus inter virum & uxorem*.

Quæst. 11. In quibusnam casibus valida esse potest similis donatio inter consortes facta?

Resp. Primò valet talis donatio, dum ille qui donavit in eadem voluntate usque ad mortem perseveravit, quæ resolutio habetur in cap. *Donatio*, his verbis: *donatio quæ constante matrimonio inter conjuges dicitur esse facta (ex qua alter locupletior, & pauperior alter efficitur) firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur.* Cap. *Donatio*, de donationibus inter virum & uxorem.

Secundò valet talis donatio cùm donans inde pauperior non efficitur, licèt donatarius locupletior evadat.

Demùm talis donatio valet, cùm mutua & reciproca est inter virum & uxorem, qui bona sua sibi invicem donarunt, ita ut supervivens iis gaudeat, juxta leg. *Quod autem*. §. *Si vir.* ff. *de donationibus inter virum & uxorem.*

Quæst. 12. Donatio inter vivos potest-ne quibusdam de causis revocari?

Resp. Potest equidem propter ingratitudinem donatarii, seu illius cui donatum est. Sic enim habetur in Decretali: *Propter ejus ingratitudinem in quem liberalitas est collata, donatoris persona de rigore juris eam potuit revocare. Si fortè in ipsum impias manus injecerit, aut sibi atroces injurias, seu grave rerum suarum damnum, vel vitæ periculum inferre præsumpserit.*

Cap. Propter. de donationibus.

Et etiam, juxta Glossam in lege *Generaliter. Si donator inops factus non alatur, potest dici eum ad hoc cogi, scilicet* donatarium, *vel donationem revocari.* Si donatarius donatorem pauperem alere recuset.

Cod. *De revocandis donationibus*. verbo: *Valuerit.*

CAPUT II.

De Testamento.

Quæst. 1. QUID est Testamentum?

Resp. Definitur in lege his verbis: *Testamentum est voluntatis nostræ justa sententia de eo quod quis post mortem suam fieri velit.*

L. *Testamentum*, ff. *de testamentis*.

Dicitur primò *justa sententia*; quia ut Testamentum validum sit, necesse est ut in eo condendo observetur id omne, quod à Jure

præſcriptum eſt, v. g. ut adſit numerus teſtium, ut contineat expreſſam hæredis inſtitutionem.

Secundò dicitur ſententia *voluntatis noſtræ*, ut pateat, ſervos, filios-familias, amentes, prodigos & hujuſmodi, qui voluntatem propriam in jure non habent, cùm ſub alterius poteſtate conſtituti ſint, teſtamentum condere non poſſe.

Dicitur denique ſententia, *De eo quod quis poſt mortem ſuam fieri velit*, quia diſpoſitio teſtamentaria non reſpicit ea, quæ vivente teſtatore facienda ſunt, ſed tempus poſt ejus mortem venturum; unde etiam ambulatoria eſt teſtatoris voluntas uſque ad mortem, ut habetur in lege. 4. ff. *De adimend. vel transferendis legatis*. Et teſtamentum confirmatur tantùm illius morte.

Quæſt. 2. Quot ſunt teſtamentorum ſpecies?

Reſp. Teſtamentum generaliter dividitur in ſolemne & nuncupativum: ſolemne dicitur illud, in quo teſtator ſuam voluntatem in ſcriptis declarat & coram teſtibus qui ſubſcribere & ſigillum proprium apponere debent, licèt neceſſe non ſit ut ſigillatim ſciant ſingula quæ in teſtamento continentur, modo cognoſcant, ex propria teſtatoris relatione, contineri in eo ſuam ultimam voluntatem.

Nuncupativum teſtamentum dicitur illud in quo teſtator proprium hæredem viva voce nominat coram ſeptem teſtibus abſque ulla alia ſolemnitate, ita ut ſcriptura neceſſaria non ſit: poteſt tamen tale teſtamentum in ſcriptis redigi & ita ſolet fieri in praxi, tuncque neceſſe eſt ut ſubſcriptione teſtium firmetur: hæc diviſio habetur in leg. *Hâc conſultiſſimâ*. Cod. *de teſtamentis*.

Quæst. 3. Quænam solemnitates ad testamenti validitatem requiruntur?

Resp. Necesse est ut præsentibus septem testibus fiat, ut constat ex tit. 10. lib. 2. Institutionum Justiniani. §. ult. & ex lege *Si unus.* Cod. *de testamentis.*

Quæst. 4. Est-ne semper necessaria illa solemnitas?

Resp. Potest omitti dum pater aut mater in favorem filiorum testamentum condunt, ut habetur in lege *Hac consultissima.* Cod. *de testamentis.* Ita ut si pater in tali testamento solemnitatibus non adhibitis facto, partem bonorum suorum filiis propriis dedisset, & aliam partem extraneis, id est non filiis, testamentum valeret ratione illius partis, quæ filiis data est, & tamen invalidum esset ratione alterius partis quæ favorem extraneorum respicit. Solemnitates etiam non requiruntur cùm testamentum fit in favorem causæ piæ juxta legem Canonicam quæ habetur in cap. *Relatum.* de testamentis.

Quæst. 5. Nonne reperiuntur alii casus in quibus solemnitates non requirantur?

Resp. Milites non tenentur solemnitates servare dum militiæ adscripti testamentum condunt, &, juxta Justiniani Imperatoris Decretum, sufficit, ad testamentorum militarium validitatem, ut adsint duo testes. Attamen notandum est quod illud militum privilegium locum tantummodò habet pendente militiâ; & ita si ea relicta testamentum faciant, tenentur solemnitates à jure præscriptas servare perinde ac reliqui homines, ut videre est in lege *Nequidem.* Cod. *de testamento militis.*

Quæst. 6. Est-ne validum testamentum coram Parocho, & duobus aut tribus testibus factum?

Resp. Validum est tale testamentum, juxta constitutionem sanctæ Sedis, quæ habetur in cap. *Cùm esses.* de *testamentis.* Quod tamen intelligi debet habere locum in terris ditioni temporali summi Pontificis immediatè subjectis, aut ubi talis constitutio usu recepta est.

Quæst. 7. Tenetur-ne hæres solvere legata facta in testamento in quo observatæ non sunt solemnitates à Jure civili requisitæ ad legatorum validitatem?

Resp. Videtur quod hæres teneatur solvere talia legata, si de voluntate testatoris dubitare non possit, etiam si solemnitates à Jure civili requisitæ adhibitæ non sint in testamento; quia ut ait sanctus Gregorius Papa, *Vltima voluntas defuncti modis omnibus servari debet.* Can. ultima 13. q. 2.

Nota, inquit S. Antoninus, *Quod cùm quis sanus vel infirmus, qui est sanæ mentis, ultimo disponit de bonis suis, de quibus potest disponere, per simplicem scripturam vel per verba solùm, non violentatus, vel circumventus, sed liberè, sine notario & testibus debitis, standum est ejus tali dispositioni in foro conscientiæ, & hæredes quibus hoc constat certitudinaliter, tenentur ad observandum illud, etiam si priùs per solemne testamentum aliter disposuerat.* D. Ant. 3. p. tit. 10. c. 3. §. ult.

Et hæc resolutio conformis est menti Justiniani Imperatoris in Institutionibus; ex quibus concluditur, quod si hæres aut alius qui testamento aut alia ultima voluntate gravatus est dare aliquid alteri, fateatur quidem id verum esse, sed opponat defectum solemnitatum, omninò solvere cogendus est. Hæc sunt Imperatoris verba: *Quòd si is à quo relictum dicitur, confiteatur quidem aliquid à se relictum esse, sed ad legis subtilitatem requirat, omninò solvere cogendus est.* Lib. 2. *Institut.* Tit. 23. *De Fideicommissariis hæreditatibus.* §. ult.

Cap. *Indicante.* de *Testamentis.*

Eadem videtur esse resolutio Juris Canonici in cap. *Indicante*, de *testamentis*. *Cognovimus quòd moriens uxor concham argenteam nudis verbis jussit venundari, & suis dari liberis: & scutellam argenteam cuidam monasterio reliquisse, in quibus voluntatem ejus per omnia volumus adimpleri.* Ex quibus patet legata esse solvenda, sine ulla solemnitate facta, ubi constat de simplici voluntate testatoris.

In his autem servari debet in conscientia, id quod æquus judex decerneret, si veritatem facti cognosceret, sicut diximus cap. 6. 2. Tract.

Caput III.

De his qui Testamentum facere vel non facere possunt.

Quæst. 1. QUINAM testamentum facere possunt?

D. Ant. 3. p. tit. 10. c. 3. §. 13.

Resp. S. Antoninus respondet quod, *Quilibet potest facere testamentum, cui non prohibetur.*

Quæst. 2. Quinam testamentum facere nequeunt?

Resp. Illi, qui alieno juri subjiciuntur, puta filii-familias, testamenti faciendi jus non habent: adeo quidem ut quamvis parentes eis permiserint, nihilo magis jure testari possunt, nisi de peculio Castrensi, aut quasi Castrensi, cujus dispositionem habent independenter à patre; quod probatur ex institutionibus Justiniani Imperatoris. Quod etiam probatur ex Canone *Licèt*. de *sepulturis*, apud Bonifacium; ubi dicitur; *filius familias pro anima sua præter patris assensum (nisi peculium Castrense,*

L. 2. Institutionum. tit. 12. *Quibus non est permissum*

aut quasi Castrense habeat) aliquid judicare facere testamentum non potest. Id est, ut ait Glossa, *in ultima voluntate relinquere.*

facere testamentum.

Secundò, testari non possunt pueri, qui nondum ad 14. ætatis annum pervenerunt, quia tanto non pollent judicio, ut de rebus suis disponere possint.

Tertiò, amentes & prodigi, quibus interdicta est bonorum suorum administratio.

Denique, secundùm eundem Justinianum, loco mox citato, muti & surdi; quia non habent sufficientem ejus quod agunt cognitionem.

Quæst. 3. Licet-ne Clericis sæcularibus testamentum condere?

Resp. Alexander III. in Canone sic ait: *Licèt Clericis de his, quæ paternæ successionis, vel cognationis intuitu, aut de artificio sunt adepti, seu dono consanguineorum aut amicorum, non habito respectu ad Ecclesiam, liberè disponere valeant: De his tamen quæ consideratione Ecclesiæ perceperunt, nullum de jure possunt facere testamentum.* Invaluit tamen consuetudo ut testamenta à Clericis facta, etiam de bonis Ecclesiæ valida sint, licèt in conscientia de iis minimè possint disponere secundùm voluntatem suam in gratiam consanguineorum, sed tantùm in favorem causæ piæ; & ratio est quoniam certum est eos non habere dominium bonorum Ecclesiasticorum, sed tantùm usum. Ita divus Thomas. *Ecclesiasticorum bonorum*, inquit, *sunt Episcopi dispensatores vel procuratores; dicit enim Augustinus ad Bonifacium: Si privatim possidemus quod nobis sufficiat, non sunt illa nostra sed pauperum, quorum procurationem quodammodo gerimus, non proprietatem nobis usurpatione damnabili vendicamus.* De hac ma-

Cap. *Quia nos.* de *testamentis.*

D. Th. 2. 2. q. 185. art. 7. in corp.

teria plura diximus Tract. de Beneficiis. Tom. 2. hujus operis.

CAPUT IV.

De his quibus bona per Testamentum relinqui possunt.

Quæst. 1. QUINAM in testamento possunt hæredes institui?

Resp. Generaliter loquendo institui hæres potest quilibet, modo jure non prohibeatur. Ut ait Justinianus lib. 2. Inst. tit. 14. *de hæredibus instituendis.*

Quæst. 2. Quinam hæredes, aut legatarii in testamento institui non possunt?

Resp. Plures sunt, quorum præcipui & magis usitati, primò sunt liberi nati ex personis inter quas matrimonium esse non poterat eo tempore quo nati sunt, quales sunt ii, qui ex adulterio nati sunt, aut ex personis eo consanguinitatis, aut affinitatis gradu conjunctis, ut matrimonium inter se contrahere nequeant, & ii liberi à lege vocantur *Spurii*: Quod quidem probatur ex lege ubi dicitur, *sed qui ex damnato sunt coitu omni prorsus beneficio secluduntur*: Patres tamen in conscientia tales liberos alere tenentur, ut decernit Clemens Papa III. qui respondens Episcopo qui eum consuluerat quid agendum esset de muliere quæ decem filios pepererat ex adultero, sic habet: *Sollicitudinis tamen tua intererit, ut uterque liberis suis secundùm quod eis suppetunt facultates, necessaria subministret.* Rationem autem assignat lex, cùm dicit, *Necare videtur qui alimoniam denegat.*

L. Licèt. Cod. de *naturalib. liberis.*

Cap. *Cùm habere.* De eo qui duxit in matrimoniũ quam polluit per adulterium.

L. *Necare.* ff. de *liberis agnoscendis.*

Secundò nec hæredes institui possunt multis

in locis, & præsertim in Gallia, Tutores, Curatores, custodes, cæterique administratores, cùm id cautum fuerit à Francisco I. Francorum Rege anno 1539. mense Augusto, his terminis: Declaramus omnes dispositiones, aut « donationes inter vivos, aut testamento etiam « factas, & deinceps faciendas à donatoribus aut « testatoribus, in gratiam tutorum, curatorum, « custodum, cæterorumque administratorum, « esse nullas, nullius effectus & valoris. Quod « Decretum ab ejus filio Henrico II. interpretatum fuit de testamentis aut donationibus fraude factis durante tempore administrationis per personas directè vel indirectè interpositas in favorem Tutorum, Curatorum & aliorum administratorum.

Hi quoque inepti sunt ut hæredes & legatarii instituantur, qui civiliter mortui sunt, quales sunt ii qui ad triremes damnati sunt; sed etiam extranei in Gallia, nisi regnicolæ fiant litteris, quas vocant naturalitatis à Principe concessis, hæredes scribi minimè possunt.

Quæst. 3. Qui institutus fuit hæres, hoc pacto ut redderet hæreditatem puero quem testator suscepit ab ea, cùm qua matrimonium contrahere non valebat, quem leges *Spurium* dicunt, tenetur-ne hanc hæreditatem huic puero restituere, an illis qui succederent ab intestato defuncto testatori?

Resp. Si talis hæreditas, non excederet honestam sustentationem illius filii, tenetur institutus hæres, hanc illi summam restituere; quia tenentur patres talibus filiis necessaria ad vitam ministrare, ut in superiori mox responsione probavimus; si autem hæc summa excederet illud quod necessarium foret, ut hic filius honestè vivere posset, teneretur hære-

ditatem restituere hæredibus ab intestato ; quia ut dicitur in regula juris, certum est quod *Is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem.* Si quidem lex tales filios paterna hæreditate privare vult, in odium criminis à patre perpetrati: proindeque is qui foret institutus hæres, ea conditione ut hæreditatem redderet filio ex tali coitu suscepto, contra prohibitionem legis in conscientia reddere minimè posset, si summa excederet illud quod necessarium foret tali filio ad honestè vivendum.

Regula. *Certum est.* 88. de *regulis juris* in 6.

Quæst. 4. Spurius, seu qui natus est ex illegitimo concubitu, seu illegitima conjunctione, potest-ne in conscientia retinere quod à patre sibi relictum est contra prohibitionem legis?

Resp. Si hæc bona excedunt, quæ necessaria sunt ad honestam sustentationem, retinere non potest, quia declaratus est à legibus, paternæ successionis incapax, ut patet ex lege *Licèt.* Cod. *de naturalibus liberis* supra relata, & quia, ut ait divus Thomas, *Leges justæ obligant in foro conscientiæ.*

D. Th. 1. 2. q. 96. art. 4. in corp.

CAPUT V.

De Legatis.

Quæst. 1. QUID est Legatum ?
Resp. Legatum est donatio quædam à defuncto relicta, ab hærede præstanda. Lib. 2. Instit. tit. 20. *de Legatis.* §. 1.

Quæst. 2. Si quis legatum aliquod pium instituisset, exempli gratia, fundationem alicui Ecclesiæ hac conditione, ut quotidie Missa celebretur pro requie animæ suæ, aut alia simili conditione, & legatarius nollet acceptare legatum hac conditione, posset-ne hæres sibi illud retinere, aut teneretur-ne impendere legatum in aliquod opus pium ?

Resp. Procul dubio teneretur hæres legatum illud impendere in opera pia, nisi testator expressè declaravisset hæredi, velle se ejus arbitrio legatum relinquere, in eo casu, in quo legatarius cum hac conditione illud acceptare nollet : cujus ratio est, primò quia sæpè accidit, ut testatores, legatum aliquod pium instituentes, id faciant, ut satisfaciant restitutionibus incertis quibus se obligatos credunt ad satisfaciendum : ac proinde hæres qui est una eademque persona cum testatore, eamdem incurrit obligationem.

Secundò, dato etiam quod hæres certus esset quod nulla foret obligatio quæ testatorem induxerit ad instituendum legatum, peccaret tamen saltem contra charitatem, si nollet solvere tale legatum à testatore relictum pro salute animæ suæ, & quod necessarium judicavit ad satisfaciendum pro peccatis suis.

Quæst. 3. Est-ne grave peccatum differre solutionem legatorum piorum?

D. Ant. 2. p. tit. 1. c. 21. §. 3. *Resp.* Ex S. Antonino, *Qui detinent legata facta Ecclesiis vel aliis piis locis, & non solvunt, sacrilegium committunt; unde Hieronymus; Amico aliquid subtrahere furtum est, Ecclesiam verò defraudare sacrilegium.* 12. *q.* 2. *Can.* Gloria. *Et tales multum differendo utique peccant. Quamvis enim non noceat hoc animabus defunctorum, qui illa legaverunt quantum ad meritum dignum præmio Gloriæ, quia ex illa ordinatione Ecclesiæ facienda consecuti sunt meritum: nocet tamen quantum ad expiationem pœnarum quibus est debitor: quia non ita citò evadet, vel sublevabitur: Unde dicuntur necatores animarum.* 13. *q.* 2. *Can.* Qui oblationes.

Quæst. 4. Si legatarius ante mortem testatoris rei legatæ dominium acquisivisset, teneretur-ne hæres rei pretium legatario restituere?

Resp. Ut huic difficultati satisfiat, distinguendum est; aut enim legatarius acquisivit rei legatæ dominium titulo lucrativo; hoc est nihil pro ea re solvendo, & absque ullo onere, qualis est titulus donationis; aut eam acquisivit titulo oneroso, cùm scilicet æquivalens rei dedit, ut ejus haberet dominium, qualis est titulus emptionis.

In primo casu non tenetur hæres aliquid dare legatario; quia, ut dicitur in lege, *Omnes debitores. ff. de obligationibus & actionibus*, non potest eadem persona jus in eandem rem habere duplici titulo lucrativo; ac proinde cùm res data jam fuerit legatario, iterum ei dari non potest.

In ultimo verò casu teneretur hæres dare

legatario pretium rei, quæ illi legata fuerat. *Si res aliena legata fuerit*, inquit, Imperator Justinianus, *Et ejus rei vivo testatore legatarius Dominus factus fuerit: si quidem ex causa emptionis, ex testamenti actione pretium consequi potest. Si verò ex causa lucrativa, veluti ex donatione, vel ex alia simili causa, agere non potest. Nam traditum est duas lucrativas causas in eundem hominem & eandem rem concurrere non posse.* Lib. 2. Inst. tit. 20. de leg. §. 6.

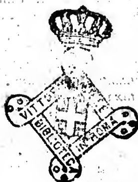
Quæst. 5. Ad quem pertinere debet legatum ad pias causas, cùm testator non expressit cui illius debeat fieri solutio?

Resp. In tali casu servari posset dispositio Novellæ Justiniani Imperatoris: *Si quis*, inquit, *in nomine magni Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi, hæreditatem, aut legatum reliquerit, jubemus Ecclesiam loci illius, in quo testator domicilium habuerit, accipere quod dimissum est.* Et quia Episcopus plenam habet de jure administrationem causarum piarum, ad illum pertinet cura ejusmodi legati, etiam juxta dispositionem legis *Nulli licere.* Cod. de *Episcopis & Clericis*, in qua sic legitur: *Si personâ non designata, testator absolutè tantummodò summam legati vel fideicommissi taxaverit, quæ debeat memorata causæ proficere: vir Reverendissimus Episcopus illius civitatis ex qua testator oritur, habeat facultatem exigendi quod hujus rei gratia fuerit relictum, pium defuncti propositum, sine ulla cunctatione, ut convenit, impleturus.* Pluribus tamen in regionibus observantur Bullæ summorum Pontificum, & præsertim Alexandri VII. juxta quas legata pia incerta Fabricæ sancti Petri de Urbe applicantur. Nov. 131. c. 9. L. 28. §. 1. Cod. de Episcop. & Cler. Bulla 7. & 8. Alex. VII.

Possent hîc aliæ multæ difficultates ad legata

pertinentia definiri, v. g. An solvi debeant legata facta sub conditione impossibili? Utrum solvenda sint legata alicui Virgini religiosam vitam amplexæ, quæ facta fuerunt ea lege ut nuberet? & similes casus. Sed quia in his tribunal interius, seu conscientiæ, non differt ab exteriori tribunali, quod varium est aliquando atque diversum secundùm diversa statuta Regionum, & Provinciarum: in his ut plurimum in conscientia sequi quis debet, quod in exteriori foro definitum foret, aut definiri solet, ab æquo scilicet Judice.

Finis Tomi primi.

INDEX

RERUM PRÆCIPUARUM
in hoc primo Tomo contentarum, ordine Alphabetico.

A

B

C

E

G

L

P

FINIS.

